

ERKEN

VAN

METAMORFOZE

OUPERUS

METAMORFOZE

~~~~~  
- - - - -  
— . . . Je verbergt je achter je woorden  
je wikkelt je in je stijl als in een mantel.

— Neen. Ik leef een metamorfoze.  
Meer niet. Ik geef mezelf zoo weinig, als  
ik waarlijk ben, in mijn boeken, dat mijn  
lezers er nooit Hugo Aylva in zullen zien.  
Ze zien nooit meer dan een zielgenoot.  
En al zou ik nu eens schrijven een boek,  
waarvan de held een modern auteur was: al  
zou ik dien held laten schrijven werken, die  
verwant aan de mijne waren, de held zou  
niet ik zijn, zijn kunst niet de mijne: en  
de roman zou een roman blijven. niets  
dan een roman, en zich nooit realiseeren  
tot autobiografie.

- - - - -  
V. *Het Boek van Metamorfoze I.*  
~~~~~

METAMORFOZE

DOOR

LOUIS COUPERUS

MET EEN PORTRET DOOR H. J. HAVERMAN

L. J. VEEN — AMSTERDAM

I N H O U D.

EERSTE BOEK.

HET BOEK VAN TORQUATO TASSO	^{BLZ.} 1

TWEEDE BOEK.

HET BOEK VAN MATHILDE	71

DERDE BOEK.

HET BOEK VAN NIRWANA	145

VIERDE BOEK.

HET BOEK VAN ANARCHISME	273

VIJFDE BOEK.

HET BOEK VAN METAMORFOZE	373

I.

HET BOEK VAN TORQUATO TASSO.

I.

Het leven, zooals Hugo Aylva het zag, en de wereld, zoo ver hij ze zien kon, ze bloeiden jong in hem op, in zijn eigen jeugd, in al het jonge Aprilgeblader van het vroege voorjaar in de wemelgroene Boschjes. Terwijl hij wandelde, was dat als een wijde droom om zijne jeugd heen: de bekoring van alle de heele kleine frissche groene loovertjes, die als zichtbaar ontloken tegen een ongewone ijlheid aan van doorzichtige lentelucht. Ze wemelden weg in de kleine kronkelverschietjes der paden, en de vogels begonnen, nog zomerschuw, te tjilpen met zachte geluidjes . . .

Hij zocht de eenzame wegen en, in het geheimenis van het nieuwe voorjaar, voelde hij, zoo vreemd, in plaats van twintig, zich zestien, een jongen nog. Zijn doellooze pas werd vlugger en hij zette zijn hoed achterover en de gewone somberheid in zijne oogen verglom

in den jongen zonneshijn, en hij glimlachte zonder te weten. Het was of de jeugd van de lente zich spiegelde in zijne ziel weêr, in zijne jongensziel, die hij zóo licht in zich voelde, als was het hare vrije wil, dat ze was in hèm, als een glans, dien hij meêdroeg en die niet woog.

De dag was mooi; zoo frisch en wemelgroen waren de Boschjes — en, náuwelijks zag hij de enkele menschen, die gingen: een wandelaar... een dame met hellen parasol... een Scheveninger; nauwelijks zag hij ze, — en zóo licht was zijne ziel, en hij dacht... hij dacht nog op het rythme van zijn pas geschreven verzen en voelde ze zingen tusschen de blâren, met het vogelgetjilp er tusschen.

In zijn wandelpas kwam als de cadèns der terzinen; hij voelde de rijke monotonie der jamben; en terwijl hij zijn laatste terzet in gedachte herhaalde, voegden van zelve de volgende, nieuw nu geboren wordende, regels er zich aan toe, als een flonkerende beek, die van zelve verder vloeit, in de lente.

In zijne gedachte sloeg het rijmwoord klankvol weêr op het slot van den voorlaatsten regel, en het vers deinde op en neêr, op en neêr, zachtjes aan hooger, of het zwol op een

adem, die het uitblies naar de kleine verre wolkjes toe... Toen was het in eens of het stilhield, daar, in het ijle van blauw; en of het nooit verder zoû gaan; want het vers, dat komen moest, kwam niet; het derde rijmwoord bleef uit, en het verschiet der verzen, hun toekomst, was zóo geheel donker als een nacht, één stipje pikdonkere nacht in het lichte en luchte van hemzelve...

Aylva zag om zich heen; het was alles zoo mooi en zoo jong; hij zoû nu niet langer denken aan de toekomst van zijn vers, aan zijn derde rijmwoord. En zonder te weten weêr lachte zijn mond; hij verhaastte zijn pas, expres om kwijt te raken den zang der terzinen, die, als een obsessie, dreunde door geheel zijn jonge lichaam, door zijn gebaren van slingerende armen en het zwaaien van zijn stok. Hij trad uit zijn droom en nu was het hem zoo lief en natuurlijk, dat het weêr zoo mooi was, zoo lief mooi, en dat hij daar liep, en dat daar de duinen waren en dáar de zee...

Een teêr gevoel van liefde voor zijn land, van liefde voor zijn taal, werd als een sluimerend kind glimlachend in hem wakker: zijn land, dat hij niet verder zien kon dan die

duinen en die zee; zijn taal, die hij maar hoorde in het verre aangeruisch van golven, in het daverend zingen in hemzelfen.

Zijn jeugd was voor hem als een lang en blond verschiet, waar ver-in hoog-groote voornemens zichtbaar stonden als torens, die hij moest bereiken; kasteelen, die hij in zou trekken; tooverpaleizen in fabeltuinen, dat alles lichtrillend vizioen in taal, aanklinkend en opschemerend in het perspectief van zijne jonge jaren, die nog komen zouden, langzaam aan...

Aylva had geen verre wandeling in zin gehad, alleen een even wegrennen in buitenlucht na twee uur zitten aan zijn tafel. En zoo, in eens, op die duinen, voor zich de zee, verlangde hij ze terug te zien, zijn verzen pas geschreven, te zien zichtbaar met de violette inkt op de ontvankelijke blankheid van papier. Hij ging naar huis. Een tien minuten loopen, vlug loopen, buiten adem rennen, door de jonge lente heen, waarin de loovers wemelden, de vogels tjlpten, in het kristalleklare zonnelicht. Om hem werden de Boschjes meer werkelijkheid, stonden nu reël de villa's op; de villa's van het Stolkpark... De wandelaars gingen er als mensen, en zagen hem aan, misschien omdat hij lachte

zonder te weten; bij de Waterpartij ontmoette hij twee dames, die hij groette: mevrouw Van Neerbrugge, vriendin van zijn moeder — en haar dochttertje Emilie...

Daar, eindelijk, was de kleine villa, waar hij woonde met zijn moeder: een heel klein huisje aan den weg, met ijzeren hek, waarom een klimróos, ijl van blaadjes nog, begon te ranken; in de open voor-verandah rieten stoelen, en langs de trappen enkele Japansche blauwig-groene porceleinen potten, staande op hun voetstukken à jour, met al bloeiende azalea's, roze, witte, roode... En tusschen de nieuwe bloemen, onaanraakbaar teêr, pas een paar dagen geleden om de vreugde van het voorjaar daar gezet, zat mevrouw Aylva, die tot hem knikte, toen hij opengooide het hek, knarsende van roest der hengels....

— Waar ben je zoo in eens naar toe geweest....?

— Gewandeld!

Hij riep het haar toe en zwaaide met de hand een groet, lief en familiaar, en, achter het huisje om, liep hij naar zijn kamer, waarvan de deuren openstonden. In een warme verwachting sloeg hij zijn portefeuille open, nam de bladen er uit, las staande.... Een paar regels vloeiden, rijk

met donkere woorden, als een opglinsterend water — in een nacht, — dat luide kabbelt. Daarna werd het lichter, niet zoo fluweelzwart en kristallig zilver meer, maar groen als vlak geslepen smaragden.... Maar zoo, zoo was het toch niet goed?! Die laatste regel daar klonk om de pracht van dat smaragd alleen, klonk om de rijkheid van het slot-accent van vreemde rijmwoord, met somptueuze zekerheid sluitend als juweelen slot. Maar 't mocht zoo niet. De teedere gedachte was er onder weggezonden, weggevlucht, gefladderd. Geïncrusteerd met gemmen, lag het vers nu dood, versteend tot dood juweel. Hij voelde het. Hij zette zich en nam een pen. Hij dacht aan Leonore, aan Leonore d'Este, aan hare ziele van prinses uit rijk Italië van Renaissance. Hij wilde hare ziel alleen, zonder de gemmen. Maar, als fatale steenen, waren niet de gemmen weg te werken, juweelen doodsbeklemming om het vers... Het vers bleef dood. O, waarom had hij dat dan niet dadelijk zoo gezien! Zoo zalig was hij eerst geweest; zich moê gewerkt, weg-geloopt in de lente, dolblij en jong. En nu, nu lag zijn vers daar dood, als in een wade van brokaat, dat stil nog flonkerde; gebalsemd in een geur van taal, die het verstikt had

als met te sterke aromaten. Dood lag het, dood! En Leonore, Leonore d'Este, de teêre schijnziel, transparante vrouw, schim van prinses... verder, verder van hem ging ze staan, niet meer te bereiken met zijn woorden, waarmee hij haar alleen omvatten kon, alleen toch maar met woorden...

Droeve treurigheid kwam in zijne oogen; bittere trek om zijn mond. Hij legde neêr de witte bladen met violette woorden, hij sloot zijn portefeuille, en heel stil, angstig, ging hij zitten op een stoel, bij de open deur... Búiten, was het de lente, jong en transparent, zooals ze enkele dagen zijn kan, in Holland. De kastanjes hadden al groene vlaggetjes, maar nog niet uitgespreid; de latere nog maar groote gouden knoppen.... Kristallen zonnenschijn vloot zoel aan uit de blauwe, wolkeswitte lucht. Uit d' anderen tuin, om de andere villa klonken stemmen, gelach. Op den weg ging een rijtuig ratelend voorbij op pas geleide knarsend voorjaars-grint, en op het achterpad, achter den tuin, zag hij de silhouetten van twee fietsers, scheren langs het hek. Maar angstig bleef hij zitten, heel stil, en tuurde. Weemoed was nog niet zijn angst; eer bitterheid, maar vrees vooral: en vage twijfel...

II.

Stappen over het grint....

Een schaduw voor hem, tusschen zijn peinzen en den tuin...

— Dag...! Wat heb je nu weêr uitgevoerd? Wat zit je nu weêr te suffen?

Dat was Herman Scheffer, die kwam altijd om vier uur, half vijf. In één enkel oogenblik vulde hij de kamer met heel veel drukte van gebaren, gooide zijn hoed neêr, zette zijn stok, die kletterend gleed, smeed een paar boeken op tafel.

— Ik heb Zola meêgebracht!

Hij wees op de gele deeltjes. Aylva strekte zijn hand uit.

— Wat?

— „La Fortune des Rougon”; „La Curée.” De eersten van den „Rougon-Macquart”... Beginnen met de eersten!

Samen zouden zij lezen den cyclus van Zola. Een paar jaar geleden nog op de Hooge-Burgerschool en toen al vrienden samen, hadden zij alleen maar gesnuffeld in „Nana,” voor de vuiligheid, zooals zij, vroeger nog, vuile woorden zochten in hun dictionnaires. Het was toen in die jaren, dat men van Zola niets wist dan dat

hij „vuil” was, en geschreven had „Nana” en dan nog enkele andere „vuile” boeken, in die zelfde manier. Dat was zoo de vage legende, die bleef. Maar nu wisten zij beter. . .

— Wanneer lezen? vroeg Herman Scheffer. Nu? Of ben je niet in een stemming: dan niet. . . . Heb je het land?

— Een beetje: over „Torquato.”

— Ben je niet tevreden? Ik vond het verleden heel mooi: zoo rijk en zoo vol.

— Ach, rijk. . .

— Je moet denken uit de Renaissance: rijk mag het zijn. . .

— Maar niet zoo: zoo wil ik het niet. . .

— Lees eens voor. . .

— Neen!

— Toe kom!

— Neen, neen, het is zoo slecht. . .!

Hij sloeg met zijn vuist gebald op de portefeuille, woedend op „Torquato Tasso.”

Maar Herman Scheffer wilde hooren. Aylva las. Om zijn eigen twijfel dreunden eentonig en mat de terzinen, te angstvallig vol zuiver gebouwd, dreunden ze voort met een monotonie der drie rijmwoorden, die bijna vervelend terugkwamen, gemaakt, gewild, terwijl buiten in den tuin de lente zoo eenvoudig was.

— Heel mooi! zei Herman Scheffer, toen het uit was.

Hij vond dat niet geheel en al, maar toch nog wel genoeg om het zoo even te zeggen.

— Neen! hield Aylva vol. Slecht is het: daar...!

Hij verscheurde de bladen, de drie laatsten.

— Kerel!

— Jasses neen: het is zóo slecht...! Weet je — en hij riep met een plotseling blijde stem:

— Ik doe het heel anders! De eerste zang: die is nu ook verschenen in „De Gids”; die blijft zoo; die is goed; maar hier deze tweede, die moet in blankvers, en de derde: de derde in ottave-rime!

Hij had het gevonden.

— Het heele ding in terzinen is slecht! De derde in ottave-rime, dan de vierde weêr in blankvers, en de laatste: „San Onofrio” in terzinen, met een enkel sonnet gesloten, zooals de eerste zang ook begint met een sonnet... Zoo zal je zien, dat het goed wordt!

Hij was blij opgestaan, met groote geestdrift, met groote jeugd. Vóór hem, als etherisch luchtpaleis met muziekklinkende kolommen van rythme, lichttrilde de ideale bouw van zijn dicht, en Leonore d’Este glansde zoo na, als kon hij haar raken...

— Mooi zoo! riep Herman Scheffer; hij had zoo van die korte uitroepen, kort en brusk, vol vive overtuiging, zooals hij heelemaal was: een groote stevige jongen, kort en brusk en vif, met veel plotseling enthousiasme en drukke impulsie.

— En lees nu nog eens je „Aminta” voor! riep hij met een blijden zwaai van zijn hand.

Dat was de eerste zang van „Tasso”, verschenen in „De Gids”. En Aylva was van deze terzinen wel heel zeker, want nu hij ze las, klonken ze op, glasteeder en volmaakt, zooals van snaren van violen: Aminta....

Buiten, in den tuin, ging de dag, de vroege lente slapen als een moê gespeeld kind.

En een belletje klonk, huiselijk signaal. Aylva las juist de laatste verzen.

— Uit! riep hij moê, blij. Ja, de „Aminta” is heusch nog zoo kwaad niet....! Blijf je eten? Ze hebben geluid: dan lezen we van avond Zola? Ik moet Torquato een tijdje vergeten!

Dien avond na den eten begonnen zij Zola.

De poorten van een nieuwe kunst gingen wijd voor hen open. Om beurten, in de kleine kamer, gauw benauwd van gas, lazen zij met wijding en heel plechtig, met enthousiasme en

de dankbaarheid van hunne jeugd. Zij zouden dikwijls later denken aan dien avond van revelatie, toen de nieuwe vizies voor hen openweken.... Zij lazen in een koorts, met brandende slapen, met gloeiende oogen. God, wat was dat mooi, en goed, en waar! Om ook eens zoo te doen, om ook nog eens zoo alvolmaakte kunst te geven!

Zij dweepten, en een jonge jalouzie was onbetoombaar in hen. Zij redeneerden druk, zij vertelden elkaar hunne plannen: Aylva zou maken een serie van historische gedichten; Scheffer een cyclus van sociologische romans... In hun jonge eerezucht benauwden hen de muren van het kleine kamertje.

Aylva opende de deuren: iets van den avond vloot naar binnen; iets van hun interieur, in licht van gas, dreef naar buiten, met schijn over den tuin. Het buitengeluid — het veraffe getingel van trams — kwam oneigenlijk tot hen toe.

Zij ademden diep op.... Zij gevoelden hunne jeugd stroomen door hun aderen: hun leven was lang en licht vóór hen; hunne illuzies waren als lichttrillende kasteelen in verte, wegnevelend in al te hellen glans. Toen zij — moê van hunne stemmen, in hunne kelen

droog — eensklaps, verschrikt om zichzelf, zwegen, zagen zij elkaâr met glinsteroogen aan

De nacht was héel stil. Het was zeker heel laat. De trams tjingelden niet meer. In de kleine villa was alles rustig, als in slaap, en gesloten.

Herman Scheffer ging op de teenen het grint over, het hek uit. Aylva sloot de deuren van zijn kamer. Met een kaars sloop hij naar boven, zacht, om zijn moeder niet wakker te maken. De trap, die kraakte, deed hem trillen in zijn overspannen zenuwen

— Hugo!

Een zachte oude stem riep.

— Ja, mama.

Zij sliep dus nog niet. Hij opende een deur en diep in de kamer, uit een donker alkoof, vroeg de stem:

— Hugo . . . heb je goed gesloten, mijnjongen?

— Ja, mama.

— Heusch, niet waar?

— Ja, ja, u kan er op aan.

— Geef me een zoen

Hij zette zijn kaars, naderde het ledekant, boog zich over het vaag witte gezicht op het witte kussen.

— Zal je nu rustig gaan slapen?

— Ja.

— Niet meer lezen?

— Neen, neen.

Hij kustte haar met teederheid, maar zij hield nog zijn hand vast en voelde met de andere aan zijn wangen:

— Je bent nog zoo warm....

— Neen, heusch niet....

Toen liet zij hem maar gaan, met nog een zoen, maar in twijfel of hij wel zoû gaan slapen, of hij nu wel slapen zoû... En toen hij weg was bleef zij wakker, hooren naar de stilte van het huis, in twijfel....

Hij, Hugo Aylva, lag onbewegelijk, de oogen open, en vóór hem, terwijl de stem van Schef-fer aan zijn ooren ruischte, glimlachte Leonore d'Este :..

— — — — —

III.

Al dikwijls was Hugo Aylva een dagboek begonnen. Maar hij had het telkens weêr verscheurd. Hij vond niet belangrijk genoeg, wat hij schreef, en een schuchterheid weêrhield hem telkens te schrijven wat belangrijk was. Noch

de feiten in zijn leven, noch zijn jonge overpeinzingen dachten hem belangrijk om in zichtbaar woord gesteld te worden. En het speet hem, dat hij nooit tot dat zichtbare komen kon: uit een gevoel van orde om netjes toch te boeken wat hem betrof, en het vóór zich te zien, als het een tijd geleden was. Die orde was hem vreemde behoefte, zoowel in zijn kamer, als in zijn denken, als in zijn leven: de kleine en groote dingen ervan. Het was een practische leukheid aan de weêrzijde van zijn gemoed als artist, weêrzijde van zeer gewoon mensch: die zich niet hooger stelde boven de velen. Die gewoon-menschelijkheid was groot in hem en toch, wie den eersten zang van zijn „Torquato Tasso” las en verder niets van Aylva wist, zoû het niet zeggen. Die eerste zang — Tasso in zijn eerste jeugd, zijn eerste gouden geluk, schrijvende het herdersspel, dat Ferrara’s aandacht op hem zoû vestigen; met een gefantazeerde aanleiding: verbeelde eerste-liefde van den dichter: landmeisje, dat het origineel van Aminta zoû zijn — die eerste zang was zóó weinig gewoon-menschelijk, zoo hoog koud voornaam van gevoel, zoo bijna gemaniëreed fijn bewerkt van uiting, zoo ingewikkeld van rythme in terzinenmotief, dat het een dicht-

kunst scheen voor een elite van maar enkele artistieke fijnlezers... Geen poëzie voor het publiek, dat had men gezegd; en dat wilde Aylva ook niet; maar toch, dit wilde hij ook niet. Kwam in de „Aminta” de voorname koudheid van gevoel om zijne praktische leukheid van orde, die nooit één hartstochtelijk toeval gedoogde? En waarom ging zijn natuur, zijn beminnelijk-gewone menschelekheid zoo schuil onder al zijn goudsmeêwerk van taal...?

Hij voelde het vaag; hij kon het zich niet verklaren. Hij was twintig jaar; hij schreef met ernst en met liefde, zóoveel ernst, zóoveel liefde, dat vóór hem de kinderen van zijn lied — Tasso en Aminta — leefden op den luchten adem van terzinen, hij ze gaan zag, gedragen op de voeten van het rythme, bij elk akkoord van rijmwoord elkaâr beminrend met een hoog groot gevoel van waarheid: hij, een dichter uit ver geleden Renaissance; zij, een vage herderin... Hij, Aylva, hij was twintig jaar, en dat zijne verzen niet schenen wat zij waren voor hem, dat zij niet gaven, wat zij, ongeschreven, zoo vol bevatteden voor hem, hij voelde het maar vaag; verklaren kon hij het zich niet. Hij leed er onder zeer veel, en dat de menschen hem bewonderden, al noemden zij „Aminta” ook

hoog, koud en voornaam, het troostte hem maar weinig. Want eerezucht was zoo klein in hem, dat zij nooit troosten zou voor werkelijk leed, en dit, dit leed — dat hem zijn verzen niet voldeden — was werkelijk in zijn ziel. En dat zijn eerezucht nooit zijn troost zou zijn, had hij gevoeld, toen Herman Scheffer hem gebracht had de eerste recensie van „Aminta”, Vlugmaer van Vosmaer, die het niet te veel lof had gedacht zijn vers te vergelijken bij Hooft, te zeggen, dat door „Aminta” voer een adem van Italië...

Hij had gestaard op het artikel, dat niets bedoelde dan lof, en vreugde om een nieuwen dichter, een edel dicht. Hij had er op gestaard, omdat hij lang verlangd had naar zoo iets: lof van hoogen kunstkenner. En toen hij gestaard had en gelezen en overgelezen, was doofheid in zijn ziel gezakt — misschien om eigen onvoldaanheid, altijd desilluzie over wat verkregen is, en hij had gedacht, heel stil en treurigmoedeloos:

— Is lof... niet meer dan dit...?

In het diepst van zichzelf bleef hij koud om.

En die koude maakte hem moedeloos, want hij kon nog niet weten, dat koude veel zijn groote kracht moest zijn...

Dikwijls, in zijne behoefte aan levensorde, was hij dan weêr begonnen aan het eerste nieuwe blad van een nieuw dagboek, als om zijn vage spleen op te ruimen met het te boek stellen ervan; een spleen, die als een modder lag onder in zijn ziel; daarboven klaar water, klare lucht. Zachte melancholie om zijn izolement — alleen-zijn in zichzelf en het leven. Als kind, in Indië, had hij zich alleen gevoeld, jongste van oudere broërs, zusters, nu verspreid en gestorven; zijn vader, rezident, verloren in drukte van ambtsbeslommering; zijne moeder met liefde ziende op hem neêr, maar, in haar eenvoud, niet bevroedend, dat in Hugo school een leven vreemd, en weinig kinderlijk gewoon, de dingen schouwend in een magisch licht van werkende verbeelding. Omdat het kind geen weêrklank had gevonden om zich heen, was het zoo zachtjes aan geworden stil, gekeerd in zichzelf, meer levende in zijne fantasie dan in de rulle waarheid, een weinig angstig voor die waarheid, die hard aanvoelde en grof sprak in tropische zon om zijn ziel, waarin de zachte tinten waren van een droom, met sterk verlangen naar groote sympathie. Zijn kinderjaren waren niet geweest zonder liefde, maar eenzaam, en zij hadden hem gegeven de melancholie, die

eenzamen kinderen altijd blijft, altijd later....
De groote sympathie was niet gekomen....

En al waren zijne kinderjaren glad geweest als effen paden, zij lieten toch altijd de herinnering in hem achter aan een weemoed, dien hij niet duidelijk wist waarom: een weemoed, in de zon....

IV.

Die jaren waren vaag....

Hij had maar enkele souvenirs. Dat hij eens had gekibbeld met een ouderen broër, dat hij heel hard was gaan huilen, en toen zijn oudste zuster hem genomen had op de knie, met de zachte woorden, waarmee men een kind troost, en hem had laten zien platen in een Bijbel van Doré. En hij had verwonderd naar haar opgekeken, omdat zij zoo lief was....

Dat eens een oom, die paard reed, in een koffietuin op de bergen, — met verschieten van blauw achter groene kampongs, — hem genomen had vóór op het paard en hem had laten rijden, vroolijk doende en jolig om het kind te amuzeeren.

Dat eens zijn moeder, wie hij het vroeg, geen tijd had gehad hem iets voor te lezen en te

zeggen wat het plaatje er boven beduidde. Nu had hij zeer, met groote liefde, zijn moeder lief, nu zij samen woonden alleen. Die liefde was niet dadelijk geweest, was langzaam-aan gekomen, toen hij ouder werd en haar begreep, hoe goed zij was — niets dan een moeder voor hare kinderen, — een tijgerin voor hare welpen, zooals zij wel eens zelve zeide, uit gekheid. Toen hij die liefde — eeredienst, die altijd blijven zoû — het eerst zoo heel diep had gevoeld, toen was hij weêr begonnen aan een dagboek: het duurde een paar maanden, toen werd het weêr verscheurd.

En van zijn eersten schooltijd — in Holland nog — was ook dit herinnering: zijn wanhoop om den eersten middag, dien hij blijven zoû, en op het bord een eindelooze som, immens groot, vermenigvuldiging, die wit beschreef met groote cijfers het heele bord en die nooit uitkwam en die hem zweeten had gedaan en hijgen, den dag héel warm buiten....

En de eerste vriendschap, in Indië: een jongen naast hem, een jongen blond en aardig, met blonde krullen, een bedorven kind, aan wien hij mooie knikkers gaf en lange griffels; die eens was heel lang ziek geweest, bijna gestorven, en toen op school terugkwam, lang, bleek en heele-

maal veranderd en lang niet aardig meer

En ook een groote boom in den tuin van het school, met ontzettende vlamrende roode bloemen, een zoogenaamde „flamboyant”, en waarin hij klom en zat tusschen de knoesten van de takken, als een bloemenkoning in een sprookje.

Vaag dwarrelden die herinneringen nog in hem rond, van de meesters, die hij mocht, en de meesters, aan wie hij het land had; van de opstellen, die hij gaarne maakte; de algebra, die hij niet begreep; van het lange vrije spelen in den grooten tuin, met het baarspel: twee partijen, en die van elkaâr een vlag moesten veroveren met telkens hard heen en weêr loopen, van en naar hun lijn terug. Die Indische schooltijd met die lange speeluren, die heerlijk waren als buitenpartijen, ze waren het liefste herdenken uit zijn kindertijd: eene vroolijkheid in de melancholie ervan. Omdat hij een Hollandsch kind was, geboren in Holland, hadden zijne Indische jaren altijd iets exotisch' voor hem behouden, iets niet eigenlijks, als was hij maar op reis geweest; zoo aardig, om dat blonde vriendje, dien vlamrenden boom met roode bloesems, die ongelooflijk lange speeluren, dat opwindende baarspel: reusachtig schaak in open lucht. En de Chinees, die

stilletjes bij de heg van den tuin witte ronde koekjes verkocht, op krediet van een kwartje, koekjes, wit van klapper als sneeuw, en, beet je er in, druipend van Javaanschen suiker....

Aylva was gebleven altijd een Hollandsch kind, dat onder de bekoring van zoo een Indisch kinderleven was, als onder iets, dat niet zoû blijven, dat spoedig zoû voorbijgaan, omdat het veel te aardig was om lang te duren.

Toch had hij weemoed soms gevoeld naar Holland, naar ijs en sneeuw, naar sombere luchten zelfs, maar die weemoed had maar aangezweemd zijn kinderverlangen als hij hoofdpijn had gehad, van de warmte. En toen hij, na den dood zijns vaders, met zijne moeder, twee broërs en een zuster, — de anderen verspreid, getrouwd, gestorven — terug was gekeerd naar Holland, naar Den Haag, toen voelde hij, dat hij nooit genoeg gewaardeerd had de aardige Indische jaren: het blonde vriendje, den rooden boom, het vroolijk baarspel. Wat was het klein, het huisje van mama; geen eigen-rijtuig meer, geen bendie met den kleinen vos, dien hijzelve mende naar school; twee meiden maar in plaats van tal van baboes en „jongens”; een hokje van vierkanten tuin, bespottelijk om er in te planten, en de

school, de Hooge-Burger — in Indië heette het „Gymnazium” en zij droegen blauwe uniform en gouden pet! — benauwd, soms te koud, soms te warm; de jongens niets aardig, een beetje hummig, ongewasschen, burgerlijk, en die niets wisten „van het leven,” zooals de jongens in Indië. Die daar, dat waren heertjes, ze rookten strootjes en soms fijne sigaren; ze waren verliefd, met heele intrigues, op meisjes, en waren ze vijftien, zestien, dan waren ze mannen; dan wisten ze en deden ze van alles! En dezen: ze kwamen saai naar school, ze gingen saai naar huis, hun handen in de zakken van hun schamele overjasjes: er was niets aardigs aan.

Hij miste veel, dien eersten tijd. Hij miste hun groot marmeren Indisch bad en hij was eens — een jongen al van veertien — komen huilen bij zijn moeder, omdat hij heusch zich niet kon wasschen aan zoo een Hollandsch waschstel! Hij miste zijn groote kamer, die heerlijk uitzag op de witte kemoenings, de roode kembang-spatoe's van den zijtuin van het rezidentie-huis en in zijn nieuw kamertje had hij geen plaats voor zijn prullen en snuisterijen. Hij miste de dagelijksche buitenpartij: het lange uur van ontspanning, en op de school,

benauwd en heet gestookt, werd hij zoo suf, dat hij niet leeren kon. Iets sluimerde in hem in, verdoofde in hem; er kwam in hem iets bitters; iets dat neêrzag met minachting op alles wat van Holland was, omdat het was zoo klein, zoo burgerlijk. Hij had soms, wat hij vroeger- nooit had, harde woorden tegen zijn moeder, standjes met zijn broër; met zijn zus- ter sprak hij eens niet een heele maand lang. Hij was eerst, vóór Indië, een heel stil kind geweest, verwonderd blij om beetje sympa- thie, als dat hem naderde; toen, *in* Indië, blij, jong, vroegrijp en gauw bedorven door ruimte, zon en weelde; en nu, nu werd hij, in de engte van het weêr Hollandsche leven, in de kleine kamers, weêr stil, verloren in zich- zelve, en daarbij bitter en geërgerd. Het was zoo duf, zoo saai, zoo grauww! Hij sloot geen vriendschap, en al zijne luchtige Indische school- vriendschapjes nu, hij miste ze en betreurde ze al met dien weemoed, waarmee hij later altijd betreuren zoû:

Dat wat hij had gehad en nooit genoeg had gewaardeerd.

V.

Toen voelde hij al, hoe gauw het leven gaat voorbij.... Wat waren ze aardig geweest, de Indische jongens met hun uniform en gouden pet, hun strootjes en hun mond vol wijze woorden „over de vrouwen.”

Neen, hij sloot geen vriendschap. Hij ging alleen naar school, alleen naar huis. Soms liep een jongen meê, maar hij moedigde hem niet aan en hij dacht dan:

— Nu, dat zal wel niet lang duren, die „vriendschap”...

Ook toen Herman Scheffer had gevraagd:

— Hoe ga je?

— Over het Voorhout....

— Nou, dan loop ik met je meê!

had Aylva gedacht:

— Dat zal wel niet lang duren, die „vriendschap”....

En hij was koeltjes tegen Scheffer. Toch, Scheffer had iets flink gezelligs, iets heel anders dan hij: bleek, blond, niet sterk, een beetje laatdunkend, kwalijknemend of hij altijd werd te kort gedaan, met koele, donkere oogen, en weinig woorden. Scheffer was luid-

ruchtig, breed en joviaal. Maar Scheffer was niet burgerlijk en liep niet, als een klerk, in zoo een schamel jasje, met een te korte broek en roode winterhandschoenen. Scheffer was aardig, brutaal, met brutale schouders en brutale oogen, die overal keken heen. Hij hield wel van Scheffer, maar wantrouwde toch hun vriendschap. Want dit kwam ook reeds in hem, zoo goed als: *het betreuren wat hij had gehad; het afrekenen met wat niet kan of is geweest*; en met Scheffer rekende hij al af, vóór nog hun vriendschap uit was.

Niet omdat hij koel was; omdat hij nog niet kòn gelooven aan de eerste „Hollandsche” vriendschap, die hem naderde....

Zij woonden dicht bij elkander, Aylva toen in de Anna-Paulowna-sstraat en Scheffer in de Laan-van-Meerdervoort; en zij namen de gewoonte aan samen te loopen van en naar school. Soms dacht Aylva aan wat Scheffer in hem vond, om zich tot hem te voelen aangetrokken: hij had dit gaarne geweten. Er was in hem die ijdelheid: precies te willen weten waarom iemand van hem hield. Hij voelde zich nog koel ten opzichte van Scheffer, uit wantrouwen om den duur van wandel-vriendschap; uit vrees zich te moeten hechten,

om niets. Maar eens was Scheffer drie dagen weg gebleven, en niet geweest op school. Het had Aylva verwonderd waar Scheffer bleef, maar hij was hem niet gaan zien. Toen hij Scheffer terug zag, werd die boos.

— Hadt je niet naar me kunnen vragen?

— Wat was er dan?

— Wel, ik was ziek, ik lag in bed. Ik moet zeggen: 't is aardig van je!

En dat Scheffer boos werd, deed Aylva inzien, dat hunne vriendschap toch heusch wel vriendschap kon zijn. Het streelde hem, dat Scheffer boos was. En sedert voelde hij meer voor Scheffer en het werd sympathie tusschen hen, van twee kanten. Zij kwamen iederen avond bij elkaar, werkten samen, lazen samen, aan één tafel. Ook Scheffer vond de meeste jongens flauwe kinderen en Hugo vertelde dan van Indië. Zij spraken beiden over hun toekomst, zij wilden beiden boeken schrijven, later. Zij filozofeerden druk over God en het Hiernamaals. Scheffer was zeer positief en atheïst en dweept met Multatuli. Aylva was zeer metafysisch en hield niets van Multatuli; hij had iets zachts en rustigs, bang voor revolutie, groote woorden, zwaaiende gebaren. Zoo was Scheffer: revolutionair, groot en zwaaiend, maar in Schef-

fer vond Aylva dat goed en harmonisch.

Zij bleven nog een jaar samen op school; toen deed Scheffer eind-examen, Aylva niet. Hij wilde vrij studeeren voor zich, in literatuurhistorie, in kunsthistorie, geschiedenis. Zijn voogd, broër van zijn vader, rezident ook in Indië, vond het niet goed en wilde, praktisch-weg, hem liever Indisch-ambtenaar zien worden, maar hij drong er niet op aan, uit onverschilligheid. De beide broërs van Aylva waren weg, een naar den Transvaal, een naar Amerika, beiden met het vaste plan om geld te maken. Zijne zuster was getrouwd, te Batavia. Alleen bleef hij met zijne moeder en het huis werd hun nog te groot; mevrouw Aylva nam een kleine villa, optrekje, achter-af gelegen, in de Boschjes, een buitenkansje — en zij hield nu maar één meid. Maar Aylva miste minder zijne Indische luxe; hij leefde nu tevreden tusschen zijne platen en boeken, stil in zichzelf wat werkende, zonder veel methode. Hij nam wel privaatles in literatuurhistorie en geschiedenis, maar zijn geest was om te dwalen en wat hij studeerde was minder zich diep inwerken, dan wel plukken hier en daar, van wat hem toelachte. Hij had een vlug ontvankelijk begrip, maar een begrip

van dichter en dilettaut-in-het-leven, en niet de acute hersenen van studie-mensch. Scheffer veel meer; die wijdde zich een jaar lang nauwgezet aan Herbert Spencer, met veel methode. Hugo, in dat jaar, droomde in zijn tuinkamer, en las er minstens zeven boeken tegelijk, die open lagen op een kleine tafel bij een leunstoel aan de tuindeur. Een deel van Göthe — om toch iets te weten van Göthe. Maar Göthe — misschien om het Duitsch, dat hem zwaar was, of om den druk van het boek — voldeed hem niet. Byron meer: hij dweept met „Don Juan.” Dan een boek over de Renaissance, een werk over Grieksche sculptuur, een modernen roman, den laatsten bundel verzen. En alles door elkaar, het eene dwars door het andere heen. En lezende, en droomende, en zalig plukkende zijn gedachten, die opschoten als ordeloze bloemen tusschen het zacht vervloeien van zijn dagen in, maakte hij zijn plannen, zag hij worden zijn liefdedroom van kunst. Als de ijle gestalte, bleek en doorschijnend, van een kind met groote oogen louter geest, zag hij zijn droom voor zich. En hij dacht aan zijn versjes, van jongen, gemaakt in Indië, voor de meisjes met wie hij danste op kinderpartijen; hij dacht aan zijn opstellen van school,

die altijd waren goed geweest. Tusschen zijn lectuur en tusschen zijn gedroom, begon het zacht aan te zingen. Hij zat soms uren voor een wit papier, en enkele regels schreef hij neêr, met vaag gevoel van zangerigheid in droomende hersens: buiten, in den tuin, de groenende zomer, of de tooverblankheid van een bosch van sneeuw en rijp. Hoopen verzen schreef hij en verscheurde ze weêr. Vondel hield hem hoog geboeid om zijn machtigen stroom van zangtaal: hij las alle zijne spelen en begreep niet, dat Scheffer ze vervelend vond. Maar Hooft was hem nog menschelijker, meer sympathiek aan hemzelven: nieuw en fijn en elegant. Potgieters „Florence” was jaren voor hem het schoonste, wat er in Hollandsch kon geschreven worden.

Intusschen maakt hij maar weinig af, nauwelijks een enkel dichtje, las het Scheffer voor, verscheurde het weêr. Toen boeiden hem Gautier, Leconte de Lisle, Hamerling vooral. „Ahasver in Rom” deed hem een episch gedicht ontwerpen over een onbekenden Assyrischen vorst: „Parsondes”. Maar het plan was te grootsch: hij moest het van zich afzetten. Hij zond nu wel een paar verzen aan den „Amsterdammer”. Er was iets heel frisch’ in, maar toch

ook iets niet doorvoelds: een eeredienst aan den vorm. Maar, dacht hij, waarom niet den vorm cizeleeren? Wat kan ik diep voelen? Mijn leven is zoo zacht en kalm, met mijn moeder, met mijn boeken, in mijn stille kamertje! Hoe kan ik nu van hartstocht schrijven?

En hij was te waar te veinzen wat hem onbekend was, en hij cizeleerde zijn vorm, verliefd op mooie woorden, rijkdom van klank, melodie van vers, om de loutere schoonheid van ze, de zinnelijke schoonheid: zooals hij hield van een mooie vaas of een juweel. Maar hij wilde groot doen, en Torquato Tasso doemde bij hem op. Hij dweept met Tasso, dien hij las in het Italiaansch: hij voelde diepe sympathie, vreemde verwantschap tusschen Tasso en zichzelf....

Was er voorbestaan? Had hij niet Tasso kunnen zijn? En als hij las van Ferrara, Alfonso II, den dichter aan het hof, zijn liefde voor Leonore, zijn smartelijk dwalen door Italië, verguisd, niet gewaardeerd, opgesloten als gek in een cel, jaren lang; eindelijk bevrijd, gekroond op het Kapitoel en stervende op San Onofrio — dan voelde hij geheel zijn droomersziel bewegen als met een medelijden voor Tasso en zichzelf, alsof zij beiden één waren geweest, één

ziel, die zich herscheppen kon in later leven : metamorfoze na metamorfoze.

En hij schreef „Aminta”, bang voor zichzelf, bang te laten blijken wat hij dacht, wat hij droomde, in de eenzaamheid van zijn kamertje.... Was het abnormaal in hem, verdooling van zijn geest? Had hij niet als kind vaak gevoeld, dat hij gek kon worden, dat hij wellicht al gek was, omdat hij, toen, ook al dacht zoo vreemd, of hij wel eens kon zijn „een ander”?

Maar in „Aminta”, in de pracht van zijn jonge, nieuwe taal, klonk het abnormale niet door en bleef het schuil achter eene koudheid : orde, die iets in het gedicht bevroren hield. Tasso was er in conventioneel poëet ; Aminta, herderin, zooals zij zijn in vroegere herderromans, in Scudery en Calprenède. En toch, was de „Aminta” frisch, nieuw, een glanzende belofte. Ze trok de aandacht, in „De Gids”, om het geheel onverwachte, de jeugd van den schrijver, die zijne zangen aankondigde:

„Leonore d’Este,” „Jeruzalem Verlost”, en „San Onofrio....”

Voor hij het zich bewust was, en voor hij het verlangde, had Aylva zich iets van een naam gemaakt....

En het verraste hem, als maakte niet hij, maar een ander dien naam....

VI.

Zij lazen nu samen Zola, in hun kamers, in de Boschjes, in de duinen. Zola was hun de immense openbaring, van groot en gezond levensinzicht, van het leven te móeten zien, zooals het was. Er tusschen door lazen zij Balzac, Flaubert, Goncourt, de jongere Fransche naturalisten. Scheffer, die geregeld artikelen schreef voor couranten, tijdschriften, vertaalde fragmenten uit Zola, schreef geduchte artikels, die opzien baarden; zijn naam kreeg een klank van woest omversmijter. Het was even vóór het doen van „De Nieuwe Gids” en toen deze zich in zijn vitale brutaliteit openbaarde, sloot Scheffer zich volgaarne aan. Hij had een minachtenden grinnik voor geheel de bestaande litteratuur en in zijn artikelen wist hij een virtuoositeit van schelden te ontwikkelen, die Aylva verbaasde. Aylva was het niet sympathiek, dat ranselen om zich heen op oudere schrijvers, die volgens de conventioneele formule hadden geërbeid. En hij verdedigde ze, met een groote zachtheid, in zijne gesprekken met Schef-

fer: zij hadden toch geärbeid, die ouden; zij hadden gedacht, dat zij de waarheid hadden gevonden, even goed als zij, de jongeren, dat nu dachten; en na hen, de jongeren, zouden de jongsten komen en dan de älterjongsten, die ook zoo zouden om zich heenslaan en wie aan het slot zou hebben gelijk? Neen, het was niet humaan zoo te zijn, en niet menschkundig en kinderachtig, kinderlijk en flauw. O ja, het was iets nieuws, dat schelden: nooit nog, in geene letterkunde, was zoo gescholden geworden, met zoo een genot, te schelden en te hakken om zich heen; maar het was hem niet sympathiek. Hij vond het slechte manieren hebben en kinderlijk verwaand zijn, zoo naïf eigendunkelijk, zoo schooljongensachtig pedant, dat hij er de schouders om optrok. De Julia-geschiedenis vond Scheffer heel goed, héél goed: Aylva dacht het een flauwe grap, goedkoop en niet eens nieuw: Scheffer had er dagen den mond van vol en Aylva wist niet wat er op te zeggen: de mystificatie had geen indruk op hem gemaakt, en hij meende, dat men te veel moeite nam om uittemaken, dat de daagsche kritiek ontoerekenbaar was....

Hij was in deze dagen heel eenzaam, uit een neiging om alleen te zijn, te lezen, te

droomen, te schrijven aan zijn „Tasso”: zijn wordend dicht, dat hem zoo lief was, om wat het stil geheimzinnig beduidde in zijn ziel. Zelfs Scheffer vermoeide hem nu en dan: het liefst was hij alleen: een kluizenaar in zijn kleine kamer. En „Tasso's” pastorale verzen waren in wiegelend contrast met de reëel levende werken van Naturalisme, die hij las; zijn werk en zijn lectuur hielden zijn ziel, die tot dwepen te veel geneigd was, in evenwicht. Een afkeer van met menschen zijn kwam in hem, tot verdriet van zijn moeder, die hem dwong de familie op te zoeken, des avonds; of hare kennissen. Aan tafel, als zij beiden aten, alleen, in de intimiteit van hun ontbijt of diner, verweet zij hem met hare zachte, een beetje tobberige stem van oude vrouw, die veel geleden heeft: waarom hij uren zat alleen, en altijd las, en altijd schreef en of hij niet dacht, dat het voor zijn gezondheid slecht was en slecht voor zijn geest. En hij verdedigde zich en zei, dat hij toch wandelde, geregeld, iederen dag langs het strand van Scheveningen, heel ver. En na den eten, om haar lief te zijn, vroeg hij haar om met hem te wandelen, in de Boschjes. Zij nam zijn arm en zij liepen samen, in den schemer van de

paden, die liefjes doelloos kronkelden. Heel langzaam liepen zij, omdat zij was zwaarlijvig en niet gemakkelijk liep. En zij voelden beiden hoeveel zij waren voor elkaâr, hoe innig hunne levens samen waren. Dat was een liefgevoel, omdat zij ook zooveel verschilden: verschil, dat zacht vereffend, telkens weêr, moest worden. Zij was een vrouw van hoogsten eenvoud; een eenvoud, die aanbiddelijk was. Zij was te zeggen in één woord: een moeder voor haar kinderen. En zij was niets dan dat: een moeder. Haar ziel geheel ging uit naar die haar kinderen waren. Behoeftte voor zichzelf had zij niet: zij miste al haar vroegere weelde, alleen om hare kinderen, alleen om Hugo nu, niet om zichzelf. Zij was tevreden in hun kleine huisje, met haar bloemen. Zij las niet: haar rechte geest, eenvoudig, zeer logisch en verstandig, begreep geen fantazie: boeken waren logen. Zij begreep niet de bekoring van schitterende logen en zij begreep niet, dat boeken ook wáar kunnen zijn. En misschien was dit het innig-liefste van haar moederziel: zij las, wat Hugo schreef, met groote aandacht, die begrijpen wilde. Zij las geen roman-netjes en wel de „Aminta”. Zij tuurde op het goudsmeeëwerk der terzinen, omdat het was

van Hugo. En dan, dan zei ze zoo oprecht, met zachte stem om hem niet boos te maken:

— Mijn beste jongen: ik begrijp het niet: daarom kan ik het ook niet mooi vinden, niet waar?

Maar nooit duldde zij, dat een ander zoo iets zou zeggen, en als, in een tijdschrift, een enkel woord van recensie verscheen, dat niet geheel goedgunstig was, vergaf zij het den schrijver nooit. Dan moest Hugo haar van dien man vertellen, wie hij was, wat hijzelf schreef, of hijzelf wel ooit iets moois had geschreven, waarom hij de „Aminta” niet mooi vond.... Hugo lachte dan en meestal moest hij bekennen, dat hij niets van den kerel afwist.

— Je weet ook nooit iets! zei mevrouw Aylva boos, omdat hij was zoo onverschillig.

Maar ook als iemand schreef over haar Hugo, dat hij zoo knap was, zoo jong nog en al zoo schitterend dichter, als hij aanhaalde flonkerregelen uit de „Aminta” om den menschen te toonen hoe mooi dat was, met streelende woorden van lof, dan voelde zij teederheid in zich voor dien onbekenden journalist, die het zoo goed wist, en zoo goed kon schrijven, veel

beter dan die andere. Hij, hij zeide de waarheid; de andere niet... En toen Hugo haar eens vertelde wie Vosmaer was en haar lezen liet de vlugmaar over de „Aminta”, toen las mevrouw Aylva dien den heelen avond, las ze en herlas ze weêr, met tranen in haar oogen, met trots in haar overvolle hart en terwijl de tranen vielen op de woorden van lof, fluisterde ze in zichzelf, dankbaar :

— Mijn jongen, mijn lieve jongen, mijn lieve, knappe jongen....

Zij sliep zoo een nacht niet: het zong in hare ziel....

VII.

„Leonore d'Este” was voltcoid, verschenen in „De Gids”; en de derde en vierde zangen: „Jeruzalem-Verlost” wogen zwaar Aylva op het hart. Ze zouden de voornaamste epizoden zijn: de dichter, die zijn epos schreef, niet ge waardeerd, voor gek verklaard; de crisis van zijn leven.... Aylva begon, in ottave-rime, vier-, vijfmaal, zonderdat hij den zang voelde komen. Het nieuwe rythme, dat hij voor de eerste maal behandelde, de geserreerde stanza's, schenen onoverkomelijk moeilijk. Het was als

zocht hij op een muziekinstrument, dat hij niet kende. Telkens verscheurde hij weêr het begin, dat als valsch klonk en niet harmonisch sloot aan de blankverzen van „Leonore d'Este.” Over „Leonore” was hij heel tevreden, meer nog dan over „Aminta”: „Leonore” was minder pastoraal gemaakt, en er klonk in een motief van ware liefde, een ondertoon van hartstocht: Aylva zelve was verliefd op Leonore.

Nu was het de volle zomer, Augustus, en de zon stoofde in de groene massa's van de Boschjes: het tuintje was zwoel van den middag; de stamrozen wierookten: kronen van bevertjes geur, geënt boven hare dorre stammen.

Aylva's deur stond wijd open en hij zat voor zijne verzen, met een matte pen. Uit de keuken klonk een eentonig deuntje, gedempt, van de meid. Tusschen het groen schemerde, op kleinen afstand, iets van andere villa's. Over den weg, voor, ratelden rijtuigen, klaterend door de zwoelte van den zomer heen. Stemmen gingen voorbij....

En Aylva's pen schrapte over het papier, lijnen dwars....

Een weemoed klom in hem op. Hij zou „Jeruzalem-Verlost” maar niet schrijven. Hij zou nooit iets kunnen doen. Hij had geen ta-

lent. Zijne verzen waren waardeloos; „Aminta” was niets: zoo dood, zoo dor. „Leonore d’Este” was beter, maar het blankvers voldeed hem niet: het was slordig behandeld hier en daar, als proza: waar hij zich had laten meêslepen

Het voelde zwaar in zijn hoofd. Hij had gaarne willen gaan wandelen, met Scheffer, maar Scheffer zoû niet komen: hij was uit de stad. En Aylva’s eenzaamheid woog op zijn hart, omdat hij treurig was. Naar de verandah, naar zijn moeder wilde hij niet: ze zoû dadelijk zien, dat hij mistroostig was en dit deed haar zoo leed: ze was zoo ongelukkig onder zulke buien van hem

Hij zat te kijken in den tuin

Er knerpte iets van stappen op zij van het huis.

In de verandah waren menschen: o, hij kon geen menschen zien, nu

Hij sloot de deur half, op breeden kier. De stappen knerpten dralende, hier en daar

Toen begreep hij, wie het was: Emilie, die rozen plukte; terwijl haar moeder bij zijn moeder zat, in de verandah

Ja, Emilie. Met een schaar sneed zij de rozen af, zorgvuldig om de knoppen. Zij was nu genaderd tot het middenperk; een lang, opgeschoten meisje van vijftien, wat bleek, gracieus

en fier, in een wit japonnetje, een grooten strooien hoed met witten strik. Terwijl zij plukte, hoorde hij iets zeggen, en lachen tegen de meid, in de keuken....

En toen:

— Is meneer Hugo niet thuis?

— Jawel, freule....

— En zijn deur is dicht...?

De meid zeide iets: Hugo hoorde niet wat. Maar Emilie kwam naar zijn kamer toe; hij zag het door het gordijntje...

En in eens nam hij zijn pen op en steunde zijn hoofd, als was hij druk verdiept in schrijven, toen Emilie vroeg aan de deur:

— Hugo....?

— Ja? Ben jij het...?

— Ja... Dag Hugo! Waarom zit je zoo met een dichte deur? Stoor ik je...?

— Neen, neen, kom binnen...

Zij opende de deur, en kwam.

— Stoor ik je niet?

— Neen... Ik had de deur dicht gedaan, om Klaartje, die zingt zoo...

— En laat je haar maar zingen, als je schrijft...?

— Wel ja, ze mag wel vroolijk zijn...

Ze lachte.

— Je bent toch heusch nog wel een goede jongen... Kijk eens, mijn rozen; vindt je die gele niet mooi....? Ik moet ze voor je mama doen in de roze vaas. Ga je meê...?

Hij begreep, dat zij gezonden was door zijn moeder, die zeker vond, dat hij te lang al had gezeten, zoo stilletjes, in zijn kamer. Maar hij wilde niet ongeduldig zijn en hij stond op en ging met haar den tuin in.

— Nog een paar mooie knoppen, sprak ze. En dan wat chevelure-de-Venus... niet meer, vindt je wel, voor de roze vaas?

— Neen, niet meer...

Hij was het met haar eens.

— Zeg, Hugo — zij keek heel diep in een roos —:

— Mag ik „Aminta” lezen? Mama zegt van niet....

— Als je mama dat zegt...

— Maar wat zeg jij: kan ik „Aminta” al begrijpen?

— Dat denk ik wel.

— Is het dan slecht, als ik „Aminta” nu al lees?

— Wel neen...

— Dan zal ik het maar doen... En dat artikel van Vosmaer: toe, zeg, geef je me dat eens?

Zij vleide het lieftallig, met verlegen stem, omdat zij nog een kind was en Hugo al een man, over wien geschreven werd, in den „Spectator.”

— Ik zal het voor je halen, sprak hij.

Hij haalde het artikel, in zijn kamer.

— Dank je, sprak zij; zij vouwde het voorzichtig, stak het in haar ceintuur. Zij deed dat alles heel gracieus, zoo met haar rozen in haar hand, als een klein dametje in korte rokken. Het trof hem hoe zij iets had fier en waardig, voor een kind, met ernstige oogen, grijs; en ernstig geknepen mondje.

Zij liepen samen op...

— Zeg Hugo, lachte zij, met beetje meer vrijmoedigheid; zal je nu eens doen wat ik vraag?

— Wat dan?

— Toe: nooit iets schrijven, dat ik niet lezen mag?

— Dat kan ik niet beloven, hoor...

En hij ook lachte en zij lachten samen. Ach, zij begreep wel, dat dit niet kon: zij vroeg het maar uit gekheid.

Maar in de verandah, waar de beide dames zaten, mevrouw Aylva en mevrouw Van Neerbrugge en waar Emilie de rozen in de vaas zou doen, daar riep ze toch:

— Maar „Aminta” mag ik lezen, mama: Hugo zegt, dat het mag...

Haar stem was een zachte teederheid van sympathie in het groene licht, dat schoot naar binnen, door het loover neêrgezeefd. Tusschen de Japansche bloempotten op porceleinen standaarden, zaten de beide dames te praten, te beweren, en Emilie schikte de rozen...

Terwijl zij schikte, in het groene licht, scheen zijn „Jeruzalem-Verlost” aan Hugo niet zoo moeilijk toe...

Als hij maar eerst die eerste stanza's goed gemaakt had, dien avond...

De rijmen klonken in zijn hoofd...

VIII.

Maar toen de beide zangen van „Jeruzalem-Verlost” geschreven waren, bleef Aylva heel lang wezenloos, vóór hij begon aan „San-Onofrio,” den slotzang. Hij schreef intusschen andere gedichten, kleine epische verhalen in blankvers of terzinen, sonnetten, liederen in complex van rythmen, omdat het rythme geen beklemming moest zijn, geen band; maar alleen de muziek, die begeleidde: vleugels aan het woord.

Hij gaf zijn eersten bundel uit, vóór „Tasso” af was: een uitgever had hij gemakkelijk gevonden, zelfs tot zijn verwondering, als hij zich herinnerde verhalen over jonge Fransche dichters, die overal, hun bundel in den zak, aanklopten te vergeefs. De bundel had een lief succes, meer niet: dat was alleen nog maar bloemlezing uit jongensverzen, die Aylva zelven nauwlijks voldeed. En toen de bundel verschenen was, had hij berouw ervan, en vond er weinig aan, en klaagde nood aan Scheffer. Men wist toch nooit hoe men oordeelen zoû na enkele maanden over wat men had geschreven met zooveel liefde. Het troostte hem niet, dat Scheffer iets zei van juist die onvoldaanheid was het ware van artist-zijn... Trouwens, Scheffer zei dat zoo-maar: hij, druk nu met kritische artikelen, waartusschen hij maar enkele naturalistische schetsen schreef, zag op de verzen van Aylva wat minzaam uit de hoogte goedkeurend neêr: heel aardig, hoor, heel aardig; „Aminta” toch was nog het beste, beter dan die volgende zangen.

En het ergerde Aylva, dat Scheffer dit herhaalde en altijd vasthield bij de „Aminta” en dat ook in kritieken men altijd van hem zei: de dichter van „Aminta,” die nog zooveel be-

loofde. Het werd hem eene obsessie, dat hij zooveel belooft. En vol van weemoed over zijn kunst, vol bitterheid over onmacht, die hij als kankeren voelde in zijn ziel, begon hij „San Onofrio” en schreef den zang in enkele dagen af. En toen hij „San Onofrio” met aandacht overlas, was hij tevreden: zijn eigen weemoed, zijn eigen bitterheid, spiegelden weêr in zijne verzen, in Tasso’s klacht; het was als was hij Tasso, herschapen door vreemde macht, door vreemde zielesympathie... Het was als was hij Tasso... En nu, nu behaagde hem ook zijn heele dicht, heel zijn „Torquato Tasso,” dat hij nu voor het eerst zoo noemen kon, fier bij den naam, die vol klonk van muziek, mysterie: „Torquato Tasso!” Hij schreef dien naam herhaalde malen neêr, onder de kladden van zijn verzen, en het was of de naam kreeg bizonderen klank, een toon van zijn eigen ziel, die hem lichtjes verbaasde, verbaasde ook als hij ergens geschreven vond iets over Tasso, dat niet betrekking had op zijn eigen gedicht. Hoe vreemd, dacht hij dan: daar stond gedrukt: Torquato Tasso: de naam van zijn held, de held van zijn ziel, deel zelve van zijn leven. Hoe vreemd, dat men vóór hem gedrukt had ergens in een boek dien naam: Torquato Tasso!! Die naam toch was

van hèm, die naam was hèm. Het beleedigde hem bijna als letterroof, als zieleroof, men stal er meê iets van hèm. En in zijn vreemden trots had hij voldoening ook, de flonkerende voldoening van te hebben volmaakt iets schoons: die troostende voldoening -- blijde glans -- over zijn werk, dat trilde van zijn laatsten toets, dat nog leefde met iets van hèm. En toen hij voor zich zijn „Torquato” zag als boek in witte perkament met gouden letter, de verzen stil op het roomachtig blanke dik papier met fijne type, de sierlijke hoofden, de arabesken van sluitstuk, toen was zijn boek hem lief, toen was hij dankbaar om zijn boek, stil rustig trotsch in zich. En het was hem naïf of hij nu iets gedaan had voor zijn leven. Zijn eigen naam kreeg voor hem meer sonoren klank. En geheel eigen had hij zich gemaakt aan „Torquato Tasso” of hij zijn eigen beeld zag magisch spiegelen terug in verre Renaissance, aan het hof van Ferrara, in den liefdeglans van Leonore, in den lauwer glans van zijne kroning op het Kapitoel, in den kloosterweemoed van zijn cel op San Onofrio, en zijn peinzen onder den reuzeneik met Rome aan zijn voeten.

Groote plannen schitterden voor hem op. Hij zoû niet Tasso blijven nu hij Tasso was geweest. In andere herschepping zoû hij

komen. En wat hij eens, als kind, in zich krankzinnigheid gedacht had: de behoefte te zijn telkens een ander dan die hij was, werd in hem als een kunst-emotie; behoefte van artist, zijn ziel te laten wezen, alle ziel, die mogelijk was, die was geweest, in de magie van het verleden, de illuzie van de toekomst. Als hij als kind gedacht had: ik ben een prins; ik ben een arme jongen, die sprokkelt hout in donker bosch; ik ben een elf, die woont in rood bloesemenden boom — dan had hij dikwijls nagedacht, hoe vreemd dat van hem was, en dan had hij geweend, gesnikt, omdat hij was zoo vreemd, en vreesde voor een vaag gesluierd spook, dat naderaansloop en krankzinnigheid zou heeten. Maar nu, nu was hij niet meer bang en al dat vreemde werd schoonheid van sensatie, intense vereenzelving met studie en met kunst: het spook had afgeworpen zijn vale doek, en stond er vóór hem stralend en lachend, als ijle gestalte, bleek en doorschijnend, van een kind met groote oogen louter geest. Zoo was het niets dan schoonheid meer, dat hij Torquato Tasso was geweest in zijn gedicht. Want dieper wilde hij niet doordringen in zijn hersenschim, en wat hij dacht van voorbestaan was alles vaag in

hem: het kon zoo zijn, maar men wist niets, en alles toch was mogelijk...

Groote plannen schitterden voor hem op. Hij was zóó zeer verdiept in studie nu van Renaissance en Humanisme, en maanden lang las hij niets dan hierover, las Burckhardt, Geiger, Voigt. Petrarca werd een levend mensch voor hem, zóó menschelijk, zóó modern, zóó prachtig mooi, waar, reëel dat het was of de eeuwen naderden, de veertiende naderschoof, in den magischen spiegel van het verleden, of Petrarca vóór hem stond — of hij Petrarca was. Ook zóó had hij gedaan, ook zoo zoû hij, Aylva, doen in die omstandigheden. Hij kreeg Petrarca lief, als vriend, als broeder, zielgenoot en dubbelganger. Petrarca's brieven en journalen, Latijnsche gedichten, — de Africa — sonnetten en canzonnen, hij maakte zich ze eigen en vóór hem opschitterde het plan: een groote roman, historisch zoogenaamd, maar heel modern van opvatting, geschreven volgens de moderne formule, documenten van waarheid; geschreven met de nieuwe, tot leven toe bezielende inblazing van psychische suggestie: Petrarca als kind, als jonge dichter, student te Avignon en te Bologna, ontwikkelend tot man, veelvoudig mensch, veelvoudig Humanist, waar

en onwaar voor vrienden en zichzelf, en heel zijn zielestrijd en heel zijn zielezijn. Dat straalde voor hem uit, dat alles, als lange stralen, die hij grijpen wilde, als glans, dien hij omhelzen zou. Hij sprak er Scheffer over, hoog opgewonden, en met dolle oogen. En Scheffer, hoe geheel ook nu verdiept in bijtende kritiek, in kleine tril-levende schetsen van dadelijke moderniteit, — zoo wat hij zag om zich heen van menschen en van dingen — knikte goedkeurend met het hoofd, verblind: heel mooi, heel mooi...! Aylva, vóór hem, bouwde Petrarca op, ongeduldig om Scheffer te laten zien den idealen bouw van zijn boek, als een paleis met zuilehallen, immense zalen, intieme stille binnenhoekjes. Hij las hem voor uit Voigt en Geiger, en was dan Scheffer weg, dan trilden nog Aylva's kamer en zijn brein als uren na, vol van Petrarca, en om hem was Italië en Avignon, de veertiende eeuw. Den nieuwen roman van Zola had hij geen tijd te lezen, en bleef onopengesneden, ongerept liggen op zijn tafel, onder de dikke deelen van Voigt, die vol van blaadjes lagen, aantekeningen. Intusschen schreef hij, — om zich te wennen aan zijn nieuwen toon, te vinden zijn nieuwe muziek van proza, dat hoog

moest zijn, maar heel natuurlijk, gewoon — menschelijk van accent, — fragmenten van den aanvang. Ze voldeden hem niet, en wát hem ongeduldig maakte, was, dat hij beginnen moest met heel Petrarca's jeugd, terwijl hij hem het schoonst en menschelijkst — zichzelf — als Humanist zag, zoo vlak vóór zich als aan te raken.... En hij moest zich bezitten, niet te beginnen aan het Tweede Boek, maar, als goed werker, aan zijn Proloog te zwoegen, terwijl hij altijd, als een glans, vóór zich, dat Tweede Boek zag wemelen....

Een enkelen dag daartusschen was hij moê, moê van Petrarca. Dan schreef hij verzen, zacht droefgeestig, of niets, en dwaalde alleen heel lang, heel ver, langs het strand van de zee. En de zee, vloeibaar grijs zilver, ruischte aan als het leven; de einder, streep van mysterie, was als de toekomst, die op zoû doemen; de woelige drijvende wolken, met het zilveren licht, dat daar tusschen school, waren de droomen, de zijne, die hoog dreven, boven het schuimen der wereld.... Hij liep zich moê, en de wind koelde zijn hoofd. Was hij weêr thuis — na het stille diner met zijn moeder, liefjes gezellig — dan gooide hij zich op zijn rustbank; hij sliep. En als hij wak-

ker werd, stond, scherper van lijn, glanzender dan ooit, Petrarca voor hem uit.....

IX.

Na Aylva's eersten kleinen bundel was „Torquato Tasso” een succes, maar een succes, dat scheen alleen om de „Aminta”. Het was of de andere zangen er niet waren, als was er maar die eerste. Toen verschenen enkele vollediger recensies, die spraken ook van „Leonore d'Este”, „Jeruzalem-Verlost”, van „San Onofrio”, met nauwgezetter analyse. Maar toch, geen enkele voldeed Aylva. Niet dat hij wilde alleen betuiging maar, dat het zoo mooi was, zijn „Torquato Tasso”, maar wát hij wilde, was, dat wie over hem schreef, hem minstens las één oogenblik met ernst.

Kleine aankondiginkjes in couranten, oppervlakkig, vlug geschreven, en zonder overtuiging, hinderden hem, of zij goed- of afkeurden, omdat hij niet vergaf aan journalisten, die berichtjes vlug even schreven, hunne vlugheid over verzen, die hem deel waren van zijn leven. En de enkele vollediger recensies voldeden hem ook niet, al prezen zij, de meeste. Hij vond ze oppervlakkig, waanwijs, wijs over

zijn terzinen, die hij niet bouwen mocht zóó, maar zus, die hij niet staand mocht eindigen maar slepend; ook over zijn ottave-rime: dat had geschakeld moeten worden zóó, en niet als hij gedaan had. En dan hun vitte-rijen, vluchtige haarkloverijen over een beeld, een woord, een rijm. Bijna geen enkel recensent had één oogenblik van puren ernst, waarheid, en waar zij eenig enthousiasme voelden, schenen zij dat dadelijk te willen temperen met allerlei bedenking. En dat zijn boek was een succes, zijn naam een klank van faam werd, verbaasde hem zóózeer, omdat na Vosmaers Vlugmaar niet één kritiek verscheen, die, met gezag, wat ook verklaarde. Alleen het vage van berichtjes hier en daar, waarover hij met Scheffer de schouders optrok

Toen, na maanden, in „De Nieuwe Gids,” verscheen een lang artikel, zeer afbrekend. „Tasso” was niets, niet gevoeld, niet geleefd, gemaakt, de verzen waren klink-klank, koekebakkerswerk. Dat alles werd gezegd met groote virtuositeit van invectieve, zooals nog nooit gehoord was van te voren. Aylva werd er om alleen aan de oppervlakte van zijne ijdelheid lichtjes geschraamd en dieper ging de wonde niet. Want al het jonge doen in Amsterdam,

hoe ook belofte-vol, brutaal, zonder manieren, was hem niet sympathiek om hun geschreeuw, gescheld, hun jongensgezwaai met groote gebaren, hun uitgebazuin van eigen talent, hun clubgeest van elkaar-bewondering, en zelf-aanbidding in naïveteit. En toch de „Aminta” wél hadden zij eerst genoemd met enkel woord van lof. Misschien waren zij boos, omdat Aylva zich niet bij hen aansloot als jonge kracht aan jonge krachten, maar, onnadenkend, bleef hij alleen, in zijn geïsoleerdheid, die hem lief was, zooals hem lief was alle eenzaamheid. Misschien, zoo hij hen had gezien in hun intimiteit, had hij wel sympathie gevoeld trots al hun blague, maar het was al te weinig in hem zich aan te sluiten ter wille van gemeenschapswerk, samen-doen om kracht te zijn: hij was altijd, van kind afaan, geweest alleen, en eenzaam in zijn eigen ziel, zoo door omstandigheid als neiging.

Dat nu „De Nieuwe Gids” hem afbrak, was geen verrassing voor hem: hij wist wel, dat dat zoo zoû zijn. Maar wat hem pijnlijk trof, was dit: dat Scheffer had gezegd met bedenkelijk brusken hoofdknik: ze hebben gelijk, hoor jongen, ze hebben wel gelijk: de „Aminta”, ja, die is nog altijd goed, de rest, ronduit gezegd, is niets..... Had Scheffer dat dan,

eensklaps, uitgevonden? Of was langzamerhand zijn oordeel zoo gewijzigd? Of nam hij, gesugereerd, onbewust het oordeel over van „De Nieuwe Gids”? Maar Scheffer toch was ook zichzelven, heel sterk in zichzelven, en schreef hij in „De Nieuwe Gids”, hij was niet in hun club. Hoe draaide dus zijn oordeel zoo?

En leed deed het Aylva, maar minder, omdat Scheffer hem nu afviel, dan wel omdat hij eensklaps helder inzag: *de nietigheid van geoordeeld te worden door monden van menschen*. Ze prezen gisteren; vandaag keurden zij af; gisteren vond Scheffer de „Leonore” nog zoo mooi; vandaag was zelfs „San Onofrio” heelslecht. En hij, Aylva, had toch gewerkt, gewrocht uit zijn ziel, zoo goed hij kon, en zonder bijgedachte van roem of geld: wat gaf hem een gunstigcourantenartikel, wát luttel honorarium? En waarom anders zoû hij „Torquato Tasso” geschreven hebben, dan omdat hij niet anders had kunnen doen?

Was zijn talent dan niet zóó sprekend, dat het zich met gezag opdrong? Of zoû het oordeel van de menschen óók ijdel zijn zelfs en wisselvallig voor het kláarst zich openbarende genie? Wanneer was de twijfel dan *niet* mogelijk?

Een groote bitterheid kwam toen in hem,

om het relatieve in alles van het leven; een bitterheid, omdat de kunst niet absoluut kon zijn. Wat men dus dacht en werkte, ijdel kon het alles blijken, en nooit was men van het minste zeker. Allen, die gewerkt hadden om uit hun ziel te geven, het schoonste wat zij voelden, met volle handen het te geven aan ondankbare mensen, stuursche menigte, zij allen hadden misschien nooit goed gedaan, geen enkel oogenblik, en na eeuwen zou het in koud licht blijken, dat al hun kunst geen waarde had, en nooit gehad had. En wie dan wist het; bij wie, bij welke macht, berustte dan, verzegeld, het zielsmysterie van de schoonheid? Was schoonheid dan een raadsel, gevraagd aan sfinxen, die maar zwegen, eeuwen lang? Zoo het gevoel van hem, die schoonheid dacht te maken, kon falen gelijk aan alle mensche-
heid, die faalde; wie voelde dan en faalde niet?

Het was hem innig troosteloos, dit peinzen, en toen hij het in woord gebracht had, toen was het een gedicht, dat altijd blijven zou onder zijn schoonste...

En zoo was er — niettegenstaande, trots alles, „Torquato Tasso” hem vestigde zijn naam, en aan dien naam een jong gezag gaf, — veel bitterheid, veel troosteloosheid in zijn ziel, om kunst. Hij

kwam er toe niet veel te werken meer, uit twijfel. Voor zijn oogen, reusachtig, wemelde één vraagteeken. En het was niet om zijn kunst alleen, het was ook om zijn vriendschap. Hij had zich nu ten slotte aan Scheffer toch gehecht, en nu, nu voelde hij in Scheffer iets van verkoeling. Scheffer kwam niet meer iederen dag, zij lazen niet meer iederen avond; Scheffer had andere vrienden; Scheffer had veel avontuur, waarin hij niet deelde Waren zij samen, dan voelden zij dikwijls, dat zij elkaar niets te zeggen hadden. Aylva keurde af Scheffers nieuwste manier van schrijven: in zijne naturalistische schetsen vond hij veel goeden wil, maar weinig macht, en kleinheid van doen en inzicht. In zijn kritieken had Scheffer te slaafsch maar gevolgd Zola. En Aylva ried in Scheffer ook afkeuring van zijn, Aylva's, werk, zijn laatste kleinere verzen. Ook vroeg Scheffer nauwelijks naar „Petrarca”. En in die troosteloosheid en bitterheid, voelde Aylva in zich geen kracht aan „Petrarca” te beginnen. De glinsterende idee van modern-historischen roman ging verder van hem staan en werd als onbereikbaar.

X.

Hij werkte niet gedurende weken, maanden. Hij las alleen veel als hij gewoon was, alles dwars door elkaâr heen. Hij maakte zijne eenzame wandelingen langs het strand, heel ver, als zoû hij nooit terugkeeren. En dan sloot hij zich op in zijne eenzaamheid, in zijn eenzaam kamertje, tot verdriet van mevrouw Aylva. Als zij er naar vroeg wat hij had, waaronder hij leed, meende hij, dat hij haar nooit zoû kunnen zeggen, zóó dat zij het begrijpen zoû. Hij had toch succes... Zijn leed was te vaag en te subtiel, dan dat zij, in haar eenvoud, het begrijpen zoû en met hem meê zoû lijden. Hij wist van te voren wat zij zeggen zoû, hoe zij hem zoû troosten. Zij begreep hem dan ook niet; meende, dat hij zich verveelde bij haar, oude vrouw; spoorde hem aan eens een voetreisje te maken, met een paar kennissen, die gingen; vroeg of hij liever op kamers wilde wonen, om vrijer te zijn als jongmensch. Hij schudde op alles het hoofd van neen, betuigde, dat hij niets had en dat hij tevreden was bij haar, zijn moeder. En hoewel hij stil was, bleef hij lief voor haar,

in al zijne kleine attenties voor haar ouderdom, in hun korte avondwandelinetjes door de Boschjes, heel langzaam aan, zij aan zijn arm, met moeielijken, langzamen pas. Met haar vriendin, mevrouw Van Neerbrugge, sprak zij over hem: hoe vreemd hij werd, hoewel hij toch zoo een voldoening had van zijn werk, en hoe zij niet geloofde, dat voortdurend alleen-zijn goed voor hem was. Hij had in niets geen plezier, waarin jongelui van zijn leeftijd plezier hebben: hij zat maar stil in zijn kamertje. Mevrouw Van Neerbrugge legde haar uit: „artisten,” dat waren zoo geheel andere menschen.... Maar mevrouw Aylva schudde haar hoofd; zij was bang voor dat woord: „artist,” dat ze nu maar gebruikten ook voor schrijvers: in haar tijd was „artist” een schilder of een musicus met lange haren. Iemand, die verzen schreef, als Hugo, was geen „artist” maar een „dichter”... De dames verdiepten zich druk in de kwestie, en beraadslaagden hoe zij Hugo zouden bewegen, een ander leven te leiden. En mevrouw Van Neerbrugge, uit medelijden voor mevrouw Aylva, sprak er over met Emilie — omdat zij al zoo verstandig was — en wat zij samen zouden doen. Maar Emilie, hoe verstandig ook, was het niet eens met de

beide mama's, uit een onwankelbaar vertrouwen op Hugo: Hugo was nu eenmaal anders dan andere jongens; Hugo was artist, Hugo zou beroemd worden: zij moesten Hugo maar laten doen zooals hij meende, dat goed was: hij zou het wel weten...

Want het was in Emilie een aardige trots, dat iemand, dien zij zoo goed kende, als zij Hugo deed, schreef en artist was en dat zijn naam genoemd werd. Een schrijver was nog niet zoo lang geleden voor haar een onzichtbaar, geheimzinnig persoon geweest; men zag wel boeken, maar men zag nooit schrijvers. En nu, dat zij iemand, die boeken schreef, — en wel bundels met verzen, — kende van kind af en noemde bij den naam, en met hem liep en lachte en at en praatte, nu was dat een heele trots in haar, en zij begreep niet, dat hare moeder er zóó weinig om gaf, als ware het iets heel gewoons....

Aylva zelve merkte weinig van die samen-zwering. Hij kwam langzaam aan in eene stemming van doffe melancholie, de melancholie van zijne twintig jaren: nog niet veel om hemzelven, maar om de groote dingen van het leven, die maar vaag voor hem bleven: melancholie, omdat niets absoluut was: omdat niets in het leven zich met gezag openbaarde;

omdat alles dreef in een waas, dat men niet wist: kunst, en God, en vriendschap, en liefde en het heele leven zelve.... Wat zoû hij met zijn leven doen, als alles dan zoo vaag was! Hij zoû er gaarne iets moois van maken, maar hoe? Het was alles zoo weinig reëel, omdat niets absoluut was. Alles was te beredeneeren en niemand was het met één ander eens; en men kon niets in het leven noemen, dat scherp van lijnen uitstond, als een marmeren beeld. Waar zoû hij de waarheid vinden voor zijn leven? Had Scheffer voor het zijne de waarheid gevonden? O neen, hij dacht van niet.... Maar zijne moeder? Ja, die wel, in hare absolute liefde voor haar kinderen, om niets te zijn dan moeder.... Zóó was het mooi, absoluut, goed, in eenvoud van ziel en hart. Maar wat was er voor hém weggelegd? Verzen schrijven? Nooit iets anders dan verzen schrijven tot zijn dood toe? En dan nog verzen, die hem maar half voldeden?

Toen meende hij, dat hij geen waar dichter was, omdat hij zóó dacht. En toch, in zijne eenzaamheden, bleef het zingen in zijn brein, belichaamde zich zijn twijfel in vreemde gedichten, op vreemde rythme, en waarvan de idee in een nevel dreef. Hij gaf ze niet uit,

hoewel Scheffer hem vertelde: ze waren het mooiste, dat hij geschreven had: zoo modern Dus dat moest je zijn, dacht hij dan, als Scheffer weg was, ironisch: „modern!” Het geheim van de absolute kunst was: te zijn „modern!” En hij haalde zijn schouders op, hij vond er niets bizonders aan modern te zijn: een zuigeling was al weêr „moderner” dan wie ook: dat was niet bij te houden! Neen, het beste was, het te laten zingen in zijn brein, zonder te schrijven; dan was het lief en mooi en zacht weemoedig. Toch, in eens, als dwong hij zich, begon hij weêr te dichten aan zijn Assyrisch episch gedicht, „Parsondes,” waarvan hij nog fragmenten in zijn portefeuille vond. Het was uit spijt om „Petrarca,” dat hij aan „Parsondes” schreef. Want hij had „Parsondes” niet lief, en hij voelde zich niet Parsondes, zooals hij zich Petrarca voelde. Toch schreef hij aan het gedicht, in blankverzen. Hij schreef er aan met een gloeienden kop en in enkele dagen was het voltooid. En toen hij het overlas, wist hij niet wat hij er van denken zou. Er was een schelle gloed in als van een Bengaalsch licht. Er waren in het hoog tragische verhaal hier en daar opera-effecten, die hij niet gewild had. Maar ook

was er een opgegierde hartstocht in, die hemzelfen zijn adem stokken deed in de keel. Dàt, dat was mooi, dat was goed. Maar niet die gloed en die effecten. En niet het vers, waarin hij den zang miste, en dat als afgemeten proza liep, op korten trippelpas. Het geheel voldeed hem niet. Toch gaf hij het uit: maar hij zond het niet aan „De Gids.” Het verscheen in een nieuw tijdschrift, dat maar kort duurde, en waarvan de redactie hem om eene bijdrage gevraagd had. Toen hij het gedrukt zag, vond hij het weêr beter. Maar om „Parsondes” toch werd zijn spleen grooter, zijn melancholie om kunst: om zijn leven, dat hij niet zag worden...

Scheffer zei hem ronduit, dat „Parsondes” slecht was, een onding. „De Nieuwe Gids” schold er op. Maar in vele bladen verschenen, toen het gedicht uitkwam als boek, kleine aankondigingen vol lof.

En toen Aylva, na het maanden stil te hebben laten liggen, het weêr eens opnam, in zijn bevalligen vorm van St. Nicolaas-prezentje, licht grijs en zilver, en er in bladerde, schokte het hem tot diep in zijn ziel. Hij zag nu eerst, dat het waarlijk slecht was: een onding. Zijne eerste gedachte was het weg te slingeren in een hoek, maar hij deed het niet, omdat hij

netjes was, en het boek zoû afstompen aan de punten. Zijn hart vol treurigheid, als was het vol tranen, zette hij het in zijn kast, naast zijn twee andere bundels. Weemoedig keek hij naar de drie smalle bandjes. Was zijn leven daarom, om van die boekjes te maken? Neen, hij moest zijn leven veranderen. Hij was twintig jaar, vóór hem lachte het leven, jong en goud, en hij zoû het niet verkniezen in dit kamertje, over terzinen en blankverzen. Iets scheurde pijnlijk in hem, maar hij bekende het zich: hij was geen dichter. Hij had zich vergist, en de menschen met hem: het publiek en de kritiek...

En het verwonderde hem, dat hij niet wanhopiger was, om zijne illuzie, die stortte ineen. Na een paar dagen sprak hij er kalm over met zijn moeder, een beetje lachend, dat hij niet meer zoû schrijven, nooit meer. En hij zat bij zijn moeder neêr, die heel verbaasd was maar vaag verheugd, diep in zichzelf, omdat Hugo zoo gewoon-mensch was geworden; en hij zei hoe treurig het nu was, dat hij niet naar den raad van zijn oom geluisterd had, en maar Indisch-ambtenaar was geworden; nu was het te laat. Wat zoû hij nu doen? Hij moest toch iets zijn. En boeken wilde hij niet meer

zien. Naar Indië, in het landelijke, dacht hem, en vaag zag hij zich paardrijden door koffietuinen en kina-aanplanten. Maar mevrouw Aylva schreide nu: ach neen, hij moest maar bij haar blijven, haar laatste: alle de anderen waren al weg, verspreid, getrouwd, gestorven: hij.... met hem had zij het altijd zoo goed kunnen vinden, haar beste jongen, een beetje haar lieveling: ach neen, hij moest maar blijven. Ten minste in Holland. Hij mocht reizen, dat wel: hij was altijd zoo zuinig geweest, zonder behoeften — alleen veel boeken: een groote jaarlijksche boekenrekening, maar anders nooit iets: zij zoû wel zien, dat er dit jaar wat voor hem overschoot, om een paar maanden te reizen: zij zoû het wel berekenen. Als hij maar bleef: niet naar Indië.... En dan zouden zij later wel om een betrekking denken: burgemeester, bijvoorbeeld. En zij zag zich al in een mooi dorp, een lieve villa, wonen bij haar Hugo, die burgemeester was, en getrouwd; om haar heen aardige kleinkinderen....

Hij beloofde het haar: hij zoû niet naar Indië gaan. En toen zij hem zijn sommetje had uitgerekend, ging hij reizen, naar Zweden en Noorwegen. Hij verlangde naar veel natuur, naar water en woud, naar wijde wegen, die einde-

loos voortslingerden: niet naar musea en allerlei dingen zien. Toen hij weg was, troostten haar om zijne afwezigheid — zij mistte hem zeer — mevrouw Van Neerbrugge en Emilie. Maar hij kwam gauwer terug, dan zij dachten. Alleen reizen verveelde hem. De eenzaamheid was hem lief geweest in zijn kamertje, tusschen zijn boeken en platen en verzen: in de dalen en fjorden van Noorwegen had hij zich gevoeld als een verlaten kind en zich afgevraagd, waarom hij daar zoo vreemd liep, of voer, of reed, heel alleen....

Toen hij terug was, ruimde hij zijn kamer geheel op, liet ze anders behangen, er een soort kleine serre aan bijbouwen. En hij richtte ze heelemaal anders in. Niet altijd overal boeken en papieren. Draperieën van oude Indische stoffen, die mevrouw Aylva nog altijd bewaard had, en die een vreemden geur hadden behouden: een zachte muffigheid van ouden wierook en Javaansche kruiden. Wapens uit de collectie van zijn vader. Onder de trofee een divan, overdekt met een breede goudgewerkte stof, die zijne moeder indertijd ten geschenke had gekregen van den kroonprins van Siam. Zij, ze stond hem al haar schatten af. Ze had schik in hem. Ze kende hem zoo niet. Hij was als heel anders

geworden, als herschappen. Zij had hem zeer lief: hij was altijd zoo aardig voor haar. Met een verheugde verbazing zag zij hem zijn nieuwe serre behangen. Emilie ook, verrast, opgetogen, moest helpen.

En toen hij klaar was, en alles had opgeruimd, in zijn nieuwe kamer, vlijde hij zich lang, gemakkelijk, uit, op den divan, op de stof van den kroonprins van Siam. Zijn kamer was geruimd; zijn portefeuille, zijn buvard ook; zijn brieven had hij nagezien en de meeste verscheurd. En ook in zijn hersens was het zoo: opgeruimd, zijn gedachten, zijne opinies, zijn verlangens. En, als wachtende af het leven, dat nu komen zoû, staarde hij langzaam rond, de muren van zijn kamer langs, die om hem heen stond, als een nieuw décor. Zijn oog bleef hangen aan de drie deeltjes in zijn boekenkast: zijn verzen. Maar hij wendde zijn blik snel, geërgerd, af, en de kussens schikkende onder zijn hoofd, vlijde hij zich gemakkelijker uit, droomende aan niets, denkende aan niets, afwachtende wat komen zoû; openbaring van zijn levensdoel, dat openstralen ging in geheimzinnig licht....

DEN HAAG, APRIL—MEI '96.

II.

HET BOEK VAN MATHILDE.

I.

En de jaren, die volgden, was er, stil geheimzinnig, achter de een beetje laatdunkende koelheid van Hugo Aylva's donkere oogen, een spiedend verlangen, dat naar zijn levensdoel uitzag, maar zich nooit verried aan de menschen. Hij had zijne jongensachtigheid verloren, zijne bijna verlegenheid, hoewel hij nooit voldoende zelfgenoegzaamheid verkrijgen zou om er zelfverdediging in te vinden tegen de wereld. Alleen in zijn koelen blik was dat: zelfverdediging, als de menschen te dicht naderden, wat pijnlijk was in zijn ziel. Maar uiterlijk scheen hij voor die wereld, voor die menschen: een correct jongmensch, wien men geen bijzondere ondeugden kon ten laste leggen; die als een lieve zoon woonde met zijn moeder in een harmonie

van huiselijkheid, zoo weinig gewoon, dat ze prijsenswaardig werd; een jong mensch, die enkele vrienden had, van wie geen enkele laakbaar was voor de maatschappij; een jong mensch, die vroeger verzen had geschreven, en nu aan couranten in Indië geregeld causerieën zond — over reizen, over boeken, over alles — en er genoeg geld meê verdiende om de wereld niet te laten zeggen, dat hij niets deed; een jong mensch, die bij enkele families in Den Haag zijn visites maakte, en hun gezelschap bezocht: hun dinertjes en avondpartijen. Hij had de kleine reputatietjes, die in de nette maatschappij waarde hebben: van aangenaam causeur, goed danseur, van zeer beleefd, goed gekleed te zijn; daarbij ontwikkeld, verstandig, ordelijk, geestig.

In zich gevoelde hij geen heftige ontevredenheid met zijn leven. Hij was genoeg gewoon-menschelijk; — hij was altijd zoo geweest — om, hij ook, eenige waarde te hechten aan wat de menschen in hem prezen. Dat hij wachtte op iets, wat nog uitbleef, maakte hem niet heftig ontevreden. Maar toch was er in hem die zelfde melancholie, die altijd, van kind af aan, in hem geweest was: de melancholie, die is gekomen in eenzame kinderen, en hun bijblijft hun leven lang. Hij had

soms behoefte niemand te zien. Had hij dan zijn artikel voor Indië af, dan bleef hij in zijn kamer liggen op zijn divan, turen op een punt, denkende aan vroeger.... Hij zag zich vol enthousiasme werken aan „Torquato Tasso”, studeeren in het Humanisme, vóór zich de glanzende menschen-figuur van Petrarca. Dat was vijf jaar geleden.... Dat was nu alles heel anders. In zijn kamer was niet meer de rommel van studie. Het was er netjes en elegant, als in de kamer van een jongmensch-van-de-wereld, die niet veeluitvoert. Scheffer kwam niet meer, als vroeger, iederen dag druk praten, lezen, daarna wandelen en filozofeeren in de duinen. Scheffer was journalist in Londen, en schreef maar een enkele maal een brief. Het is waar, Dolf den Bergn kwam nu dikwijls en bijna iederen dag. Aylva had wel vrienden, zelfs meer dan vroeger en verschillende types, maar hij miste Scheffer, om zijn bruske drukte, zijn vive overtuiging, die hem zoo dikwijls had opgewekt. En dan rekende hij af — als vroeger met „Petrarca” — met Scheffer, zooals zijne gewoonte was, en zette als een streep onder hem, sloot voor de zooveelste maal dat boek van zijn leven. Maar wat nu, wat zou er volgen? En hij bleef lig-

gen, en staarde. Ieder oogenblik, dat komen zoû, was het onverwachte, het groote onverwachte, kon het ten minste zijn.

De dagen sponnen zacht gelijkmatig af. Er waren iederen dag, zoo ongeveer, de zelfde dingen, de zelfde menschen, de zelfde gedachten. Het leven was niet wreed, maar het was dof. Het liep weg, zonderdat Aylva wist waarheen en waarom. Het was jammer van de dagen. Ze kwamen nooit weêrom, de dagen, die waren weggeloopt, op de punten van hun stille voeten. Dat maakte hem bang; het scheen hem toe, dat hij veel verloor met iederen dag, die weg was.

Dan kwam er eene zenuwachtigheid in hem, als had hij veel te doen, dat hij niet deed. Het was een lichte nevroze, die hem 'sochtends denken deed: wat heb ik nu van daag te doen? Dat was nooit veel: zijn wekelijksch artikel, een paar brieven schrijven, een enkele boodschap voor zijn moeder bij den notaris, bij den bankier; soms een visite, 's avonds een diner.... Den volgenden morgen na zoo een dag dacht hij dan weêr: heb ik nu niet veel te doen? Wát heb ik toch te doen...? De dag van gisteren was alweêr weggeloopt, en kwam niet meer terug. Het zoû te

laat worden. Te laat? Waarvoor....? Dan wilde hij niet meer droomen over niets, maar nam uit zijn kast een paar boeken, om wat te studeeren: historie of kunst. Maar hij voelde er niet meer de acute nieuwsgierigheid naar van vroeger. Waarom? dacht hij.... En hij zette de boeken weér weg, vol treurigheid, omdat hij zoo geworden was. Onbeduidender dan vroeger.... Zoû het zoo moeten voortgaan: zoû alle moois in hem moeten verwelken, omdat zijn ziel een dorre grond bleek...? Zulke dagen was hij stil en somber, en mevrouw Aylva zag het en zocht er naar de reden van. De redenen waren nooit in veel woorden te zeggen, en de somberheid ging voorbij, en Aylva werd dan weér gewoon, correct, zooals de menschen hem zagen....

Toen, na het snuffelen in wat oude familiepapieren, kreeg hij plezier in genealogie, in heraldiek. Zijne familie was een oude familie; ze was van Engelsche afkomst en stamde af van een Earl of Aylv; voorouders, om politieke redenen tijdens Cromwell gevlucht, waren geweken naar Friesland; hadden er zich genaturaliseerd; de naam was geworden Aylva, de titel te loor gegaan. Hij vond ervan belangwekkende tradities in oude stoffige boe-

ken, die nu weêr schijn van studie gaven aan zijn kamer, verspreid als ze lagen over den divan, een laag tafeltje en den grond. En hij vond op zolder een incomplete kaart van zijn stamboom, die hij zoû completeeren; hij toonde er de vergane stukken van aan mevrouw Van Neerbrugge en Emilie, — nu een meisje van twintig — en de dames stelden groot belang. Aylva was eensklaps volijver. Hij ging naar den Bibliotheek om onbekende werken over de Engelsche geschiedenis; naar archieven; hij ging voor een week naar Leeuwarden, om inlichtingen; hij vroeg er aan den Raad van Adel. Indertijd, onder Willem I, had zijn grootvader het jonkheerpredicaat geweigerd, uit trots om zijn ouden naam, zijn verloren graventitel. Aylva nu zoû de oude genealogische kaart laten overteekenen, er de aanteekeningen van uitbreiden naar zijn eigen vondsten; ze in gemakkelijk te overziene platen vereenigen in een mooi album. Hij verbeterde ingeslopen onnauwkeurigheden in het wapen: de gouden adelaar op veld van lazuur, opstrevend naar firmament van zeven gouden sterren, het helmstuk nog altijd door de gravenkroon omprangd. En zijn trots was de keten, die hing om het helmstuk, en op een medaillon droeg

twee saamgestrengelde letters: A en Z, de initialen van Azincourt, waar een zijner voorouders gevochten had in het gevolg van Henry V. Langen tijd verdiepte hij zich met lust in deze studie. Hij vond het aardig te ontdekken, dat de Aylva's indertijd verwant waren aan groote Engelsche huizen; de Bohuns, de Bourchiers, zelfs aan Plantagenet, en dat zijn eigen voornaam Hugo, Hugh, de naam was geweest van velen hunner; Hugh, Earl of Aylv. Emilie ook was er opgewonden om. Zij kwam bijna dagelijks mevrouw Aylva opzoeken, altijd zeer intiem met Hugo, om de vriendschap hunner beider moeders. Zij vroeg hem of hij niet zijn titel terug kon vragen. Maar hij lachte en zeide, dat de noodige papieren ontbraken, dat het met die papieren toch nog uiterst bezwaarlijk zou gaan, en dat het in alle geval te veel geld zou kosten. Hij was even trotsch op zijn naam, al droegen zij geen titel meer.... En in zijne studies over zijne familie, vereenzelvigde hij zich zóo met zijne voorvaders, dat het hem werd, als leefde hij soms hun leven terug, zooals hij geleefd had het leven van Tasso, van Petrarca vooral, als gebaarde hij hunne daden, in den magischen spiegel van het verleden. Vreemd was het hem dan hier-

over na te denken, en omdat hij zijne metamorfoze niet tot kunst omwerkte, werd ze hem weêr abnormaliteit, zooals hem geweest was in zijne kinderjaren, toen hij gedacht had: ik ben een prinsje, of een bedelaar, of een bloemenelf.... Hij werd dan bang voor dat vreemde in zich, dat naderen van krankzinnigheid. Des nachts, stil, in zijn bed, moest hij er over denken, en dacht aan Tasso, en dat hij „Torquato Tasso” had geschreven, en, het gedicht geschreven, zijne metamorfoze had uitgeleefd, een andere was begonnen. Dan dacht hij aan zijn ziel, en dat hij altijd dus bestaan moest hebben, eeuwig altijd in het verleden, dat hij altijd bestaan zou, en dat hij sympathie voelde met andere verwante zielen, zóó verwant, dat zij bijna, misschien wel geheel en al! — zijn eigen waren. Eene ziel, die zich verdeelde....? Hij wist het niet. Hij dacht dan aan hereditieit, en of hij zich daarom voelde Hugh, Earl of Aylv, die gevochten had aan de zijde van Henry V.... En na zulke gedachten was het hem — omdat zijne gedachte geen kunst werd — eene verlossing zich te storten in het gewone leven, zijne gewoon-menschelijkheid terug te vinden in kleine alledaagschheden: in zijn kennissen

in de Witte Societeit, zijne visites, zijn uitgaan 'savonds. Een paar dagen liet hij zijne heraldische studiën liggen.... En in zijn ziel verbleekte dan het geharnaste spook van Hugh, Earl of Aylv, en hij vond zich terug. Maar dan ook beving hem een heimwee naar kunst, naar schoonheid-maken; heimwee, dat hem van machteloosheid weenen deed in spleen en eenzaamheid... O, te schrijven, te schrijven: het woord te beelden, te bootsen tot kunst, tot schoonheid; te scheppen, in het woord, zijn ziel weêr en zijn leven....! Wat was hij vreemd! Was hij alleen zoo? Zoû er wel één ander gelijk aan hem zijn, in de stilte der zich altijd stilhoudende, schuilhoudende ziel? Zoû het krankzinnigheid zijn, of was het alleen emotie van artist, veelvuldige sensatie van zijn dichterziel, of zijne sensaties ontloken, als vele bloemen aan één plant..... Of wàt wàs het...?

Het gewone leven genas hem niet geheel en al, die dagen. Onder zijn glimlach, zijn praten over dingen van gewoonheid, school het Heimwee, en het gaf aan zijn ziel de bitterheid van liefde onbeantwoord, geliefde ver, omdat de kunst zoo ver bleef....

En dan dacht hij wanhopig of hij zoo machteloos zoû zijn, altijd? Altijd?

II.

Aylva, in deze dagen, zag veel Dolf den Bergh. Hij had hem toevallig leeren kennen op de Witte. Den Bergh was klerk aan het ministerie van Binnenlandsche Zaken, en hij schreef voor het tooneel. Hij had iets over zich, dat Aylva denken liet aan iemand uit een Russischen roman, van Gontscharow of Dostoiewsky. Hij had iets peinzends en dociels, iets onderworpens aan het leven, iets innemends van zachte peinzende manieren, en van altijd klaarzijn om voor een ander iets te doen. Hij had iets ziekelijks in zijn gezicht, iets gebogens in zijne gestalte, iets van een ouden man, iets ouwelijks in zijn kleêren, die niet altijd goed zaten of frisch waren. Hij was niet altijd geschoren en droeg zijn haren te lang in den nek. Hij had iets zeer beleefds en bereidwilligs, iets om er misbruik van te maken. De meeste menschen hielden van hem en vonden hem een bijzonder goed mensch.

Hij deed nauwgezet zijn werk aan het ministerie. Hij deed daarbij vele administratie-zaken voor zijne familie, getrouwde en ongetrouwde zusters. Hij had het altijd druk met het een en ander te doen, voor een ander. Des avonds

schreef hij. Hij had jaren gewerkt aan een modern tooneelspel: „Intieme Kennissen.” Er was iets onbeslists in hem omtrent zijn kunst, dat hem telkens raad deed vragen. Zoo had hij vele scènes in „Intieme Kennissen” overgewerkt en overgewerkt, naar verschillende raadgevingen, waarmee men hem overstelpt had. Zes jaren lang had hij aan zijn drama geërbeid. Toen het, ten laatste, na vier terugzendingen, na herhaalde retouches, was aangenomen aan het Nederlandsch Tooneel, behaalde het een voldoende succes. Maar het bleef niet lang op het repertoire. En Den Bergh, na de voorstellingen, werkte het nog eens om, altijd onzeker van zichzelf.

Aylva had gaarne zijne kennis gemaakt. Den Bergh, alleen, 's avonds, onder een glas wijn, had iets gezelligs om lang te blijven praten over litteratuur, te filozofeeren over leven en kunst. Toen zij elkaâr zoo een jaar gezien hadden, waren zij vrienden. Den Bergh, expansief, gemoedelijk, vertelde veel van zijn jeugd: gelukkige kinderjaren op groot buiten, daarna de catastrofe van zijn familie: alle geld verloren, zure armoede, bitterheid, zijn vader zich gedood met een pistoolschot, zijn moeder gestorven van verdriet. Twee van zijn broêrs waren weg, ver in de wereld, men hoorde

nooit veel van hen, verongelukt ergens in Amerika, Australië. Hij, hij had van zijn leven weten te maken, wat hij ervan maken kon, in harmonie met zijne kalme eischen, wat ouwelijk en bourgeois. Hij had niet de bohème in zich van artist: hij was tevreden met zijn betrekkingje, omdat ze hem 's avonds tijd liet tot schrijven, en hij wilde zoo, rustig, zitten in zijn kamer, boven een koekebakkerswinkel: de juffrouw kookte hem zijn eten. Dat was alles heel bezadigd in hem en onderworpen aan het kleine leven. Maar dieper in hem borrelde de ontevredenheid, dieper in ziekte de nevrose van een stille bitterheid, omdat het kleine leven niet de moeite waard was. Onder al zijne vriendelijke beleefdheid, bereidwilligheid, school een duivel van levenshaat. Dat openbaarde zich weinig: misschien alleen in een heel diepe zucht, in lang staren, als hij 's avonds lang zat te praten, met Aylva. Maar de duivel school weg: Aylva zag hem niet.

Hun vriendschap werd een hechte band, misschien omdat zij veel verschilden. In hunne vriendschap was Den Bergh, hij, die veel waardeerde, prees, bewonderde, en was Aylva, hij, die bleef passief. En toen hij nadacht over vriendschap voelde hij, dat hij wellicht nooit koesteren

kon de ware vriendschap: de actieve, die geeft. Het was na zijne eerste kinderdesillusie — het blonde jongetje, dat ziek was geworden en toen niet meer aardig was — het was daarna altijd zoo geweest. Met Scheffer had het misschien gewiegeld in evenwicht. Maar met Den Bergh voelde hij zeer duidelijk — zóó duidelijk, dat het wroeging werd — hoe Den Bergh heel veel gaf, en hij, Aylva, niet terug gaf. Zeker, het was bij hem sympathie, harmonie van geest en van verstand, plezier om veel te praten met elkaâr, des avonds onder een glas wijn. Meerniet.

Toen Aylva Den Bergh langer kende, trof hem eene manie in hem. Den Bergh was altijd verliefd met naïve zelfgenoegzaamheid. En Den Bergh had voor de vrouwen juist niet de aantrekkelijkheid van flink-mooi, niet in lichaam, niet in karakter. Ze hielden toch van hem, omdat hij vriendelijk was, beleefd en bereidwillig. Maar zoo tam scheen Den Bergh zich niet te zien. Aylva vroeg het dikwijls aan velen: vergis ik me, of heeft hij iets, voor vrouwen? Ze lachten dan goedmoedig: zoo een goeie jongen, bepaald zoo sympathiek, maar een zoen, neen, dat zouden zij nooit willen geven.... Dat was zoo algemeen het oordeel. Aylva zag, dat hij zich niet vergist

had. En toch, Den Bergh kon het zeggen met zelfgenoegzaamheid: zie je, van zeven — en hij telde ze ernstig op zijn vingers — van zeven weet ik zeker, dat ze van me hielden, van me hiélden

Aylva lachte niet. Er was in hem die zachtheid om nooit pijn te willen doen. En hij vroeg Den Bergh rustig enkele détails, terwijl Den Bergh ernstig, langzaam, bevestigend schudde het hoofd: van zeven, van zeven was hij zeker

III.

Iederen Zaterdag, des middags om vier uur, ging Aylva naar mevrouw Van Neerbrugge, de vriendin van zijn moeder, op de Laan Copes. Maar mevrouw zag hij dan weinig, wel Emilie; die schonk dan thee en die ontving, jonge meisjes, enkele jongelui. Zij had dat zoo, Amerikaansch een beetje, ingesteld, en van haar vond men dat goed. Zij was nu een meisje van twintig, lang, rank en trotsch, en in contrast met de tengerheid van hare lijnen, was het vive van hare impulsies, onverwacht. Dan lachten hare oogen, grijs, met heel groote zwarte pupil, dan lachte haar monden en hare tanden schitterden als vonkjes ivoor.

En wat in haar aantrekkelijk was voor Aylva, was, dat hij, waarom wist hij niet, een mysterie in haar vermoedde, een mysterie van vrouweziel, dat ongetwijfeld belangwekkend moest zijn

Hij herinnerde zich nu, dat hij ging langs den Scheveningschen Hoogen Weg, wintergrijs en mistig — hoe zij altijd in zijn leven geweest was. Hij herinnerde zich haar uit Indië, toen zij, een klein meisje, al dat zelfde trotsche mondje had gehad van nu, die zelfde maniertjes van prinsesje, een fijn blond kindje, met het fijn blonde van Indische kinderen, van geheel Hollandsche ouders, alsof het Hollandsche bloed in de tropische zon fijner wordt en dunner

Hij herinnerde zich met haar gespeeld te hebben op de groote erven van hunne huizen in de binnenlanden; op twee kleine paardjes met haar te hebben paard gereden in de bergen, orchideeën met haar gezocht te hebben; hij, een jongen van twaalf, zij, een meisje van zeven. Later was mevrouw Van Neerbrugge, als weduwe, ook in Holland gekomen, in Den Haag, en zij hadden elkaâr weêr gezien; hij een jongen van vijftien, zij een meisje van tien. Hunne moeders zagen elkaâr iederen dag, spraken van vroeger, den gelukkigen tijd in

Indië, betreurden het Indische leven. Zij waren beiden rezidentenvrouwen geweest, zij hadden beiden gekend en genoten het grootsche en ruime, en bijna prinselijke van hare positie. Nu, in Holland, was dat zoo anders, voor beiden, kleiner, bekrompener, burgerlijker, en zij zagen elkaâr bijna iederen dag, in groote intimiteit; ook Hugo en Emilie zagen elkaâr telkens. Hij was zoo gewend aan haar als kind, dat hij verbaasd was den dag, toen zij, van kost-school terug, vrouw was. Altijd de zelfde, altijd Emilie, trotsch, een prinsesje, maar vrouw geheel vrouw. In hunne spelen had hij haar altijd beschouwd een beetje als de meerdere, al was zij jonger, omdat zij altijd gehad had iets van een klein dametje, en nu, dat zij vrouw was, geheel vrouw, zag hij ook een beetje tegen haar op. Zij had een lieve beslistheid, een rustige, voornamelijkheid en hare trotscheit was zoo in harmonie met geheel haar-zelve, met de lijnen van haar lichaam en den klank van haar stem, dat ze nooit antipathiek, eigendunkelijk werd. Dat werd voor hem in haar eene bizondere bekoring, maar was zoo gewoon-weg, van kind af aan geweest, dat hij er niet over nadacht, en, in zijn ziel, dat gevoel geen liefde zag.

Hij hield van die Zaterdagmiddagen in Emilie's boudoir. Meestal kwam hij wat vroeger dan de anderen: meestal had hij haar iets te vragen, als menschen, die elkaar veel zien, veel samen leven, en gelijke belangen hebben. Toen hij nu bij haar binnentrad, was zij ook alleen. Hare kamer had iets sereens, en toch iets zeer bevalligs en jongs, met de meubeltjes van wit lak, de blauw-grijze zijden gordijnen en stoeltjes. Zij had zelve op deuren en wanden geschilderd, op een grijs fond, groote witte lelies en narcissen, en ook, op een spiegel, waterlelies en anemonen. De bibelots, hier en daar, waren allen kleine dingen van kleur en lijn. En het was als een verblijf voor eene fantazie, heel rein en kalm, die van sprookjes hield, sereene sprookjes, transparante sprookjes, tusschen die groote roerlooze bloemen, op den wand en op een spiegel, terwijl de winter buiten mistte... En zelfs de cotillon-versieringen, sterre-achtige bloemen aan lange steelen, en zilveren starren, die in een hoek een trofee van herinnering aan bals maakten — verloren hare gewoonheid, en kregen iets van een sprookje...

Zij was nog alleen, toen hij binnenkwam. Dat was heel natuurlijk, dat hij zoo kwam,

zoo eenvoudig weg, omdat zij elkaâr zoo lang kenden, van kind af; omdat hunne moeders vriendinnen waren.

— Ik ben blij, dat je daar bent, sprak ze dadelijk; ik wachtte op je; ik heb je te spreken.

Zij was wat zenuwachtig, zooals zij niet gewoon was: kalm, trotsch.

— Wat is er? vroeg hij.

Geroerd, in de war, deed zij hem zitten. En zonder veel inleiding, vertelde zij hem, hoe zij vreesde, dat Den Bergh haar zoû vragen, ten huwelijk vragen. Het zoû haar vreeslijk leed doen, als hij het deed. Zij vond hem een goede sympathieke jongen, met wien zij gaarne sprak, dien haar moeder gaarne in huis zag. Meer niet. En zij begreep niet, waarom hij tegenwoordig zoo een bizonderen toon tegen haar aannam, haar zoo aanzag, altijd intiem met haar wilde fluisteren in een hoekje. Zij begreep het niet, zij had er nooit de minste aanleiding toe gegeven. Niet waar, Hugo wist het: zij was niet coquet? Niet waar, zij was het niet? Hij moest het uitdrukkelijk beamen: dat zij niet coquet was. Toen hij het verzekerd had, was het haar eene verlichting. En, kalmer, begon zij te analyzeeren. Hoe was het nu toch ook mogelijk, die Den Bergh! Hij deed

waarlijk den laatsten tijd, of hij vermoedde, dat zij van hem hield! En hoe had hij zóo iets vreemds kunnen denken?

Aylva was verrast. Toch zeide hij:

— Trek het je niet aan, Emilie. Het is een manie van Dolf. Hij is een beste jongen, maar het is een manie van hem te denken, dat iedere vrouw, ieder jong meisje op hem verliefd is.

— Een manie?

— Ja, een manie. Het is heel treurig, maar het is niet anders. Niet waar, alle menschen hebben hun *pointe-de-folie*: die van Dolf is te meenen, dat hij onweêrstaanbaar is.

— Foei: je lacht hem uit....!

— Neen, in vollen ernst, ik lach er niét om. Het doet me verdriet, het doet me groot leed. Dolf zal nooit gelukkig worden.

— Maar ik, wat moet ik doen? vroeg zij radeloos. Het is toch vreeslijk voor een meisje, als zij zich bewust is, niets verkeers gezegd of gedaan te hebben... Wat moet ik doen?..

Zij zag hem aan. Hij haar. Zij hoopte, dat hij haar zóu voorstellen met Dolf te spreken. En toen hij zwijgen bleef, zeide zij zelve, als in een angst om het naderend gevaar te voorkomen:

— Hugo... wil jij het hem niet zeggen?

— Wat, Emilie?

— Mijn God, Hugo . . . dat hij zich vergist !
Dat hij zich vergist ! Dat ik niet van hem
hou : niet zoo . . . ! !

Zij vouwde hare handen, smeevende. In haar sereene ziel was de ontroering van leed te moeten doen aan een mensch, die haar vriendschappelijk was. Zij bedacht hoe Den Bergh zooveel mogelijk dat leed te besparen ; en zij vond niets. En dat hij — misschien wel morgen, overmorgen — tot haar zou kunnen komen, om haar te vragen in verblindheid, en dat zij niet anders zou kunnen zeggen dan : neen, neen, in éene angstige afwering, zonder twijfel, omdat zij te goed van zichzelf zeker was : dat was haar een groot leed. Hare ziel had die eigenschap van zeer te kunnen lijden voor een ander ; in hare sprookjesziel bloeide een bloem : het medelijden : zij was het zich weinig bewust : haar angst was intuïtie.

Het zou wel moeilijk zijn en hard, meende Aylva, hard voor Den Bergh, moeilijk voor hem : het hem zoo te zeggen. Maar hij zou het doen, zeker ; Dolf was te belachelijk. En hij kon dat niet weigeren aan Emilie. Nu reeds bereidde hij zijn zinnen voor . . .

Zij bleven niet lang alleen. Er kwamen visites, die elkaâr vlug opvolgden en niet lang

bleven. Mevrouw Van Neerbrugge vertoonde zich even, voor het decorum. De conversatie was telkens onderbroken, van den hak op den tak.

Toen Dolf den Bergh kwam, was Emilie zeer gewoon. Zij gaf hem, gewoon, een hand, stelde hem aan twee meisjes voor, die pas uit Indië waren gekomen. Zij zorgde voor een algemeen gesprek. Hij, zat stil, afgetrokken, roerloos, peinzend. Het was treurig hem aan te zien. Ieder zag hem aan, dat hij onder iets gebukt ging. Maar Emilie scheen niets te begripen, al sloeg Den Bergh nu en dan zijne peinsblikken naar haar op, bijna verwijtend. Zij praatte heel druk, en met trots legde zij aan de Indische meisjes uit, wie Aylva wel was, en dat zij hem kende, van kind af. Zij deed dat half schertsend, sprak half spottend over zijn beroemdheid: de beroemdheid van zijn jeugd: nu was hij te oud, nu schreef hij niet meer, en hij liet de litteratuur over aan het jongste geslacht. Zij had, terwijl zij sprak, iets zeer vifs en impulsiefs, en hare intelligentie gaf haar een glans; haar natuurlijke trots was treffend van sereene harmonie, en men zag haar dadelijk als een bijzonder meisje, toch zeer jong, en zeer frisch, niettegenstaande haar beetje meerderheid en de ironie van haarscherts.

— En schrijft u nu nooit meer verzen, meneer Aylva? vroeg een der meisjes.

Hij, in den toon van Emilie, schertste meê: neen, nooit meer.... Hij was te oud.... Het jongste geslacht.... En om zijn scherts was het stille heimwee van zijn ziel onzichtbaar. Maar Emilie, misschien onbewust, scheen iets te voelen als zoû zij hem pijn kunnen gedaan hebben met hare ironie, en, in eens anders — ernstig — sprak zij:

— Neen, verzen, verzen misschien niet meer, Hugo; ik geloof bijna ook, dat je geen verzen meer moet schrijven. Ik weet dat zoo niet waarom: ik raad het maar... Maar, zie je, dat je heelemaal geen letter meer op het papier zet, dat is zeer zeker niet goed.... Niet waar, Den Bergh?

— Neen zeker niet, antwoordde Den Bergh, blij, dat zij hem aansprak, al was het ook over Aylva. En hij zei het met overtuiging en voegde erbij:

— Aylva meent, dat hij zich heel goed kent, en hij kent zich heelemaal niet. Hij denkt, dat hij alles gedaan heeft, wat hij ooit zoû kunnen doen in zijn leven, en hij sluit zijn leven en zet er een streep onder.... Het zijn zijn eigen woorden...

Er was even een stilte. Er kwamen geen visites meer, en er was een rust in de kamer, waar het begon te schemeren. Een lichte grijze tint dreef door het vertrek, en de witte groote sprookjesbloemen, roerloos, waren half uitgewischt, schemerden schimblank uit schaduw op. Buiten stonden de dorre boomen van de Laan Copes melancholiek uit tegen een zware sneeuwlucht, loodgrijs. Een veiligheid was binnen; het vuur glom; de twee vriendinnetjes van Emilie spraken niet, wachtten af welke woorden er zouden komen tusschen die twee schrijvers. Emilie dacht na.... En Aylva had bijzondere sensatie. Dit oogenblik was een moment in zijn leven, dat hij zich altijd zou heugen : een seconde van gewicht. Waarom...? Hij wist het niet. Want Emilie zeide alleen, heel zacht en langzaam, als had zij nagedacht :

— Foei Hugo... een streep onder je leven, waarom?

— Ik kan altijd weêr opnieuw beginnen, antwoordde hij.

— Begin dan ook opnieuw, moedigde zij hem aan. Waarom zou je nooit meer iets kunnen doen, nooit meer kunnen schrijven? Waarom zou je niet kunnen schrijven ons leven, ons gewone leven van jonge mensen ;

dat wat je om je heen ziet, wat je iederen dag zelf leeft. Zoû het niet belangrijk genoeg zijn? Zijn wij te onbeduidend?

— O neen, zeker niet...

— Nu, waarom dan niet?

— Wat?

— Een roman van ons leven, ons gewone leven. Een roman, waarin we ons allen terugvinden.

— Ik hou niet van portretten in boeken...

En dan, ik ben niet „modern”...

— Maar het behoeven geen portretten te zijn...

En doe het niet „modern”: doe het... zooals jij het doet: dan is het goed...

— O neen, Emilie...

— Waarom niet?

— Neen, neen, ik kan niets. Ik wil niet mijn heele leven boeken schrijven. Waarom zoû ik?

— Je houdt toch van je kunst.

— Ik heb geen kunst meer...

— Je hebt ze dadelijk, als je maar wil.

— Misschien: maar ik wil niet... Stel je voor, een roman!! Een dik boek vol! Ik zoû er veel te lui voor zijn. Het perspectief ervan obsedeert me al van te voren. Neen, Emilie: ik ben geen „artiest”, ik ben maar een heel gewone burgerjongen!

— Maar je voorouders hebben bij Azincourt gevochten, plaagde Den Bergh.

Zij lachten allen: Aylva ook, zonder boosheid, blij dat Den Bergh niet meer zoo melancholiek zat, geïnteresseerd als hij was door Emilie's woorden. Maar, al lachte hij, Aylva voelde toch het Heimwee klimmen op zijn hart. Hij wilde er niet aan toegeven. Hij schudde het van zich af in den toenemenden schemer van de kamer, waar het vuur glom als één kool, waar de bloemen aan de wanden verbleekten of zij stierven, terwijl het buiten begon te sneeuwen met heel trage vlokken. Wat was er toch altijd van een sprookje in Emilie's kamer, een mooi zacht treurig sprookje? Een roman? Neen, nooit een roman... Afgerekend, opgeruimd zijn kunst, na eerste desilluzie, die alle hoop hem had ontnomen, en het Heimwee zou verbleeken met de jaren, zooals die bloemen nu verbleekten in de schaduw. Hij was een „bourgeois,” geen „artist”...

— Dus heusch niet meer? Nooit meer? vroeg Emilie zacht.

Hij schudde, half schertsend, doende haar na, het hoofd, en hij zeide:

— Neen, heusch niet meer: nooit meer...

Zij zuchtte onhoorbaar... Want het gesprek galmde tegelijk op: de meisjes riepen hoe

jammer het zoù zijn, en hoe goed Emilie raad kon geven, en Den Bergh ook was vroolijk; zij waren allen vroolijk, zooals menschen, die iets treurigs bedekken willen. Toen stonden zij op en namen afscheid. Het duurde lang, staande, met veel gekheid tegen elkaâr...

Toen zij weg waren, bleef Emilie een oogenblik alleen. Zij ruimde niet, als zij gewoon was, dadelijk hare kamer, hare kopjes. Zij bleef staan voor het raam en zag naar de trage vlokken.

Sneeuw, dat was einde, dat was slaap, dat was wit begraven, wat dood was...

Dood: wàs het dood?

Zoù het waarlijk dan dood zijn?

Zij kòn het niet gelooven.

Maar toen zij zich omkeerde, schrikte zij van de kamer, die geheel donker was, — donker als een doode kamer — met alleen den glim van het stervende vuur in den haard.

Bijgeloovig, bevende, ontstak zij het licht...

Neen, dat wàs niet dood: het sluimerde alleen...

Er was geen dood, er was alleen maar slaap...

Verrast over zichzelf, voelde zij in haar oogen vocht, en zij wischte zich tranen af...

Toen zij daarop bij mevrouw Van Neer-

brugge in den salon kwam, kort voor het diner, was zij even sereen als altijd...

Omdat zij, trots alles, hoopte...

Tusschen de sprookjesbloemen van haar ziel bloeide vooral de Hoop, de onverwelkbare Hoop op het leven...

IV.

Aylva, dien avond, moest naar een diner, en hij had Dolf den Bergh verzocht 's avonds om half elf thuis te zijn, omdat hij hem noodzakelijk spreken moest. Den Bergh was meestal 's avonds thuis, om te schrijven. Hij had na „Intieme Kennissen” een paar kleinere spelen geschreven in één bedrijf, die gespeeld waren geworden aan het Nederlandsch Tooneel en door dilettanten. Hij was de „veelbelovende” dramatist van het oogenblik. En de belofte van „veel” drukte hem zwaar neêr, alsof de heele tooneelwereld, — heel Holland, dat naar den schouwburg ging, — uitzag naar hem, waar zijne vele meesterstukken bleven: de meesterstukken, die het nationale tooneel zouden opbeuren uit zijne apathie. Veel dwarrelde door zijn hoofd, maar niets nam de groote magistrale ommelijn aan, die in zijn willen en

denken het groote kunstwerk zou aankondigen en schetsen. Hij wist niet wat hij wilde. En hij vreesde, dat, als hij wat wilde, hij niet „modern” zou zijn. Hij was eerst onder invloed geweest van Augier, van Dumas, meenende, dat *hij* nooit iets schrijven zou, dat hùn modern tooneelspel zou overtreffen. Toen verpletterde Ibsen hem onder zijn navrant meesterschap, en iets volmaakters dan „Spoken” meende hij niet, dat zou geschreven worden, in tijden niet. Nu was hij zeer onder den invloed van Maeterlinck, en de symbolisten van het Théâtre Libre en l'Œuvre. Tastende in het vage, las hij „Intieme Kennissen” over. Er waren goede stukken in, maar het was niet dat... Het groote motief, de groote levensimpressie, geresereerd in zijn tooneelkader van enkele uren, en, dat in een meesterlijke optiek, zou weêrgeven de subtielste sensatie van den laatst mogelijken mensch, op het laatst mogelijke uur, dat van gisteren avond, van heden morgen... Het leven spoedde voort: was het laatst mogelijke wel het essentieelste? Was het wel ooit te grijpen, en zou het, gegrepen, wel het goed-ware blijken?

Intusschen vulde hij des avonds zijne werkeloosheid met een drama in verzen, historisch,

te pompeus van motief voor zijn burgereenvoud: „Maria Lescinszca.” Droge bloemelooze verzen, niet levende onder de geöutreeerde moderniteit der personages, die ze ademden. Het beviel hem niet, maar hij schreef er aan voort, soms vervallende in een toon van „Hamlet” of „King Lear,” en soms in een stemgeluid van Ibsen of een murmelen van Maeterlinck. Hij was druk bezig, toen, bij elven, Aylva binnenkwam, en Den Bergh knipte met de oogen, opschrikkend, vol van zijn werk, en vergeten, dat zijn vriend zoû komen, die hem licht verbaasde, glimlachend correct in zijn rok met bloem, heel wit en heel zwart in vol licht, terwijl hij, de handen in zijn haar, een ouden chamber-cloak om, voor zijn schrijftafel zat. Hij verstond niet dadelijk wat Aylva zei, en meende, dat hij vroeg: ben je aan het werk? en daarom antwoordde hij vaag:

— Aan „Maria Lescinszca”...

Aylva glimlachte: hij had klaarblijkelijk de vraag niet gedaan, die Den Bergh had meenen te hooren. Met een luchtige opgeruimdheid ging hij zitten, terwijl Den Bergh zich traag zette, en Aylva denken liet, in zijn chamber-cloak aan een held van Gontscharow of Dostoiewsky. Hij kon het niet inhouden, dezen keer, en hij zeide:

— Wat ben je toch Russisch, kerel, Slavisch: Oblomow . . .

— Waarom Oblomow; ik ben niet lui, ik heb den heelen avond gewerkt . . .

— Ja, maar je kostuum lijkt sprekend op de „chalat” van Oblomow . . .

— Omdat jij nu zoo een prachtige bloem hebt . . .

Zij maakten gekheid, goede vrienden samen, trots hun groot verschil, hunne verschillende zielen, hunne verschillende levens. Aylva zei, dat hij zich goed geamuzeerd had: wel een officieel diner, met „autoriteiten,” maar hij in een hoekje met jongelui; twee meisjes, mooie meisjes, en één jongmensch: de bloemetjes van het deftige diner, de kinderkamer, de jeugd: ze hadden gelachen en geflirt en de „autoriteiten,” als ze niets te zeggen hadden gehad, hadden goedkeurend minzaam naar ze geknikt, naar de jeugd, de gelukkige jaren . . . Een fijn diner, een amuzant diner, trots de oude pruiken en de grijze dames verderop. En in zijn opgeruimdheid berispte hij Den Bergh.

— Waarom ga je nooit uit, Dolf? Je ziet zoo geen menschen, je leert zoo geen menschen kennen, tusschen je bureau en de Witte, en je kamer. Het wordt een cirkeltje. Ik, ik ken

allerlei menschen: types, en het is zoo amuzant ze te bestudeeren. Want ik kom nu bij „officieele” menschen aan huis, en bij menschen, die alleen voor de pret leven, en menschen, die nooit pret hebben en doen alsof: van alles, zie je, van alles . . .

Hij schetste ze verder af, met een oppervlakkige beweging van zijn hand, en nam daarna het grogje aan, dat Den Bergh, omslachtig, had klaargemaakt. En hij vroeg naar Den Berghs werk, of „Maria Lescinszca” vorderde, of hij tevreden was. Hij verklaarde, waarom hij hier zoo nadrukkelijk naar vroeg: Den Bergh was al eenigen tijd zoo afgetrokken, zoo niet bij zijn werk; dat was Aylva zoo niet van hem gewoon. Wat was er, was er iets? En hij poogde Den Bergh tot vertrouwelijkheid uit te lokken. Maar een licht wantrouwen klom in Den Bergh op. Schuin zag hij naar Aylva, in zichzelf overwegende, waarom deze zoo uitvroeg. In geen enkele confidentie had Den Bergh den naam genoemd van Emilie van Neerbrugge. Ook nu kon die naam niet over zijn lippen komen, als weêrhouden door geheimzinnigs, sterker dan hemzelven. En hij sprak over zijn drama; „Maria Lescinszca”; ja, het vorderde, het vorderde . . . Hij maakte zich juist gereed Aylva te vragen of hij

hem de laatste nieuwe scène zoù voorlezen, toen Aylva zei:

— Maar als jij me niets te vertellen hebt, ik heb je wel wat te vertellen: een idee...

Hij had, toen hij dit zeide, een glans in zijn oogen, een levendiger lijn in de gewone moêheid van zijn gebaren. Het trof Den Bergh en vermeerderde zijn wantrouwen. Maar Aylva ging voort, bijna verlegen, als schaamde hij zich:

— Ik denk, dat ik weêr aan het werk ga...

Den Bergh glansde op, oprecht blij, een groote vreugde van vriendschap in zijn hart.

— Hoe dat? Waaraan?

— Een roman...

— „Petrarca?”

— Neen, geheel modern: ons daagsche leven hier. Het is zoo in eens bij me opgekomen, aan het diner, van middag... Er was een meisje, dat me interesseerde. Misschien zag ik haar anders, dan ze is... Maar zooals ik haar zag, was het heel mooi. Ze was net „Mathilde.” Herinner je je „Mathilde”? Dat fragment, dat ik je eens voorgelezen heb? Ik heb dat altijd bewaard: het was heel goed. Daar begin ik meê... Mathilde wordt mijn hoofdfiguur, mijn heldin, en ik zet haar als een heel

afstekende silhouet tegen een omgeving van gewone menschen: een lichten vroolijken achtergrond...

In eens viel hij zich in de rede, geërgerd door Den Berghs opgetogen blikken.

— Maar je hoeft niet zoo verheerlijkt te kijken, hoor. Geen „artistieke” roman. Ik ben geen artist. Ik wil een lollig boek schrijven. Voor het publiek, voor het groote publiek. Veel menschen er in, veel scènes, die elkaâr slag op slag volgen, als in het gewone leven. En heel gewoon, heel gewoon. Niet naturalistisch, en niet symboliek, en zelfs niet „artistiek” en niet modern, maar eenvoudig: lollig. Om mij te amuzeeren en mijn lezers te amuzeeren. Ik heb er niet de minste hooge kunstbedoeling meê. Dàt kan ik toch niet...

Maar Den Bergh bleef hem opgetogen aanzien.

— Nu, het zal wel goed worden... sprak hij zacht, overtuigd. Het doet me innig plezier, kerel.

Hij stak, in een stille vriendschaps-extaze, zijn hand uit, in bewondering, dat Aylva dat zoo in eens gevonden had, aan een diner, al blageerde hij er ook zelve om. Aylva drukte zijn hand, maar vond die manifestatie onnoo-

dig. En in zijn opgeruimdheid mengde zich een bitterheid, een ergernis. Een bitterheid, omdat hij zoo sprak: een lollig boek; terwijl het Heimwee zoo smachtte in hem; een ergernis, dat Den Bergh hem bewonderde, om niets. Hij wilde niet bewonderd worden; er was niets in hem te bewonderen; hij was geen „artist”. En dan ergerde hem zijne eigen lichte verlegenheid, zijne valsche schaamte, omdat hij weêr zoû gaan schrijven, nadat hij nog dien middag verklaard had: nooit meer, nooit meer... Men wist toch nooit wat men doen zoû, van uur op uur. Zelfs de dadelijkste toekomst was groot geheimenis. O, het maakte hem zenuwachtig, dat Den Bergh hem zoo blij bleef aanzien, staande, in zijn onmogelijken chamber-cloak. Hoe kòn Den Bergh zich toch zoo toetakelen; hij had iets van een Russischen moujiek...

— In Godsnaam, Dolf, bekom van den schrik, sprak hij eindelijk, kort, boos; anders gaat „Mathilde” weêr in de doos.

— En weet je al in bizónderheden hoe je je boek zal doen? vroeg Den Bergh, zonder iets kwalijk te nemen.

— Wel neen, natuurlijk niet; ik weet nog niets, niets...

Hij kon niet verder over „Mathilde” spreken. Zijne opgeruimdheid, in eens, was weg: een wrevel was in hem, wrevel, dien hij onedel in zich zag, in het kleine, lichtgeraakte, nijldige van zijn ziel, dat soms om de minste aanleiding borrelde naar boven: nijldigheid van zenuwen, die hem bijna slecht maakte, slecht tegenover zich en anderen. Als Den Bergh een ander kostuum had aangehad, of hem niet zoo had aangestaard, met zijn te trouwe oogen, of den grog wat minder omslachtig had klaargemaakt, was hij misschien niet wrevelig geworden. Nu, waarom het dan ook was, wàs hij wrevelig, en zijn eigen idee van „Mathilde” ergerde hem. Hij zocht naar een ander onderwerp van gesprek, hij herinnerde zich wat hij beloofd had aan Emilie; en hij was bijna blij Den Bergh iets onaangenaams te kunnen zeggen.

— Het is waar ook, ik had je willen spreken.

— Over „Mathilde”? vroeg Den Bergh, nog altijd stil opgetogen, zonder verder iets in Aylva te merken.

— Neen, sprak Aylva heel kort. Over Emilie.

Zijn stem klonk hard, ruw. Hij zag Den Bergh schrikken, licht sidderen: hij zag een trilling aan zijn mondhoeken.

— Over freule Van Neerbrugge, meen ik... her-

nam hij losweg, om Den Bergh te laten voelen, dat hij, Den Bergh, Emilie nièt bij den naam noemde.

Maar eensklaps, heel duidelijk, zag hij een groote smart in Den Bergh : een vreemde, stille, groot-oogige smart, smart van vrees en afwachting. Ze was zóó duidelijk zichtbaar, dat Aylva ervan ontstelde en oogenblikkelijk zijn wrevel voelde zakken. Hij was van een bijna ziekelijke teérgevoeligheid; eene teérgevoeligheid, die hem fysieke pijn gaf, als hij een beest zag lijden; die hem uit een tram deed gaan, als hij het paard ervan moê en mager zag; die hem een insect deed doden, als hij het zag zonder een poot of vleugel; die hem geen bloem kon doen weggooien op den grond, waar ze vertrappt zou worden. Armoede, ziekte, een bedelaar, het aanzien van een wond, dat alles deed hem fysiek pijn. Anderer tranen deden hem weenen. Een smart in een mensch te zien, maakte hem allerongelukkigst. Dat Den Bergh zoo leed, vervulde hem met een wanhoop om de wereld, omdat er zooveel verdriet was. Hij wist niet hoe verder te zeggen. Maar hij kon niet meer zwijgen: Den Bergh wachtte.

— Wat dan? vroeg Den Bergh. Wat over Emilie?

Hij herhaalde naïf den naam, langzaam, als liefkoosde de klank zijne lippen, zonder zelfs te merken, dat Aylva opzettelijk was voortgegaan: freule Van Neerbrugge.

— Ik sprak met haar van middag, begon Aylva moeilijk; vóór er nog iemand was. Ze vertelde me, dat ze had opgemerkt, had meenen op te merken

Hij kon niet verder. Een medelijden verhinderde hem wreed te zijn, hij, die niet wreed was tegen een insect of een bloem.

Den Berghs oogen bleven hem groot aanzien, verwachtende het orakel, dat hij zeggen zou, woord van leven of dood. En zonder het te willen, was Aylva's stem zacht geworden, gevoelig, week, zoodat zijne laatste woorden, die hij niet voltooide, anders klonken dan hunne bedoeling was, en Den Bergh eene vreugde schenen te beloven, te groot om te zeggen. Zóó hoorde Den Bergh het. Hij stond nog, altijd wachtende, kijkende met groote oogen. Hij was genaderd, hij legde een hand op Aylva's schouder. En hij vroeg:

— Kerel denk je dat ik kan hopen?

Neen, Aylva moest het zeggen. Dit was nog wreeder. Maar waarom was Den Bergh dan ook zoo belachelijk! Verbeeld je, hij, hij voor

Emilie, zoo mooi, zoo hoog, zoo voornaam : zag hij het dan niet in, dat het belachelijk wàs??

Hij stond op.

— Beste jongen, sprak hij zacht ; neen, juist niet. Je moet niets hopen, dat zoû verkeerd zijn. Je moet alles van je af zien te zetten. Emilie houdt niet van je, niet om je vrouw te worden....

— Hoe weet je dat....?

— Ze heeft het me zelf verteld van middag.

— Van middag....?

— Ja, vóór er nog iemand was.... En ze had opgemerkt, dat je illuzies koesterde, die nooit konden verwezenlijkt worden, en ze heeft me verzocht je de waarheid te zeggen, hoe wreed die dan ook is.

— Heeft zij je dat verzocht?

— Ja....

— En ze houdt van jou? Jij houdt van haar?

— Neen, Dolf. We voelen groote vriendschap voor elkaâr. We kennen elkaâr van onze kinderjaren af, maar zóó houden we niet van elkaâr....

— Dat zeg je niet ter wille van mij, maar dat is de waarheid?

-- De waarheid.

— Goed, ik geloof je. Maar dan geloof ik ook niet, dat Emilie niet van mij houdt. Als ze van jou hield, was het wat anders. Voor jou zou ik me terugtrekken. Als ze niet van je houdt, dan heb ik hoop voor mij.

— Maar, Dolf. *Ik* ben buiten kwestie. En wat jou betreft, ze heeft me *zelf* verteld, *zelf* verzocht....

— Neen, dat geloof ik niet. Dat kan niet. Dat is niet zoo. Dat zeg je om de een of andere reden.

— Geloof je dat niet??

— Neen. Als ik dat geloofde, moest ik ook gelooven, dat ze coquet was, en dat is ze niet.

— Neen, dat is ze nooit.

— Neen, nooit. Daarom.

— Maar wat heeft ze gedaan, gezegd....

— Niets. Maar ik heb wel gemerkt....

— Wat?

— Dat ze me liefheeft. Dat ze steun in me vindt.

Aylva keek Den Bergh wezenloos aan. Dat Emilie van Neerbrugge, met hare trotsche fierheid, hare voorname kalmte, steun zou moeten vinden bij Den Bergh, — zoo onzeker, zoo onbeslist —, die niet was haar gelijke, en niet

was haar contrast, die haar ziel noch harmonisch zoû zijn, noch ze aan zoû vullen met *zijne* ziel — dat was zóó onwaarschijnlijk, zoo klaarduidelijk onwaar, dat hij een oogenblik vreesde voor Den Berghs verstand. Één snel oogenblik meende hij in zijn vriend, in het starre van zijn blik, in het onverzettelijke van zijn idéé-fixe, te zien het naderen van krankzinnigheid. Maar die vrees flitste door hem heen, nauwlijks vorm, nauwlijks gedachte. En toen hij zich heugde Den Berghs manie — het altijd verliefd zijn, het altijd meenen, dat iedere vrouw hem liefhad, in het naïef geloof aan de onweêrstaanbaarheid van zijn sekse, — toen lachte Aylva niet, en werd hij heel ernstig.

— Beste kerel, ik woû, dat je je dit heusch liever uit het hoofd zette. Ik heb er niets geen belang bij je dit te verzekeren, dat zweer ik je. Ik spreek zoo om jou. Het is hard van me, maar ik mag niet anders: ik zoû anders geen goed vriend van je zijn. Emilie sprak mij van middag óver je. Ze had medelijden met je. Ze had ingezien, dat je van haar hield, dat je ten minste van haar zoû gaan houden, als zij je niet waarschuwde, door mij.... Het zoû haar innig spijten je onge-

lukkig te maken. Beredeneer het dus, wees verstandig, doe haar geen verdriet....

— Neen, sprak Den Bergh droomerig.

— Neen, niet waar, hernam Aylva, met meer nadruk, meer hoop; je wil haar geen verdriet doen....

— Neen.....

Er was een stilte. Den Bergh zat peinzend, het hoofd in de hand. Langzaam, als moê, richtte hij zich op. Wat er werkte in zijn hersenen, was een raadsel, dat Aylva niet kon doorzien, in het altijd ondoorzichtig mysterie van eens anders gesloten ziel. Toch meende hij, dat het niet te laat behoefde te zijn, als Den Bergh gelooven kon....

Den Bergh stond op. Hij ging naar zijn schrijftafel, nam een boek, schreef er iets in, en naderde Aylva, die verbaasd was om zijn gemoedelijke kalmte.

— Wanneer zie je Emilie?

— Morgen....

— Geef haar dit boek van mij.... Gorters „Mei”.... als teeken, dat ik niet boos ben. We spraken er verleden over, en ze wou het lezen, en ik zou het haar leenen. Vraag haar nu, of ze het van mij wil aannemen als geschenk. En zeg haar, dat, als ik mag, ik gauw

eens aankom op een Zaterdag-middag. En dat ik niets zal vragen, en haar niet ongelukkig wil maken.

Aylva, verlucht, zag in „Mei” eenvoudig geschreven: „Van Dolf den Bergh”, en een datum. Den volgenden morgen bracht hij het boek aan Emilie. En zij stelden elkaar gerust: weêr die manie van Den Bergh, die wel langzamerhand slijten zou

En zij dachten er weldra nauwlijks meer over, en toen Den Bergh op een Zaterdag-middag in de Laan Copes kwam, bedankte Emilie hem eenvoudig voor „Mei” en waren zij samen opgetogen over „Mathilde”; opgetogen, omdat Aylva weêr aan het werk zou gaan.

V.

Toen Aylva het fragment nazag, dat een paar jaar al lag in zijn portefeuille, en dat hij nooit had kunnen verscheuren om de liefde, die hij enkele zinnen, enkele woorden ervan toedroeg, was „Mathilde” hem eene openbaring. Uit de enkele bladen teekende zich afeen wonderfijne silhouet van modern meisje, als orchidee van overbeschaving en luxe, met een smachten naar liefde in haar vezelfijne zenuwen en haar

blauwe bloed. Het fragment wilde niets geven dan een avond van spleen; het kind, nerveus, alleen thuis, in het groote eenzame huis, terwijl hare familie uit is, naar een bal, dat lang duurt. En de melancholie van dien eenzamen avond was zóó weêrgegeven, dat ze Aylva in één oogwenk zijn Mathilde deed liefkrijgen, met die vreemde liefde van een auteur voor de schepselen, die hij schept uit zijne ziel, en die voor hem leven met het allerinnigste schijnleven hunner eigen zielen; allen met iets — soms veel, en soms maar atoom — van henzelfen. Het was eene liefde van toewijding en van medelijden, als van een vader voor eene dochter, van wie hij weet, dat zij nooit zal gelukkig worden, van wie hij voorziet, dat haar leven tragisch vergaan zal, afloopende met snelle voeten een hellend pad van onheil. En vóór hem, in de eenzaamheden van zijn droom, die schiep tot leven, stond ze uit, Mathilde, met, in hare liefde-smachtende oogen de vage ontzetting van hare voorbeschikking tot levensweemoed en levenssmart en tragischen dood. En als hij haar zoo zag, vulden tranen zijn oogen, kreeg hij haar bijna *te* lief, zoû hij haar dood willen kunnen wegwisschen en haar laten uitzien in een perspectief van gelukkige glan-

zen en troostende liefde, waar rozen witte bloembladeren op haar zouden regenen in de stilte van een zoelen sterrennacht. En het kon niet, en hij voelde, dat het niet kon en niet mocht; en hij voelde, dat toen hij Mathilde geschapen had, hij ook, onwillend, onwetend, geschapen had: den loop van haar leven, haar onvermijdelijk lot, alsof hij was geweest haar god, en, in zijn ziel, haar noodlot school als kracht, die grooter was dan hij, god zelven. En in zijne kleine schepping van Mathilde spiegelde zich, zooals de hemel in een dauwdrup, de schepping af; en in het kleine leven, dat hij schiep, spiegelde zich af het Leven, en met het zelfde raadsel. Zoo werd dan alles tot leven en tot ziel, onbewust, onwillend en onwetend, uit anderer grooter ziel? Zoo waren de menschen geworden uit den God, die hen schiep en in Wiens Ziel het Noodlot school, dat sterker dan Hemzelven was, en zóó werd ook Mathilde uit hèm? Haar leven werd uit hèm, haar ziel uit de zijne, en haar lot werd onvermijdelijk uit de koude logica, die in zijn ziel haar leven spon.

Arme Mathilde, hij had haar te lief; hij was als een te goed vader, en als een heel zwakke god. Zoodra zij voor hem stond — wonder-

fijne silhouet; fijn gevezelde, teérgetinte orchidee — erbarmde hij zich harer zoo, om de smachting, de ontzetting van hare oogen, dat hij haar alles had willen geven, wat hij geven kon: al het geluk en al de liefde, die goden dan toch geven kunnen aan hun schepselen. En dan voelde hij, dat hij niet mocht, en hij niet kon, en dat Mathilde's noodlot altijd sterker zou zijn dan zijn eigen wil, sterker dan den eersten oorsprong van haar wezen...

En in hare bevalligheid, hare luxe, hare liefde, stond zij, — licht, omdat zij zoo mooi was, en donker, om haar lot — uit tegen een achtergrond, dien hij geleidelijk op zag klaren, van kleinere zielen dan zij: van gewonere menschen, die wel hadden hun lief en hun leed, maar niet zoo mooi lief en niet zoo mooi leed, als zij, Mathilde; van heel oude menschen en minder oude menschen en jongelui en kinderen, heel veel en heel bont, en treurig en lachend, en tegen wie zij uitstond in de exquisiteit van hare teedere ommelijn: Mathilde...

En hij had al het geluk van het verbeelden: het zoete geluk van het etherisch uitdenken, en van het scheppen der levende schijnsels; dat het éérste is, en het hoogste, omdat het niets is dan ziel. En hij had al het geluk van

het doén bewégen, het zien tot werking komen van de ziel, die men in het eerste geluk nog maar uitdacht; en in het tweede geluk mengde zich al iets van zijne menschelijkheid: zijn trots, dat hij dit vermocht. En hij had al het geluk van het worden der woorden, van het openplooien der zinnen, zoo vreemd en zoo onvermijdelijk geweven, diep in de gedachte, die bijna onbewust de zilveren draden spint, terwijl de pen ze naborduurt, vreemd, oneigenlijk, door onbekende macht beheerscht — als arabesk: het geluk, dat het derde is, omdat het niet meer ziel is gehéel, en vorm wordt en stof: hoe etherisch ook, toch stof al, en vorm: kunst. En hij was gelukkig, dat hij werkte, dat hij dit werk deed, en hij zag, dat het goed werd.

Hij werkte veel, iederen dag, maar zoo als *hij* werkte; wel geregeld, maar weinig achter-
een; nauwlijks een paar bladzijden per dag, soms maar een paar zinnen. De eigenlijke arbeid was hem het minste lief, het minste geluk. Hij had iets anders willen uitvinden dan pen en papier, om zijn kunst zichtbaar te maken voor anderen. Want voor hemzelven was ze zeer zichtbaar, ook ongeschreven, in de etherische sferen van het eerste en

tweede geluk. En dat hij ze schreef, zijn kunst, was nog niet éens om het derde: het geluk van de woorden; want hij voelde de woorden ook ongeschreven, maar dat hij *schreef*, was vooral om zijn eigen menscheijkheid, om het minder mooie in zijn ziel, om een beetje trots, een beetje ijdelheid, dat ook de menschen zijn kunst zouden zien: om allerlei andere trotsjes en ijdelheidjes. En hij meende, dat hij eerst de hóogste kunstenaar zoû zijn, als hij zijn kunst niet meer schrijven zoû — zichtbaar voor den lof of het laken der menschen — niet meer zichtbaar met pen op papier: de hoogste kunstenaar, als hij niet meer schrijven zoû...

Maar niettegenstaande hij het geluk kende, verloochende hij het in zijn ziel uit bitterheid om desiluzie over „Torquato Tasso”, over „Petrarca”, verloochende hij het en wilde voor zich, zooals hij zeide aan de anderen: niets dan een lolliq boek, plezier voor hem, plezier voor het publiek. De boeken, die hij kort te voren gelezen had met groote liefde, waren „Oorlog en Vrede” en „Anna Karenine”, en hèm had getroffen de naïveteit van Tolstoi: het niet weten van een zuivere architectuur van roman, harmonischen bouw van geheel,

eclectisch gelouterd; maar het, als van een kind, weêrgeven van geheel het leven, van gebeurtenissen, gebeurtenisjes, die dag schakelden aan dag, heel waar, heel lang, en heel naïf. En ook „Mathilde” wilde hij zoo doen, haar geven dag na dag, en telkens haar uit laten staan tegen haar achtergrond van vroolijk leven, gewoon, gewoon lief en gewoon leed, in een zachte vervloeiing van het gemakkelijke leven, dat glimlachte of weende, maar dat nooit tragisch was, tragisch als het leven van Mathilde....

Toen wist hij misschien nooit — om de verloochening van het geluk — dat hij zóo gelukkig schreef aan dit boek, en zéker kon hij toen niet weten, dat het later, toen hij het wel wist en zag in het verleden, voor hem weêr worden zoû: *dat wat hij had gehad en nooit genoeg had gewaardeerd*....

VI.

En de bekoring van zijne dagen, in het geluk van zijn werk, was te gaan met de bladzijden, die hij geschreven had, naar de Laan Copes van Cattenburch, en ze in Emilie's kamer des avonds voor te lezen aan een klein gehoor: de twee dames, mevrouw Aylva en mevrouw Van Neerbrugge, en Emilie zelve

en hare twee vriendinnetjes, en Dolf den Bergh, die ook nooit ontbrak. Het was in hem een plezier dat te doen, en de bladzijden kregen er om zoo een allerliefste frischheid, zoo een dauw, een waas van eerste werk, zoo eene bekoorlijke weifeling van nog niet weten welken weg, als maar ééns kan zijn, als nooit meer later terug zoû komen, omdat alle begin maar éénmaal is, omdat iedere dag maar een énkelen dageraad heeft... En het was zoo jong en zoo frisch en zoo aanbiddelijk van dageraad, als had Aylva nooit verzen geschreven, nooit „Torquato Tasso”, verstikt onder juweelen en te sterke aromaten. Dat was zoo gekomen zeker om zijne gewoon-menschelijkheid, die zich ontwikkeld had in de laatste jaren, trots het stille verdriet van Heimwee, trots het bleeke verlangen naar kunst, — verre geliefde, — zoo diep in hemzelven. Dat was zoo gekomen, omdat hij niet meer was, die hij was, toen hij twintig was, en omdat hij nu bijna jonger werd, — trots hemzelven, trots zijn bitterheid — in het gewone leven. Dat was zoo gekomen zeker om Emilie, om haar mysterie van vrouweziel, dat ongetwijfeld belangwekkend moest zijn ... Maar hoe dan ook, hij voelde zich jong, en hij voelde zich gelukkig om zijn werk, al mocht

hij ook blageeren tegen Emilie en Den Bergh: een lollig boek, hoor, niets dan een lollig boek....

En het waren avonden van zacht sympathisch meêleven, met arme Mathilde, wier noodlot iederen avond nader aandreef: grauwe wolk boven haar melancholisch glimlachend kopje; wolk, die haar benauwde en die zij poogde afte weren, methare mooie nerveuze handjes.... Voor wie het hoorde was het een medelijden, omdat het noodlot zoo ontzaglijk was, en zij zoo broos, Mathilde, en dikwijls, terwijl Aylvas, zag hij Emilie stilletjes schreien, wat zij niet wilde laten merken; en Den Bergh keek somber, vol geheimen levenshaat.

Maar de oude dames, de Indische meisjes hielden het meest van den bonten vroolijken achtergrond, van de vele bijpersonen, die maar nu en dan wat verder naar voren traden, en die zoo eenvoudig en lief en gewoon waren, en zij hadden wel medelijden met Mathilde, maar vonden haar mal, een „mal-spook,” omdat zij niet zagen haar noodlot, en omdat zij afkeurden zooals zij handelde, handelen moest, omdat haar noodlot sterker was, dan de wil van hem, die haar schiep... Dan kwam de kritiek, dan kwamen de discussies over en weêr. De meisjes wilden maar de bij-scènes

nog meer uitgewerkt, verliefd als zij waren op die gewone lieve menschen, en zij smeekten Aylva er om: nog meer, nog meer daarvan, van dat gezellige, dat aardige, dat lieve iederen-daagsche; en de twee dames hielden vooral van de oude dames in het boek en van de kinderen, die er doorheen speelden, als kleine engelen door een sombere wolk, die verder dreef naar Mathilde toe. En het waren het meest Den Bergh en Emilie, die sympathizeerden met Mathilde; die haar waarlijk liefkregen, omdat zij was zoo menschelijk en zoo ongelukkig, omdat zij haar geluk telkens weg smeet, niet wetend, dat het haar geluk was...

Als Aylva over dag niet geweten had de toekomst van zijn zinnen, hoe ze Mathilde verder zouden leiden naar haar einde, zag hij het dikwijls in eens, op die avonden. Het waren dan als perspectieven, die opengingen, onder de discussies van zijn toehoorders. Het was dan als rolden er breede banen uit, banen van Mathilde's leven als een immense magische rol, die uitrolde in een kronkelenden wimpel en zich verloor, heel dunne slip, in de allerverste toekomst.... Vreemd was het hem dan, dat hij dit schiep, en als zij vroegen, naïf nieuws-

gierig: hoe doe je, hoe doe je dat dan toch? dan wist hij zelve niet. Soms was het lang overdenken, soms plotseling flitsende opgedachte, soms onveranderbare logica, en meestal was het eene verrassing voor hemzelven; de magische rol, die op het onverwachtst uitrolde, als geblazen door een krachtigen adem. En soms ook was het duisternis, het niet weten wàt, hoe; de plotselinge algeheele verzwijming van het vizioen, het wegzijn van Mathilde, verbleeking van haar achtergrond: de wanhoop, dagen lang, als zoû het leven, dat Aylva schiep, voor altijd dood zijn, zonder nog uitgeleefd te hebben. Dat waren de donkere dagen. Dan vroegen zij: schrijf je niet verder, heb je dan niets meer om voor te lezen? Hij schudde het hoofd, hij haalde de schouders op. Neen, neen, niets, niets meer, hij kon niets, hij zoû Mathilde niet afmaken; het was slecht, en hij was geen „artist” en hij had óók geen lust een „lollig boek” te schrijven, om de menschen voor een uur te amuzeeren. Hij wist niets meer: het was uit.... En waarlijk schreef hij dagen, weken soms geen letter; verslingerde zijn leven aan beuzeling, aan niets; verloor zijn ziel in ontevredenheid, in spleen, en lag op zijn divan, en tuurde zijn kamer rond met bittere oogen. Was

hij dan hier weêr toe teruggekeerd, tot dien eeuwig strijd met de kunst, die sterker was dan hij? Waarom was hij ook niet gebleven bij zijn eerste voornemen: nooit meer, nóoit meer.... Boeken schrijven, was dat het leven? Zoû het leven hem nooit iets anders geven, dan de opdracht om boeken te schrijven? Voor wie? Schreef hij voor zichzelf? Hij wist het niet: hij schreef liever niet: hij dacht Mathilde liever, dan dat hij haar schreef. Het denken was het geluk, het eerste, het hoogste, het zuiverste. En voor de menschen? De menschen zouden wel even gelukkig zijn zonder zijn boeken.

En bitter keek hij naar zijne drie kleine bundels verzen. En bitter heugde hij zich zijn kleinen roem van dichter: dun lauwertakje, dat hemzelven weinig waard was. En bitter leefde hij zijn dagen voort, onder de treurige blikken, meêlijdend, verwijtend, van Emilie.... Tot eensklaps weêr de gedachte opflitste, de logica onafweêrbaar aanwees: dien kant uit; de magische rol verrassend uitrolde haar langen wimpel. Dan kwam hij, verlegen voor zichzelf, het eerst tot Emilie, en zeide haar: hij had geschreven, en welken avond hij weêr voor zoû lezen, aan hen allen?

Niettegenstaande hij zoo volhield geen kunst

te schrijven, volhield zijn blague van „lollig boek,” leefde hij zich zóó Mathilde in, vereenzelvigde hij zich zóó met het schepsel van zijn verbeelden, dat hij haar niet alleen meer liefhad als een vader, maar dat hij haar als *zelve* werd, dat hij zich als haar voelde, háre ziel deel van hemzelven en hemzelve geheel, in het weêrspel der metamorfoze.... Geweest was hij zoo honderd anderen, telkens een ander, sedert de fantazieën van zijn kindertijd, sedert Tasso, sedert Petrarca, sedert Hugh of Aylv, en nu was hij Mathilde: Mathilde's melancholie was zijn spleen, en Mathilde's liefdeverlangen was zijn heimwee naar sympathie, en alles wat zachtst, teederst en fijnst was in zijn eigen ziel werd de ziel van Mathilde, zoodat zij samen de zelfden waren over en weêr... En toch bleef hij haar meerdere, omdat hij nog genoeg overhield om ook van zichzelf te geven aan allen de anderen, die haar omringden: overhield van alles wat menschelijk in hem was, goed, slecht, laag, edel, fijn, ruw, ziel, zinnen, alsof hij uit de alwereld van zich schiep: de kleine wereld van zijn boek, terwijl de som van allen te samen hun dichter gaf....

VII.

Mathilde was dood. Zij had haar leven geleefd, haar etherisch schijnbestaan als gezien door een prisma van extaze en smart, lichtgolving en schaduwsonder. En nu zij dood was, werd het Aylva, of hij hare zaken regelde, toen hij aan uitgevers schreef, en over de uitgave van zijn boek onderhandelde. Zij was dood: hij had een medelijden met haar gehad, en daarna een vreemde verluchting, omdat zij niet meer leed.... Na enkele dagen werd hem die verluchting duidelijker, reëler: het was omdat zijn boek af was, en hij een levensplicht volbracht had. Zijn levensplicht was immers boeken schrijven... En nu, waren het de zaken. De zaken om den roman eerst als feuilleton te doen verschijnen, daarna als boek. Toen dat beslist was, de contracten geteekend, toen waren het de proeven. Heel even was het hem vreemd, dat hij Mathilde gedrukt zag. En nu, nu begreep hij pas geheel en al, dat Mathilde dood was, geheel dood voor hem, haar vader, haar broeder, haar tweelingziel; nu begreep hij, dat Mathilde niets meer worden zou dan een boek: enkele honderd bladzijden druks, in een mooi bandje of omslag; een boek,

dat te koop zoû zijn voor een paar gulden, een boek, dat iedereen kon opnemen en neêrleggen, en mooi kon vinden en leelijk — dit minder mooi en dat nu niet zoo heel erg leelijk — een boek, dat òf bepraat zoû worden òf doodgezwegen; een boek, waarover geschreven zoû worden door de kritiek, in vlugge vergissing, gehegeld wat goed, bewonderd wat slecht was. Een boek, een boek: het zoû niets meer dan een boek zijn! En hij haatte Mathilde. Waarom bleef zij niet dood! Waarom zoû hare ziel moeten herleven als een schim, herleven telkens, dat een lezer het boek zoû openen en er in bladeren? En hij haatte zichzelf. Was het dan niet zijne schuld, dat Mathilde herleefde? Prostitueerde hij niet de ziel der etherische dochter van zijn verbeelden aan het heele land; aan een ieder, die maar wilde, voor een paar gulden?

Toen voelde hij, dat zoodra „Mathilde” geschreven was, het niet meer behoorde aan zijn schrijver. O, zoolang het nog niet geheel af was, zoolang de laatste bladzijden nog niet afgestorven waren uit zijn pen, zoolang de laatste woorden nog niet neêrgevallen waren als bladeren uit een roos, die is volbloeid, o, de teederheid, waarmee hij toen nog, op het

allerlaatst, „Mathilde” lief had gehad, zijn dochter, zijn werk, het leven, de levens, die hij schiep: glans uit het ijle niets! En nu, nu was zij geen glans meer en zij was niet meer ijl, want zij werd boek: papieren boek. En een lichte haat tegen wat papieren boek was, klom in hem op, als een haat tegen wat innigst aan ons verknocht is: dat, waarmee wij noodlottig moeten leven; dat, wat samengeschalkeld is aan ons bestaan, en waarvan wij, om een geheimzinnige reden van tegenstrijdigheid, verlost *willen* worden.... Het boek werd hem het plumpe practische proza, zoo practisch, zóo plomp, zóó proza, dat hij zichzelf de belofte deed, na „Mathilde” nooit meer een boek te schrijven....

Maar waarom werd Mathilde dan toch boek? Hij wist het niet; misschien om zijn gevoel van orde, om manuscript gedrukt te zien, heel onbewust in zich. En misschien ook, eenvoudig, omdat het zoo, onvermijdelijk, moest, door de wetten in en om hem; want toen hij Emilie eens gevraagd had, in twijfel, of hij „Mathilde” wel zou uitgeven, of hij maar liever niet de contracten verscheuren zou, en Mathilde voor zich houden in het teedere geheim van zijn schrijftafel — toen was Emilie zóó verwonderd geweest, en

zij had, met al haar doorzicht, hem zóó weinig begrepen, dat hij zich daarna zelve heel vreemd had gevonden, en maar besloten had te laten gebeuren wat gebeuren moest, in de gewoonheid van het gebeuren der dingen, omdat hij te zwak was tegen die gewoonheid in te gaan.

En zoo werd Mathilde, nadat zij dood was, geheel dood, tweemaal dood voor Aylva . . . zoo werd zij een boek.

VIII.

Voor het publiek schenen de vijf jaren, die hij nazijne verzen in leêgheid had doorgebracht, niet te bestaan; voor het publiek was hij de dichter van „Torquato Tasso,” die nu eensklaps iets heel anders had geschreven: een modernen roman: „Mathilde.” Hoe was dat zoo gekomen en waarom schreef hij geen verzen meer? En waarom in eens een modernen roman! Wie was Mathilde, en wie waren de anderen? Het waren natuurlijk allen portretten, maar wie, wie . . .?

En het was een heele nieuwsgierigheid, ten minste in Den Haag onder Aylva's kennissen. Men had gauw gevonden. Want het moesten portretten zijn, dat kon niet anders... Mathilde was Emilie van Neerbrugge, de tante van Mathilde was [mevrouw Aylva; een van

Mathilde's aanbidders was Dolf den Bergh. Voor elke persoon in den roman werd een origineel gezocht; elk interieur was te herkennen, elk détail.

Maar met de origineelen, die de een gevonden had, was de ander niet tevreden. En zoo kwam het weldra, dat Aylva iederen dag een ander origineel voor Mathilde hoorde noemen. Alle jonge meisjes van Den Haag gingen er aan. En in de kringen, waarin hij uitging, kreeg Aylva eenigszins den naam van een gevaarlijk analyst te zijn, iemand, die met iederen blik de vrouwen bestudeerde, en voor wien zij zich moesten verbergen, zoo ze niet in een roman wilden verschijnen, duidelijk zichtbaar voor iedereen. In Emilie's boudoir, des Zaterdagmiddags, amuzeerden zij zich om de veronderstellingen van het publiek, om de vrees „van te komen in een boek.” En eens, in een kring van kennissen, die Aylva op den man af uitvroegen, moest hij zich wel verdedigen, hoe ongaarne hij het deed, hoe ongaarne hij, ook maar in het minst, sprak over de intimiteit van zijn kunst — tenzij met Emilie en Den Bergh, — moest hij zich verdedigen, en verklaren, dat hij niemand bedoeld had, dat hij zich geen roeping voelde, portret-novellist te

worden, dat hij niets had willen doen, dan menschen scheppen: moderne, gewone menschen en dat dus van zelve gelijkenissen ontstonden; dat hij misschien ook onbewust van die een trekje, van de ander een détail genomen had, zonder de minste concrete bedoeling. En een oogenblik heel oprecht, verklaarde hij, dat hijzelve Mathilde was, en dat hijzelve iedereen was uit zijn boek; een oogenblik liet hij doorschemeren de telkens wisselende metamorfoze, telkens deel van zijne ziel, dat zich bezielde tot geheel, en een oogenblik hemzelve werd...

Maar in de levendige opgewondenheid van het gesprek, klonk zijne bekentenis als een blague van boeddhisme, een oogenblik aangenomen voor de brille van een salon-conversatie, en toen hij dit zóó voelde klinken, ging hij in dien blague-toon door, al dadelijk berouw voelende, dat hij zich gegeven had. Maar heusch, niemand uit „Mathilde” was een portret, en, bekende hij, hij had geen portretten kunnen schrijven, omdat hij volstrekt geen gevaarlijk kenner van menschenhart was, en omdat hij geen enkel menschenhart kende. Maar ook dit klonk als blague, en men wilde hem niet gelooven. En toch meende hij het in

ernst als hij zeide, dat hij alleen zichzelf een beetje kende, en verder niemand, want dat iedereen zoo ver van hem afstond, met de ziel gesloten achter de kristallen deuren der oogen, die alleen maar blikten wat zij blikken wilden, en achter hun glas afsloten het in diep geheim werkende mysterie.

En toen de weken voorbij gingen, en men veel over zijn boek sprak en schreef, en zijn boek een succes was, toen vond hij het zoo vreemd, dat het zijn werk was, zijn kunst en zijn succes, en het scheen hem toe, dat „Mathilde” het werk moest zijn van een ander, dien hij nauwelijks kende, en misschien maar eens een enkelen keer gesproken had... Want de ware Mathilde was dood, dood voor hem en dood in hem, en hijzelf had Mathilde uitgeleefd, had gedaan met de metamorfoze van Mathilde, en hij was niemand meer dan zich: Hugo Aylva, heel gewoon. Hij liep gewoon over straat, hij deed allerlei dingen gewoon, en het scheen, dat hij een boek geschreven had, want het lag voor de winkels en er op stond zijn eigen naam. Dat alles was heel vreemd en nauwelijks te gelooven, want hij begreep niet goed waarom hij een boek zou geschreven hebben. Waarom was dat ook weer...?

O ja, Emilie had gezegd... zijn gevoel van orde... de onvermijdelijkheid van alle dingen, die gebeuren... Vaag was dat in zijn herse-
nen, terwijl hij dan verder liep op straat, en
tegelijktijd aan honderd andere gewone din-
gen dacht. Neen, hij was geen „artist” en
dezen keer was het de laatste: hij zou nu
geen boeken meer schrijven. Hij had nu „een
lollig boek” geschreven. Het publiek amu-
zeerde zich met zijn roman. Even voelde hij
nog weemoed, omdat Mathilde dood was...
Nu was het gedaan. Het leven ging voort.
Maar wat zou het leven brengen, nadat Ma-
thilde dood was; en hij niet meer zou schrij-
ven...? En had hij zóóver nagedacht, dan
joeg hij zijn gedachten weg, omdat het Heim-
wee al nu weêr klom op zijne borst: en hij
weerde het af als een nachtmerrie...

Mathilde was een groot succes. De kritiek,
bijna eenparig, noemde het zoo, omdat het
zoo frisch, zoo natuurlijk was, omdat het gaf
een Haagsche coterie, heel nieuw gezien,
omdat er veel menschenkennis uit sprak, omdat
er mooie en aardige scènes in voorkwamen,
om duizend andere redenen meer. En een ver-
rassing voor Aylva was, dat zelfs in „De
Nieuwe Gids” een artikel verscheen, waarin

Mathilde met buitensporigheid tot aan de wolken verheven werd. Hij had geen oogenblik in dit tijdschrift kunnen vóór-vermoeden, lof over wat *hij* schreef, en hij was zoo verbaasd over de apotheoze, dat hij aan de redactie vriendelijke woorden schreef; iets, dat hem heel gauw berouwde, omdat bedanken voor kritiek tegenstrijdig was aan zijn natuur. Het was de eerste keer, dat hij op een kritiek reageerde, en hij meende, dat een auteur dit nooit doen moest, wat ze ook ware, apotheoze of afranseling...

Toen ontving hij een brief van Scheffer uit Amerika, een opgetogen brief over „Mathilde,” een brief vol oude vriendschap, met een toon van weemoed om de dagen van vroeger; en er door schemerde een praktisch-leuke opvatting, om van het leven te maken wat er van te maken was, in de gegeven omstandigheden: levensopvatting van resignatie en kracht. Hij vond dat mooi in Scheffer om zoo te zijn, en hij toonde den brief aan Dolf den Bergh, wien hij integendeel dikwijls verweet zijne ietwat Russische melancholie, de melancholie van de helden van Gontscharow en Dostoiewsky. En als zij 's avonds onder een glas wijn zaten, praatten zij over „Mathilde” en het tooneel,

over de kritiek, over Scheffer, over hunne levens, en het groote Leven zelve, zonder maar een enkele maal te noemen den naam van Emilie. En Aylva meende, dat de gedachte aan Emilie verflauwde in Den Bergh, en hij zag niet onder Den Berghs bezadigdheid en onderworpenheid borrelen dien grooten levenshaat, omdat het kleine leven nooit de moeite waard zou zijn. Hij hield Den Bergh Scheffers voorbeeld voor oogen, en moedigde hem aan ook in de wereld te gaan als journalist. Scheffers illuzie, eenmaal, was geweest als correspondent van een groot blad een oorlogscampagne meê te maken en al was die illuzie niet bereikt, hij leidde nu toch een gemouventeerde, belangwekkend leven, van Londen gegaan naar New-York, en schrijvende voor Engelsche en Hollandsche bladen, in een wijden blik over de wereld heen. Waarom deed Den Bergh niet als hij, vroeg Aylva; waarom verdufte Den Bergh zijn leven in Den Haag, tusschen zijn bureau en de Witte, tusschen de Hoogstraat en de Boschjes. O, hijzelve verlangde te reizen, maar hij deed het niet, omdat zijne moeder dan zoo alleen zou zijn.... En Den Bergh, een oogenblik scherp, zeide, hij meende, Aylva ook, had zijn leven nog

niet gevonden en het was wel waar dit; en zij bleven, terwijl de nacht laat werd, dof van melancholie, zitten, terwijl de figuur van Schaffer als legendarisch energiek zich voor hen verhoogde, daarginds, ver, in de woeling van Amerika.

Neen, ook Aylva niet, al berispte hij Den Bergh, had zijn leven gevonden. Het scheen wel zoo, omdat hij correcter was, omdat zijn leven meer ordelijk geruimd scheen, omdat hij, trots alles, iets gedaan had, omdat hij een roman had geschreven, terwijl Den Bergh bleef broeien op „Maria Leszcinsca.” Het scheen wel zoo, omdat hij succes had, en zelfs niet gewoon, maar het was niet zoo, omdat de gezonde vreugde om zijne kunst, die hij zelfs verloochende, hem ontbrak; omdat hij zijne kunst alleen liefhad, zoolang ze nog geen boek geworden was; en omdat hij ze, als boek, bijna haatte. „Mathilde,” boek, stond nu bij de drie bundels verzen, en hij zag niet meer naar „Mathilde” om. Hij begon het vervelend te vinden, als men hem over „Mathilde” sprak, als hij las over „Mathilde.” In een provinciaalsche courant, waar een medewerker, geërgerd over al de loftuitingen over „Mathilde,” eens gemeend had een vinnig artikelte te

moeten schrijven, las hij, dat „Mathilde” niet veel bizonders was, een opgeschroefd succes, echt Haagsch, quasi-voornaam, een geparfumeerd, fatterig boek, en hij grinnikte er om en had er plezier in, als gold het artikel het boek van een vijand. Het was een vreemde Schadenfreude in zijne ziel. En toen mevrouw Aylva en Emilie in verontwaardiging over het artikel waren, antwoordde hij met een lichte blague, waaronder al zijn kunst- en levensweemoed school:

— Maar de vent heeft misschien wel gelijk! Een „modern artist,” ten minste in Holland, mag alleen maar burgerfamilie’s om een ronde theetafel met een theestoof beschrijven, en geen menschen buiten de theestoof-côterie om. Geen arbeiders, want die zijn „ruw”, en ook geen chiquere lui, want die zijn „geparfumeerd”, en hebben een bouilloir. De theestoof is de rigueur. De vent heeft dus heusch gelijk. Ik zal, als er een volgende editie komt, Mathilde aan het kousen-mazen zetten. Dan zal je zien: dan is de heele roman in orde...

Het was een boutade, zooals hij zelden zeide. Meestal ging de burgerlijke toon van Hollandsche litteratuur en kritiek vooral hem weinig aan, en dat hij zoo uitviel was niet uit ergernis om het

provinciaalsche blaadje, dat hij genadiglijk recht van bestaan gaf, maar om een diep geheimzinnige reden in zichzelf: weemoed om eigen onvoldaanheid met zijn kunst, en angst, dat hij nooit zoo zijn leven vinden zou, nooit zoo

IX.

Nooit zoo? Hoe dan? Was zijn leven wel te vinden? Waar? En alles wat eenvoudig was, leek hem vreemd, zoo vreemd vooral om het onvermijdelijke ervan. En de onvermijdelijkheid van het leven werd hem een obsessie en om ze van zich af te duwen, zette hij heel vlug een novelle op; sombere intricatie van vijf personen, die hij „Schaakspel” noemde. Te laat herinnerde hij zich zijne zelf-belofte niet meer te schrijven. De novelle weefde zich zoo logisch in zijne gedachte, als in enkele dagen, uit, dat er niets aan te doen was. Had hij moeten sterven na deze novelle, hij had ze toch geschreven.

In enkele dagen wist hij wat hij van ze wilde. Maar het schrijven duurde langer, ging moeilijk, met onwil en vorderde in maanden, langzaam aan. Hij las ervan voor alleen aan Emilie en Den Bergh, want de vriendinnetjes waren naar Indië en de oude dames werden somber van het onderwerp: de onbekende, noodlottige Levensmacht,

die wreed schaakspeelt met de ongelukkige menschen, volgens de onherroepelijke wetten van het treurige levensspel, ze gevende de illusie van een eigen wil en ze fnuikende in den hoogmoed daarvan. De karakters waren scherp en kwamen als vreemd belichte silhouetten uit tegen de sombere wolk, waarin de Levensmacht school.

Het was een geheel andere kunst dan „Mathilde”. In „Mathilde” school wel het noodlot, onverbiddelijk, maar al het andere was zoo lief en innemend en gewoon en verzoenend geweest. En in „Schaakspel” was niets verzoenends. Alles was er grauw, scherp, onverzoenlijk, hard. Door de leliënkamer van Emilie stormde de openbaring van die levensvizie als een grauwe Apocalypse. Den Bergh knikte goedkeurend het hoofd; Emilie vouwde in stillen angst hare handen en hoorde huiverend toe, vol ontzetting

Want ontzetting was in haar, omdat Hugo dat zoo voelde in zich, en het zoo door zijne gedachte gebliksemd was. Voor het eerst begreep zij hem eigenlijk. Totnogtoe had zij zich zacht laten meêsleepen door hunne sympathie, die zich van hunne kinderjaren af had ontwikkeld. En die sympathie was niets geweest dan intuïtie. Hare

sereene meisjes-ziel, die het leven kalm afwachte, trotsch en hoog, en zonder hevigheid van strijd of opstrevende illuzie's, had sympathie voor hem gekoesterd, omdat zij altijd samen waren geweest en omdat zij in hem vond een ziel, die de hare aanvulde. Want hij had niets geen trots, niets geene hoogheid: hij miste allen zelfdunk uit een blanke onverschilligheid om iets te zijn in de wereld, uit een gemis aan alle eerezucht, uit een gevoel, dat alles zoo weinig waard was in de wereld: zulke kleine menschen op zoo een klein stipje aarde, verloren in het eindelooze heelal. Al het menschelijke streven was zoo onbeduidend klein voor hem op dat ronde aardbolletje, dat maar draaide Hij vond het bijna belachelijk er zich om te vermoeien. Hij vond het leven geen tragedie waard. Maar Emilie's lieve hoogheid was hem sympathiek, omdat hij dat geheim in haar vermoedde: iets, dat niet was in hem, en haar een kracht gaf, die hij miste Zoo vulden zij elkander aan. Zij, in hem, zag een superieuren jongen, die niet ijdel was. Dit, in hem, was haar sympathiek. En zoo weefde het zich tusschen hunne zielen altijd heen en weêr, heen en weêr. A's zij even te ernstig was, was hij te wuft, en het vereffende zich tusschen hen. Zoo vereffende het zich telkens, met iedere qualiteit

hunner zielen, met ieder woord, dat zij zeiden, met ieder gebaar, iederen blik. Het was eene exceptie van harmonie, zooals die een enkele maal zijn kan tusschen zeer verwante zielen — zielen, te zamen als ééne uit een voorbestaan — zielen, verwant om omgeving, levensfeer en herhaaldelijk samenzijn. Daarom was hunne sympathie, onvermijdelijk, maar in beiden was ze nog ondoordacht, intuïtie

„Schaakspel” wierp als een licht voor Emilie uit. In hare ontzetting begreep ze Hugo voor het eerst. Hij was niet alleen een superieure jongen, die niet ijdel was. Hij was zelfs niet superieur. Dat was haar desilluzie. Hij was passief, geheel passief. Hij liet zich gaan; hij liet zich leven, op het ronde aardbolletje, dat maar draaide... Hij had niet gevraagd om zijn aard sche leven, en dat leven was zijn zaak niet: het was de zaak van de ontzettende Levensmacht.... Zoo beschouwde Aylva dat alles: zoo leerde zij het van hem uit „Schaakspel”.

Een oogenblik was zij bang, bang voor het leven, de Macht, voor zichzelf; het meest voor Aylva. Maar zij had in zich de zoete gave van de eeuwige Hoop. Wat er ook met haar gebeuren zou in het leven, zij zou altijd hopen. Zij had gehoopt, dat zijne kunst niet in

Aylva dood mocht zijn, en alleen maar sluimerde, en toen zij gehoopt had ... was Mathilde geboren. Zij glimlachte daarom met een zacht geluk. En nu, hoe „Schaakspel” haar ook ontzette, omdat het haar de openbaring gaf van al het tevergeefsche streven op aarde ... zij hoopte. De Hoop bleef haar eeuwig bij.

Ja, zooals Hugo het schreef scheen het wel waar: de Levensmacht, het Noodlot, het Schaakspel ... Maar dan: het groote Doel van dat Noodlot....? O, dat Doel, ten slotte zoû het goed zijn, het goede, het hooge, de Hemel! Zij voelde dát als onwrikbaar geloof in de kalmte van hare ziel: als groote ster, die kalm glansde, boven de rust van een meer....

O, zoo zij dat geloof nog ooit aan hem kon geven! Zoo zij haar schrik kon te boven komen en hem toonen kon: die ster! Want haar angst was het meest om hem. Hoe zoû hij kunnen leven, zoo onderworpen aan het Noodlot, altijd in afwachting, dat het met hem schaakspeelde, als met een pion! Hoe zoû hij kunnen léven?

En, zij bekende het zich — het was zoo duidelijk in haar zichtbaar —: zij had hem lief. Zij had hem altijd liefgehad, altijd van kind afaan. En, in het meer van hare ziel, zag zij ontluiken de groote lotos van hare liefde.

Liefde is bescherming. Zij dacht dat, zoo zij liefhad, zij beschermen zoû, zij hèn beschermen zoû, voor het Leven, het Noodlot en zichzelf. Want liefde was haar het afsmeevende gebed: het Noodlot zoû niet durven verpletteren, een, die werd bemind....

Boven de groote lotos straalde de groote ster....

DEN HAAG, MEI—JULI '96.

III.

HET BOEK VAN NIRWANA.

I.

Het was een groot jaar na „Mathilde”, dat „Schaakspel” verscheen, en het was zoo geheel andere kunst, dat het verraste. In „Mathilde” was al het bekoorlijke van begin, dat wat maar ééns is, maar ook al de naïveteit van weifeling; in „Schaakspel”, waar de enkele menschen somber mat gezet werden door de groote Macht, was de kunst in eens zeer scherp en onverbiddelijk en het woord werd er telkens onverbiddelijk in gezegd, als het eenige, dat gezegd kon worden. „Schaakspel” was voor Aylva als een sombere droom geweest, een korte cauchemar, waarvan hij de metamorfoze heel vlug had uitgeleefd, in die enkele menschen, en vooral in de ontzettende macht boven hen. De cauchemar liet hem moê ontwaken, moê van zijn kunst, moê van zijn metamorfoze, moê van een immense moedeloosheid, als had hij plotseling in één blauwen bliksemstraal een troosteloos per-

spectief voor zich open gezien, een seconde maar, als geheim, dat heel snel openbliksemt en weêr donker is.

Hij poogde zich te analyzeeren hoe dit zoo gekomen was, maar in zijne moêheid was de retrospectieve zelf-analyze hem te zwaar. Hij vond niet de oorzaak van „Schaakspel” noch doorzag hij ervan de logica. En toch — hoewel alle beweging der ziel raadsel is, als alle geboorte en leven — toch was het logisch, dat Aylva, na wat in hem gebeurd was, „Schaakspel” zoo vlug had geleefd en geschreven. Na de illusie van zijne verzen; na zijn afwachten wat het leven hem daarna zoû brengen; na „Mathilde”, onvermijdelijk geboren uit zijne ziel, en gestorven haar tweevoudigen dood. Toen had hij al zoo klaar gezien, dat de Onvermijdelijkheid is. En hij had zich laten gaan, geheel passief. En de Onvermijdelijkheid was voor hem opengebliksemd, heel kort, heel hel: duizeling van waarheid boven afgrond van licht. Hij had om dit boek niet zooveel menschelijk geluk gehad als om „Mathilde”. Hij had het niet geschreven als mensch, maar als ziener, die ééne seconde de waarheid ziet. En het had hem pijn gedaan. Toen begreep hij, dat elk boek verschillend wordt, nooit gelijk aan een vorig,

en dat het eene wordt met geluk, het andere met smart, om verschillende wetten. De menschen, naïf, vroegen wat hij met „Schaakspel” bedoelde; hij, te oprecht, zeide, dat hij nooit bedoelingen had. Ze waren beleedigd; een ernstig artist zonder bedoelingen....!

Er werd veel over „Schaakspel” gesproken, geschreven. Brochures verschenen er over, van pedagogen, van predikanten; het lokte uit tot allerlei discussie, over determinisme, en het antieke idee van tragedie. Van den kansel werd er tegen gepredikt. Het was een slecht boek, van slechten invloed: geschreven met talent, boeide het en trok het aan, als met helsche magneten naar afgronden van verderf.

Aylva was verbaasd als hij er zoo over hoorde praten. De klank van zijn eigen naam vermoeide hem de ooren; zijn boek ergerde hem, nu het gedrukt was, voor de ramen lag, in zijn kast stond. Als men er hem over sprak, leidde hij het gesprek af.

Hij voelde het: hij miste de gezonde vreugde om zijn kunst. Hij schreef alleen om de onvermijdelijkheid ervan. En omdat hij daarbij alle eierzucht miste, dacht hij, op een grauwen Hollandschen morgen:

— Waarom ooit iets anders meer? Het is nu genoeg, voor altijd.....

— — — — —

II.

— — — — —

Als ooit de verre geliefde, de kunst, hem weër zoû lokken te naderen, dan zoû hij streven, tegen haar onvermijdelijkheid in. Maar er lokte nu niets, en in hem was alleen ééne groote behoefte aan rust en eenzaamheid, behoefte zoo groot, dat zij hem zich deed opsluiten in zijn kamer, waar hij niemand zien wilde. Nauwlijks liet hij een oogenblik Emilie binnen of Dolf den Bergh. En het was een groot leed voor mevrouw Aylva; een wanhopig, troosteloos leed, omdat Hugo zoo ziek was. Zij noemde het: ziek: zij wist het anders niet uit te duiden, dan dat hij ziek zoû zijn. Zij sprak er over met haar ouden huisdokter, en met mevrouw Van Neerbrugge en met Emilie; en niemand wist haar te helpen. En zij tobde er over als oude menschen doen over wat hun onverklaarbaar is in jeugd, omdat zij een andere jeugd gehad hebben, of de hunne vergeten zijn, in den idealen optiek der jaren. Dan vroeg zij haar Hugo wat er toch was,

waarom hij zoo een verdriet had, en nooit wist hij het haar te vertellen: dat het was om zijn kunst en zijn leven, want zij zoû het niet begrepen hebben, omdat zijn leven zoo gemakkelijk was, en zijn kunst hem succes gaf. Hij had toch alle voldoening; waarom was hij dan ongelukkig. En zij verwarde oorzaak en gevolg; zij meende: hij was zoo treurig, omdat hij zoo een treurig boek geschreven had als „Schaakspel”. Zij zag niet in, dat hij „Schaakspel” geschreven had, omdat hij treurig was. En in de aanbiddelijke naïveteit van hare moederziel, die bang was voor de kunst, als voor een monster, een chimera, — omdat ze van het gewone leven aftrok en ziek maakte, — snikte ze zacht in de armen van Emilie, die haar nauwlijks wist te troosten, en dan sprak ze:

— O, als jij je maar over hem ontfermde, Emilie, dan zoû alles goed worden.... O, als jij maar zijn vrouw werd, Emilie, dan was alles goed....

— Neen, neen, tante,.... weerde het jonge meisje af, — zij noemde mevrouw Aylva „tante”: Indische gewoonte tusschen heel intieme kennissen — neen tante: Hugo en ik, we zijn als broër en zuster...

Maar mevrouw Aylva schudde het hoofd, onverzettelijk in haar idee: als Emilie zich maar ontfermde over Hugo...

Toen was het of hij iederen dag dieper zonk in de modder van zijn melancholie, de modder van zijn altijd zelfde gedachten. Iederen dag voor zijn geestes-oog liet hij zijn jonge leven trekken voorbij, en zag hij de onwaarde ervan, de nutteloosheid. De onwaarde van zijn bestaan, de nutteloosheid van zijn pogen. Zijn gemis aan gezonde vreugde, zijn blindheid voor een levensdoel. Het was een hersennevroze van artist, die twijfelt aan zichzelf en wien de twijfel een kanker kan worden, aan de ziel, ongeneesbaar. Welk schakeltje was hij in de keten der levensdingen? Kon hij niet gemist worden? Kon eigenlijk iedereen niet gemist worden en alles? Was het noodig, dat er zonnen waren en werelden, die elkaar verlichtten en wentelden in samengestelde slingerbeweging om elkander, in eeuwig evenwicht? Was het noodig, dat er op die werelden mensen waren, die ze afdeelden in rijken, met koningen en keizers, in ingewikkelde staatsinstelling, in instellingen duizenderlei aard, vol hoogmoed en ellende? Was het noodig, al het doen der menschheid? Maar tot welk doel dan? Hij voorgevoelde wel, heel ver, en heel hoog, en heel licht, het hooge Einde, het eindeloze Doel, het mateloze Nirwana, de Oplossing, het Ab-

solute, grenzenlooze Goddelijkheid, waarin het vraagteekten niet meer zoû zijn, waarin alle wijsheid geweten zoû worden, alle onbereikbaarheid zoû worden omhelsd. Maar dat, dat was zoo hoog, zoo ver, zoo eeuwigheden ver, na tal van levens maar benaderbaar. Nu, nu was het maar de lage sfeer, en de menschen, en hun gedraaf, en zijn eigen tevergeefsche moeite, die hij kunst noemde.

En zijn weemoed, zijne ziekte was om niets, dat te grijpen was, om geene bepaalde teleurstelling, om geene gebeurtenis, om geen roman in zijn leven: hij was alleen ziek om zijn eigen ziel, raadsel voor haarzelve, doodzwak in haar eigen onoplosbaarheid, en hevig verlangende naar den vasten steun van een groote sympathie, die sterk zijn zoû, en omhelzen zoû haar lijdende lijf, met een kracht van sterke berusting in het lage, en kalm weten van het hooge: het absolute, dat eens zoû zijn.

III.

Toen voelde hij, dat dit niet zoo blijven kon, en dat zijn leven anders moest worden. Als een benauwdheid was het bekende om hem heen: de dagen, die iederen dag de zelfde waren, met de zelfde dingen en de zelfde

menschen, met de zelfde geluiden en de zelfde woorden, de zelfde blikken en de zelfde treurigheid. En hij vertrok naar Londen; vandaar naar Parijs; vandaar naar Nice; hij schreef brieven aan mevrouw Aylva, dat hij zich in het buitenland voelde genezen, dat hij veel beter werd. Zij hadden hem ongaarne zien vertrekken, mevrouw Aylva en Emilie en Dolf den Bergh; zij hadden hem zien vertrekken met een geheimen angst en nu lieten zij zich gerust stellen door den opgewekten toon van zijne brieven. Maar in het buitenland was het niet anders dan in de Scheveningsche Boschjes: overal sleepte Aylva zijne zieke ziel meê, en wat hij ook deed, en waar hij ook was, hij bleef de zelfde. In zijne brieven gaf hij zich niet, om zijne moeder niet treurig te maken. En duidelijk zag hij nu, dat zijne zielsziekte uit zielsegoïsme was. Het was niet meer het poëtische spleen van vroeger, toen hij, twintig jaren oud, treurig geweest was om alle gemis aan het absolute; omdat men niets wist; treurig om kunst en God, en vriendschap en liefde, en het heele leven zelve: omdat niets uitstond met scherpe lijnen, als een marmereen beeld. Het Absolute, hij nam het nu aan, in de verste en lichtste toekomst. Maar dāt

was geen troost voor nu dadelijk. Dat het Einddoel goed zou zijn voor zijn latere volmaaktere ziel was geen troost voor zijn zieke ziel van nu, die geen aardsche doel zag. Trouwens, hij dacht niet meer aan al het abstracte. Hij dacht nooit meer na over God, of God was of niet, omdat hij zulke gedachten nu ijdel vond, onoplosbaar. Menschelijke hersenen waren beperkt in hun denkmacht, en hadden een grens: buiten dien grens lag het onoplosbare van God. Waarom daarover nog te peinzen? Het was alles onuitpeinsbaar: hersenmoeite voor niets. Men dacht dat alles uit te kunnen rekenen, een probleem, als men twintig was: men had dan de illusie zich een systeem te bouwen voor altijd. Ouder geworden, als het systeem kraakte in een, troostte men zich met de beperktheid van zijn hersenen. En ook de groote abstracties: kunst, liefde, leven: hij dacht er nooit meer over na. Dat mocht zijn als het was, dat mocht blijven vaag, in het waas, dat dreef over alles heen. Het deerde hem niet. Neen, als hij nú leed, leed hij niet om de groote abstracties, die, ijle reuzenschimmen, voor ons opspoken, als we héel jong zijn en voor het eerst denken. Als hij nu leed, leed hij om zijn eigen tastbaar leven, dat geen

doel had; om zijn eigen kunst, die hem geen voldoening gaf; om zijn eigen ziel, die ziek was naar begeerig verlangen, naar zekerheid en veiligheid en kracht; begeerig voor haarzelve, voor haar eigen gretig ik. En vreemd om hem heen, òm dat leed, was dan Londen, of Parijs, of Nice, met al het onverschillige gedraaf van millioenen koele menschen, die hem niet lief hadden, en niet zagen, dat hij leed.

En in het wereldsche gedrang der groote steden, voelde hij zich eenzaam, als in demateloos leêgte van woestijnen, opgesloten in zijn eigen smart, die iederen dag meer schrijnde. Hij voelde zich geen kracht den cirkel van die eenzaamheid te breken: hij had in deze dagen geheel verloren zijne gewoon-menschelijkheid: dat wat ons redt, als wij heel ziek zijn van onszelve. Hij maakte geen gebruik van de vele introducties, die hij had meêgenomen. Hij bleef alleen, en rondom hem ging om al het gekrioel, als een zichtbare duizeling.....

Toen werden hem zijne opgewekte brieven aan mevrouw Aylva te zware comedie, en, in eene onhoudbare behoefte, schreef hij aan Emilie, en schreef hij hoe hij was. Zij antwoordde heel innig, dat hij terug moest komen, dat zijn eenzaamheid in den vreemde niet

goed was. Maar een demonische macht weêr-hield hem: hij kon niet terug gaan. Iets begon in hem voor het eerst door te schemeren, dat zij hem lief zoû kunnen hebben met liefde. Had die gedachte hem vroeger wel eens aangezweemd, ze was dadelijk weêr weg, verfladderd als een kapel, maar éven zichtbaar tusschen andere gedachten. En dan dacht hij weêr, dat hij zich vergiste. Want, het was in hem om te meenen, dat géene vrouw hem ooit zoû lief hebben. Hoewel hij aan de abstractie niet meer dacht, bleef de liefde voor hem als het groote onbereikbare, de onomhelbare illuzie, eeuwig, der arme menschen, die zich de schoonheid willen scheppen voor hunne ziel, en dichten het mooie tooververhaal, azuren sprookje: dat twee menschen elkaâr beminnen. En nu, na Emilie's brieven, schemerde het hem toe, dat liefde reël kon zijn, en een feit, voor een ander. Maar hij was bang voor hare realiteit. Hij hoopte het niet, dat Emilie hem zoû liefhebben. Hij voelde in zich het immense gemis: de liefde zoû hem altijd sprookje blijven. Het was of zijn ziel half was. Het was of hij stond aan een zee en uitkeek. Aan den anderen kant van de zee zoû het beloofde land liggen, waarvan de men-

schen spraken en zongen. Hij geloofde er niet aan.... Het was onbereikbaar: de zee van zijn twijfel was onoverkomelijk.... Zijn ziel, half, doodzwak, raadsel voor zichzelf zou niet den steun vinden, waarnaar zij smachtte, in de geregenboogde illuzie van de liefde; in het sprookje, waarin de prins de sterke held moet zijn, die de prinses steunt over de rotsige kronkelpaden van het leven, en met het mannelijke zwaard de monsters aan haar voet ter neêr velt!.... O, een ander te zijn! Niet meer zichzelf te wezen, zijn eigen arme zwakke ziel, opgesloten achter de kristallen deuren van zijn oogen, als een gevangene, die versmacht. De metamorfoze in waarheid te doorleven, en niet meer in intensieve sensatie van artist alleen....

En het was een verslingeren van zijn leven, aan te veel steriele gedachten in te veel eenzaamheid, eene eenzaamheid, die hij telkens weêr verplaatste. Want nu, in Parijs, was hij reeds driemaal van kamers veranderd, tot altijd alleen eten in restauraties hem zóó zwaar woog, dat hij in een pension ging. Maar nu was het de intimiteit van het pension, de noodzakelijke conversatie aan tafel, die hem ziek maakte en na een week pakte hij weêr zijne

koffers en trok in het Grand-Hôtel. Hij meende zich te zullen verliezen in de drukte om hem heen. Als hij zijne koffie dronk in den cour-d'honneur, waar omnibussen binnenreden, waar een druk gebolder van koffers was, terwijl sommige gasten in de galerij en aan de tafeltjes, in een doffe laatdunkendheid, stil zaten, was het slaan van de deuren, het heen en weêr geloop der garçons, het uitgaan en thuiskomen van weêr andere gasten, hem een eindeloze afleiding, die langzamerhand deed wegsoezen in gedachteloosheid.

Buiten was het al het gewoel, het geloop en gerij op boulevards, veel kleur en geluid dooreen, een eeuwige beweging van lijn, onophoudelijke arabesk van leven, langs het Café de la Paix, langs de Opera, de Avenue. In het nerveuze gekrioel, elk naar een doel, vergat hij, dat hij-zelve geen doel had. Als op het heen en weêr gedein van eene zee, dobberde hij voort. En zijn geest, die opmerkte, amuzeerde zich met het noteeren van types: de parvenu-achtige types van het Grand-Hôtel. Toch voelde hij al, dat dit alles te grof was om hem heen, om zijn zieke ziel lang te verstrooien, zonder haar weldra te wonden. Die luxe was te grof, die types te grof, dat leven te dik van kleur,

zonder nuance. En hij dacht over een paar dagen ergens anders heen te gaan; maar waarheen..... Waar zou het heelemaal anders zijn.....?

Hij at alleen in de restauratie, aan een tafeltje. Om hem heen was dan de oppervlakkige schreeuwerige luxe van een groot hôtel. Om hem heen zaten de types met hunne laatdunkende geldgezichten. De garçons liepen rond met hunne schalen, in een voorname wiegeling hunner heupen, hunne geschoren lippen dun op elkaâr gedrukt, met een vage spotachtigheid. Een enkelen keer vond Aylva het aardig alles op te merken. Hij deed het in zijn isolement, dat hier paste, met de koele oogen, schijnbaar onverschillig, van een heer, die alleen eet, met kalmte en aplomb. Hij at machinaal, vroeg een enkelen keer iets aan den garçon, kort, hoog. Zijne kleine gebaren waren als geserreerd in een correcte berekening, zijne blikken keken of niets de moeite waard was.

IV.

Zoo waren de dagendrukkend de zelfde en de oogenblikken, dat hij een rust voelde in zijn leed, was zijn verveling niet te dragen. Dan

verveelden hem Parijs, de boulevards, de restaurants, de cafés, het gekrioel op straat, de schreeuw van een courantenjongen. Des avonds probeerde hij te gaan naar een theater, naar een cirque, naar een café-chantant, en de verveling bleef onoverkomelijk, en in die verveling kwam zijn leed, dat even gesluimerd had, weêr tot oproer. Toen bleef hij avonden thuis, en las, zonder interest.

Zoo begon hij als van zelf, uit verveling, te denken aan de introducties, die hij uit Den Haag had meêgenomen, voor beroemde schrijvers, componisten, voor beroemde artistieke Parijsche salons. Hij nam de brieven uit zijn portefeuille, hij las op de adressen de beroemde namen, en hij voelde zich geen lust, trots zijne verveling. Hij zoû zich moeten voordoen, de exotische auteur zijn van een exotische, onbekende litteratuur: een vaag noordelijke barbaarsche belangwekkende taal. En hij schoof de brieven weêr weg met een zucht. Toen trof zijn oog een anderen brief van introductie, geadresseerd aan eene Hollandsche, die in Parijs woonde, en aan kennissen in Den Haag had doen blijken, dat zij gaarne den auteur van „Mathilde” ten harent zoû zien. Hoe vervelend, dacht hij, zoo een halve uitnoodiging,

door kennissen.... Het zoû onbeleefd zijn er heelemaal niet heen te gaan. Toch voelde hij zich geen kracht. En de dagen gingen voort. Maar op een avond herinnerde hij zich, dat de Hollandsche dame ontving, Dinsdags. Zoû hij er heen gaan? Eene onoverkomelijke loomheid beving hem bij de gedachte een avond-receptie te moeten bezoeken. En dan een Hollandsche in Parijs! Hoe heette zij ook weêr? Baronne d'Armentières, of neen, neen; mevrouw De Vicq noemde zij zich nu met haar meisjesnaam. Gescheiden van haar man, een Belg... En hij herinnerde zich iets van den roman van een ongelukkig huwelijk: zoo banaal.... Hij zoû er maar niet heen gaan. Maar het was onbeleefd tegenover die kennissen van hem en van haar... En den volgenden Dinsdag, nog onzeker, kleepte hij zich in zijn rok en ging hij langzaam op weg naar de Avenue de Villiers... Het zoû van zijne stemming van het oogenblik afhangen, of hij binnen zoû gaan of niet... Hij telde de nummers, en toen hij aan het nummer kwam, waar mevrouw De Vicq woonde, liep hij door, plotseling walgende van lief te moeten zijn en te praten en te glimlachen. Maar vervelend strekte de avond-

stille avenue zich uit: waarheen dan... Hij keerde om, hij ging binnen, vroeg de concierge, ging de trappen op. In een kleine stille vestibule, als kamer gemeubeleerd, ontdeed hij zich van zijn jas. In den spiegel schrikte hij van zijn moê bleek gezicht, van zijn melancholieke donkere oogen. Maar het was te laat. De knecht wachtte aan de deur, die hij geopend had. Iets van een zachtgele kameratmosfeer vloot de vestibule in: een aardig lachen weêrklonk van een jong meisje.

Hij naderde, en de knecht aanzeide zijn naam. Toen Aylva binnentrad, zagen gezichten op. Hij zag dadelijk, dat weinig menschen waren in den salon, stil, voornaam geel, met het stille gala-geel van dahlia's. In zacht verdeeld licht van lampen, gonsden intieme stemmen, die even zwegen. Hij boog voor mevrouw De Vicq, die was opgestaan; hij kustte haar de hand en hij mompelde iets, van de vrijheid, die hij genomen had met zijn bezoek... Zij, verrast, antwoordde heel natuurlijk met een gewone eenvoudige stem, en stelde hem voor.

Er was in dien kleinen kring iets bizonders. Het was er niet de banale brille van de wekelijksche avondreceptie eener mondaine vrouw. Het scheen daar een zeer kleine élite te zijn:

ieder had iets bizonders van zichzelf, of van het leven. Het trof Aylva dadelijk, dat hij hier ontmoette Olga Ologhow, de beroemde Russische concertzangeres; vrouw van eene sculpturale schoonheid, met den eenvoudigen val van een peplos in de witte plooiën van haar avondtoilet. Kort nadat hij was binnengekomen, zong zij met een volle alt, enkele nieuwe liederen, die Massenet voor haar geschreven had.

In het zachtgele licht was die stem van een wonderweeke melancholie, en liet zij denken aan een vreemd heimwee naar uitgebreide steppen, naar wijde sneeuwvlakten, naar een verre verlaten woning, waar alleen het geluk zou zijn... Het was heel eenvoudig, zonder pose: er was een groote waarheid in, waarvan Aylva bijna schrikte... Dan was er een jong reiziger, oudheidkundige, die vertelde van Griekenland, Egypte: en zijne zuster; een jong meisje: zij reisde met hem samen en zij zat, heel jong met kortgeknipt haar, heel kalm en zeker naast mevrouw De Vicq, terwijl de Russische zong... Aylva sprak niet veel, hoewel hij zich toch aangenaam voelde, en zijn atmosfeer sympathisch samensmolt met de hunne. Mevrouw De Vicq sprak hem over zijn

boeken, en hij antwoordde, heel discreet, met zijn glimlach van verontschuldiging. Men vroeg of ze vertaald waren in het Fransch, en hij zeide van neen: ze waren juist nu vertaald in het Engelsch.... En het trof hem hoe juist scherp mevrouw De Vicq in een paar woorden „Mathilde” schetste voor hare gasten.... Hij zag haar aandachtig aan. Zij maakte op hem den indruk van oogenblikkelijke sympathie, waarvoor hij zoo gevoelig was. Zij had een koel gezicht, waarom zwaar geonduleerd blond haar. Hare bekoring was een hooge koudheid van berusting, waaronder men een groot leed ried, te groot om te verbergen. Dat was heel eenvoudig in haar en gaf haar, onwillekeurig, de atmosfeer van een interessante vrouw. Een vrouw met een raadsel, zou Den Bergh gezegd hebben....

Onder het lied zag zij hem even aan, en zij glimlachte, heel natuurlijk, heel eenvoudig, als was haar glimlach eene beleefdheid tegenover hem, zonder meer. Het was alsof zij glimlachte om het lied. En Aylva omringde haar met zijn blik. Zij was als een groote, koele, blonde eenvoud, een onverbiddelijke waarheid van vrouweziel, zooals hij haar zag: bleek, in haar zwarte tullen japon.

Zij had even iets, dat hem aan Emilie deed denken — hare waarheid misschien — maar zij was ook geheel verschillend van Emilie, zooals een vrouw, over wie het leven heen is gegaan, verschilt van een jong meisje, dat het afwacht met een glimlachende rust van zekerheid. En hoewel Aylva anders nooit over zijne kunst sprak, vroeg hij nu:

— U heeft dus mijn boeken gelezen?

— Natuurlijk, antwoordde zij. Uw verzen en uw twee romans. Waar is u nu aan bezig?

— Aan niets.... Ik geloof niet, dat ik meer iets schrijven zal.

— Kom!

Het was een ongeloovige uitroep. En toen:

— Maar het is waar; u moet wel van die twijfelingen hebben; dat heb ik al in uw poëzie gezien....

— Mijn verzen beteekenen niets....

— Voor mij wel.... Ik hou heel veel van plastische schoonheid, in woord. Men verwijt u dikwijls uw luxe, uw vizioenen van groote weelde, niet waar? Onze goede Hollandsche burgerluidjes vinden dat „snobbish” en ze zien niet in, dat het voor u een gezond element is.

— Gezond....?

— Ja, gezond. Een artist, begonnen met verzen van niets dan plastiek, zooals u, heeft een gezond element in zich, dat later veel genezen kan. Is dat al in een van uw kritieken gezegd?

— Neen....

Mevrouw De Vicq lachte.

— Heel eigenwijs van me, niet waar? Ik ben een beetje dilettant in eigenwijsheden.... Maar ze zijn het niet eens met me, in Holland, waar men dweept met „natuur en eenvoud”....

— Er is veel goeds in Holland....

— Veel. We apprecieeren dat het meest als we in het buitenland zijn. Maar waarom varen ze in Holland altijd zoo uit tegen iedere beschrijving van een milieu van luxe? Daar is zoo iets schichtig eenvoudigs in. Niemand zal Israëls zijn arme grauwe interieurs verwijten; en elk interieur heeft toch recht van bestaan, in een boek. Laat uw gezond element u dus maar behoeven voor te veel sentimentalisme; om niet te zeggen, sentimentaliteit. Dat is al in Tasso en Leonore.

— En van kind in de wieg af aan geweest, lachte Aylva.

— Het moet wel heerlijk zijn: schrijven. Ik, ik kan geen briefje schrijven. Ik benijd u

ik vind de kunst van het woord de hoogste, omdat die de ziel is van alle kunst. Maar de hoogste heeft geen vorm: die is alleen ziel....

— Dat heb ik ook wel eens gedacht, sprak Aylva vaag.

— Maar dat is een einde, waartoe een artist, zoolang hij leeft, nog maar niet moet geraken... schertste zij, dreigend met den vinger. Dan zou hij te veel komen tot een far-niente. Als u daar *te* dicht bij komt, schrijf dan weêr een sonnet van een mooie vrouw in een rijke japon, met veel juweelen, — zóó rijk en met zooveel juweelen, dat ze het in Holland allemaal op een gillen zetten, dat ze u uitschelden voor een kleêrmaker en een juwelier... en begin dan weêr opnieuw.

— Ik weet het niet....

— Ja, ja heusch.

— Altijd opnieuw beginnen is zoo vermoeiend. Dan maar liever uitscheiden.

— In het leven en in de kunst moet men iedereen dag weêr opnieuw beginnen. Dat is nog een charme van het leven.

— Maar wanhopig in de kunst.

— Waarom zegt u dat nu. Te komen tot volmaking is geen geluk. Dat is een Nirwana, en het Nirwana is nooit een geluk voor een

aardsche mensch. Maar het volmaken zèlf, dat kan een geluk zijn....

— Ik zoek geen geluk in kunst: ik zou gaarne geluk vinden in mijn eigen leven van gewoon mensch. Ik ben weinig artist en ik ben veel bourgeois.

Mevrouw De Vicq lachte, of zij beter wist.

— U is charmant van eenvoud, sprak ze. Als uw Hollandsche recensenten u hoorden praten, zouden ze tevreden over u zijn. Als ik niet in uw stem hoorde, dat u heel waar meende te zijn, zou ik u onuitstaanbaar van nederigheid vinden. Nu ben ik overtuigd, dat u gelooft wat u zegt....

— Niet uit nederigheid: uit onvoldaanheid met mezelf.

— Juist, uit weifeling. Als u niet meer weifelde, zou u niet meer Hugo Aylva zijn. U moet altijd weifelen...

— Het is zoo weinig oorspronkelijk.

— Het is beter uw eigen te zijn, dan oorspronkelijk. Maar ik begrijp u al. U breekt u af, en ik moet u verdedigen en hoogstellen. Wat zou u doen, als ik u afkeurde?

— U gelijk geven.

— Wie weet of ik u later niet eens op de proef stel....!

Zij zwegen even. Haar toon klonk zeer innemend en toch was er, zeker onbewust, een beetje pose in alles wat zij gezegd had. En misschien ook merkte zij dit zelve, want zij hernam nu, alsof zij hun gesprek gewoner wilde:

— U treft het heel kalm van avond. Maar ik heb alleen intieme kennissen, een heel kleinen kring....

— Des te meer apprecieer ik het in dien kring te worden toegelaten, mevrouw...

— Ik heb dat vroeger gehad: groote recepties, veel menschen, zoo iedereen, bijna de heele Hollandsche kolonie. Nu ben ik heel moeilijk. Wist u dat?

— Ik wist, dat u bijna een kluizenaarsleven leidde.

— Behalve Dinsdag-avond. Dan wijd ik me aan mijn kennissen. Laat me u voortaan daaronder rekenen.

Zij zeide het nu met geheel haar grooten eenvoud, haar groote waarheid: alles wat eerst misschien nog pose geweest was, was weg. En zij kon het niet helpen, dat er, trots dit weêrspel, een behaagzucht was in haar stem en haar oog. Zij had dat onbewust misschien in zich: den wensch te behagen

aan enkelen, die zij uitverkoor, in den jongen herfst nog van haar naleven, na haar groot verdriet. Als men haar gezegd had, dat zij coquet was, zoû zij zich niet eens verdedigd hebben, maar eenvoudig, kalm, uit de hoogte hebben geglimlacht, om zoo geheel onwaarschijnlijke veronderstelling. En tóch was die wensch in haar: te behagen aan de Russische zangeres, aan den jongen geleerde, aan zijn zuster. En nu aan Aylva. Zij nam tegenover hen allen eene buiging van teederheid aan in hare stem, die de anderen — het meerendeel; de groote massa, die zij niet meer toeliet — nooit zouden hooren. Het was eene vertrouwelijkheid, onderlinge vrijmetselarij van gevoel. En dan was het misschien: een kleine ijdelheid, om zich heen te willen zien en te voelen de sympathie van talent. Zij was zelve een vrouw, die veel gelezen had, die er van hield na te denken; maar een vrouw zonder enig sprekend talent zelve, en zij had die vereering voor talent, die zulke vrouwen koesteren, omdat zijzelve het zeer missen, als een groote troost, die het zijn zoû in haar leven. Zij zeide, dat zij moeilijk was, en zoo Aylva ook geen romancier ware geweest, wiens boeken zij met sympathie gelezen had, hij zoû denklijk nooit

tot haar zijn doorgedrongen. Nu was de introductie, die hij in Den Haag voor haar salon gekregen had, bijna een invitatie geweest van haar kant. Zij had hem al lang verwacht. Op dit oogenblik zag hij in, dat hij onbeleefd geweest was zijn bezoek zoo lang te hebben uitgesteld. Het was of hij mevrouw De Vicq, die hij toch maar sedert een uur kende, zeer had verwaarloosd. Want hij voelde zich thuis in dat vertrek, in dat zachte geel, zoo ceremonieel en toch zoo intiem, om haar eigen waas, dat er als een voorname weërschijn lag overheen. Hij was een gesprek vol belang begonnen over Rusland, met de Russische zangeres; hij praatte daarna over Egypte met den reiziger en zijn zuster; het gesprek was algemeen, en hij voelde iets verlevendigen in wat hij placht te noemen: zijne gewoon-menschelijkheid. Mevrouw De Vicq zweeg en luisterde toe... Hélène De Vicq... sprak hij zacht, in zichzelf, haar naam uit. En die naam klonk zoo onveranderbaar harmonisch toe met die koele bleeke vrouw in haar zwart tulle avondtoilet; die koele vrouw van waarheid. Hij begreep, dat dit ovale gelaat met die koude grijze oogen, omgeven door de ondulatie van hare blonde haren over hare kleine ooren

heen, antipathiek kon zijn, als zij het wilde. Er was een groote teruggehoudenheid, een zich terug trekken in de nauwlijks zichtbaar achterwaartsche lijn van haar geheele lichaam: een koude kuischheid in hare bloote schouders; een waas van huiverige bedekking in de doorzichtige plooien tulle, onder welke geheimzinnig de zwarte zijde ritselde. Hij begreep, dat zij zou kunnen terugstuiten, als zij wilde. Maar nu wilde zij behagen aan hen allen, omdat zij haar sympathiek waren als menschen, die iets „niet gewoons” hadden.... En hij herhaalde haar naam: Hélène De Vicq... Hij herinnerde zich iets van haar roman, dien men hem in Den Haag verteld had: haar jong trouwen met een Belg, baron d'Armentières; zij, nauwlijks achttien jaar, vol illusie; en het diep ongelukkige huwelijk: de jaren, die zich in strijd en ziele-ellende hadden voortgesleept; en de scheiding, toen haar kind, — een jongen van zeven jaar — gestorven was, en niets haar meer bond aan haar man. En het dacht hem belangrijk toe, te vorschen hoe het leven over haar was heengegaan, en hoe het hare ziel zou hebben achtergelaten: hare ziel, nauwlijks schuil achter de koud kristallen deuren van haar oogen, omdat zij te moé scheen en te on-

verschillig om te verbergen, dat haar leed was gedaan.

V.

Toen Aylva enkele dagen daarna, op een avond, dat zij ontving, de Russische chanteuse opzocht en er den reiziger met zijne zuster ontmoette, trof het hem hoe zij, in dien anderen salon, in een drukte van menschen, alle drie iets zeer gewoons, bijna banaals hadden, dat zij niet bij mevrouw De Vicq hadden gehad. En hij begreep in eens, dat zijzelve aan hen gaf die bijzondere atmosfeer van waarheid en klare belangwekkendheid, als iets, dat afstraalde van haarzelve, en hun gaf eene glorie, die de hare was. Het was hem in hen eene desillusie, die hem niet meer dan koud beleefd deed zijn, maar het gaf aan mevrouw De Vicq een grootere macht van toover, en hij verlangde zeer haar terug te zien. Zij kwam dien avond niet en hij verwonderde zich daar niet over, want zij had hem bekend, dat zij liever hare kennissen bij zich ontving, dan ze zelve opzocht. Hij ging vroeg weg, en terwijl hij naar huis liep, dacht hij aan Hélène De Vicq met veel teederheid. Hij bekende

zich dat gevoel niet als liefde; misschien, omdat hij zich te gebroken in zijn leven als artist voelde, — om zijn twijfel, — om zich te kunnen, te willen bekennen een groot, nieuw, frisch gevoel. Hij was om zijn kunsttwijfel ongelukkig, en hij duldde in zijn ongeluk geen ander gevoel dan dat enkele groote leed. En zoo was hem zijn denken aan Hélène De Vicq alleen teedere belangstelling in eene vrouw, die hij bizonder zag. Toen hij thuiskwam, vond hij een briefje: het was van haar. Zij vroeg hem, voor haar volgenden Dinsdag, te dineeren, en zij schreef hem, dat hij geheel alleen zoû zijn, omdat zij geene diners gaf, en er alleen van hield een enkele goede kennis ten eten te hebben op haar Dinsdag vóór zij des avonds ontving. Driemaal achter elkaar las hij het briefje over, dat in een kalmen rustigen toon geschreven was, met dat groote accent van waarheid, of zij niets te verbergen zoû hebben. Zenuwachtig wilde hij dadelijk antwoorden. Maar zijn pen kratste over zijn papier; eene onhandigheid zwaaide door zijne hoofdletters; en hij wilde haar niet zijn eerste briefje zenden, zoo onsierlijk van nervoziteit. Hij schreef twee briefjes, die hij weêr verscheurde. Toen ging hij slapen en hij kon niet: uren lag hij wakker.

Om hem heen suisde het, en in de sluimerlooze suizing van den stillen nacht — heel ver alleen, een altijd door verdofd wegratelen van wielen — klonk heur naam: Hélène De Vicq, als eene obsessie, en doemde op haar beeld, heel wit en heel zwart; lijdensbleek, met koele oog en in den donkeren tullen nevel, die haar hals bloot liet. Des morgens vroeg werd hij wakker, zwaar in zijn leden, als had hij zwaar gedroomd, maar zijne agitatie was gezonken, en hij schreef dadelijk nu zijn antwoord, heel eenvoudig, en met hoofdletters, die doodstil stonden, rustig voornaam. De volgende dagen leefde hij in afwachting van den Dinsdag, die komen zou, en ze liepen maar niet gauw genoeg weg op hunne stille voeten: hij betreurde ze niet. Toen sloeg het uur, dat hij gaan kon. En het was hem met eene nog nooit gekende emotie, eene groote fysieke hartklopping, dat hij de trap opging naar haar appartement. Het oogenblik, dat hij zich van zijn overjas ontdeed, was bijna onduldbaar van wachting. En het duizelde om hem heen, toen hij binnentrad. Zij was alleen in een kleiner boudoir, half bibliotheek, en somber van verdonkerd goudleêr behang. Maar er waren vele bloemen, en tegen die bloemen zag hij haar zitten. Ze las, het

hoofd gezonken op de borst. Ze droeg de zelfde japon van verleden Dinsdag: zij hield zeker veel van zwart.

Haar gelaat en haar hals waren heel wit, van dat teedere wit van lijden; en het blankte lijdenswit aan tegen de bloemen, tegen het sombere goudleêr. Zij stond op en, haar boek in de hand, verwelkomde zij hem met het eenvoudigste gemak, als een oude kennis. Zijn eerste visite, verleden, had haar zekerte veel verrast, niettegenstaande zij vrouw van de wereld was, en hem wachtte: om die lichte verlegenheid had zij zeker toen hare pose aangenomen. Nu verbaasde hem haar gemak en haar eenvoud, want hij voelde in zijn binnentreden hier bijna iets onwerkelijks, iets wat nooit waarheid, waarschijnlijkheid zelfs had kunnen zijn.... Het was hem eenvoudig ongeoorloofd, dat hij hier werkelijk binnentrad. En hij drukte alleen even hare vingers, zonder hare hand te durven kussen, met den gewonen beleefdheidskus. De banaliteit daarvan was hem in een enkel oogenblik heiligschennis geworden. Toen hij neêr zat, voelde hij, dat hij beefde, en dat hij niets te zeggen zoû hebben. Hij wachtte af tot zij spreken zoû. En zij, ze was zoo eenvoudig, zoo kalm gemakkelijk, alsof

het alles heel natuurlijk was, dat hij daar zat tegenover haar, dat zij samen zouden eten, en bovenal, dat hij zweeg, dat hij niets wist te zeggen. Wat hem verlegen maakte, leek haar heel natuurlijk. Want ze schikte eerst iets op hare schrijftafel met een intimiteit van gebaar, die hem allerliefst was, en, staande nog, wees ze op de bloemen in vazen; de rozen, bleeke seringén, orchideeën, haar achtergrond van bloemen, en ze zeide:

— Vindt u ze niet mooi? Ik heb ze van Olga Ologhow: ze heeft me zoo bedorven....!

Toen nam ze een kleine orchidee en bood ze hem, altijd met die zelfde natuurlijkheid van gebaar, die hem bijna verbaasde. Hij dankte, zeide iets van de bloem, stak de orchidee in zijn knoopsgat. Zij, ze was gaan zitten, had haar boek in de hand genomen, de marionetten-drama's van Maeterlinck, en vroeg hem, wat hij vond van „La Mort de Tintagiles”, en „Palomides et Alladine”. En hij verwonderde zich over de vreemde verwantschap, ineensmelting van harmonie, van die namen uit wreede sprookjes met het timbre van hare stem, of ze waren ééne zelfde muziek, of ze klonken uit één zelfde leven. Haár scheen dat fatale, wreede, zoo gewoon en eenvoudig toe,

of heel het reusachtige, immense leven zich verkleind spiegelde in den dauwdrup van het sprookje. En het was hem eene sensatie of de orchideeën in de vazen gelijk kleurden aan den klank van die namen: Tintagiles, Palomides en Alladine, als hare stem ze zeide, met eenvoud uitsprak hun sprookjesklank; en het was hem, of het vreemdste, het geheimzinnigste, — dat wat men nooit zeide, maar samen voelde met de voelhorens van ziel, — was: de groote klare eenvoud van het leven, wel treurig en wreed en roerend tot tranen toe, maar zóó puur en louter toch, en zonder het floers, dat de menschen, uit angst, er spreiden over heen en het — uit angst — noemen: mysterie....

Er was geen mysterie. Er was alleen pure eenvoud, er was alleen de wreede waarheid.

En de sprookjesnamen klonken als klokjes telkens terug: Tintagiles, Palomides en Alladine, zilver door hunne woorden heen, die zij zeiden met zachte stem van samen begrijpen. En de orchideeën, al waren zij doodstil, vlakelden tegen het goudleêr met één zelfde kleur als hunne woorden klank sprenkelden tusschen hen beiden. En het was alles *het zelfde* om hen heen, voor hem, en hij peinsde of ook zij alles voelen zou: *het zelfde*. Het was alles één waas,

en er waren nauwlijks ommelijnen, kleuren of klanken; het was alles één; eéne samen-vloeiing van wat de menschen noemen apart, als zij het apart voelen in duizenderlei gestalten van zinnelijkheid; en nu werd alles Een, als Een gevoel. Het was voor hem heel teeder, bijna breekbaar en nooit gekend, en hij dacht of dit was de atmosfeer van de groote liefde: dat waar de menschen van vertelden; azuren lucht van extaze boven het verre land van belofte: tusschen hem en dat land was de zee van zijn twijfel geweest. En hij had immers altijd gevoeld het immense gemis, de lacune in zijn ziel, zijn zieleschennend on-geloof.... Daarom, voor zichzelf, dorst hij niet dadelijk bekennen, dat de zee weg was; en dat hij, vol vroom geloof, bijna zijn handen vouwen wilde in aanbidding. Want hij vreesde, dat als hij zóo bekende, zoo ruw in eens, de teederheid van dit oogenblik breken zoû als een zeepbel, een herfstdraad, een lang gesponnen point-d'orgue van een heel zuivere sopraan, die de stem van een engel zoû zijn met hooge, lange, ranke, toegevouwen vleugels... En nu wilde hij niet meer denken en zien in zichzelf, maar hij wilde zich alleen geven aan de teederheid, die hij voelde om zich heen als

ééne groote samensmelting van absolute, voor altijd gevondene dingen in het leven: bloemen, klank, sensatie, en emanatie van een ziel...

Hij hoorde niet wat zij zeide, en zij vroeg hem iets, en hij antwoordde niet, en bleef haar voorzichtig aanzien. Toen was er eene stilte, en het groote Eene dreef als een wolk op in de stille kameratmosfeer: toen herhaalde zij haar vraag met een lieven glimlach, en hij kreeg een kleur, en antwoordde....

VI.

Daarna was er een vreemde intimiteit in hun samenzitten aan tafel; eene kleine tafel in een niet groote eetkamer, donker van gobelin en eikenhout; en het licht, door de kant om de hanglamp, neêrgeslagen op tafel, door de schermpjes om de kaarsen saamgehouden op tafel, als een bouquet van zacht licht, een bouquet van zachte weeke stralen licht, waarin op tafel de bloemen bijna dommelden, en alleen maar in het kristal kleine regenboogjes vonkten, of in het zilver de vonk vloede als een liquide lichtdrup. Zoo samenzitten gaf eene exquisiteit aan zoo samen eten; gaf voor hem iets heel bizonders aan wat an-

ders heel gewoon zoû zijn, en het minste van wat er gebeurde was een ongelooflijke charme, als een droom, die te mooi was om te gebeuren... En het ongelooflijkste bleef altijd, dat het haar zoo kalm en natuurlijk scheen te zijn, en zoo weinig droom, en zoo gewoonweg leven; zeker, dacht hij, omdat zij niet anders dan gewoon was in zooveel moois van droom te ademen, en omdat het was haar atmosfeer van iederen dag... In de pauzen na een gerecht, pauzen, die zij lang duren lieten, leunde zij met een gebogen arm op tafel, en steunde zij met een gebogen wijsvinger het hoofd, en over de bloemen heen in den bouquet van het bijeengehouden licht, trof het hem hoe zij hare koudheid veel verloor, hoe zij zich verfijnde nu die koudheid wegsmolt in het zachte schijnsel en hoe hare oogen staarden met een langeren blik dan anders. Haar leed was altijd aan haar te zien, omdat zij te moê was en te onverschillig om het in zich te verbergen, maar toch was in haar, anders, een zich terugtrekken van wat haar zoû kunnen aanroeren, een achterwaartsche lijn, en nu boog zij zich integendeel voorover, als was haar ziel te moê, en als wilde zij wel iets geven van zichzelf... En eerbiedig

had hij zijne handen willen openspreiden om het te ontvangen: dat wat hare ziel hem geven zoû in dit zoete oogenblik, waarin zij elkander samen voelden, ook in de momenten, dat zij niet spraken.... Want zij sprak vertrouwelijk en nu en dan zweeg zij, en dorst hij niet zeggen om geen pijn te doen aan hare gedachte, die staarde uit haar langeren blik... Zij sprak hem over vroeger, toen zij, jong meisje, buiten had gewoond op een klein kasteel in Limburg met hare ouders alleen, een beetje eenzelvig en schuw, en hoe zij bemind had het eenvoudige leven in huis en de groote luchten van buiten en de naïveteit van menschen en dieren om zich heen. Zoo stil en lief, en het brengen van bloemen in het kleine kerkje bij den ouden pastoor, en de stille wijde gedachten, die als duiven vlogen heen en weêr, weg naar de wijde luchten en terug naar haar toe, en het eenzame lezen en het lange peinzen, en het opschemeren van hare meisjesziel in de teedere dageraden van haarzelve... Toen had zij zich voelen geboren worden voor de tweede maal, en zij had geglimlacht om al het zoete mysterie, dat komen zoû, of zij had heel ernstig getuurd in de toekomst, of de lieve openbaring naderde aan....

En zij had geweten, dat zij ernstiger was dan andere meisjes uit de buurt, die naar Brussel wilden of gingen logeeren in Arnhem en Den Haag, van waar ze terugkwamen met verhalen van wereldschheidjes — zoo uitgaan, toiletten, flirt — ; als ze dan terug waren in de stille villa's van hunne ouders, waren ze dol om tennis te spelen, te fietsen, bruisten ze nog weken na.

Zij, verlangde nooit weg ; haar leven was er zacht samengeweven met alles om haar heen....

En toen zij zoo ver gesproken had in die eenzaamheid tusschen henbeiden aan tafel over elkaâr, zweeg ze weêr lang, vergat ze te bellen voor het volgende gerecht, en het was of hare woorden gevallen waren tusschen de bloemen, en zij niet meer wist. Toen hij eindelijk iets zeide, hief zij haar lang starenden blik op, of zij den straal ervan brak, en glimlachte zij met zoó pijnlijk lijden, dat hij haar gaarne had willen troosten, hoe wist hij niet. En met een enkel woord voltooide zij hare toevertrouwingen, en sprak zij van haar huwelijk heel kort : en hij begreep, dat zij van daag niet meer zeggen wilde....

Zij belde nu, en terwijl de knecht om hen bezig

was, sprak zij met opgewekter stem over Aylva zelven; vroeg waarom hij niet meer schreef, waarom hij zoo twijfelde, en hij gaf zich op zijn beurt, sprak over de desilluzie van zijn verzen, vertelde haar hoe hij „Mathilde” had gedaan, hoe „Schaakspel”, en dat hij nu, als het ware, dood was geloopt in het donker en geen weg meer voor zich uit zag. En zelfs sprak hij haar over zijn grooten twijfel aan zijn kunst, over zijn groot leed voor zijn eigen ziel: ziel, die gretig verlangde naar de oplossing van haar eigen raadsel.... Haar glimlach werd een teedere weemoed, alsof zij hem, heel diep in zich, begreep, maar niet veel wist te zeggen. En haar zwijgen telkens was het teederste en het intiemste: in hun zwijgen hoorden zij elkander leven.

— U zei wel verleden, sprak hij; het zoeken is het geluk, of moet het ten minste zijn, omdat de volmaking van kunst of van leven een Nirwana is, en een Nirwana geen geluk kan zijn voor een nog aardsche mensch: heb ik u wel begrepen....?

— Heb ik dat zoo gezegd? vroeg ze. Ik herinner me het niet meer. U moet niet te veel directe waarde hechten aan wat ik zeg. Ik zeg die dingen zooals een vrouw ze zegt,

in een ondoordachte impulsie: de woorden springen van zelf bij me op. En als u dan later mijn woorden herhaalt in een conciezen vorm, herken ik ze niet meer....

— Toch weet ik, dat u dat zoo gezegd heeft, want het heeft dadelijk grooten indruk op me gemaakt. Als ik weêr mocht gaan schrijven, zullen het die woorden zijn, die me bewogen hebben....

— Hoe dat?

— Die woorden in verband met mijn eigen gedachten over kunst en liefde.... En het boek zoû heeten „Nirwana”....

— Maar niet om *mijn* woorden van heusch ondoordachte impulsie: om uw eigengedachten....

Hij zag haar verwijtend aan.

— Waarom zoû u niet willen aannemen, dat u mij bewogen had? vroeg hij zacht.

— Ik geloof niet, dat ik u kàn bewegen om te schrijven, sprak zij glimlachend, onwillig. U heeft een groot talent, dat een tijd kan sluimeren of zelfs aan zich twijfelen, maar dan weêr, van zelf, heel natuurlijk weg, schept.

— Maar het schept zelden zonder een duidelijk aanwijsbare aanleiding, en ik verzeker u, dat dezen keer die aanleiding zoû liggen in uw woorden.

— U zegt dat zoo beslist, dat het onbeleefd zoû worden er nog aan te twifelen.

— Twijfelt u dan alleen niet meer uit onbeleefdheid? Het zoû me zoo gelukkig maken, als u voelde, dat het waar was.

Zij zwegen.

— U moet niet denken, ging hij luchtiger voort; u moet heusch niet denken, mevrouw, dat ik dit zeg, om u een compliment te maken, om u het hof te maken. U weet, niet waar, dat ik u te hoog stel, om dit zoo grofweg te doen. Zooals ik u de aanleiding van „Mathilde” of „Schaakspel” zoû kunnen analyzeeren, zoo zeg ik nu ook: als „Nirwana” geschreven wordt, is het doôr u.

Zij voelde, dat hij dit zeide in groote waarheid. Zij zag hem heel aandachtig aan en er was niet aan te twifelen, en zij moest wel zijne hulde aannemen.

— Als dat dan zoo zijn zal, dan is het me een groot geluk. . . .

Maar zij vroeg niet verder naar „Nirwana” en de idee zwom hem nog te veel in het vage om er van te kunnen zeggen. En zij spraken over andere dingen. Zij gingen na het diner nog een oogenblik in de kleine bibliotheek. Maar de minuten wiekten weg, te vlug, en

toen zij hem vroeg met haar in den gelen salon te gaan, begreep hij, dat een heilig uur verstreken was. Er kwamen er velen dien avond; behalve Olga Ologhow en den reiziger en zijne zuster, jonge schilders, journalisten: een bekende mondaine romanière van kleine geestige verhalen; nog andere menschen. Aylva wilde zich niet aan allen laten voorstellen, maar mevrouw De Vicq naderde hem telkens met een ander. Hij voelde, na de intimiteit van het diner, eene jaloezie op al die menschen, die immers allen tot de élite van hare „goede kennissen” behoorden, en in het dahlia-geel van den salon, gewaarwerd hij niet de exquisiteit van den eersten Dinsdag. Maar hij wist, dat de dingen nooit de zelfde zijn, en dat niets terugkomt, en dat elk ding weêr wat anders is later. Hij dwong zich niet te komen in eene ontstemming, omdat het heilige uur verstreken was. Maar het gelukte hem ternauwernood, en hij betrapte zich op de wreede gedachte, dat mevrouw De Vicq heusch niet noodig had zich zoo te omringen met een aureool van talenten: daar was aanstellerij in. Toen voelde hij zich of hij heiligschennis pleegde. En hij nam afscheid en ging weg. In de avenue was het koud, de wind koelde hem. Tranen kwamen

hem in de oogen. Waarom was hij ook zoo gauw gegaan? Zoû zij zijne ontstemming hebben gemerkt? Zoû zij hem zijn vroeg vertrek kwalijk nemen? En waarom had hij zich zoo dom ontzegd de genieting van hare aanwezigheid, den adem van haar atmosfeer! Dat alles was toch nog geluk, al was het heilig uur voorbij.

Hij moest zich dwingen niet terug te keeren. Hij verlangde reeds naar den volgenden Dinsdag. Zoû hij haar anders nooit kunnen zien dan op die Dinsdagen? Als het dan maar niet altijd zoo vol was. Maar dat was het toch ook niet altijd: de eerste avond was zoo lief geweest. . . .

Langzaam liep hij voort, en met iederen stap scheen het hem, dat hij zich verwijderde van een ver, licht paradijs, waaruit men hem verjaagd had. Hèlène, murmelde hij zachtjes, Hèlène. . . .

En zonder dat hij eigenlijk wist waarom, weende hij, terwijl hij verder liep, en voelde hij, dat de essence van het leven voor hém altijd melancholie zoû zijn, in kunst, in liefde, in alles. Hij miste in zich den jubel van het geluk, en zelfs, als hij gelukkig kon zijn, omdat hij lief had, zoû hij weemoed voelen, daar alles

weemoed was, het geluk niet uitgezonderd. . . .

Want, dät hij haar lief had, bekende hij zich nu met een vroom credo, en in hem knielde zijn ziel neêr, en stamelde zij haar verlangen als gebed. . . .

VII.

Het was hem vreemd, dat hij zóo lang getwijfeld had aan het verre land van belofte, aan het tooververhaal, dät wat hem geweest was de onomhelsbare illuzie, eeuwig, der arme menschen. . . . Bereiken was nog ver van hem, maar het verre land, hij zag het, en hij zag de ideale waarheid van het sprookje, en om de illuzie sloeg hij zijne armen heen. . . En alle gevoelens wijdden in zijn ziel, als priesters in een tempel, zich aan den eeredienst van het Eene, dat gekomen was in een wolk en zich had geopenbaard als het eenige. En uit de wolk zag hij stralen het licht als het hoog heilige, en in het licht zag hij zijn doel, oplossing van zijn eigen raadsel, en uit het licht klonk sereen een zang, die zeide, dat dit was, waarvoor het leven was, alle leven en alle lijden, alle peinzen en alle twijfel, alle kunst en alle waarheid; alles voor dit alleen, om te

vinden dit alleen: in zichzelf den schat, dien men wijden aan een ander wilde, met het groote geluk, dat het geven zoû zijn, het geven van zich en zijn schat aan Eene. En het grootste geluk was niet het ontvangen, terug van de Eene den schat, dien op hare beurt zij vinden zoû in zich; het allergrootste was het geven, het belangelooze, reine geven alleen, uit de onuitputtelijkheid van zijn eigen schat, en dan zwol het tot extaze, dat de schat onuitputtelijk bleef, als door een wonder: mirakel, dat er de heilige rijkdommen van telkens vermilloenvoudde, dat er de weelde van maakte oneindig, mateloos oneindig. . . .

In de teedere extaze had hij een enkel uur van onvermengd geluk, klaar als kristal, en hij hield als den adem in om het niet te bewademen met den wadem van zijn twijfel. Het was hem of zijn ziel in dit uur onvergeetlijk niet meer te vragen had, niet te verlangen, en gevonden had het ongelooflijke, alsof zij, na een reis van jaren, door doolhof, door wôestijn, door donker woud en over zee gezwalpt, gekomen was op eens, het onverwachtst, in paradijs, en, met heel lichten voet, voorzichtig nu een regenboog betrad, die welven zoû een brug, heel broos, naar ver, ver

droomenland van niets dan ziel en glans, van ziel en glans....

VIII.

Om zijn extaze was het leven zeer gewoon, waren de dagen van iederen dag, en stond Parijs op als een forteres van zware muren, maar die niet reikten toch tot aan den hemel. ... En als hij niet meer zag in zich, maar om zich heen, en zag de huizen, en de dingen en de menschen, en zag zijn kamer en den kouden winter daarbuiten, nam hij papier en schreef zooals een kind, een jongen, telkens Hélène, Hélène, of met letters heel groot en licht: Nirwana.... Dan dacht hij aan zijn boek, dat hij ontvangen voelde diep in zich en onbevlekt, door het mirakel van zijn liefde. Dan zag hij hen, de twee, de menschen uit zijn boek, hun teëre zielen, die geboren werden, zoo diep ook in hemzelven; en hij beklaagde ze met erbarming, omdat zij nog niet gevonden hadden, wat hij gevonden had; omdat hun droef Nirwana nog zou het aardsche zijn; omdat het zijne al de ware lichtextaze was, waarin het alles louter ziel vervloeit tot Een, en schaduwloos en absoluut. Hij schreef, maar niets werd nog die eerste dagen: hij stond te hoog voor

hen, de twee, de menschen, die hij, god in paradijs, schiep in hun arm Eden. Maar toen de dagen liepen voort op snelle voeten, en toen het leven en Parijs zich langzaam aan weêr meester maakten van hem, kwam hij in evenwicht met zijne arme twee, de kleine zielen van zijn ziel, en schreef hij eens een avond lang, heel langzaam woord voor woord; de teêre woorden zette hij voorzichtig naast elkaâr, ze zouden breken in te vlugge pen....

Hij ging den dag daarna naar haar, want om te wachten tot den Dinsdag was hem onduelbaar, nu hij zeggen wilde, dat hij „Nirwana” was begonnen....

Hij liet zich aandienen en zij ontving hem, klaarblijkelijk verbaasd. Toen lachte zij en stak hem de hand toe.

— Ben ik heel indiscreet? vroeg hij.

Zij lachte nog meer.

— U moet wel zien, dat ik verbaasd ben, sprak ze. Anders zoû u dat zoo niet vragen. Ik vraag u pardon: ik kan me zoo weinig verbergen: dat is heel moeilijk voor me en dikwijls heel onaangenaam.... Of u indiscreet was? U is heel dapper! Niemand van mijn kennissen zoû durven doen, wat u gedurfd heeft, zelfs niet Olga Ologhow.

— U niet durven bezoeken op een anderen dag dan Dinsdag. . . . ?

— Neen. . . . Ik ben zelfs zoo overtuigd daarvan, dat ik nooit niet-thuis geef. Maar u heeft gedurfd, en u is welkom: ga zitten. . . .

— Is het beter, dat ik wegga. . . . ?

— U weet, dat ik oprecht ben, niet waar? U zou me een groot plezier doen. . . . met te blijven, en te gaan zitten. En ik zal u een kop thee schenken, als u wil. . . .

Zij belde en in afwachting van den knecht spraken zij over onverschillige dingen. Nauwelijks voelde hij den zweem van een lichte krenking: het was zelfs geen zweem. Toch had in hare stem de verrassing duidelijk geklonken. Zelfs niet Olga Ologhow. . . . herhaalde hij bij zichzelf. Waarom haar zelfs niet: hare intieme vriendin? Waarom zoó koud? Zij was weêr in het zwart. Was zij altijd in het zwart, in een rouw voor haarzelve? Maar dat alles ging vluchtig door hem heen, in ééne seconde. Terwijl zij den knecht een paar woorden zeide, voelde hij zich winnen door de bekoring van hare aanwezigheid. Niets dan dat: hare aanwezigheid, haar zijn dicht, dicht bij hem, dat was het geluk. . . .

Toen zij zich neêrzette, glimlachte zij, en zij

was niet meer verrast, en hij herkende haar, zooals hij haar gezien had, den eersten Dinsdag, en den tweeden, aan hun intiem diner. Hij vond het bekoorlijk, dat zij in het zwart was. Hij vond het lief, dat zij hem vroeg te blijven, dat zij hem thee schonk. Hij was tevreden, meer dan tevreden, gelukkig, in een kalmte van teederheid, die gelijkelijk vloeide door hem heen. En hij sprak haar over zijn nieuw werk, dat hij begonnen was, en plotseeling scheen zij in eene stemming te komen om eenvoudig aan te nemen, zonder tegenspraak, dat hij schrijven zoû om haar. Het was een groote innigheid er haar nu van te vertellen. De idee van het boek zoû harmonisch samenklinken in twee motieven; een motief van kunst, en een motief van liefde, beide samensmeltend tot één rein platonisme. Zij vroeg belangstellend nader, zij boog zich naar hem toe, haar blik keek spiedend uit.... Want de eerste fraze al van zijn schets had haar belang doen stellen, en zij vroeg nu: ontwikkel die motieven.... Terwijl hij sprak, werden ze klaarder in zijn geest. Hij ontwikkelde eerst het motief van kunst: zijn held zoû zijn een dichter en gevoelen de desillusie van zijn eerste verzen, van de telkens oplevende, stervende en weér

oplevende illusie van telkens weêr nieuwe kunstbegeerte in zich, kunstuiting uit zich; tot ten laatste onder invloed van eene hem verwante ziel, hij binnen zoû drijven het Nirwana van alle uiting, alle begeerte, en zijne kunst worden zoû: kunst van louteridee, kunst ongeschreven, alleen voor hemzelve en wat innigst verknocht nu aan hem was; kunst, waarin geen zweem meer school van eierzucht, geen gedachte meer was aan publiek; eene ziel van kunst, alleen gedacht, geboren, bloeiende en stervende in zichzelf als in het puurst mysterie.

Zij was verrast en toch bekoord. Zij vroeg hem waarom hij zoo dacht, waarom hij meende, dat de hoogste kunst zoû ongeschreven zijn en zonder incarnatie...? Meende hij waarlijk zoo altijd? Of was het maar zijn denken van nu, omdat hij groot leed gevoelde, over zijn leven en zijn kunst? En met haar zachtste stem, als om hem niet te kwetsen, vroeg zij hem, of het niet ziekelijk was en abnormaal dat zóó te denken heilig, dit platonisme van kunst? Of zóó de kunst niet heel steriel zoû worden, en nooit terug zoû werken van een op velen, en weldra uit zoû teren als een te verfijnde plant in eigen uitputting...?

Hij nu ook was verrast. Hij had naïf ge-

dacht, dat dadelijk zij bekoord zoû zijn door het allerlouterst dat van kunst gedacht kon worden en dat zijzelve hem had ingegeven, *en nu vergeten scheen*. En hij verdedigde het motief, het hare, maar hield zich schuil achter zijn held: die dacht zoo, maar zelve dacht hij misschien heel anders. . . . Zij spraken lang, maar eens werden zij het niet. Het was zoo vreemd, omdat het primitief toch haar gedachte was. En zij, zij wilde kunst genieten, tasten, zien, de letters lezen, het boek: de boeken waren haar dierbaar als dingen. Dat hij de boeken nu al zoo begon te haten, was haar een schrik. Maar toch begreep zij hem, al dacht zij anders. Toen vroeg zij naar de vrouweziel, die aan zijn held verwant zoû zijn. . . . Een vrouw, die denken zoû met hem, en eens zoû zijn zijn zieke droom, en met hem zulken droom bereiken wilde als werkelijk leven? Zij lachte ongeloovig: zoo was geen vrouw. Zoo kon een dichter denken in de verfijning van zijne sensitieve zieke ziel, die slaken wilde alle dingen van het leven; alle boeien, die binden, beklemmen, en schroeven vast. . . . Maar zoo geen vrouw, omdat zoo sensitief ziek geen vrouw ooit worden zoû. . . .?

Hij wist niet of hij weêr gekrenkt was, heel

licht, door hare tegenspraak. Maar wel vroeg hij, hoe zij de vrouw dan wilde, de heldin? Hem opwekkend tot schrijven, tot doen in steê van droomen? Zoû het zoo beter zijn?

Zij spraken lang over en weêr, en onder het wisselen van hun woorden hoorde hij klaarder en klaarder uitklinken zijn motief... Het werd al laat, hij wilde afscheid nemen... Toen vroeg zij hem begeerig, even, als hij kon, te ontwikkelen het tweede motief, dat van liefde. Hij zeide het eenvoudig: motief van ziel alleen ook, zonder het daagsche, zonder het huwelijk, zonder de omhelzing van den vleesche, omdat die liefde tien- en honderdvoudig zijn kon, met anderen, maar niet de allerhoogste was met eene, met Eene... En al reeds dadelijk bereidde hij zich voor op tegenspraak, en zoû hij zich verdedigen, dat hij niet alzoo dacht, en dat zij niet verwarren moest zijn held met hem, en dat zijn hêld zoo dacht, dacht over liefde, dacht over kunst, niet hij... Maar stille zat zij, en zij zweeg. En zij dacht na. En toen zij eindelijk hare lippen opende, sprak zij heel zacht:

— Ik zoû wel daaraan willen gelooven, aan een liefde zoo, aan een verwantschap en sympathie van niets dan ziel...

— En waarom zou dat een droom moeten zijn? Kunst, heelemaal platonisch, kan nog ziekelijk zijn, verziekelijkte sensitiviteit, maar liefde voor een ziel, dat is niet ziekelijk, dat voel ik zeker....

Zij sprak niet tegen als eerst, en zij was als eene, die niet weet, en vroeg met wel heel andere stem dan eerst, zonder beslistheid meer, en weifelend geheel:

— Moet liefde niet alles willen, de ziel en de zinnen, als zij de hoogste zijn wil....

— Neen, hield hij vol. De allerhoogste is zonder de zinnen. De zinnen mogen kiezen waar ze willen: de ziel kiest eene, en eenmaal, voor eeuwig....

— Zou het zoo zijn of niet?

— O, zeker weet ik, dat het zoo is.

Maar zij stond op, en zenuwachtig liep zij op en neêr. Zij dacht niet aan zijn boek meer; zij dacht nu aan zichzelf.

— Ik weet het niet, weifelde zij. Ik weet het niet.... Zoo kan een man weêr denken, maar... een vrouw...? De zinnen kiezen waar ze willen... O neen, neen!

Besliste afschuw huiverde in haar stem.

— Dat stuit terug, dat is afschuwelijk, en dat ontwijdt al het heilige van het andere...

Niet als het één kan zijn: dan is er geen ontheiliging, dan niet....

— Maar juist de ziel kan niet samengaan met de zinnen....

— Ik weet het niet, ik weet het niet.

— Ik voel het zoo voor mij.

— Ik weet niet, wat ik voel. Maar — en zij werd zich meester — ik, ik voel niet. Ik, ik ben dood....

— Dood....??

— Ja, ik draag in mij een ziel, die dood is...

Het was heel duister in de kamer. Er sloegen zeven slagen, en ze klonken somber als luidden zij een uitvaart.

Een vage angst doorrilde hem, een bijgevoeligheid. Zij waren beiden opgestaan, verschrikt om de verrassing van het late uur, dat had geslagen als een rouwklok. Zij stak het licht nu aan in haast, en hare vingers beefden. Hij wilde nog iets zeggen. Maar hij begreep dat zijne woorden te vreemd al zouden klinken op dit zoo late uur, in dit zoo harde licht; hij voelde, dat hij gaan moest.

— Mag ik terugkomen? Wanneer?

— Kom Dinsdag-avond. En dan, als u geschreven heeft, kom dan weér op een middag en lees me voor....

Trots alles, ging hij gelukkig. Zij bleef alleen. Lang bleef zij staren; toen murmelde zij hard op, vreemd bang:

— Ja, het is wel dood... Dat kan niet meer herleven. En er is geen keuze: ziel bestaat niet... Dat is alleen een woord voor poëzie, kunst, voor hém... en zinnen, zinnen zijn... oh, oh, afschuwelijk...!!!

Zij drukte haar gezicht in de kussens van den divan, als zag zij vóór zich een vizioen van afgrijzen, opdoemend uit een verleden van jaren her, afstuitend, en walging wekkend...

IX.

Hij deed, zooals zij verzocht had; hij kwam op haar Dinsdag en later met de bladzijden, die hij als in koorts geschreven had, kwam hij dikwijls in haar eenzaamheid op de stille middaguren en las haar voor. Een intieme sympathie weefde zich tusschen hen met dat herhaaldelijk samenzijn. En zij gaf zich over aan een ongewone levensbekoring, die haar week overmeesterde, zonderdat zij er iets vermocht tegen. Het was ook zoo nieuw, die eerbiedige hulde, dat teedere doen als muze, die inblies onbewust, en het was zóo in over-

eenstemming misschien met illuzies van vroeger, meisjes-idealen van jaren her, zóo in verrassende overeenstemming, dat zij niet anders kòn, dan een beetje ontwaken, dan een beetje haar doode ziel laten leven. Maar zij wantrouwde het alles, uit een parti-pris tegen het leven: zij wilde, dat het leven voor haar gedaan was; zij had nu eenmaal aangenomen, dat het voor haar was gedaan; dat hare ziel dood was; en het krenkte bijna een heel geheime ijdelheid in haar, dat het niet zóo zijn zoû, als het iemand zoû doen, die niet dulden kan ongelijk te hebben en een dwaling te bekennen. Maar het was soms sterker dan hare hardheid tegenover zich, en zij liet zich gaan, zij liet zich meêsleepen als eene Ofelia, door eene onweêrstaanbare meêsleeping van week water tusschen boorden van lelies en zacht wuivende halmen. Het was zoo allerliefst hem te hooren zeggen, dat zij hem bezielde en dat zij schiep „Nirwana” in hem, en dat „Nirwana” geboren werd uit hunne sympathie en was als het kind van hunne liefde: het was zoo nieuw; zoo iets was nog nooit tot haar gezegd, en het klonk zoo als waarheid uit zijn mond te midden van de complimenten van anderen in haar salon van interessante vrouw. En zij kon het niet

helpen, dat de luchten in hare ziel blauw werden van nieuwen zomer, zij kon het heusch niet helpen. O, zij wist het, het wás geen liefde: het was omdat het was zoo nieuw en teêr, en bekoorlijk intiem en misschien, als hij „Mathilde” niet geschreven had....

Hij, hij voelde maar een enkelen keer dat beetje ijdelheid in haar: behoefte aan talent om zich heen: vaag schoot die intuïtie bij hem op, en hij beschouwde ze als demon, die heiligschennis pleegde en joeg ze weg.

Hij las „Nirwana” voor, verrukt omdat zij luisterde. Sedert hun gesprek had hij nagedacht over zijne beide motieven, die zouden samenklinken in één motief van platonisme.... Zijn eerste idee was geweest, dat zijn boek worden zou; één grooten jubel van zielen, die samen zouden wegdrijven in den heiligen glans.... Maar na hun gesprek had hij gevoeld hoeveel weemoed en weifel er altijd nog meêklinkt met aardschen jubel en hij zag zijn boek geheel anders. Hij zag bij de kleine zielen van zijn ziel in hun grootste geluk den twijfel al schaduwen, en duisteren op de melancholie. Hij hoorde het slotakkoord van zijn boek heel anders dan eerst. Zij dreven wel in den heiligen glans, maar de glans was illuzie geweest,

en toen zij ontwaakten, de kleine zielen, bleven achter: het leven, de wereld, de zonlooze dagen....

En omdat hij, naïf, in zijn eigen geluk voor zich en Hélène niet gelooven kòn aan een glanslooze toekomst, voelde hij zich volmaakter dan de kleine zielen, die hij schiep, en had medelijden met ze. Anders dan hij gehad had met Tasso en met Mathilde: hij had zich toen mensch gevoeld als zij, en zijn medelijden was tot hen gegaan van zijne menscheijkheid tot de hunne, als zaten zij over hem, en blikte hij hun in de oogen. En nu zag hij op de twee van „Nirwana” neêr, uit een hoogte, die zij niet bereiken mochten.

Want de Waarheid was onwaarschijnlijk soms, en zoù hij het zuivere geluk beschrijven, dat hij voelde als hij was bij Hélène en las aan haar voor, dan, wist hij, zoù hij schrijven een boek, onartistiek, onwaar, niet gevende de middelmaat der dingen van het leven....

Was dan de middelmaat alleen het ware, het artistieke ware?

Waarheid was toch ook zijn geluk bij Hélène?

Of was geluk altijd illuzie, geén waarheid?

En zou de illusie zich vereffenen, trots alles,
tot middelmaat....?

— — — — —

X.

De grootste vergelukkingen duren maar
secondenkort,

Zooals het hoogste punt van vlucht van
vogel, opwaarts, opwaarts, en het allerhoogste
is dan één stip van tijd, één stip van ruimte
nauwlijks besefbaar, verloren in het blauw...

Het is geweest voor het beseft wordt: dat
het de grootste vergelukking was, die zijn kon....

En is er het besef, dan daalt de vergeluk-
king, onverbiddelijk, onverzoenlijk....

En al het loutere wordt troebel.

— — — — —

Aylva had Hélène in dagen niet gezien, met
opzet. Want het troebele was in hem gekomen,
en ver achter hem lag al het paradijs, van-
waar een regenboog voerde als brug naar
verder nog en lichter....

Hij had het juiste oogenblik niet opgemerkt
waarop begonnen was te dalen, wat eerst om-
hoog gestreefd was. Was dat geweest een
dag, toen hij las, toen hij werkte aan „Nir-

wana", toen hij niets deed, toen hij haar niet gezien had? Hij wist het niet, en het was groote weemoed en verrassing. Want voor het eerst zag hij hoe harmonisch het leven was, in het dalen, in het stijgen....

En die harmonie was hem bitterheid....

Hij zag haar dagen niet en werkte niet: hij wist zijn boek niet meer, en dacht, dat hij het nooit voltooien zou...

De dagen liepen voort op snelle voeten.

Toen schreef zij hem te komen dineeren, daarna te lezen; hij kwam, en at, en las....

Het was het zelfde wat al geweest was en toch: niet meer het zelfde.

En toen hij terugging naar huis en wroette in zijn ziel, zag hij zijn onvoldaanheid....

De vergelukking was voorbij, dat loutere van ziel alleen.. Voorbij was de koorts om zijn boek; hij had er tegenover haar zelfs cynisch van gesproken, van mooie sentimenten, die niet bestonden: wat waren ze eigenlijk meer dan opwinding, dan ziekelijkheid, nevrose, hysterie....

Zij was geschrikt; en in haar had hij iets smeekends gezien om stil te zijn, om niet te spreken, verder, om zoo toch vooral niet te

bederven, met ruwe hand, wat mooi tusschen hen was, geweven als een web.

Hij had gezwegen, en toen gesproken over allerlei menschen en dingen, over Olga Ologhow.... Zij was beroemd; Olga, en over beroemdheid hadden zij gesproken: hij met zijn zelfde cynisme. Wat was beroemdheid? Toevallige coïncidentie van vlug geroffeld journalistenwerk: dat gaf beroemdheid.

De opinie van de menigte was zonder waarde, persoordeel zonder waarde, en.... eigen oordeel: wat wist men zelve, wat was goed, wat slecht...? Prees nu toevallig alles samen, dan werd men onvermijdelijk beroemd...

Hij had gelachen.

Zij had gevraagd wat hem toch scheelde, waarom zoo bitter....

Hij had gelachen en was weggegaan. Hij wroette nu in zich en zag zijn onvoldaanheid.

Omdat hij altijd weg moest van haar, terug weêr naar zijn eigen woning.

Duidelijk zag hij, dat hij niet buiten haar meer kon, buiten den nauwen ring van haar aanwezigheid....

Thuis wierp hij zich op bed, gekleed, en snikte in de kussens....

Zijn ziel riep om haar als een kind om moeder!

XI.

Toch bleef hij dagen weg, bleef hij alleen, kon hij niet besluiten tot haar te gaan, als ware hare aanwezigheid een paradijs, bewaakt door engelen met vlamrende zwaarden, omdat hij slecht was geweest.

Hij liep door Parijs, doelloos. Hij werkte niet. Een briefje van haar bracht hem terug.

Zij was niet coquet: zij was te moê, om dat te zijn, bewust. Hare behaagzucht was onbewust diep in haar, onzichtbaar voor haar-zelve. En misschien *wilde* zij niet zien, dat hij haar zoo liefhad, en dwong zij zich *alleen de groote vreemde sympathie te behouden*, zonder liefde; de sympathie, die zoo nieuw was, en bekoorde.

Het trof haar, hoe slecht hij er uit zag, bleek met holle donkere oogen.

— Waarom is u in zoo lang niet bij me geweest?

— Ik had niets om voor te lezen.

— Waarom niet?

— Ik werk niet tegenwoordig.

— Maar waarom niet?

— Ik kan niet.

Zij glimlachte.

— Altijd die twijfel!

— Nu meer dan ooit. Ik kan niets. Ik heb nooit iets gekund.

— „Ik zal nooit iets kunnen”! voltooide zij schertsend.

— Lach niet, smeekte hij.

— Maar wat is er, wat heeft u? Waarom twijfelt u zoo geheel en al nu?

— Ik twijfel zelfs niet. Ik denk niet aan mijn kunst; ik denk alleen aan mijn eigen...

Hij zweeg even. Zij zag hem aan: als had hij pijn ging hij voort:

— Ik kàn niet altijd aan mijn kunst denken. Ik ben zoo weinig artist; ik heb er zoo weinig gezonde vreugde om. Ik put er geen troost uit, als ik verdriet heb! Ze is me zoo weinig waard.... Het is slecht van me: het is als een mooi geschenk, dat ik niet waardeer. Maar misschien is mijn kunst ook zelfs geen mooi geschenk. Misschien is ze niets, dan zelfverblindings.... Wat weet ik? Ik weet er niets van. En ik denk er niet over. Het is zoo ver van me....

— U heeft verdriet. Om iets reëls, of om „de dingen van het leven?” Ik wou, dat ik u helpen kon....

Hij zweeg, en zijn zwijgen was vreemd. En in zijn vreemde zwijgen, zag zij het in eens, als in een rooden bliksemstraal. *Dat hij haar liefhad.* Zij schrikte. Een zenuwachtigheid beving haar en trilde zachtjes in haar leden; zij wilde opstaan maar zij kon niet. Een groot medelijden zwol in haar op.

— Ik wou, dat ik u kon laten gelooven aan uw eigen talent, sprak zij heel zacht.

— Spreek niet altijd over mijn talent! smeekte hij.

— Dat moet uw troost zijn.

— Neen. Ik wil niet. Ik wil een anderen troost....

Hare ziel voelde zijn ziel aan, maar onder hare woorden bedekte zij de naaktheid hunner zielen, want zij wist, dat de hare niet bloot voor hem mocht zijn: zij wist, dat de hare niet helpen kon de zijne, omdat de zijne was heel jong, en de hare, dood, een lijk: waarvan hij schrikken zou.

— U is als een kind, dat dwingt, poogde zij te schertsen.

Hij zag haar aan, als wilde hij iets zeggen. Toen stond hij op, in eens, en strekte hij de hand uit.

— Adieu, mevrouw....

— Gaat u weg?

— Ja... Laat mij maar gaan. Ik kan toch niet spreken. Ik weet niets te zeggen...

Hij wachtte nog even, smachtende naar een woord van haar, dat het orakel zou zijn van leven. Maar zij vermocht het niet te uiten, *omdat zij dood was.*

— Blijf nog... stamelde zij.

Het was het woord niet.

— Neen, neen. Adieu, mevrouw, herhaalde hij.

Hij was gegaan, vóór zij hem verhinderen kon. Als een blinde liep hij door de straten.

Zij bleef roerloos zitten. Zij had de eerste dagen niet willen zien: nu had zij wel móeten zien: dat hij haar liefhad. Maar zij, ze kon niet. Zij was zoo moé van vroeger. Zij voelde zich dood en zij wilde dood zijn. Zij putte een berustende levenskracht uit haar zieledood. Zij wilde niet herleven uit een geheime koppigheid....

Wat zij voor hem voelde, was haarzelve een raadsel. Hij was haar lang niet onverschillig. Zijne aanwezigheid was haar sympathiek. Zijn talent was haar eene bekoring. Zijn naam alleen al had voor haar den streelenden klank van roem. Het ergerde haar, dat hij zijn eigen talent niet waardeerde. Dat was een pose, dacht zij: dat kon geen waarheid zijn.

Zij stond eindelijk op en ging hem schrijven,

een langen brief. Dat hij zich hoog moest houden. Zij wilde zijne eigenwaarde prikkelen, hem door zijne eigenwaarde brengen tot het leven terug. Zij schreef met groote vriendschap, geveleid door haar eigen woorden, die zij juist koos, kalm, teeder, koel. Toen zij haar brief verzonden had, was zij tevreden over zich, en vond zij zich terug, in de eenzaamheid van haar kleine bibliotheek. Zij wachtte de toekomst geduldig af, als een schouwspel. Zijzelve wilde niet spelen een rol. En hij, hij was zoo jong, dacht zij, en zijn levensweemoed was de bron van zijn kunst....

Een zachte trots klom in haar op, dat hij haar liefhad, en dat zij de heldin in „Nirwana” had zien bootsen naar haar eigen beeld. Zij verlangde, dat het boek af zoû zijn en uit; dat zij het lezen zoû in de zielsmuziek van zijn taal, en dat zij in het eêlgesteente van zijn stijl haar beeld zoû zien omlijst, zichtbaar ook voor de wereld daarginds: Holland. Dat was haar vaag als een wraak, die zij op Holland nemen zoû, waar men altijd had afgekeurd, dat zij haar man verlaten had, en gescheiden-vrouw, leefde alleen in Parijs....

XII.

— — — — —

In de dingen, als zij niet worden mogen de werkelijkheid van onze illuzie, is een vreemde tegenstand, als een geheimzinnige diplomatie, die in ze schuilt, en die belooft, en niet houdt, en voorspiegelt met nuttelooze wreedheid: vooral dat alles in de dingen, die niets zijn, dan de eigen uittrillingen van onze ziel, die hare stralen schiet naar verre sterren, onbereikbaar; die hare armen als een zwakke vrouw uitslaat om te omhelzen den steun, waar ze naar smacht.... In de dingen, als zij niet worden mogen, is de steenen onverbiddelijkheid; en toch is ook in ze een medelijden als van hooger macht, die wel niet anders mag handelen met ons, maar ons toch zoo heel zacht, van uur tot uur, leidt met erbarmende vingers tot voor de groote ijzeren gesloten blinde poort, waar wij tegen aanvallen in snikkende wanhoop en tot bloedens slaan onze gebalde vuisten en stuk stooten ons arme hoofd....

Aylva, dien avond loopende door de straten naar huis, had met iederen stap zijn nerveus verdriet voelen zakken in de buitenwereld, die,

onverschillig, kalmte eischte. En alles ging in hem wachten, of de toekomst seconde na seconde nu wel op zou beuren haar gordijn. Zooals de lantarens, die ontstoken werden in een festoen, dat slingerde naar ver, glimpten de seconden op, en waren ze niets meer dan ijdele lichtjes, uitschietende het eene na het andere, in de groote duisternis. Hij dacht niet: zijne gedachten dreven geïsoleerd en zonder logisch verband; zijne ziel wachtte, als in eene opschorsing van hare sensitieve vermogens. Hij had kennissen ontmoet, met ze gedineerd, was daarna wezenloos meêgegaan naar het „Casino de Paris” en den „Moulin Rouge”. En toen hij thuis kwam, moê, suf van nuttelooze kleur en beweging en klank, was hij met groote oogen rustig gaan liggen in bed, zonder te slapen. Parijs, in den avond, dwarrelde nog even voor zijne oogen, maar daarna had hij niets anders meer gezien dan Hélène.

Zij doemde fataal voor hem op in de duisternis van de kamer, voor zijne groot starende oogen.

Zij doemde voor hem op, kalm, glimlachend, meêlijdend koud; en hij voelde, dat zij onverbiddelijk altijd zou zijn, dat wat maar eens is, en eenig, en eeuwig.

Waarom *zij* juist, dacht hij nog, als om zich te verweren...

Waarom kon het leven met zijne millioenen ontmoetingen niet nog éene andere ontmoeting hem voorbehouden...?

Maar vóór hem in de duisternis, glimlachte alleen het fatale vizioen van het Eéne, en hij voelde, dat alle ontkenning tevergeefs zou zijn.

Het had het eenig onzegbare, het wreede en het dierbare, het innig lieve, en het diep smartelijke, van wat fataal is: het had, onverbiddelijk, het klaar-duidelijk kristalharde van het fatale, waarin zich niet te vergissen is.

Hij sliep licht, met het beeld van dat dierbare noodlot voor oogen. Want wat het ook voor smart mocht worden voor zijn ziel, hij wilde het niet missen, zijn noodlot, omdat hij zag, dat het het Eenige was op aarde voor hem, het doel voor zijn bestaan, het antwoord aan zijn leven. En dit gaf hem eene kalmte, omdat hij nu wist met zekerheid.

Kalm werd hij wakker dien volgende morgen, en hij lag bijna in de zelfde houding als hij was ingeslapen. Iets liefs was in zijn ziel, iets weemoedig gelukkigs, en onderworpens aan het Gode-groote leven, alsof hij zijne handen vouwde en het Leven bad ontferming te hebben

met zoo klein iets als hij, dat niet bestand zoû zijn tegen al het leed en vooral al den weemoed, waarin Het de menschen verdronk.

Hij wilde wel een beetje hopen, omdat het leven niet geheel hard en ijzer was, en hem had laten vinden het fatale Eéne. Hij zoû pogen, willen pogen, met alle kracht, die hem gebleven was, zich niet dood te weenen van weemoed, en in het leven te waardeeren het groote geluk van het eene gevondene: het gouden geschenk; al zoû het niets blijken dan een glans, dien hij te vergeefs in zijne armen omhelsde. Die glans was toch zooveel, zoo eindeloos veel, al had de glans geen lichaam; voor hoe weinig menschen wel straalde die...?

Kreeg ieder de glans, of was hij één der weinig bevoorrechten?

Hoe ook, hij zoû pogen, pogen zich niet dood te weenen van weemoed in het lief gelukkige van zijn ziel, die van morgen in zijn lichaam ontwaakt was, als een kind, dat gisteren veel verdriet gehad had....

Zoo lag hij, toen hij kreeg haar brief. De stap van den knecht buiten en de brief naar gewoonte, geschoven onder de reet van de deur over het tapijt heen, om hem nog niet wakker te maken, mocht hij nog slapen. Zoo

kropen 's morgens zijne brieven tot hem, zoo kwam tot hem kruipen de hare, dien hij dadelijk herkende. De brief lag daar op den grond, met een punt nog onder de deur. Zijn hart klopte heftig, de emotie deinde door hem heen, als een golfslag door zijn ziel. Hij stond op, greep den brief, sneed trillende, voorzichtig — om niet iets te scheuren, dat van haar kwam — de enveloppe open. Als met een buit kroop hij er meê in bed. Wat waren er vele blaadjes...! En hij las. Dat hij zich hoog moest houden... Zijn eigenwaarde.... Het waren allen juist gekozen, kalme, teeder koele woorden. Hij had nog nooit zoo langen brief van haar gekregen. En toch....

Toch, toen hij gelezen had, was hij niet voldaan. Onbedwingbare ontevredenheid klom in hem op, benauwde hem licht den adem. Want in haar woorden klonk iets van een afscheid.

Iets alsof zij zeide:

Kunst is alles, het hooge van het leven, de realiteit der schoonheid.

En liefde is een illuzie, een begoocheling, een cauchemar.

Iets alsof zij zeide:

Heb mij niet lief....

Ik zie, dat je me lief hebt, en het is niet goed.

Je liefde moet je kunst zijn, omdat zij troosten zal als trouwe — ook al geloof je niet in haar. —

Heb mij niet lief:

Liefde bedriegt als regenbogen, die bruggen schijnen en ijle zijn; liefde voert naar niets; maar je kunst, die je verloochent, moet je voeren naar stil geluk, dat vast staat als een stad.

Je kunst zal zijn de trouwe, die je liefheeft, al heeft ze meer je lief, dan jij haar, arme...

Verloochen haar niet meer, want altijd zal zij zóo zijn, trouw trots jeezelven.

Dat was een afscheid, of zij zeide:

Kom nu niet meer.

Heb mij niet lief:

Want ik, ik kan niets voor je: ik ben dood....

Den eersten keer, toen je me hebt ontmoet, toen was ik dood al....

En herleven *wil ik niet*.

Dat was haar brief.

En in hem kon niet meer de kalmte blijven, het lief geduldige als van zoet kind, dat wachten zou zijn moeder.

In hem slaakte zijn ziel één kreet om haar.

Maar roerloos, doodstil bleef hij liggen.

De kreet was niet te hooren voor ooren van menschen.

Zijn strak verlangen deed hem pijn, en gaf een honger aan zijn ziel, naar iets, dat van haar zijn zou.

Dat was het lijden, waar geen troost voor was. Want de éenige troost, onwaarschijnlijk, zou te eenvoudig geweest zijn, dat zijzelve ware binnengekomen, zijn morgenkamer van smart, en hem had toegeglimlacht, en hem haar hand gelegd had op zijne warme voorhoofd, en hem gezegd had, met haar stem van aanbeden klank:

— Heb geen verdriet meer. Hier ben ik. En wees nu stil. Voel je nu mijn hand, en hoor je nu mijn stem? Wees stil nu....

Hij ijld even en sprak die woorden na, woorden van begoocheling, die hij gehoord had in de koorts van zijn ziel.

En toen hij dadelijk daarna bevroedde, dat hij ijld, perste hij wanhopig in de kussens zijn hoofd, en hokte er en at er op zijn zenuwstikken, om niet te laten hooren, dat hij hilde: het niet te laten hooren in de kamer naast hem, waar stemmen klonken: een jong paar, pas getrouwd, wier eerste woorden in den morgen lachten.

In zijn eenzame kamer leed hij toen de smart, die is ontroostbaar, en om zijn kamer was Parijs heen, als éene steenen wreedheid.

XIII.

Dien middag ging hij tot haar toe.

En toen hij binnentrad, was het hem verbazing, dat hij zooveel geleden had, en dat hij nog zoo leed.

Er scheen niets veranderd....

Kalm zat zij: een fijne zwarte silhouet tegen het rustige goudleêr van de kleine bibliotheek, als altijd vroolijk van veel bloemen.

En haar glimlach was zoo sereen, haar handdruk zoo vertrouwelijk, de eerste woorden van haar stem zoo bekend aanklinkend....

In dit eerste oogenblik wist hij nauwlijks, waarom hij zoo geleden had, dien morgen.

Hij herinnerde zich haar brief; zijn honger naar iets van haar; zijn begoocheling, dat zij, onverwachts, verschenen ware; zijn hokkende snikken in zijn kussens....

Waarom, als het zoo heel eenvoudig was; als hij tot haar kon komen, kon treden in den nauwen ring van haar aanwezigheid; als die aanwezigheid alleen al zoo weldadig was?

Het scheen alsof hij niets verlangde, dan te

zijn met haar, maar dan ook iedere seconde van zijn leven.

Zoodra zij daar was, was het alles lief, glimlachend en sereen.

Hoe vreemd had hij haar lief!

Met veel meer zielsbehoefte nog dan hartstocht, maar zielsbehoefte zóo intens, dat zij als hartstocht werd in pure vlam; de hartstocht van de ziel....

Zijn heele leven had hem voorbereid om éénmaal lief te hebben zoo, zoo hevig en zoo rein, in het altijd verlangen naar de groote sympathie; in het altijd wachten, van kind af aan, tot dat het komen zoû, het groote, het eenig eeuwige, het Doel.

Zijn heele leven had hem voorbereid: zijn droeve stille kinderjaren, waarin hij zag dat zieltje eenzaam zich hechten aan de korte kindervriendschap: purperen bloempje op dorre perk; zijn latere jaren in Holland; ontevreden, omdat het maar niet kwam; en dan, telkens terugkeerende, de desilluzie om zijn kunst, omdat het dät niet was, wat komen moest, en hij zijn leven niet als kunst alleen zag, vervloeien in gezonde vreugde om het scheppen van het schoone woord.

Zijn heele leven had hem voorbereid, om zijn verlangen, om zijn geduld, daar hij als *wist*, dat het eens komen zou, fataal.

En nu was er zich niet in te vergissen....

Maar zij, ze scheen het niet te weten.

Zij had haar leed geleden, ver van hem, om iets waar hij niet in gedeeld had, alleen; en nu, nu was ze levend dood, en wilde zij zoo zijn.

Ze scheen het niet te weten.

Want zoo sereen, vertrouwelijk, vroeg ze:

— U heeft mijn brief gekregen?

— Ja...

— Een wijze brief, niet waar? — Zij had vaak kleine ironie over haarzelve, die aan haar temperde wat anders te veel eigendunk zou zijn geweest. — Heel wijs, niet waar?

— Heel wreed...

Hij zeide het, ondanks zichzelf.

— Heel wreed? Waarom?

Hij wilde in dit oogenblik, heel kalm, maar heel waar met haar spreken.

Hij wist, dat hij niet, als anders, vage woorden zou zeggen, de gedachte zou laten wegzwenen naar het toeval van hun dialoog.

Hij was zich bewust iets in zijn geest vast te houden als met ijzer; het in zijn acute

brein te knellen tusschen schroef van diamant.

Ja, dit was het ééne oogenblik, dat gekomen was, en dat waar zou zijn, en wreed, en koud, en naakt...

En toch, zoo teeder, toch zoo week!

Daar was zij, daar zat zij over hem; zij was het; zij vulde met haar wezen het alleraanbiddelijkste van de ruimte; zijn ziel ging naar haar toe, als een zwak kind naar God...

Maar dat alles wist zij niet, en zij *moest* het weten.

Het duurde al zoo lang eer zij het wist.

In hare oogen scheen een blindheid; om haar mond lachte een glimlach van onwetendheid; hare handen maakten niet het precieze gebaar van kennis...

O, zoo zij maar wist, zoo zij maar wist!

Wist, hoe teër hij verlangde; wist, hoe veel en hoe lang hij geleden had; wist hoe zijn ziel eenzaam was geweest altijd, verlangende naar de bloesemende teederheid van haar komst in zijn dorre leven!

Maar hij mocht nu niet week zijn, en niet loom worden in de zoelte van die lente.

Hij moest zijn geest zeer sterk houden, tusschen ijzer en diamant.

— Nu? Waarom wreed?

Hij begon heel kalm:

— Omdat u mij wil overlaten aan mijn kunst, en omdat u weet, dat ik aan haar niet genoeg heb in mijn leven. Ik weet het wel: ik ben ondankbaar jegens haar, maar ik kan er niets tegen... Ze is als een vrouw in mijn leven, die me heel lief heeft, maar niet zooals mijn ziel moet worden liefgehad om gelukkig te zijn volgens de kleine eischen van haar zijn...

Hij sprak langzaam en vreemd klaar vloeiend, als was het zoo geschreven in zijn hersens wat hij sprak.

— Ze is zoo klein, mijn ziel, zoo klein als een kind, zoo stil, zoo verlegen, zoo verlangend naar een klein stil geluk, maar dat altijd om haar heen zoû zijn, als met twee armen, als met één enkele liefkoozing, die haar zoû troosten en koesteren en weldadig zijn... Ze is zoo klein, zoo niet gemaakt om uit te blinken: ze wil zoo haar kleine hoekje in teederheid, waar ze zich wijden kan geheel en al en tevreden zijn en gelukkig...

Ziet u haar zoo? Ziet u ze zoo: zoo klein, en nietig, zoo weinig waard en zoo weinig sterk: zoo geheel en al kind, zoo kind? Het geluk zoû haar zachtjes moeten kloppen op haar hoofd en zeggen: wees nu stil; wees nu

stil; schrei nu niet meer, en ga nu slapen, en als je niet slapen kan, zal ik je een sprookje vertellen, een mooi verhaaltje van bloemen en edelsteenen en vogels, van een jongen prins en een klein prinsesje... Want meer is er niet in de wereld dan een sprookje, en je moet dus niet altijd zoo treurig zijn, omdat je vroeger een verlaten kind bent geweest...

Ziet u, zoo zoû het geluk moeten doen naar de kleine eischjes van mijn ziel... U vindt haar niet flink, niet waar? Hoe zoû zij het ook kunnen zijn geworden? Zij heeft altijd verdriet gehad. Zij heeft altijd geschreid in haar kleine hoekje. U vindt ze niet de ziel van een man? Ze is misschien ook nooit de ziel van een man geworden. Ze is altijd zoo klein en flauw en zwak gebleven en hulpeloos... Ziet u haar nu zoo, wil u haar nu even zoo aannemen? Nu, en nu is de kunst gekomen. Een mooie, lachende, sterke, groote vrouw, blank en stralend als een godin. Ze heeft de ziel in haar hoekje opgemerkt en ze is een beetje verliefd op ze geworden: liefde, dat is noodlottig, daar kan niets tegen. Ze is misschien wel verliefd geworden, omdat de ziel zoo klein en hulpeloos was, zoo dof in haar hoekje, en toen heeft ze gezegd: ik zal je

helpen. Ik zal je dofheid wegnemen: ik zal je laten glanzen. Kom hier, in mijn armen, ik zal je een zoen geven. Als ik je een zoen geef, zal je gezond worden, mijn arme zieke ziel; je bloed zal door je aderen vloeien, je zal stralen, je zal stralen! Zie je hoe *ik* straal? Ik ben gezond, ik ben het leven, ik ben de schoonheid, ik ben alles, de godheid: ik straal! Maar dan moet je ook willen flink worden en gezond! Je moet werken, je moet mooie dingen maken. Je moet gezond worden in mijn liefde; je moet scheppen. Je moet romans schrijven. Je moet schrijven, wat je voelt, wat je lijdt. Je moet dat alles aan de menschen geven. Heb je dat alles gegeven, dan wordt je beter, dan wordt je gezond. Zal je nu gaan schrijven, zal je nu een mooien roman maken...?

....Ziet u, zoo is de kunst gekomen, zoo heeft ze gesproken, zoo heeft ze lief. En omdat ze sterker was dan de ziel, heeft de ziel gehoorzaamd, en is ze gaan werken en gaan scheppen, en heeft ze romans gemaakt. En de kunst heeft de ziel gekust, en de kus heeft de ziel doen stralen: al haar arme verdriet en treurigheid is gaan stralen, gaan strálen van louter mooiheid. Maar wat de kunst voorspeld had, werd niet bewaarheid. De ziel straalde

wel, maar ze werd niet gezond: ze straalde ziek. En ze was bang voor haar morbide glans. Want glans, zelfs morbide, dat was haar element niet. Haar element was haar stille hoekje, van teederheid en klein geluk: het geluk, dat haar mooie verhaaltjes zoû verteld hebben. En nu integendeel, nu moest de ziel zelve vertellen, en altijd door maar vertellen, en met een luide sterke stem, opdat de heele wereld haar hooren kon. Zingen moest ze, als een kunstenaar, en ze moest voordracht hebben en stijl, zooals in de opera. . . . Soms, dan was ze zoo moê. Dan dacht ze: nu niet meer zingen en vertellen, en voordracht en stijl. . . Nu gaan slapen in de nauwe armen van het kleine geluk. Maar het kleine geluk was er niet. Er was wel de kunst, de groote, stralende vrouw, gezond, lachend, vitaal, en die zei, niet zoo zwak zijn: schep nu, werk nu, wees groot, wees mooi, straal, straal!! Heb je dan niet meer eierzucht! De menschen in Holland vonden je al zoo mooi! Straal nu *nog* meer, opdat de hééle wereld je mooi vindt. Maak jezelven beroemd: straal, straal!

Hij hield even op: hij zag Hélène naar hem luisteren, hare handen in angst gevouwen, hare oogen vochtig, doodsbang om zijn openbaring.

— Ziet u, ging hij zachter voort: zoo is het: zóo is het; zoo is de groote kunst gekomen naar de kleine ziel; zoo heeft ze de kleine ziel lief, uit trots, om eerezucht, om wat van ze te maken. En de kleine ziel, ach, de kleine ziel is eigenlijk heelemaal niet bestemd voor trots en eerezucht, en om iets te worden tusschen de menschen. De kleine ziel wil alleen maar haar kleine geluk; dan zoù ze tevreden zijn. Je keurt dat niet goed, niet waar, Hélène? Je vindt het niet flink, en niet mannelijk, en zelfs ondankbaar aan de groote, gezonde kunst? O, je hebt volkomen gelijk. Dat is alles volkomen waar. Maar je vindt dat alles zoo, Hélène, omdat je de kleine ziel lief hebt, zooals de kunst haar liefheeft. Uit eerezucht, om trots. Jij ook, je roept tot de kleine ziel: werk, wees gezond, schrijf romans, straal! Dàn heb ik je lief, dån bewonder ik je! Maar ik wil niet bewonderd worden, Hélène! Ik heb geen eerezucht. Ik kan me niet opschroeven om gezond te zijn en te stralen. Ik verlang naar geen roem. Ik verlang naar niets, dan naar mijn klein stil geluk, naar mijn sprookje! Ik heb geen longen en geen stem om hard te zingen voor de geheele wereld. Ik heb geen ziel voor publiciteit. Ik heb een kleine, stille,

verlegen, intieme ziel: de ziel van een kind; van een kind, dat altijd is treurig geweest. En wat ik verlang, is geen kunst en geen glans en geen romans; wat ik verlang, is niets anders dan heel stil bij jou te zijn, zonder een woord te spreken, en van je te houden, heel stil van je te houden! Begrijp je dat? Wist je het zelfs wel? Neen, niet waar, je wist het niet. Je zou het zelfs nooit geraden hebben, als ik het je maar niet ronduit gezegd had. Ik kon het niet langer inhouden. Ik moest het je in volle waarheid laten zien. Wat hebben wij er aan, of ik bij je kom, en met je spreek over „Nirwana”, over kunst, en over liefde, en over dingen van het leven in het abstracte, zonderdat ik waar ben. Ik heb nu waar willen zijn. Ik heb nu over kunst, over liefde en over de dingen van het leven gesproken, en ik ben heel concreet geweest. Ik heb het ten minste gepoogd. Want ik heb je immers gesproken, over *mijn* kunst, over *mijn* liefde, over *mijn* leven. Nu weet je het, niet waar? O, ik heb zoo geleden, omdat je het niet wist. Het was zoo vreemd, zoo onbegrijpelijk, dat je het maar nooit wist. Ik heb het nu gezegd

Hij zweeg, als even onderbroken in zijne zelfsuggestie:

— Ik heb het nu gezegd en het kan niet meer ongezegd worden. Het behoort nu aan mijn toekomst.... en aan ons noodlot....

Het was duister geworden in de kleine kamer. Hij hief zijn oog naar haar op en zag haar donkere silhouet schemeren, roerloos. Hij onderscheidde alleen hare handen, wit, als gevouwen in haar schoot tot een gebed.

XIV.

Zoo bleef zij zitten en hij werd bang, om wat hij gezegd had en wat nu komen zoû in de seconde, die sloeg. Roerloos bleef zij, in de duisternis samengevloeid, met alleen zichtbaar het gebed van hare handen in haar schoot, en hij staarde op die handen of het gebed niet openbloesemen zoû in een gebaar van ontvankelijkheid. Zóó ver nog van haar, voelde hij zich koud. Het was of hij haar zijn ziel naakt gegeven had en of die naakte ziel vóór haar stond, tot zij ze koesteren zoû in het hermelijn van hare genade. En hare handen maakten geen gebaar van een mantel om te werpen : zij baden slechts. In de drukkende duisternis baden zij, vaag, koel en onberispelijk.

En heel voorzichtig, als zoû hij de duister-

nis scheuren, stond hij op. Hij wilde gaan. Dit wachten op een seconde, die uitbleef, was zóózeer marteling voor zijn naakte ziel, dat hij ze dan maar liever met zich meê nam, weg, ver weg, door de ruwe straten heen....

In den donker zag ze, dat hij gaan wilde.

— Blijf.... smeekte zij.

Hij zakte op een stoel, stijfrecht.

— Blijf.... sprak ze met vaster stem. Je hebt zóó veel gezegd.... En nu.... in eens.... wil je weggaan? Blijf nog....

— Ik dacht, dat je me veroordeelde, bekende hij heel zacht. En dat je mij ondankbaar vondt, omdat ik je brief niet scheen te waardeeren.

— Ik veroordeel je niet: o, neen, neen, murmelde zij uit den donker. En mijn brief heeft geen waarde, en ik vind je niet ondankbaar.... Ik geloof wel, dat ik je begrijp.... Je hebt me dat alles zoo klaar, zoo eenvoudig gezegd, en zoû ik het dan niet begrijpen? En als ik je begrijp, zoû ik je dan veroordeelen! Als men begrijpt, veroordeelt men niet meer, niet waar.... Je bent zoo waar tegen me geweest.... God, o God, hoe kan je dat zoo zijn: zoo waar, zóó waar! Ik had nooit gedacht, dat een man, of een vrouw, of wie of wat ook, zoo waar zoû kunnen zijn.... Ik

weet: ik zou het niet zoo kunnen. Is er dan niets geen ijdelheid in je, geen eerezucht, geen roemzucht!? Zoo klein, ben je dan zoo klein...! Of dènk je, dat je het bent...? O, geloof me, ik veroordeel je niet. Je hebt me je getoond in je kleinheid en zwakheid, maar ik veroordeel je niet. Want je ziel is een kind. Alleen een kind kan zóó zijn, zoo naïf, zoo waar.... Heb je geen oogenblik gedacht, dat een vrouw — ik zeg niet eens ik: ik zeg een vrouw in het algemeen, een vrouw — haar liefde niet geeft aan de ziel van een kind? Neen, niet waar? Je hebt zelfs geen manneziel geveinsd. Hoe kan je zoo zijn, zoo waar, zoo naïf....! Wees niet boos op me: ik weet niet, wat ik zeg.... Je bent zoo oprecht geweest, ik word het ook.... Mijn oprechtheid ontvloeit me onbewust, onwillekeurig.... Ik heb een groot medelijden met je.... O, als je maar wat ijdel was, wat eerezucht hadt....! Als je maar wat meer gewoon-menschelijk was.... Ik heb een groot medelijden met je.... Heb je mij heusch zoo lief.... Is dat zoo? Weet je dat zeker? Anders was je niet zoo waar geweest, niet waar? Zeg ik dat goed? Voel ik dat juist? Ik moet spreken, en ik ben bang om iets te zeggen. Ik ben bang voor elk woord, dat ik zeggen ga, dat ik voel

komen op mijn lippen. Heb je mij zóó lief? Waarom, waarom!! Er is niets bizonders aan mij! Ik ben een vrouw, heel gewoon, ik heb niets bizonders. Ik ben niet bijzonder mooi, ik heb een gewoon intellect.... Kan je je niet vergissen? Ben ik het wel?.... O, goed, goed, ik twijfel niet. O, ik heb wel eerezucht, een stille, geheime eerezucht! Ik ben er zoo trotsch om, dat je van mij houdt, dat *jij* van mij houdt. Ik ben er trotsch om, maar ik.... ik kan niet anders.... ik heb er verdriet om ook....!

Hij hoorde haar snikken achter het gebed van hare handen. Een eindeloos medelijden vervulde hem voor haar; in dit oogenblik was hun beider liefde medelijden.

— En ik heb verdriet, dat ik zoo ben, zoo nietig, zoo ijdel. Dat is heel diep in me, die nietigheid, die ijdelheid. Ik geloof, als je me kende, dat je me niet lief zoû hebben.... Trots alles? Trots alles? O, het is zoo broos, liefde.... Ik ben er trotsch om, om je liefde, en ik ben er wanhopig om, wanhopig nog meer dan trotsch! Ik heb het je immers zoo dikwijls gezegd: ik ben dood. Ik heb zoo geleden: ik ben dood. Ik leef niet meer: ik veeteer.... Zie je: wat je me alles van je kunst gezegd

hebt, zoû ik je kunnen zeggen van je liefde. Je kunst komt tot je als een vrouw, die je tevergeefs lief heeft. Je liefde komt zoo tot mij, als een man tevergeefs, tevergeefs! Jij bent dood voor je kunst, ik ben dood voor je liefde. O, het kan niet anders! Het is je straf: de straf, omdat je de kunst niet waardeert. Het is mijn straf: de straf voor mijn nietigheid; de straf, die mij grieven wil in mijn trots, in mijn ijdelheid. Als ik je lief kon hebben, zoû mijn ijdelheid zegevieren: dat mag niet. En uit mijn dood herleef ik niet Voel je het? Het zijn zooveel woorden, *maar deze woorden zijn allen waar* Wij zijn nu waar geweest tegenover elkaâr, omdat het donker was Ik, ten minste, ik zoû niet zoö kunnen spreken, in het licht. Er zijn dingen, die men nooit zegt. Wij hebben zulke dingen gezegd

— Hélène

— Stil: het is alles tevergeefs Vergeef me, vergeet me vooral. Ik kan niet meer liefhebben. Ik kan niet van je houden als een vrouw. Ik heb mijn man liefgehad, en mijn geluk zoû geweest zijn, te hebben gevonden jouw ziel in . . . ! zijn lichaam . . . ! O, vergeef, vergeef me . . . ! Het is zoo donker, en ik zeg je alles, maar vergeef me dan ook Jouw

teederheid in zijn kracht, dat zoû mijn geluk geweest zijn: het onmogelijke....! Nu vond ik niets, dan ruwheid, gemeenheid, walging in hem.... Hij vroeg, hij vroeg dingen; hij eischte... o God:, vergeef me, vergeef me...! Ik heb zoo geleden! Er was zooveel reïns in me, ik had zoo een eenvoudige ziel.... Het werd alles weggeveegd. Je vergeeft me, niet waar? Je lijdt, maar ik ook, ik heb zoo geleden.... Nu, nu is alles uit. Zoo als je bent, ben je te teêr voor me. Te zacht, te zwak. Als van een broêr, zoo hoû ik van je nu. Eerst, eerst hield ik wel van je, omdat je zoo knap was, om je talent. Nu hoû ik van je als van een broêr, als van een kind. Dat is geen liefde, dat kan het nooit worden. Mijn ziel is ook niets dan asch. Vergeef me, niet waar: ik ben verschrompeld, ik ben vertrappt geworden, verontreinigd, bezoedeld, meer, dan ik je ooit durf zeggen: mijn ziel en mijn lichaam: o God, vergeef me....!

Hij voelde haar aan zijn voeten, zij snikte, en haar hoofd bonsde op zijn knieën.

— Héléne, sprak hij. Dat je geleden hebt, kan ons geluk worden. Als je nooit geleden hadt, zoû je me niet begrepen hebben.... Ik weet het: het is egoïst dat te zeggen. Maar

ik zeg het, omdat ik ons geluk er na kan zeggen. Gooi het niet weg, Hélène. Moet je dan ook overdrijven als ik? Ik, ik overdrijf al altijd. Overdrijf jij niet. Zoek ons evenwicht. Ik zal het ook zoeken. Als ik te zwak voor je ben, zal ik sterker worden uit liefde voor je. Ik zal heel sterk worden, alleen uit liefde voor je. Ik kan alles, omdat ik van je hou. Ik zal met het leven vechten en het overwinnen. Ik zal mijn kunst waardeeren. Ik zal mijn levensonmacht den kop indrukken. Hélène, Hélène, ik heb je zoo lief, en ik zal alles kunnen. Ik zal gezond worden en vitaal, en geen kind meer zijn, en ik zal een man worden, een man! Maar zeg me één woord. Ik vraag niets van je, o God, niets. Maar zeg alleen, één woord: dat je niet gelooft, *dat je heelemaal dood bent*. Dat je zooveel wel van me houdt, dat je zal probeeren te herleven. Ik zal alles voor je zijn. Ik zal je aanbidden, en ik zal groot voor je worden, groot en sterk. Ik zal me in een Metamorfoze voor je herscheppen, immens, immens: ik kan alles voor jou. Maar zeg één woord. Schrei niet meer. We zijn zoo jong; het heele leven is er nog voor ons: reken niet af voor goed. En ik vergeef je alles, en ik zal je nooit iets verwijten: ik zeg dat, omdat je

jezelve vertrapt noemde, bezoedeld.... Je verleden zal ik heelemaal ontkennen. Ik zal zelfs je man niet haten.... Maar zeg één woord, één woord....!

Zij snikte op den grond, in een gedoken, tegen hem aan, tegen zijn knieën, onmachtig hun geluk te grijpen.

Want in haar was de twijfel:

Dat hij niet sterk zoû kunnen zijn, al beloofde hij nu.

En de zekerheid, dat zij kracht zoû behoeven, zoo zij herleven zoû — dan meer dan ooit.

Zij verlangde niets liever dan zich te laten meêsleepen door hare emotie.

En in die emotie haar schijndood te laten ontluiken tot nieuw leven.

Maar om hare jaren van leed, bleef eene voorzichtigheid haar bij.

En zij hield, haars ondanks, zichzelf tegen....

Tòch was zij nog nooit zoo ontvankelijk geweest, als nu, in deze verrassing van levenscrisis.

En dat zij zoo in wanhoop snikte, was wel, omdat zij de waarheid van hun noodlot, in de duisternis, klaar duidelijk zag....

— Ik kan niet, Hugo, sprak ze. Ik kan dat woord niet zeggen. Ik hoû te veel van je, om je een valsche hoop voor te spiegelen. Ik weet,

dat er nooit geen twee-geluk voor ons beiden was weggelegd: onze zielen zijn in geen evenwicht. Ze hebben elkaâr toch één oogenblik gevonden, ze hebben geleden met elkaâr. O, dat is al geluk, samen te lijden. Ik dank je ervoor, en ik, ik vraag niet meer. Vraag ook niet meer. Vergeet me. O, als je in me zien kon, je zoû me gelijk geven. Als je zien kòn, hoe dood ik ben. Ik ben oprecht, heel oprecht in dit moment; jij hebt me zoo gemaakt, omdat je zelf zoo waar was. Maar, na dit oogenblik moet alles... moet alles...

— Wat, Hélène?

— Tusschen ons gedaan zijn. Ik voel dat zoo. Ik weet dat. Er kan niets tusschen ons bloeien. Zie mij niet meer, ga weg van Parijs; of als je hier blijven wilt, zal ik weggaan... Ik heb je tot me geroepen, en, als het moet, zal ik voor je uit den weg gaan, ook omdat ik me sterker voel in het leven dan jij, maar dan ook zoû ik je willen zeggen: blijf hier niet. Het leed, dat ik je, zonder te willen, gedaan heb, zal je elders gauwer vergeten. Ik mag dat wel zoo hopen, niet waar...?

Zij was kalmer geworden: aan zijn voeten, gaf zij haar raad, met een kalmer stem van koeler inzicht.

— Maar wil je dan volstrekt hebben, moet het dan volstrekt, dat ik je vergeet....!!

Zij vatte zijn handen.

— Als je kan. Als je niet kan, vergeet me dan niet; blijf dan een herinnering aan me bewaren, maar niets meer dan een herinnering. En laat het sprookje, dat je me zoo even vertelde, een goed einde hebben: laat de arme kleine ziel genezen door de trouwe gezonde liefde van de kunst. Kan het zoo niet?

— Als je het zoo wenscht....

— Kan het dan misschien zoo worden.... om mij?

— Misschien.

Hij loog om haar te sparen.

Hij wist, dat zij altijd meer zoû blijven dan herinnering.

Het fatale kan niet wegwisschen tot een schim.

Het fatale blijft diamanthard werkelijk in onze ziel.

In den donker zag zij niet zijn logen.

— Om jou.... herhaalde hij.

En hij wist, dat het nooit zoû zijn....

Tusschen hen was de waarheid uit, de waarheid, die niet gezegd mag worden, en die één oogenblik tusschen hen beiden klaar was geweest.

— Adieu, dan.... sprak hij heel zacht.

Zij kon hem niet zien in den donker.

— Adieu, sprak zij ook. Misschien zien we elkaâr later eens terug, na jaren. En dan is dit alles een droom.

Het gewone leven weefde zich tusschen hen weêr, als een vaal web.

— Een droom . . . herhaalde hij.

Werktuigelijk zocht hij zijn hoed, en opende de deur.

De vestibule was verlicht en verblindde hem.

— Adieu, sprak hij nog eens.

Hij hoorde niet, wat zij antwoordde.

Hij hoopte, dat zij hem nog terug zou roepen, maar dat was het niet, wat zij zeide.

Hij zag haar staan in de deur, hel verlicht als een vizioen, transparant, klaar en immens.

Zij vulde als een glans geheel zijn blik.

Hij wist niet hoe hij zich afwendde. Maar hij ging de trappen af. Hij was zwaar van het gewicht van zijn doodzieke losgescheurde ziel. Stil krankzinnig droeg hij haar meê, als een bloedend gewonde.

Buiten kletste de regen op hem neêr, het straatgewone leven. Rijtuigen ratelden tegen elkaâr in. De lantarens en uithangborden schreeuwden geel en scharlaken; de menschen liepen onder natte parapluies . . .

Dien nacht telegrafeerde hij aan Dolf den Bergh:

„Kom morgen: ik ben heel ziek”.

XV.

Het was het geheim van zijn ziel, dat hij niet zeggen zoû. Hij lag in bed, de kamer half donker, en Den Bergh zat te schrijven. En terwijl Aylva naar Den Bergh zag, die dacht dat hij sliep, nam hij zich voor het nooit en het aan niemand te zeggen.

Het was het zieke geheim van zijn ziel. Het was het geheim, dat hem de koorts gaf, die gloeide in zijn lichaam; de pijnen, die klopten in zijn hoofd; den zenuwkuch, die schokte zijn borst. Het zieke geheim, dat zijn ziel had doen vallen in onmacht, omdat zij te zwak was het loodzware leed te torsen, met zich meê door de straten en door het leven, dat, zoo vreemd, geheel het zelfde was gebleven. De wereld scheen niets te weten, want alles was het zelfde. De dingen in de kamer, de geluiden op straat: alle silhouet en alle muziek. Het was als een schouwspel, dat doorgaat, terwijl in de zaal een gestorven is. Er was een wreedheid in, die meer verbaasde, dan pijn deed:

een wreedheid, onbewust, onwillekeurig. Het maakte Aylva alleen zeer hersenmoê, terwijl hij lag in bed.

In zijn hoofd was die moêheid, in zijn hersenen. Hij sprak daarom nauwlijks. Aan Den Bergh, die hem zoo vond, zeide hij, dat hij te veel had gewerkt in den laatsten tijd: zich òverwerkt had. Den Bergh liet een dokter komen. Die schreef iets voor, sprak van rust, rust.... Het was een lief woord, rust. Het was als eene liefkoozing, een glimlach.

Het zieke geheim van zijn ziel was de immense wanhoop. Het was niet te zeggen, te denken, te voelen; het was niet weêr te geven aan een ander. Het was het zwarte niets, het was het zwarte Nirwana....

En de wanhoop was, omdat hij nu leefde. Als hij nu maar dood ware geweest.... Maar het was het *aanvoelen* van te leven in dat zwart. Dan deed alles pijn, wat de ziel aanvoelde, of alles éene wonde was, en schrijnde. Dan was het beste onbewegelijk te liggen, en te kijken naar Den Bergh, die schreef.

Heel aardig was die geweest: dadelijk verlof gevraagd: gekomen, niets verteld aan mevrouw Aylva: alleen gezegd, dat hij Hugo eens op ging zoeken in Parijs. Hij had eerst zelve

willen oordeelen.... Heel aardig van Den Bergh. Nu wist mama niets en Emilie niets, en niemand. Hij kon nu alleen ziek zijn, en Den Bergh zorgde voor hem.... Dat was goed: dan behoefde hij niet te spreken, niet te vragen, niet te bellen. Hij kon zoo blijven liggen. Den Bergh was goed om zieken op te passen, zoo met zijn ouwelijkheid, zijn langzame bewegingen.

Een goede jongen, Den Bergh. Maar hij zou het hem niet zeggen, het zieke geheim, het geheim van pijn. Waarvoor zou het goed zijn het ooit te zeggen? Nu wist niemand het, en dat was bijna iets zoets. Hélène.... dat was niemand: dat was mevrouw De Vicq, bij wie hij een visite gemaakt had, en had gedineerd. Zoo waren er anderen. Mevrouw De Vicq.... dat was niemand. En voor hem, voor hem was het Hélène, was alles Hélène.... O, het deed zoo pijn! Het schrijnde zoo! De kleine ziel... Ze was zoo zwak en zoo verlaten nu, gejaagd buiten haar hoekje in het pikdonker....

Hij draaide zich om op zijn kussen. En hij kon het niet inhouden: hij snikte, heel zachtjes, om het Den Bergh niet te laten hooren. Hij verlangde zoo naar haar! Hij voelde het zoo: hij kon niet buiten haar stem, en haar oog,

en hare beweging, buiten de afstraling van haar wezen. Ja, het was wel waar, de ziel was zoo klein, zoo klein. Ze leed als een kind, dat geslagen is en geliefkoosd wil zijn. Ze leed niet als de ziel van een man....

Hij zoû het maar nooit zeggen. Ze zouden zeggen, dat hij flink moest zijn, en werken, en romans schrijven, en reizen. Hij wist, dat hij niet zoû kunnen. En ze zouden nooit begrijpen, dat hij zoo kind was, zoo klein, zoo hulpeloos. Hij was immers vijf-en-twintig en een man. Hij zoû het maar nooit zeggen, en zelfs niet aan Den Bergh. Die had ook verdriet gehad, om Emilie; maar hoe vreemd, hoe vreemd verdriet! Zoo vaag, zoo ongeloovig aan zijn verdriet, en toen een boek gegeven: Gorters „Mei”, met een opschrift en een datum! O, hoe gaarne had hij zóó verdriet willen hebben, met Gorters „Mei” en een opschrift en een datum! Niet meer het verdriet, dat leefde in zijn ziel, er aan knaagde als een dier, en hem honger deed lijden.... Zoo koud voelde hij zich, en hij had zoo honger....!

Hij snikte zachtjes, en Den Bergh hoorde, en hij kwam op hem toe, zacht op de teenen.

— Huil je zoo, Hugo?

— Neen.

... Waarom?

— Niets. Pijn in mijn hoofd... Laat me maar stil liggen.

Het duurde lang eer Den Bergh weêr schrijven ging. Hij dwarrelde door de kamer, heel lief en heel omslachtig. Aylva hield er om met snikken op.

— Het gaat weêr over: ga nu weêr schrijven. Ik zal wat gaan slapen: dan gaat het over. Ga nu weêr schrijven....

Nu niet meer zoo huilen, wat gaf het? Zoo zouden ze het weten gaan, en altijd geheim moest het blijven....

— — — — —
Wat was hij goed, Den Bergh! Hij zorgde met zoo een teederheid, terwijl Aylva maar in bed lag. En had hij dan niets meer te zorgen, dan schreef hij, met nu en dan een enkelen blik naar het bed, naar de zieke silhouet in den rooden schemer der gordijnen: bleek hoofd op wit kussen....

In den haard dansten de lange vlammen. Schreef hij aan „Maria Lescinszca”? Aylva wilde het niet vragen. Hij was overtuigd, dat „Maria Lescinszca” niet goed zoû worden. Zoo een pompeus motief, en Den Bergh deed het zoo klein, zoo burgerlijk, zoo weinig in Louis XV-stijl, met pijn-

lijke pogingen om er een pathetischen zwaai in te brengen, als in Shakespere; of teedere symboliek, als in Maeterlinck. Hij herinnerde zich een pompeus portret van Maria Lescinszca in den Louvre: zoû Den Bergh dat ooit gezien hebben? Dàt moest hij zien: dat zoû hem een beetje zijn kleur geven, die hij miste....

O, het deed zoo een pijn! Het zieke geheim lag in zijn ziek hart en hij dacht aan den Louvre, en Maria Lescinszca en Den Bergh! Niet eens stonden zijn gedachten stil om allen te treuren over het zieke geheim. Stil moesten ze nu zijn, stil: ze waren als stoute kinderen, die leven maakten in een ziekekamer..... O, te moeten leven, te moeten ademen! Alle paradijs was weg, alle regenboog, alle verschiet van licht.... Grauw was het buiten, met de lage sneeuwzware wolken, die den geheelen dag al dreigden. Was de zon dan verloren voor altijd? En de huizen buiten stonden zoo onverzoenlijk hoog, altijd de zelfde, de hooge étages met ijzeren hekjes van balkons, drie, vier, vijf étages: doozen met menschen, dui-zenden....

Zoû *nooit* het geheim, dat ziek was, dan sterven...?

Het deed zoo pijn....

Kon het dan niet slápen gaan, als het niet sterven kon? ?

Neen, zelfs niet slapen....

Er was geen vrede.

Er zoû geen rust zijn.

Er was niets dan het leed,

En om het leed heen, de stad onverzoenlijk en grauw;

En om het leed, het leven, dat de zon verloren had, achter de sneeuwzwarte wolken.

— — — — —

XVI.

— Zie je Hugo, ik kan nu nog een paar dagen maar blijven, tot den veertiende....

Het was vreemd, hoe kalm hem die woorden van Den Bergh lieten. Als Den Bergh weg was, zoû hij toch alleen zijn, eenzaam met zijn leed, en ziek.

— Den veertiende...?

— Ik heb niet langer verlof...

Alleen hier in Parijs...? Neen. Hoe lang was hij al hier? En hij telde de dagen, de maanden. Was het al zoó lang? Het scheen kort: het scheen of H    ne gisteren gekomen was, en als een lichtstraal gegaan was door zijn leven heen, en of het nu alleen de wolken

waren, zwaar van sneeuw . . . Waren het waarlijk wel maanden? Hij telde ze nog eens. Het was bijna een jaar: het jaar van zijn leven. Er was voór dat jaar niets geweest. Er zou na dat jaar niets komen. Al in het verleden zag hij zijn jaar, als ééne zonnige wijdde: hemelsche landschappen in kristallene licht. Nu was het de dood in het leven, de eeuwige smart. Waarom was hij niet gestorven? Maar als men niet aan smart gestorven was, op het fatale oogenblik . . . dan moest men leven.

Het was nu te laat om te sterven. Maar wanneer was het fatale oogenblik geweest?

Al redeneerde hij nu, leed hij daarom minder, dan hij één oogenblik, zelfs het fatale, gedaan had?

O, het hatelijke leven! Het ging maar door. Het liet hem redeneeren. Het liet hem lijden. De klok sloeg onverbiddelijk haar uren. De dagen gingen voorbij. Den Bergh was al sedert tien dagen bij hem. Het was zoo koud alles . . .

Waar was Hélène?

Wat zou zij doen? Wat zou zij denken nu?

Hoe vreemd, dat zij niet bij hem was.

Hij was toch ziek . . .

Zij zou nooit komen. Toen de waarheid tuschen hen gezegd was, was het uit als een

tooververhaal. Het laatst, dat hij haar gezien had, was in de deur als een glans.

Verblind, ziek, was hij door de straten gegaan.

Nu overdacht hij dat, en telkens het zelfde, telkens weér. Met de dagen, die gingen, wintelde het als 'een wiel in hem om, wiel van zijne marteling.

En hij moest leven, omdat hij niet gestorven was op het fatale oogenblik.

O, als hij gestorven ware, toen hij ging, gestorven op die trap, slakende zijn ziel in haar glans: het laatste, dat hem van haar heugde...!

Omdat dit niet gebeurd was, moest hij leven nu, leven in het koude leven, doorlijden de wreede marteluren, de duizenden, die zouden slaan.

— Als je den veertiende gaat, Dolf... dan ga ik met je meê.

Hij zeide het, onweêrstaanbaar gedreven. Den Bergh scheen gewacht te hebben op dit woord, alsof het geene groote verrassing voor hem zou zijn: toch glimlachte hij tevreden.

— Dan zal ik morgen je koffers beginnen te pakken, antwoordde hij goedmoedig. Maar voel je je niet te lam om te reizen?

— Neen...

— In Den Haag kan je je eigen dokter raadplegen.

— Juist, daarom...

— Misschien een kuur, hè, van het voorjaar?

— Misschien...

— Kom, het zal wel terecht komen...

— O, ja!

— Voel je je wat beter?

— Ja...

XVII.

Het was iets heel innigs stil thuis te blijven in zijn tuinkamer met de kleine serre, terwijl de winterdagen buiten elkander eentonig grijs opvolgden, altijd grijs en vochtig, korte grauwe dagschemeringen tusschen de bladerlooze boomen. Het was of ze uit medelijden laat begonnen, de dagen, en heel vroeg eindigden, en er was nooit een dag van zon, en de zonnelooze dagen waren bescheiden zacht rondom zijn leed, dat te ziek was om de zon te kunnen zien. Ze waren buiten als noodzakelijke eentonigheden, die zich zoo gauw mogelijk maar weêr uitwischten en om de stille villa riepen ze zoo min mogelijk nuttelooze kleur en beweging op. Altijd door, met de roerelooze

treurigheid van hun naakte takken, stonden de boomen, of 's avonds soms woei de wind door ze heen met een klaagtoon van sympathie. De wolken dreven laag als bescherming; de regen viel neêr met een sussend gekletter.

In zijn kamer las hij den geheelen dag, en 's avonds na den eten, — dat altijd alleen was met zijn moeder, — maakte hij, om haar genoeg te doen, om beweging te nemen, een vlugge wandeling. Dan was het donker; de vriendelijke dag was al weêr uitgewischt; hij kwam niemand tegen; soms kletsregende het, of het woei huilend om hem heen, en het gehuil stilde zijne zenuwen als eéne groote klaagmelodie, waarin hij de eigen stem van zijn ziel hoorde. Het was lief, dat de winter met hem meêleed, dat de winter in de Boschjes grauwwas en kort van dag en regensomber, in plaats, dat hij schitterde van bevroren sneeuw, die schelblanken weêrschijn zoû kaatsen als spiegels.... Nu bleef het alles zoo mild van geschemer rondom hem heen, als veroorloofde hem de winter te lijden, te lijden in grauww halflicht; te lijden, heel kort telkens, de heel korte dagen. En de avond ook was kort, met zijn moeder samen: hij las haar wat voor; een kop thee; dan kwam de courant;

het vuur was gezellig, de kamer veilig, de wind woei buiten zoo innig; dan ging hij naar bed.

Overdag las hij, zooals vroeger, vele boeken tegelijk. Veel had hij in te halen om op de hoogte te zijn van de literatuur van den dag. Maar koortsachtig las hij, en zonder zuiver belang. Dan las hij niet uit, bladerde de laatste honderd bladzijden door, en begon weêr een nieuw, en verbaasde zich, dat men zoo heel veel schreef. En dat nog niet alles geschreven zou zijn?! Meêlijdend lachte hij dan om de schrijvers: de armen; ze meenden telkens weêr te geven iets nieuws, in illuzie van hun artistenziel, in zelfverblindings van ijdelheid, onvermijdelijkheid van hun kunst. Hoe weinig was toch dat alles waard, aanschouwing en ervaring te zetten in taal, en naïf het te denken juweel in goud. Boeken te schrijven, boeken te drukken.... En dan de kritiek! De arme kritiek, die alles moest lezen om met artikeltjes vlug de laatste bladzij te vullen van tijdschrift, of in een courant actueel te zijn in het letternieuws. Hoe weinig was het toch alles waard! Het leven kon daar niet om zijn! En toch waren er menschen, die leefden dat leven: ze deden aan literatuur.

Hij lachte er om een beetje: hij wilde er niet bitter om zijn. Zijn leed had hem heel zacht gemaakt, toegevend voor de wereld. Als hij zoo leed, kon een ieder zoo lijden, want er was niets bizonders aan zijn ziel: ze was niets dan gewone menscheijkheid. Genie had hij niet: heel groote gaven had hij niet; wilskracht zoo weinig....

Als hij dus zoo leed, kon een ieder zoo lijden, en dan, wat was er dan leed op de wereld!

De arme menschen, misschien een jaar dachten zij droef aan hun leed: dan spoelde het leven er telkens over, als zee over zand.... en het leed bleef.... waar? O, hij zoû het zijne bewaren! Hij wilde het niet verliezen als korrelen zand; het zoû hem de parelen zijn van zijn zee.

Dan was voor enkelen — de uitverkooren! — het leven, dat spoelde als zee, de kunst. Dan was de kunst, het leven, dat troostend vereffende....

Maar literatuur, hoe weinig was ze waard....! De vele boeken, die hij las, hoe weinig waren ze....! Dat was dikwijls talent, soms bijna genie, en stijl en knapheid van analyse, wat meer nog.... Hoe weinig alles samen....!

Een enkele, half geniaal, half gek, gierde op zijn kunst tot den uitersten trans, boog ze in twee handen rond als een buigzamen straal van glas. . . .

Het was eene zieke kunst, de kunst van het woord. Misschien, in een volgende eeuw, zou ze sterven. . . .

Het waren vage gedachten: hij lag dan op zijn divan, hij tuurde naar den wind, die hilde zoo lief in de boomen. Hij dacht aan plastische kunst: dat was gezond, dat was bijna absoluut, vooral sculptuur: in enkele zuivere lijnen omschetsend het schoone van vorm. . . . O, hoe gezond die kunst, en daarom zeker zoo weinig. . . . En inniger nog, meer ziel, ziel geheel, de teedere muziek, die alles gaf in een droom, zoo heilig, zoo teeder dicht gesluierd de gedachte en het gevoel. . . . Terwijl in het woord, spiernaakt, de gedachte niet kon omsluiert zijn, en telkens het gevoel, trots zichzelf, maar al te klaar zich openbaarde. . . . Morbide kunst, en. . . noodzakelijk van smart, voor wie haar voelt in smart, haar schept in smart, haar schept uit bloed van eigen ziel, kneedt als een vorm van schoonheid, uit eigen levensleed.

Het was wel zieke kunst, de kunst van het woord.

Misschien — na honderd jaren — zou ze gestorven zijn, en liggen als een witte vrouw. Wie zou de laatste rozen van zijn zielebloed haar dan hebben gewijd....

Ze waren treurig, die gedachten.

Ze waren wel ondankbaar, ondankbaar aan de gróote Kunst, die toch gekomen was, gezond, en niet morbide! Hij heugde zich zijn sprookje, hij heugde zich Hélène....

Het was wel moeilijk iets te weten! Te weten iets van leven, iets van kunst.... Maar niet van liefde.

Dat was eenvoudig. Dat was gemakkelijk.

Dat was zoo waar, zoo absoluut....

Dat was gevonden, het absolute.

Dat was geluk.... onzegbaar teêr geluk nog in zijn levensleed: de laatste weêrschijn van verloren paradijzen....

XVIII.

Het was heel innig zoo alleen te leven, en zijne eenzaamheid was als een klooster. Niemand zag hij dan zijne moeder, Emilie en Den Bergh. Mevrouw Aylva leed er onder, dat hij niet met haar sprak: zonder te weten waarom, leed zij

met hem. Want zij had wel doorzien, dat het geene overwerking was; haar moederangst doorzag wel, dat het dät niet zijn kon: de dokter behoefde het haar niet te verzekeren.

Aylva kon niet spreken, zij kon niet vragen, en in hun teeder samenzijn van iederen dag, haperde iets, was telkens als een kleine tegenstand; verborgen, geheimzinnig. Emilie kwam dikwijls des morgens, voor twaalfen; soms bleef zij dejeuneeren. Dan bracht zij, in de doffe atmosfeer der kleine villa, den zachten glans meê van zichzelfe.

Zij sprak over dingen van buiten af, waarvan de echo anders niet doordrong tot Aylva.

Zij bracht iets meê van harmonieuze levensfrischheid, van kalme rust; haar oogen, haar glimlach zeiden, dat het leven niet zoo grauw was, als de winter daar buiten.

Een onverwelkbare hoop klonk uit haar stem, als een klank uit een sprookje.

Ook zij, ze vroeg hem niets, maar hij twijfelde of zij niet wachtte, tot *hij* iets zeggen zou . . .

Des middags, na vieren, kwam Dolf den Bergh. Hij sprak over boeken, literatuur, tooneel, maar Aylva, in hem, zag, dat ook hij iets verzweg. Hij vroeg niet alleen niet, z e l v e v e r z w e e g h i j

Dan vroeg Den Bergh naar „Nirwana”, maar drukte hem op het hart er niet aan te schrijven, en rust te nemen, veel rust voor hoofd, voor zenuwen. Dat vroeg hem ook zijn moeder. Waren zij dan weg, dan glimlachte hij, en nam uit den grooten, rooden leëren omslag, waarin hij zijn werk bewaarde, de al vele bladzijden, bezaaid met zijn klein, onduidelijk schrift. Dan las hij „Nirwana” over, vol teederen weemoed. Zoû ooit dat boek nog worden geschreven? Hij twijfelde... Misschien was het nu uit, voor altijd.... Misschien zoû nu voortaan de kunst roepen tot zijn ziel... en te vergeefs...! Het Heimwee zoû in haar niet meer smachten, onduldbaar. Hij twijfelde...: het Heimwee smachtte altijd. Het Heimwee smachtte al nu weêr. Hij las de bladzijden over, hier en daar met een potlood verbeterde hij... Een scène, die hem plotseling niet beviel, schrapte hij door met een groot kruis, en begon ze in eens op nieuw...

Zoo vond hem zijn moeder en zij verweet hem, dat hij werkte, schreef... Hij werd geprikkeld, zenuwachtig, driftig, vroeg waarom ze toch bang was voor kunst. Of ze dan nooit begrijpen zoû: kunst... Of ze dan altijd zijn leven wilde klein, alledaagsch...??

Het waren harde woorden.

Zij ging weenende weg...

Dadelijk begreep hij hoe slecht hij was.

Hij wilde haar achterna.

Hij kon niet.

Een slechte koppigheid hield hem nog tegen, en meer nog, een onmacht: een vrees met haar te spreken.

Wanhopig, omdat hij zoo slecht was, slecht tegen zijn moeder, die hij had willen krenken in haar eenvoud, zijn moeder, die alles was van liefde voor hem, smeed hij „Nirwana” van zich, wierp zich op zijn divan, snikte, haakte woedend zijn nagels in de mooie gouden stof, de stof van den kroonprins van Siam.

Zoo vond hem Emilie in wanhoop. Hij sprak van zijn moeder, toen wilde hij verder zeggen: hij meende, dat zij wachtte op iets van openbaring.

— Laat me je iets bekennen, Emilie.

— Wat, Hugo?

— Ik heb me niet overwerkt. Ik heb verdriet. Ik zoû willen werken. Het zoû me goed doen...

Hij zweeg, zij vroeg niet verder. Zij stond op, en de verstrooide bladzijden van „Nirwana” plukkende waar ze lagen door de kamer, ver-

zamelde zij ze zorgvuldig naar de volgorde der bladzijden. Maar hij zag, dat hare lippen trilden, hare vingers beefden.

— Emilie....

— Wat, Hugo?

— Ik zou je zooveel willen zeggen....

Zij sloeg haar oogen nu naar hem op, zij sprak met moeite:

— Als het je verlucht... Hugo... zeg het dan. Maar... zou je niet liever... het eerst zeggen... aan tante. Ik heb haar zoo even gezien, vóór ik bij je kwam... Ze heeft zooveel verdriet... Zij lijdt zoo, omdat ze niets... van je weet. Ze is altijd zoo lief, Hugo... Zeg het haar, haar eerst... Hier zijn de bladzijden, ik heb ze allen geschikt... Ik zal ze leggen in den rooden omslag....

Hij zag haar doen als zij zeide.

— En dan kom ik morgen terug.

— Blijf nog, Emilie....

Zij glimlachte.

— Ik moet heusch weg. Morgen kom ik terug om dezen tijd. Wil je dan met me spreken, dan zal ik heel gaarne hooren. Maar als je het morgen niet meer noodig vindt, doe het dan niet. Je moet doen, zooals je het liefste wilt... Ik wil natuurlijk heel gaarne naar je

luisteren: dat begrijp je. Kom, ik ga nu weg, en ga jij nu... naar tante. Wil je?

Hij knikte. Hij stond op, en zij leidde hem meê de gang uit. Aan de deur van de kamer, waar mevrouw Aylva zat, drukte zij heel ontroerd zijn hand, en glimlachte. Toen ging ze....

— Ze is zoo lief... dacht hij droef.

Hij maakte de deur open. Zijn moeder zat bij het raam, de handen in den schoot, te turen in den grauwen winter buiten. Ze zag niet om.

Hij naderde heel langzaam.

Hij knielde bij haar neêr, en legde als een kind zijn hoofd op hare knieën.

— Mama, vergeef me....

Hij voelde haar hand over zijn hoofd zacht streelend gaan.

Haar tranen drupten op zijn voorhoofd.

— Mama....

Toen zeide hij het haar.

Aan hare voeten, het hoofd in haar schoot, zeide hij haar het zieke geheim, en zeide hij het heel eenvoudig....

Dat hij hield van een vrouw.

En dat zij niet genoeg van hem hield, om de zijne te worden.

En dat dat alles was, en dat hij heel, heel veel verdriet had, zooveel, dat hij dacht te zullen sterven....

Zij drukte hem vast tegen zich aan: haar tranen vloeiden.

— Vergeef me, dat ik zoo slecht was, zoo even, mama.

Zij zeide niets, hare tranen vloeiden, zij kon niet spreken. Zij vergaf hem met haar kus.

XIX.

Nu kon hij werken. Zij lieten hem met rust zij schenen te vinden, dat zijn kunst hem misschien genezen kon. Dolf den Bergh was wat verbaasd, maar omdat Aylva er zoo kalm over sprak, nam hij aan, dat arbeid goed is voor de zenuwen. Emile vroeg niet naar de haar beloofde bekentenis, maar er was iets in haar *of ze wist* en Aylva vermoedde, dat zijn moeder met haar gesproken had. Geregeld des morgens kwam zij hem storen in zijn schrijven, en zeide dan vroolijk, hoe zij zorgde, dat hij niet te véel zoû werken.

Op zoo een morgen vertelde zij hem een groot nieuws. Had hij het niet gemerkt....? Het was een heele roman geweest. Had hij

heusch niets gemerkt...? Zij had er veel verdriet van gehad, maar daar was nu geen reden meer voor. Terwijl Aylva was in Parijs, was Den Bergh veel in huis gekomen op de Laan Copes. Daar was veel over gesproken geworden. Maar wat had zij er aan kunnen doen, zonder onbeleefd te zijn....?

Toen had Den Bergh haar ten huwelijk gevraagd.... Dat scheen onvermijdelijk te moeten. Hij had haar gevraagd. Zij had geweigerd, zoo zacht zij kon; zij had gesmeekt toch vrienden te blijven.... Zij geloofde, dat hij een tijd lang veel verdriet gehad had; haar oók had het innig leed gedaan.... Maar zij had niet anders gekund.... En Gorters „Mei”, had Den Bergh haar herinnerd? Zij had immers Gorters „Mei” ontvangen van hem, aangenomen van hem.... Dat zij dat boek, juist dat boek, van lente en liefde, aangenomen had als zijn geschenk, had hem doen koesteren hoop. Waarom had zij anders niet geweigerd...? Zij had bekend zulke symboliek niet begrepen te hebben. Hij had haar geloofd, omdat zij eerlijk, hoog, waar, dat bekend had.... Hij had een tijd lang veel verdriet gehad: hij was er nu wel over heen, dacht zij.

Aylva was geheel verbaasd.

Verloren in zijn eigen leed, had hij noch iets aan Den Bergh gemerkt, noch iets aan Emilie.

En plotseling, met een schok, in het egoïsme van zijn smart, beleedigde hem hun kleine roman, beleedigde het hem, dat Emilie zóó moeilijke dagen had gekend, dat Den Bergh had geleden.

Het verwonderde hem naïf, dat er ander leed op de wereld was, dan het zijne, leed van medelijden, en leed van liefde, leed, dat identiek kon zijn aan hun heilig leed, het leed van Hélène en van hem.

Dat krenkte hem in de oorspronkelijkheid van zijn smart, als pleegde men het plagiaat er van.

Hij zag, dat hij laag, dat hij onedel was, zóó te voelen, en hij vermocht niets tegen dat gevoel.

Op dit oogenblik was zijn smart litterair in hem, als een gedicht, een roman, en hij duldde niet, dat men hem imiteerde. . . .

Het was een diep rampzalig oogenblik.

Hij voelde zich tot stervens toe wanhopig.

Want met zijn duidelijken blik in het diepst van zijn eigen ziel, — zijn eenige gave van menschenkennis: hij, die niet gezien had het leed, dat vlak bij hem geleden was! — met

zijn duidelijken blik, zag hij op dit oogenblik al het litteraire van zijn leed, en behalve, dat het hem pijn deed, niet te kunnen voelen voor Emilie's medelijden en Den Berghs zielsverdriet, moest hij de smart ondervinden, van te twijfelen aan de levende waarheid zijner eigen sentimenten.

Dat, wat hem de heilige waarheid geweest was, de heilige Passie, de heilige kruisiging van zijn ziel, een roman, een gedicht!

O, dat was een vloek, de vloek van de kunst, die niet kwam, als men haar tot troost wilde en schoonheid, als men haar lief had als muze en fee, maar die kwam als actrice, met haar spel en haar fard, haar gebaren en houding, obsedeerend en woelig, in het stille gesloten huis, waar onze zwakke ziel dood ziek lag!

O, weg, weg, de donkere ziekekamer uit, weg met dat wringen van armen, dat opslaan van oogen, weg met de lange zinnen, de zinnen van stijl vol effect gezegd!

Genade voor dien vloek!

O, waarom was het leven niet eenvoudig, de liefde niet verblindend waar als zonnelicht, het leed niet helder klaar als water....

Het was een diep rampzalig oogenblik....

Ondertusschen ging Emilie voort met haar verhaal.

Hij, Den Bergh, meende zij, hij was er dan wel over heen. Want, verbeeld je: hij had haar zelve bekend nu verliefd te zijn, hij wist niet op wie... op één van twee zusters — zij noemde den naam — en hij wist niet op welke... Zij lachte er een beetje om, ronduit blij, omdat zij nu was buiten spel...

Toen zag zij Aylva aan.

Zijn starre blik vol wanhoop trof haar.

Op haar verhaal had hij geen enkel woord geantwoord; zij voelde, dat hij leed; zij meende, dat hij niet gehoord had, verloren in zichzelf.

O, hij zou nooit weten, hoe zij hem liefhad! Waarom: haar liefde was hem niets, hem, die zoo leed, dat zij het nu zag wellen uit zijn oogen. Nóoit zou hij weten, hij, die aanbad een ander, een verre, daarginds, in de verre stad van zijn smart. Maar haar, haar was heur liefde alles, en zij kon hem niet zoo lijden zien. Zij moest hem geven een beetje haar troost, zooals zij toch wel vermocht...

— Hugo... wil je liever werken? Wil ik weggaan? Verveel ik je met mijn verhaal?

Hij kon niet spreken en schudde zacht het hoofd van neen.

.... Een beetje haar troost, zooals zij toch wèl vermocht...

— Kan ik iets voor je doen, Hugo? Zeg me, wat is er?

— Niets, Emilie. Zeg me alleen:.... Den Bergh, toen hij verdriet had, verdriet om jou. ... hoe was hij toen?

— Hoe meen je?

— Hoe deed hij. ...?

— Hoe meen je, Hugo?

— Zat hij stil, of lag hij op zijn knieën voor je, of stelde hij zich erg aan, of h o e d e e d hij tegen je? Sprak hij lange zinnen, of maar nu en dan een kort woord...? Wat kijk je vreemd? Begrijp je niet, waarom ik dat vraag....?

Zijn stem werd hard, ruw: zij kende zoo zijn stem niet.

— Begrijp je niet, hokte hij voort, en wreed klonk elk woord, gezweepslaagd uit zijn mond. Ik schrijf een boek, niet waar: „Nirwana”. Nu, en we schrijven tegenwoordig de waarheid, zooals het leven is. Niet meer zooals vroeger in de Romantiek. We zijn „modern” tegenwoordig. Nu woû ik weten hoe Den Bergh had gedaan tegen jou, in de groote scène van jullie roman. Dan woû ik dat nadoen in mijn boek. Begrijp je nu? Dat woû ik nadoen, dan wordt het mooi... Begrijp je mij nu nog niet?

Waarom kijk je nu zoo vreemd? Ik moet mijn kunst toch nadoen naar het leven. Den Bergh... die is moderner dan ik: veel moderner. Ik ben vieux jeu. Als ik ooit zelf een roman had geleefd, zoû ik daar niets van kunnen gebruiken. Want die roman zoû ik *als boek* gevoeld hebben, begrijp je, en niet als ware waarheid. Zoo ben ik. Je wist het niet, niet waar? Neen heusch: zoo ben ik. Ik kan geen waarheid voelen. Mijn gevoel is comédie: mijn talent — denk ik — speelt comédie in me, als ik wat voel.... O, dat zoû niets waard zijn, mijn gevoel, niets waard, voor mijn eigen niet, en voor mijn boeken niet, voor niets, *voor niets!*

Ze zat hem aan te staren, gevouwen hare handen, haar oogen vol tranen, haar mond van angst verwrongen.

Zij doorzag nog niet waarom hij zoo sprak: zij voelde alleen, dat zijn ziel strak gespannen was van marteling, als met snaren, die snerpden, vóór ze breken zouden. O, dat, dat voelde zij, al wist zij niets. En, haars ondanks, zeide zij een klank van liefde, van zielsmedelijden, van willen troosten, en niet weten hoe:

— Mijn arme jongen!

— Ik begrijp niet waarom je mij beklagt, sprak hij onwillig met zijn harde stem.

— Ik zal het niet doen, als je het liever niet hebt, Hugo, antwoordde zij.

En zij stond op. Zij wilde gaan. Zij voelde, dat zij niet troosten kon. Zij begreep, dat zij niets vermocht. Zij zou maar liever gaan. Hij verlangde zeker alleen te zijn. Alleen te lijden... en dan weêr te komen een beetje tot rust.

Zij was opgestaan, en strekte hare hand uit.

Zij zag er zoo fijn en zoo lief uit, en al hare hoogheid weggesmolten in gevoel, in fijn gevoel, dat als een waas was om haar heen. Hare oogen heel zacht van blik, vol weemoed; hare lippen, wat liefjes lachend, pijnlijk getrokken; en de slanke bevalligheid van hare lijnen gaven haar iets van het sprookje, van prinses of lelie, vaag, zonder eigenlijk plastiesch uit te duiden, hoe ze was, omdat het tooverlijnen bleven.

Misschien nu voor het eerst voelde hij:

Dat zij hem liefhad.

Maar wat wist hij?

Het behoefde niet zoo te zijn.

Zij kenden elkaâr van kinderen af; zij waren geweest als broêr en zuster....

Misschien was het niet meer, dan dat...

Hij... O, neen, hij had H    ne lief....

O, God, ja: het was geen comedie, het was geen kunst: het was kristalhard waar in hem, zwaar en fataal.

— Blijf nog, Emilie

— Als je het gaarne hebt

— Natuurlijk Ik was niet lief tegen je.

— Wel neen: dat was het niet. Ik dacht, dat je misschien alleen wou zijn.

— Alleen Alleen!

Een zoo immense vertwijfeling klonk in dat woord, dat zij weêr naast hem ging zitten, en vatte zijn hand.

— Hugo, sprak ze, haar oogen vol tranen. Wij lijden ieder op onze beurt. Den Bergh, en jij, en ik

— Jij?

— Waarom ik ook niet? Iedereen op zijn beurt

— Dat beleedigt je bijna, als je alléén wilt lijden

— Ik zou zoo graag iets willen zeggen, Hugo, maar ik weet niet wat. Je bent in zoo een harde stemming. Waarom?

— Ik twijfel aan mijn leed, Emilie, soms... Nu al niet meer zoo geheel en al... Nu voel ik wel weêr, dat mijn verdriet heel erg waar is... En zoo is het beter.

— We twijfelen soms allemaal, Hugo, ... aan ons leed.

— Dat is dus ook al niet oorspronkelijk in me?

Zij zaten samen op den divan, zijn hoofd lager dan het hare in de kussens, zij rechtop. Zij streelde even over zijn haar.

— Neen, antwoordde zij, droefjes lachend. Ook niet oorspronkelijk. Menschelijk is algemeen. En menscheijkheid is beter dan oorspronkelijk. Wat kan het je schelen oorspronkelijk te zijn...

— Je hebt gelijk, Emilie. Je kan soms heel eenvoudige ware dingen zeggen. Ze klinken zoo zuiver. Ik hou zoo van dat zuivere in je... In mij is alles zoo troebel...

— Arme jongen...

Zij schrikte: het was de tweede maal, en weêr: haars ondanks...

Hij keek een beetje lachend op.

— Je mag me wel beklagen. Het doet me goed. Ik ben net als een kind. Als ik pijn heb, wil ik wel beklaagd worden.

— Nu heb je weêr je gewone stem, Hugo.

— Het is wel heel moeilijk: alles... ons leven, en ons verdriet, en onze kunst... Ik geloof ook niet, dat ik bitter van natuur ben. Alleen nu en dan maar... O, zoo te lijden, en dan te twijfelen...!

Zij nam zijn hoofd in hare armen.

— Twijfel niet... fluisterde ze. Je leed moet

waar zijn. Ik voel, dat het zoo is, Hugo. Ik weet niets, niets, dan wat tante mij verteld heeft. Maar mijn gevoel bedriegt mij nooit. Kan het je een beetje troosten... als ik... je verzeker, dat je heusch lijdt... in waarheid...; als ik je verzeker, dat ik dat voel?

Hij zag haar diep in de oogen. Hij wist niets dan zichzelf; zijn menschenkennis zag alleen zichzelf: ze zag niet haar, vlak bij hem.

Hij vermoedde wel; hij wist niet.

Maar in haar woorden voelde hij de frischheid, als van een bron, van dauw, heel zacht, met teedere vingers neêrgesprenkeld.

Zijn ziel ontspande zich als in een bad.

Zij zag hem aan met droeven lach, en wachtende op zijn antwoord...

— Ja... sprak hij eindelijk in ruime verlichting, van egoïsme, heel zacht.

En moê sloot hij zijn oogen in haar arm, als woû hij slapen gaan.

XX.

Lief was het toen zijn boek geschreven was: „Nirwana”.

Hij had nog niets omtrent de uitgave be-

paald, en het was nog van hèm, geheel en al.

Het waren in den rooden omslag de fijne, opeengestapelde blaadjes papier, dicht beschreven met zijn kleine hand, onduidelijk, geheim. En „Nirwana” was nog niets anders dan etherische teederheid, dan een tooververhaal van twee zielen, een klein mysterie in zijn eigen kamer, waar niemand van wist, dan Hélène, heel ver; waar hij zelfs niet van had voorgelezen, aan Emilie of Den Bergh. Maar toch, de metamorfoze, die dezen keer geheel leven geweest was en tastbaar gevoel, en tastbaar leed, was uitgeleefd en uitgeleden nu.

O, hoe dicht was ze samengeweven met waarheid, zóó, dat nauwlijks was te onderscheiden, wat waarheid was en wat metamorfoze!

Hij was zijn held geweest; zijn held, hij, en toch... toch was hij zich, en was zijn held een ander.

Het was het eeuwige weêrspel, het als terugkaatsen van stralen, op spiegels over elkaâr, het vangen en weêr terugzenden van stralen door een prisma.

Uitgeleefd, uitgeleden! O, niet de waarheid, die nog altijd leefde, nog altijd leed — besprenkeld als een bloem door Emilie's erbarmen

— maar de metamorfoze: efemere schijn-
gestalte van enkele maanden...

En bladerde hij nu door „Nirwana” —
de teêrgeliefde dunne blaadjes, dan zag hij,
dat, — omdat geleefd was de schijn-
gestalte — het boek ook dood lag.

Dat was de onvermijdelijkheid.

Het had geleefd, toen hij het voorgelezen
had, toen het geademd had op zijne lippen,
voor Hélène.

Nu lag het dood, dood als een leven, dat is
voleind.

Maar o zoo teeder, lag het dood, zooals een
leven, dat niets was geweest dan gouden vlin-
derbeweging, een korte pooze fladderend in
idealen zonneshijn.

Teeder lag het dood, als jonge maagd en
jonge knaap, beiden jong, gestorven in omhelzing,
witte violen om hen heen.

Teeder lag het dood, zoo stil en rustig, en
glimlachend heilig, gebalsemd in herinnering...

Over het witte lieve lijk van zijn kunst, over
de doode teêrheid van Nirwana, vielen zijne
tranen neêr, en gingen stil de dagen voort, de
stille laatste dagen van grauwen winter: melan-
cholisch grijs gesluierd, als geesten mede-
lijdend...

Maanden zoo lag lief het lijk, altijd wit,
altijd zuiver, altijd kuisch, van hèm alleen, van
hèm alleen.

De maanden waren omgegaan.

Hij had „Nirwana” voorgelezen aan Emilie.

Hij las het aan Den Bergh.

Vol liefde, vriendschap, namen zij het tot
zich, „Nirwana”; beschouwden zij het stille
witte lijk, in pure bespiegeling van hun aan-
dacht...

En toen gebeurde het onvermijdelijke van
kunst, die niet steriel wil zijn, en zich wil
geven aan àllen: het ondoorgrondelijk geheim
van de wedergeboorte tusschen de menschen,
na het gouden mysterie in stille kamer — na
heilige boodschap, en rein afwachten en ont-
vangen — leven en lijden in heilig gouden een-
zaamheid van ziel, die bijna paradijs is:

Het onvermijdelijke van kunst:

Toen werd „Nirwana” boek.

DEN HAAG—PARIJS. JULI—DECEMBER '96.

IV.

HET BOEK VAN ANARCHISME.

I.

Als dan het leven toch voort moest gaan, dan — moest hij zich bekennen — waren de dagen liefdadig geweest, en was de zomer geweest zoo mild als maar zijn kon, welkoud eerst en vochtig tot Juni toe, maar Juli, Augustus heel innige maanden, aan den zoom van de Veluwe, in de stilwitte duinen, die er witter zijn dan bij Scheveningen, blond van helm.

Dan de lange wandelingen in België, om Luik en in de Ardennen, Chaudfontaine en Laroche, de dagenlange wandelingen, of urenlange liggen, met een boek, in de dichtste plekjes van het park van La Rochette, de blauwe lucht zwoel boven hem, ether neêr-zevende door de takken van beuken, waarvan de blaadjes als goud waren uitgeknipt, en tusschen de hooge halmen gras zoemden heel teêr de kevers of fladderden, om elkaâr heen, kapellen, als kleine gedichtjes.

De idylle van dien zomer troostte heel zacht de tragedie van zijn ziel. Ze was als eene bleeke reconvallescente, die beter wordt omdat levensberusting haar was medicijn. Hij nam ze met zich meê, zijn ziel, in de eenzame plekjes van het park, dat soms kan zijn als van een Schoone Slaapster: dan schemert in de verte heel even het kasteel. Hij nam ze met zich meê, en het werd als zag hij haar liggen — de bleeke zieke, die lief hem was — mèt hèm samen tusschen de hooge halmen: ze hoorde met hem naar de kevers, die zoemden; ze volgde met hem de kapellen, die speelden. En boven hen welfde hoog zich de vlucht, het eindeloos geheimzinnige blauw, als de dom van een tempel, materieloos en enkel lichttrilling en enkel droom, en er drijvend door heen, onaanraakbaar, heel langzame vluchten van wolkengeesten, meêsleepende sluiers van dun mousseline en zilveren rag...

Dat waren lieve weken.

Mevrouw Aylva en mevrouw Van Neerbrugge hadden in het dorp een paar kamers, waarvan Emilie een home had gemaakt. Soms waren het lange toeren; soms kleine wandelingen met de beide mama's; soms groote met Emilie. en eens was Den Bergh gekomen, voor een

vijf, zes dagen. Maar het liefste was te dwa-
len en te droomen in het park van La Ro-
chette en langs de heel hooge bramenstruiken,
die purper zagen van overgroote bramen, te
oogsten tot de vingers bloedbevlekt schenen
en het bijna, bacchantisch, een zwijmel werd:
onschuldige bramendronkenschap....

De dagen droomden weg in veel zon en
veel lucht en een lichte, glimlachende soezing
was zwaar in Aylva's brein, als neuriede er
een wiegezing bij zijn leed.

En toen de dagen wegdroomden en het
langzamerhand weêr tijd werd op te breken,
toen voelde hij geen moed met zijne moeder
terug te gaan naar Den Haag.

Hij had er niets te doen: hij schreef niet,
want „Nirwana” was geschreven — en hij
meende, kalm, dat hij na dit boek nu waarlijk
niets meer schrijven zou....

Dat was een zachte rust, dat zoo te den-
ken, dat hij uitgeschreven was; het niet
te denken in bitterheid en desilluzie, maar
het kalmweg te gelooven, dat het nu wel waar-
lijk was geweest de laatste keer....

Waarom dus naar Den Haag, waar zijn
eigen kamer toch niet voor hem de bekoring
zou hebben van arbeid....

Hij moest zijne moeder overtuigen, dat hij veel beter was, heel kalm, dat hij er wel plezier in hebben zoû alleen te reizen dezen keer, en dat hij iederen dag haar schrijven zoû. Zij scheidde zich ongaarne van hem, als altijd: zij was zoo altijd moeder; het liefst had zij haar kinderen altijd om zich heen gehouden. Hij was de laatste, de jongste, die gebleven was, en nu ook ging hij dikwijls weg....

Zij wist, dat het niet anders kon, maar lijden deed ze om die wet van wreedheid in het leven; het langzaam losgaan van de nauwe strikken tusschen kinderen en ouders. Hij had haar niet zoo noodig als zij hem. En toch, hij had haar lief, al zoû hij later voelen eerst hoe lief....

Nu was het redeneeren, zacht overtuigend, dat het heusch goed was, als hij ging op reis.

Want hij verlangde naar Italië; hij had er altijd naar verlangd.

Zij schudde steeds haar hoofd, stond toe, maar met een hart heel zwaar, vol voorgevoel, waaraan zij niet toegeven wilde, omdat zij was eenvoudig en verstandig...

En noode liet zij hem zijn zin doen...

En Emilie moest haar veel troosten, toen

zij waren in Den Haag en zij, alleen, des winters, in de Boschjes, in de kleine villa, wit van sneeuw, terwijl hij schreef van zon en blauwe lucht, en vroeg, waarom zij ook niet kwam, bij hem...

Dan schudde zij het hoofd: zij was te oud te reizen...

Om haar was de witte winter als een einde...

Eenzaam bleef zij verlangen naar hem, haar jongste, die gegaan was met zijn groote leed, zijn zieke ziel, bleeke reconvalescente, die hij zacht-aan genezen wilde in Italië's zon...

Eenzaam bleef zij: in hare eenzaamheid kwam Emilie dan iederen dag een uur omtooveren tot heel lief samen-zijn:

Dan spraken zij veel over Hugo...

II.

Nú was de wijde eenzaamheid als een immense cirkel om hem heen; hij, middenpunt; de blikken van zijn oogen lange stralen naar de horizonnen van nieuwe perspectieven, en zijn gedachten ruime cirkels, beschreven binnen den immensen cirkel, den matelooze, van zijne eenzaamheid...

Nu voelde hij, dat als het groote levensleed niet knakt en breekt en doodt, het krachtig maakt en rotsonwrikbaarheid geeft, waaraan de ziel, de zieke, zich heel veilig klampt...

Nu voelde hij de gouden revelatie van het Leven, en dat de smart heel heilig is, en dat een liefde zonder smart geen liefde zijn zou, en zelfs geen geluk. Nu was hij dankbaar in weemoedigheid, heel dankbaar aan zijn leven, heel dankbaar aan het kostbare geschenk: het rein trezoor, dat hij gekregen had voor heel zijn leven; heel dankbaar voor zijn vroom geloof aan zijne liefde. En lichte twijfelingen waren er wel geweest als wolkjes, maar ze lieten nu den stillen gouden hemel bloot...

Toen, — in de nu verstorvene dagen van heiligheid — toen was het wel geweest:

Dat wat hij had en niet genoeg waardeerde.

In zijn geluk had hij verlangd naar meer geluk en minder; in 't reinste naar het minder rein; in 't Licht, dat niet was aan te raken, naar glinsterdingen, tastbaar...

Dat was wel menschelijk geweest...

En om dat alles had hij veel geleden.

Maar al zijn leed was goed geweest.

Alles was goed geweest.

Hij zag het in de ruime cirkels van gedachte, die hij langzaam om zich heen beschreef, binnen den cirkel van zijn eenzaamheid.

En in de gouden revelatie van het Leven waren de etherblauwe revelaties, — als firmamenten, die opengingen — van het mooie land, waarvan de horizonnen nu den cirkel van zijne eenzaamheid afkartelden; de revelaties van de zon, antieke steden, olijvendalen, vrome kunst, van levenseenvoud, hartelijkheid, van rythme: veel rythme, dat trilde in de lucht tusschen den transparanten ether en de edel-oude ruïne's...

Dat alles: — de madonna's in heur gouden atmosfeer; het liedje van een jongen op de straat; het rijzen van verminkte zuilen en het dood geploft zijn van hare kapiteelen; het meest misschien: het Waas...: dat wat niet is te zeggen, niet te beschrijven, niet te schilderen; het waas in de lucht; het waas, dat rythme wordt — of stille lieren, onzichtbaar, trillen zouden in het kristallijne blauw, onhoorbaar bijna voor menschenooren: dat alles smolt te zamen met duizend revelatie's in de Eene van het Leven, tot het heel duidelijk werd of hij dat alles al gekend had in een ver verleden, waarin zijn ziel nog éens geweest zou zijn zijn ziel...

Dit was hem zoo geopenbaard, heel duidelijk wist hij hoeveel malen, waar en wanneer:

Terwijl hij opging in bewondering voor al den hemelglans van Memmi's Annonciatie, die als één gouden straal schiet door een der galerijen van de Uffizie te Florence.

Had vóór dien tijd hij ooit wel éene schilderij gezien?

Had hij vooral wel vóór dien tijd begrepen hoe vroom, hoe edel, rein, hoe puur het zijn kan, als in een dagenlangen droom te schilderen een engel en een maagd, of de oogen strak een vizioen zien, dat zij niet laten los, voordat het tastbaar is in kleur, voordat het drijft in goud, dat zichtbaar zal voor allen zijn en eeuwen lang...?

En dat was hem een tweede maal geopenbaard voor den Eros van Praxiteles, dat arm verminkte marmer in het Vaticaan en dat hem had doen tranen krijgen om zijne stille zeggen wat de liefde was, — niet zinnelijk, gezond, eenvoudig, en Helleensch — maar vreemd modern, vol smart, vol peinzen en diep-inzien in zichzelf: zielsliefde, moeilijk op te lossen, zeer na aan ons verwant, aan al ons zieke denken, wanhoop en hoog gelukkig zijn...

Vreemd, dat dat beeld Helleensch was;

vreemd, dat het nu onsterfelijk was, onsterfelijk in Italië... Hoorde het wel het rythme, in de lucht, der lieren, en leed het onder al dat eeuwig jubelen van schoonheid, van gezondheid en van eenvoud..?

Of was het aan Italië sympathisch — het zielezieke marmer — met sympathie van tegenstrijdigheid?

Zoo was Italië Hugo sympathiek, omdat Italië was gezond en Hugo ziek.

Zoo was de Eros hem een broër, een vriend, vergoddelijkt, omdat zij beiden waren ziek....

En nog een derde maal was hem heel duidelijk de revelatie weër geworden, eens gaande in namiddaguur van San Pietro in Montorio langzaam naar San Onofrio toe en de Stad, telkens als omlijst tusschen de pijnen van den Janicolo, kaatste op al hare blankheid het laatste licht terug, maar vooral dreef het Waas en bijna luide zongen, ontelbaar, de heilige lieren, heel hoog, de incantatiën, die susten....

II.

Nooit had hij gedacht zich zoo wel nog te kunnen gevoelen. Het was als stond hij op een hoog standpunt, waar het leed van de wereld

hem niet meer deren zoû, omdat hij reeds zijn grootste wereldleed geleden had, en niet bezweken was. Van dat standpunt zonder trots, met veel weemoed, maar heel kalm, zag hij om zich heen, beschreef hij den wijden cirkel van zijn eenzaamheid, die de horizonnen van Italië als kartelden, beschreef hij de nauwere kringen van zijn gedachten. En hoewel de groote en gezonde levensvreugde hem ontbrak, als altijd, zag hij, dat de horizonnen mooi waren en het leven goed was: een vreemde harmonie, nog niet te verklaren voor menschelijke hersenen, maar slechts te raden en aan te nemen, in de hoop, dat het verklarende licht eenmaal stralen zoû, al ware het na den dood....

Want dat het leven van de ziel alleen zoû zijn dit aardsch, chaotisch drijven: dat nam hij niet meer aan en hij vermoedde, dat hij het zelfs nooit gedacht had....

En, als met godsdienst, wilde hij nu gelooven, dat — al zag hij nooit Hélène meer terug — zijn liefde heilige beteekenis had gehad, voor wanneer wist hij niet: of voor dit leven, of voor een leven later, dat hij maar lichtschemeren zag als met vele bloemen van licht aan wateren van licht, en een lichtende droomgestalte daar zwevende door heen, met háar verklaarde

trekken.... Wat wist men? Men wist niets, maar aan te nemen, dat het maar dit aardsch, chaotisch drijven was, en dan de Dood — onmetelijke duisternis — en dan gedaan — gedaan zonder één oplossing van harmonie:.... dat kon niet zijn.

Weten zou men nooit doen, maar een teedere gave van de ziel was: gelooven. En hij geloofde aan de Harmonie, al begreep hij haar niet, zooals men in de kerken, die hij bezocht, geloofde aan de Maagd en aan de heiligen....

Hij geloofde dus, dat het niet voor niets was geweest — voor de groote, zwarte, onmetelijke duisternis, — dat hij Hélène had liefgehad en haar nog liefhad, heel ver, maar ontwijfelbaar en voor altijd....

Eénmaal zou het duidelijk zijn!

O, in zijn wanhoop had hij nooit gedacht, dat het hem nog zoo goed zou worden. Dat de eenzaamheid, die hij eens zoo gevreesd had, geen wijde woestijn meer ware, maar een ruim uitspansel vol rythme. Dat het een rust was, alleen te zijn in een aanbiddelijke stad, waar hij niemand kende, waar hij leefde en dacht in een grenzenlooze vrijheid, zoodat hij geheel tot zichzelf komen kon en kon gaan gelooven aan de innige Harmonie, als aan God....

En in zijne kalmte, rust en eenzaamheid wilde hij gaarne werken en schreef hij, zoekende, vele kleine schetsen, neel intieme novellen, reisindrukken Dat alles had niet veel waarde: het waren maar als losse bladen, die vielen uit een dagboek, en al spiegelden zich zijne nieuwe stemmingen er in af, het was kleine kunst, het was als prelude van hij wist niet wat, dat komen zou

Hij kon nog niet gelooven, dat hij de kunst weêr zou zien naderen, na „Nirwana”

En toch, door de wijde kringen van zijne verschillende revelatiën, meende hij haar, als een glans, te zien aandrijven, onverstoorbaar in hare sereene aanwijzing van zijn levensplicht.

Zoo had hij haar eerst gezien, als illusie, als een rein broos kind, stralend, transparant, de oogen louter licht. En zij was langzaam aan als gerijpt tot een ernstige jonkvrouw, die hem „Nirwana” had doen leven — zijne ziel splitsende in de dubbele herschepping van twee, die elkaâr zouden liefhebben.

En nu, uit Italië's horizonnen aandrijvende als een glans, door al de kringen om hem heen — zooals een engel gaat van het empyreum door de sferen tot het kleine punt der

aarde toe — nu zag hij haar vooral aankomen naar hem als groote en serieuze vrouw..

Hij had haar eens beschreven aan H    ne als een sterke godin, maar zoo was zij niet nu....

Hij zag haar nu vooral serieus, heel kalm: verloren had zij hare illuzie, als een aureool, die van haar af was gevallen: een stille resignatie, kalme melancholie, staarde uit haar groote oogen recht op hem toe, terwijl zij aandreef, nader, nader, onverstoorbaar, gehoorzame gezante van veel grootere machten dan zij....

Zij scheen te twifelen aan hem, en hij, hij zag haar twijfel, zooals hij dien n  oit had gezien....

Zij scheen te meenen, hij was te zwak en te ondankbaar vooral, te onwillig en te stuursch om aan te hooren wat zij hem n   zeggen zou....

Want zij scheen niet te komen, zooals hij haar beschreven had aan H    ne, met hare omhelzing van godinne-armen, den kus van haren mond, aanblazing tot roem met den kreet van: straal, straal....! Zij scheen te komen heel kalm, heel serieus, geresigneerd, bijna een frons tusschen haar oogen, en hij was bang voor haar....

Zij scheen het te zien, dat hij bang was en zij twijfelde aan hem

Maar nu was zij al nader aangedreven en hij hoorde haar al fluisteren met lippen, die nauwlijks nog bewogen, en zij scheen hem te zeggen, dat zij niet te twijfelen had en hij niet had vreeze te koesteren, want dat zij maar kwam als gehoorzame gezante van de grootere machten

Zij wist niets, zoo min als hij, maar achter den horizon, uit welken zij aandreef, was de macht, die wist, en streng was, onverbiddelijk, en die beval: haar en hem

En zij scheen hem te zeggen, dat zij elkaar moesten verdragen, omdat hun opgelegd was samen te werken aan een enkelen levensplicht, hoe klein en schijnbaar nutteloos die scheen

Zij was nu heel dicht gekomen en hare gestalte scheen zich op te lossen in de eigen atmosfeer om hem, maar hij voelde haar in zich dringen, *in* zijn ziel

En nú wist hij eerst waarlijk, dat zij gekomen was en was het hem goed, want, zoo ze verre bleef, smachtte immers het Heimwee naar haar altijd en altijd in hem, in de vreemde contradictie van het Verlangen en het Afweren

Hij weerde niet af: door zijne wijde eenzaamheid heen naar zijn hoogen top van isolatie was zij gekomen, de kalme, sereene, ernstige vrouw, als troosteresse en genezeresse, onverstoorbaar, noodlottig en liefhebbend....

IV.

Het was of hij nu op zijn hoogen top beter het leven zag, dan hij ooit gedaan had.

Hij zag nu wijd om zich heen en hij had totnogtoe altijd maar geblikt *in zich* of maar éven om zich heen.....

Zelfs onder zijne studie van Humanisme, onder zijn onophoudelijke lectuur van vroeger, had zijn blik geen wijderen kring beschreven dan dien van zijne kleine omgeving.

Nu, nu zag hij de eeuwen.....

Nu, nu zag hij wat marmer was en wat doek en hoe het altijd edel gebleven was, onverstoorbaar mooi, onder welke vagen van bezoe-
deling ook.....

Zuilen en fresco's waren revelatie's.....

De eeuwen openden zich als met reuzenbloemen, die ontloken. De historie ontrolde zich als een drama, geschreven door het Lot.....

Het was het Verleden, dat aangolfde uit de

verre horizonnen: eene schuimende zee....

En hoe dichter ze aangolfde, hoe duidelijker zag hij, dat de dichtste golven het Heden werden.....

Hij zàg het Heden, het einde van deze eeuw.....

Door de fantasmagorie der revelatiën heen, openbaarde zich, in een vreemd, kalm, klaar, koel licht: de eigen Tijd.

En als in een Apocalyps zag hij er de groote dingen van: de tronen, die wankelden; de bloed-roode schijnsels aan de kinnen; het aandreunen van de tragische toekomst, die opdoemde, reusachtig spooksel nog onzichtbaar.....

Wat zou het zijn....?

Hij was te weinig acute studie-mensch, om zich te omringen met veel boeken en in de geschriften van de menschen op te speuren, wat zou gaan gebeuren.

Hij zag alleen, hoog, van zijn isolatie, een vizioen, omdat hij niet meer in zichzelf blikte.....

En nu vooral bemerkte hij wat hem ontbrak: hoeveel.

Hij had zich altijd een beetje laten voorstaan op zijne gewoon-menschelijkheid en zich verdedigd tegen artisticeit, een beetje gebla-

gueerd, dat hij banaal was, geen kunstenaar en een „bourgeois”, die veel hield van de kleine dingen van de wereld.

En nu, nu zag hij zich heel duidelijk in het kalme, klare, koele licht.

Nu, dat hij ruimer om zich zag, de eeuwen zag, de kunst, het Heden . . . nu zag hij, dat hij *niet* gewoon-menschelijk was.

Hij was een droomer en een diletant, buiten de menschen om. De menschen — dáár, in zijn vizioen van eigen Tijd, — zag hij ze rond krioelen. Ze deden. Wat ook, ze dachten, ze deden, ze handelden; en ze bewogen zich met reuzengroote beweging.

Dat was het gewoon-menschelijke, het ware: beweging, actie, terwijl de toekomst naderde. . . .

En hij — die eenmaal zooveel had gedacht van *zijne* gewoon-menschelijkheid — hij droomde maar en hij deed niets.

Hij stond maar op zijn top en zag met groote, bange oogen — bang, omdat hij eene kleine ziel had, ziel van een kind, dat liever was gekropen in een veilig hoekje van zachte liefde, dan zoo te staan met den wind om zijn hoofd.

Hij zag, zag toe, en zag hoe weinig *hij* was, als zij waren. . .

Hij stond maar; meende, dat hij niet anders

kon dan staan, en om zich heen zien, bang uitzien naar de woeste golven, die aanspoelden, terwijl over de kimmen de vreemde silhouetten trokken van voorspelling: bleek violet, optochten, waaruit woeste kreten klonken.

Hij kon niet anders.....

Na de eerste fantazieën — de spelen van zijn ziel — had hem de heilige schrik geslagen.

De witblauwe bliksem van het Noodlot — éens, heel kort, voor zijn oogen gezigzagd door een zwarte lucht — had hem verlamd, voor zijn heele leven.

De wil, drijfveer der actie, hefboom der reuzenimmense menschenbeweging, was in hem lam geslagen.

En als apart van hen, die werkten, déden — omdat de Toekomst naderde, dreigde — stond hij, zag uit, en gevoelde klaar-duidelijk hoeveel hem ontbrak om te zijn eenvoudig en menschelijk en met hen allen meê te doen hun drijven, voor of tegen.

Want bovenal het groote instinct, de reine intuïtie, de drang tot samenwerking, gemeenschapsgevoel ontbrak hem als een orgaan, een zin aan zijne ziel, als ware ze lam of blind....

Eenzamer nog voelde hij zich, al krioelden nu de duizende schimmen binnen den wijden

cirkel, die eerst maar gekarteld was geweest door Italië's kim.

Steeds eenzamer voelde hij zich, lam geslagen door zijn Schrik, droomende, wachtende....

En hij ware gestorven onder een nachtmurrie van zwijgende beklemmende inwanhoop, zoo de Troost al niet gekomen ware: tweevoudig mild Erbarmen, in de ernstige vrouw, die de kunst was,

En zijn geloof aan de Harmonie, dat zijn godsdienst was geworden....

V.

En nu, terwijl hij dwaalde, altijd alleen, door Rome, — de lage ruïne's van het Forum langs; de hooge trappen van het Colosseum op; de antieke grootheid droomde op den Palatijn, en doelloos afliep naar een ver verschiet toe, in al den zonneweemoed van de Via Appia — nu voelde hij het Heden zich openbaren vreemd in zijne ziel door de bekoring heen der innig-oude Oudheid.

En nu, terwijl hij liep door de paleizen en de Oudheid nog eens zag in marmer, de Renaissance zag in doek en fresco, en het Verleden tot hem fluisterde:

Wij zijn de Schoonheid, omdat wij de Herinnering zijn, de Weemoed: omdat wij in het Zuiden zijn wat lokt je noordelijke ziel; het vage: weemoed, herinnering; omdat wij zijn: de Droom: —

Nu hoorde hij het harde Heden, door die muziek van fluistering, snerpen een schellen smartkreet....!

Hij hoorde het, en hij bleef droomen, zien, en luisteren, zonder te doen.

En in zich voelde hij de Kunst, die ernstig gekomen was, nu drijven haar edele spel en cizeleeren gaan haar rijke werk en hem, als altijd, suggereeren, heel zacht aan, nieuwe metamorfoze....

Ze scheen hem voor te spiegelen:

Je bent niet als zij, die daar krioelen, in het bloedroode schijnsel aan de kim, en niet een uit den optocht, violet, die ginds zijn silhouetten voortstuwet, met groote gebaren van ballende vuist en immens geluid van opklagende, dreigende stem.

Je bent toeschouwer, dilettant, droomer. Je bent niet compleet als doende, schaffende mensch, maar je bent compleet als ziel. Dat is je kracht en je zwakte.

Je voelt alle gevoel en alle ziel begrijp je.

En je begrijpt de hunne, hunne ziel van ellende, armoede, bitterheid en honger....

Dáar, in den Apocalyps der dingen van den Eigen Tijd, wankelen de tronen als gouden stoelen, vermolmd en wormdoorknaagd. Zij, die er zitten, zijn opgestaan met kalme waardigheid en hoogen glimlach: glimlachende zeggen zij de woorden, die eeuwen gezegd zijn, en die zij zeggen *moeten*, en die zij schóon vinden te zeggen, omdat de essence van die woorden, huns ondanks, als heel dun goud drijft door de aderen van hun bloed. Zij doen of zij niet zien de tronen, die wankelen achter hen, achter de plooien van hun slepend hermelijn.... Zij doen, nu hunne schepters en rijksappelen rollen over den aardbevenden grond, of zij maar hebben laten vallen een juweel, bij toeval. Zij glimlachen, en alles is bitterheid in hunne ziel, die heel bijzonder is, omdat zij altijd bloeide boven de andere zielen....

En jij, je voelt hun bitterheid, maar ook den kreet der anderen: je voelt alles wat bitter is.

Je bent compleet als ziel, en toch:

Dit is geen deugd.

Een deugdzaam mensch is niet alléén gevoel.

Een mensch is kennis en is daad en is gevoel.

En wat je kwaliteit is, is je zonde.

Je zonde is te zijn: niets dan Gevoel, en zooveel, dat het koud is...

Zie hen, die volgen een der vanen: hun hart is warm: zij voelen één gevoel, met warmte.

Jij, je voelt *alles*, in ijskoude, heel diepe onverschilligheid.

En het is niet genoeg alleen met gloed gevoeld te hebben: voor een vrouw en voor jezelf.

Verder is alles koud in je. Je bent heel slecht...

Laten wij spelen ons spel en drijven ons werk en doen onzen plicht: dat is het eenige, dat je rest. Dat zal misschien zijn voor een vreemd doel van nuttigheid, dat wij niet kennen en niet inzien...

Léef de metamorfoze! Hoe zoû je zijn, als je was, met jouw ziel: *doende mensch*, zooals een van hen...?

Voél je nu als een van hen: dat zal je wel kunnen: je bent zoo knap in het *voelen* van metamorfoze's.

Maar hoe zoû je *doen*?

Denk dat in.
Schrijf dat neêr.
Dat is de taak, die ik opgeef.

VI.

Nu scheen zij niet verder meer aan te manen, maar stil aan het werk te gaan. En hij ook, hij gehoorzaamde: hij werkte....

Trots alles, was het eerst het Eerste Geluk: het geluk van het verbeelden, van het etherische uitdenken en scheppen der levende schijnsels. In het uitdenken en verbeelden zag hij het schijnsel levend worden, levender met iederen dag en hij behoefde nog niet te schrijven, want eerst moest hij het schijnsel nog doen bewegen vóór zich, in zijn atmosfeer van het Tweede Geluk....

Op zijne hooge kamer in het Quartiere Ludovisi werkte hij als in geheim, zonder er iets van te schrijven naar Holland.

Rome lag aan zijne voeten, Rome dreefaan zijne voeten als eene stille zee van golvende koepels en daken in een kling van heuvelen, wegwazende in het violet der Campagna, heel ver.

En iederen dag, als hij werkte, waren het

daarginds, aan den einder, de gouden Apocalypsen van zonsondergang, de glorie's van het iederen-daagsche zonnesterven, en het was, iederen dag, als stond hij op zijn hoogen top en zag hij het Vizioen: bloedroode flikkering en lichtuitstraling; optochten, rood-blauw, als dunne silhouetten geknipt fijn in de wolken; violette menigte en violette paarden, die steigerten uit den nacht; violette legers met een woud van dunne lansen en dáar, blakende in brand, Sint Pieter als een reuzenmonstrans, omhoog geheven naar den hemel toe....

Daar vocht de dag met den nacht in een oorlog van bloedrood en vlammengoud, als het Verleden, dat vocht met de Toekomst, opdoemende in duisternissen en pas veel later zich openbarende en opklarende als nieuwe Dag....

En in den nacht, die altijd overwon, sidderden de koepels als tronen, die wankelden; kraakte de einder als met paleizen, die scheurden; verongelukten de legers met de paarden en lansen in opgolvende zeeën van zwart, als neêrgetrokken door millioenen krampvingers, neêrgezogen door gretige monden, ingeslokt door een reuzenhonger....

En al bleef hij hoog stralen tot het laatste toe, eindelijk, eindelijk ook beefde Sint Pieter,

kraakte de vlamrende monstrans, en verzwolg hem het hongerige duister, of de machtige Godsdienst zelve verzwolgen werd in den muil van het Niets

Hij, hij werkte. Terwijl hij zat aan zijn venster en uitkeek, werkte hij, en de kunst met hem samen

En uit de krioelende menigte, daarginds in het Vizioen, zag hij opklaren één,

In wien hij zichzelf herkende en die toch hem niet was, maar die hij zijn zoû, zoo hij dōen kon

Het was als een zoon, dien hij zag, zooals hij eens in Mathilde gezien had een dochter.

Hij zag hem gaan, zijn zoon, door de menigte heen en naar hem toe, met open oogen en wijde handen. Hij zag van waar hij kwam, uit zijne jeugd, heel ver

De Apocalypsen verbleekten, maar de nacht was niet donker: Rome dreef als eene stille, goudgespikkelde zee in haar lichtend waas, of zilverige floersen vielen uit de lucht, het eene op het andere, waardoor de lichtjes van de menschen starrelden

— — — — —
In Aylva's kamer was het heel stil: avondstille van werken bij lamplicht, in een kleine

nauwe huiselijkheid van fotografieën, oude kerkbrokaten en gipsafgietsels tegen den muur.

En hij zag niet meer Rome. Hij zag niet zijn kamer. Hij zag alleen dien Eéne, retrospectief in zijne jeugd....

Toen ging zijn pen hem schrijven, in de avondstilte, na het Vizioen.

— — — — —

VII.

Toen ging zijn pen hem schrijven, in de avondstilte, na het Vizioen....

— — — — —

1.

In Indië.

Te Batavia, een particuliere school,

Als een groote villa, met een grooten tuin
er om heen, vol hooge klapperboomen.

Het is het einde van de les,

De jongens stormen naar buiten,

En ze verdeelen zich in twee partijen, om
te spelen het baarspel.

Er zijn er bij echt Hollandsche, zeer bleek
en blond,

En dan kreolen, geler van tint,

En dan heel bruine sinjo's.

Dan zijn er twee Javanen, prinsen, neefjes van den Soesoehoenan, die krijgen een Europeesche educatie,

En dan een Chinees, verlegen en teeder in zijn knapenleeftijd, en met een kleinen vlecht van zijde, waaraan hij dikwijls wordt getrokken, door de kersverse Hollandsche jongens, die nog niet weten, dat de staart hem heilig is.

In een der partijen:

Een ventje, elf jaar, bleek, blond, niet sterk, maar dol levendig.

Af en aan, in het voordeel-behalen naar de lijn toe, loopt hij en wijkt hij uit voor zijn later afgeloopenen vijand, de vijandelijke vlag begeerig in het oog.

Nu, in eene verwarring van beide partijen, schiet hij naar voren en vóór ze het weten, rukt hij de vlag uit den grond, zwaait ze omhoog met een gil en rent dol terug naar zijn lijn, zoo blij....

Een kreet van victorie van *zijn* partij....

Maar groot,forsch, sterk, met stappen van dreigend gevaar, haalt hem in, een van de tegenpartij en in het midden van het perk slaat een zware jongenshand hem neêr, met vlag en al...

Dat mag zoo niet! Er mag alleen worden getikt. Verontwaardiging krijst op: kreten, gejoel

Op den grond, als een geveld soldaatje, ligt het ventje bewusteloos, de vlag in zijn handen geklampt.

De heele school is één tumult; de meesters komen aan.

Zij dragen hem naar binnen, doodsbleek, een kleine gesneuvelde

2.

De kleine jongen opent nu zijn oogen, en hij ziet, dat hij ligt in het eigen kantoor van „meneer.”

Een van de meesters zit naast hem en vraagt hoe het gaat.

Een beetje duizelig nog, maar anders niets.

En of Arnold mag binnenkomen, vraagt de meester, om hem vergiffenis te vragen, want hij heeft zoo een spijt.

De kleine is eerst onwillig, maar de meester dringt aan Nu goed, dan mag Arnold komen

De meester is weg, en de groote jongen komt binnen, schuldbewust

Hij is geheel ontdaan. Hij heeft het zoo niet bedoeld. Hij ziet angstig naar den kleinen bleeke, die met geknepen lippen ligt....

Is Kareltje boos? Arnold heeft het zoo niet bedoeld....

Is Kareltje boos....? In het vuur van zijn spel, in zijn woestheid, toen hij de vlag zag gerukt....: hij wist niet wat hij deed. O, Kareltje moet niet boos zijn.... Dan zou hij zoo ongelukkig zijn....! De groote zoekt naar zijn woorden; de kleine antwoordt nog niet, boos om de duizeling, die nog draait in zijn hoofd. En onhandig stottert de groote voort:

Dat hij zooveel van Kareltje houdt.... Dat hij Kareltje toch altijd beschermd heeft tegen grootere jongens.... Of Kareltje dat niet meer weet?

Hij durft eindelijk Kareltje's hand grijpen. Kareltje laat toe, maar in eens barst hij uit in huilen.

— Je hebt me ook zoo een pijn gedaan...

De groote troost hem, vraagt vergiffenis. En in het kantoor van „meneer” sluiten ze nu weêr vriendschap en nu zoogenaamd voor het leven. Ze beloven elkaâr, altijd baar te spelen aan de zelfde lijn, als vrienden. En dan zal Arnold Kareltje helpen.

Kareltje glimlacht al weêr een beetje : nu is het weêr goed, als Arnold maar nu niet meer zoo ruw is en zoo hard tikt....

3.

Ze werken samen, ze wandelen samen, ze zijn altijd samen. Arnold doet alles voor Kareltje en Kareltje laat zich aanbidden. Maar eens is Arnold jaloersch. Op een kinderbal heeft Kareltje telkens gedanst met een zelfde meisje, een nestje van tien, dat hij erg lief vindt. Anders hebben ze dansles op school, jongens alleen nog, en dan danst Arnold met Kareltje. Nu, met dat meisje tusschen hen...

En Arnold is jaloersch. Kareltje verdedigt zich : hij mag toch wel dansen al zijn ze vrienden.... Dagen lang hebben ze woorden. Telkens kibbelen ze, over dat meisje.... En Arnold bekent, hij is bang voor meisjes ; hij durft ze niet aanspreken ; ze lachen je altijd uit.... Hij houdt van Kareltje, o veel meer dan van alle meisjes te zamen....

De kleine vindt het wel aardig, dat Arnold zooveel van hem houdt....

Later, in de vacantie, logeeren ze zamen, in de bergen op een koffieland. Ze rijden samen

op kleine paardjes, ze lezen samen, ze liggen samen in het hooge gras.

En Arnold leert hem hoe het leven is. Karelkje is heel nieuwsgierig en vraagt hem allerlei dingen met glimmende oogen. Dan praten ze geheimzinnig en Arnold waarschuwt Karelkje zich niet te bemoeien met die jongens en met die: die doen slechte dingen met elkaar in donkere hoekjes....

Eerbiedig ziet Karelkje op naar Arnold, omdat hij zooveel weet. Hij is wel heel nieuwsgierig naar de slechte dingen in de donkere hoekjes, maar hij gelooft niet, dat hij ooit zal durven, om Arnold. Want Arnold windt zich op en zegt hem, dat hij een pak slaag krijgt, Karelkje, als hij zich met die jongens bemoeit....

Karelkje belooft.

Dan, heel geheimzinnig, vraagt hij iets ontzettend gewichtigs aan Arnold.

Arnold wordt rood als vuur.

— Neen, bekent hij moeilijk, te eerlijk, om te jokken.

Hij schaamt zich een beetje voor Karelkje, al is die ook heelemaal een kind.

En Karelkje vindt Arnold toch niet zoo heel erg, om eerbied voor te hebben....

VIII.

— — — — —

In twee, drie dagen had Aylva dit gedaan, zijne twee jongens gegeven, met lucht aquarelkleur gewasschen en uitgewischt gehouden in de teederheid van knapenleeftijd, de onbewuste dubbelzinnigheid van knapenvriendschap, die strijdt tegen zichzelf — drang van viriliteit, nog sekse-schuw, en daarom zoekende in eigen sekse een teeder wit — en Arnold gaf hij in zijn strijd tegen dien eigen drang zoo tragisch, of hij dadelijk wilde geven geheel en al den held van zijn boek. Dat zwol tot leven aan, in omtrek voller, intenser van kleur, in de straffe lucht van Indië, het straffe groen der boomen, straffe wit der huizen... Het was zoo lief zoo te beginnen; hij beminde bijna zijne kunst, misschien omdat zij gaf iets van zijn eigen kinderjaren, zoo ver nu al geleden, als zag hij door de lange laan van zijn leven een heel klein rond verschietje, een lichtend cirkeltje, waarop miniatuurfiguurtjes bewogen....

Het was eene liefde, dien Eene, dien hij had zien aankomen met open oogen en wijde handen uit de Apocalypsen aan den einder, te

voelen worden tot man van af den grooten, sterken, teérhartigen jongen, die te hard zijn vriendje had getikt, bij een baarspel.

Hij zag hem duidelijk voor zich; duidelijk worden, zooals een vader groeien ziet een zoon, in wien hij telkens iets herkent van zichzelf.

Hij zag hem voor zich in den ruwen bouw van zijn stevig jongenslichaam, dat bijna al man was; hij zag den ronden kop; het korte, stugge, zwarte haar; de sombere mijmervolle oogen, de uitstekende jukbeenderen, grooten neus, vollen zwaren mond van zinnelijkheid, waarboven al dons van snor.

Hij zag hem met zijn jongensziel: echt sterk jongen, maar schuw voor de vrouwen, de meisjes, en ziekelijk verlangende zich te geven, heel zichzelf in liefde, die nu al te groot was voor zijne jongensziel: verlangen, dat hem zou worden begin van zijne levenstragedie.

Dat was het contrast wat zijne mensche-lijkheid maakte: de echte jongen, echt jongen in spelen en ruwheid, en te veel al ziel in een onbedwingbaar verlangen, dat naar heel ver en heel veel smachtte.

En zoo, fijn als pointilleerde hij, stippelde Aylva Arnolds liefde voor Kareltje, zacht-aan morbide, en toch zuiver in strijd, om te heb-

ben het weêrspel, en niet alleen de éene onreine kleur, die er was in de schets van de andere jongens: hun achtergrond.

Hij maakte Kareltje het speelsche ventje, als een klein katje, oppervlakkig, vol kleine egoïsmetjes, nieuwsgierigheidjes, dunne emotietjes als van een jongens-poppenzieltje.... Dat zou later worden een koude, nette, kleine gommeux, en daarna een zich pozeeren als net mensch: een net mannetje van de wereld, vol geheimen ondeugd. De charme voor Arnold was juist dat poppezieltje; iets vrouwelijks, dat geen meisje was, en dat sprak tot zijn jongensmijmerziel, als iets, dat hij kon in bezit nemen en beschermen en heel veel liefhebben.

Want in het sterke jongenslichaam liet Aylva openbloeien, als een te snelle bloem, eene groote, wijde ziel, of zij nu al ontvangen wilde het leed van de wereld. Toen Arnold veel verdriet had om Kareltje, en zijn liefde voor Kareltje voelde verwelken, omdat Kareltje toch knoeide met andere jongens in donkere hoekjes, en niets begreep van Arnolds strijd,

Toen voelde Arnold zonneglanzen, zijne Tweede Liefde!

O, die was heerlijk, groot, te groot nog voor zijne pas openbloeiende ziel!

Die was in stilte en geheim, voor een onmetelijk Ideaal, dat Jezus was!

Zijne jonge ziel bloeide wel snel en op haar tweeden dag aanbad zij al het Hoogste!

Het was heel innig, en zijn geheim. Uiterlijk de jongen, die veel deed aan sport in den virilen aandrang van zijn nog maagdelijk bloedvol lichaam, en innerlijk de liefde-verlangende ziel, die Jezus aanbad!

En hij aanbad hem niet als zoon van God, maar heel als mensch, goddelijk goed, goddelijk zacht, gaande tot allen, die eenvoudig waren en arm, tot bedelaars en kinderen.

In het al te vroege glanzen van dit Ideaal voor Arnold uit, deed Aylva hem, nog onbewust, den weg gaan, dien hij gaan moest — het kind van zijn gedachte, zoon uit zijn Vizioen—; den weg, die fatidiek gebaad was door Wie, door Wat, hij wist het niet; den weg, dien als een lint de kunst borduurde; arabesk gecizeleerd.

Toen stuwde zijne pen hem verder voort, voort langs den arabesk, langs de meanders, terwijl de gloeiende Openbaringen opvlamden en verbleekten, iederen dag.

— — — — —

IX.

Voort langs den arabesk, langs de meanders,
terwijl de gloeiende Openbaringen opvlamden
en verbleekten iederen dag.

4.

O, hoe leed hij, de vreemde jongen, de
sterke jongen met zijn mijmerziel,

In de jaren van den drang zijner viriliteit,
schuw voor de meisjes, die altijd voor den gek
hielden;

Schuw voor de vrouwen, die waren als
vreemde tuinen van mysterie, bloemhoven
ontoegankelijk;

Hoe leed hij, verzonken in de zonde, waar-
voor hij Kareltje had gewaarschuwd, aanbid-
dende zijn Ideaal ter zelfder tijd en in zich
voelende het Beest en de Ziel, in een strijd
met elkaâr, de een telkens sterker dan de
ander, afwisselend, oorlog van hemel en hel, in
het kleine heelal van hemzelven!

Dat waren jaren lang....

En toen hij man geworden was, toen
was het leed niet minder en woedde het nog

straffer: orkanen, door zijn blauwe lucht

Toch ging de ziel niet onder, toch bleef het Ideaal.

Groot en immens, reine figuur van zachtheid en erbarmen, glanzende door de eeuwen heen, gaande door de eeuwen heen, wijd de armen open, om de menschheid te omhelzen. Wijd de armen open, om de menschheid te omhelzen, zoo voelde Arnold nu zijn ziel ook gaan, de eerste stappen doen, volgende den Meester van het Medelijden, Koning van Erbarmen, God van Goedheid.

Want over de aarde brandde, zwartpurper, de smart en ze maakte haar als een smartezon.

Over de aarde sloeg uit de lepra van de ellende en ziekte tot in haar merg.

O, de smart zou er altijd zijn, want de menschelijke ziel was niet anders geboren dan voor de smart, dan om te gloeien in de vlam van de smartezon; de smart was uit de ziel, de smart was om de ziel.

Maar de ellende was om het lichaam.

De smart scheen wel moeilijk te blusschen en toch, zoo eerst de ellende genezen zou zijn, zou niet meer zoo hevig schroeien de smart. De ellende, die was om het lichaam, genezen: dat was het ideaal, dat dichtst bij was!

Want de ellende werd uit de armoede, en de armoede was geen wil van het noodlot — zooals de smart was: de armoede was om de schuld der menschen, hun eigen schuld, hun eigen reuze-egoïsme. De menschen waren reuzen van egoïsme. En ze agglomereerden hun egoïsme, tot een vasten klomp, tot één Egoïsme, geregeld naar vaste wetten: de Staat.

Hij, Arnold, hij voelde de gedachte in zich opklaren, als een blanke bloem van zelve. Hij had nog weinig gelezen, maar geheel zijn eigen ziel was geschapen om in zich te laten ontluiken die eene blanke. En die eene bloem ontwikkelde zich tot een zomer. Dat was zijn gevoel van zielegemeenschap; zielegemeenschap met allen, die leden en ellende hadden en gebrek.

Hij was niets dan de leerling van den Meester. Zooals Jezus zich had gevoeld, voelde hij zich broeder van hen, die leden.

.... En de menschen, die reuzen waren van Egoïsme, en geregeld hadden naar vaste wetten Het Egoïsme: de Staat, — ze misten de blanke bloem in hunne ziel, ze wisten niet van den zomer: de zielegemeenschap. Ieder mensch leefde voor zichzelf, spaarde voor zichzelf, poogde zich zijn kleine hoekje te veroveren in het leven, waar hij het warm zou hebben voor

zijn eigen lichaam, en dan dacht hij verder: nu zorgt voor al het andere, de Staat. De Staatsgodsdienst zorgt voor de ziel der menschheid —, de menschheid, dat waren allen de anderen, vooral die niet konden het hoekje veroveren. De Staatswet zorgt voor de Orde — en de Orde werd de regelmaat van het Egoïsme. De Justitie zorgt voor veiligheid en recht, het leger waakt aan den rijksgrens; duizend instellingen hebben duizend nuttige zorgen: liefdadigheid zorgt voor armoede en ellende. En de mensch in zijn warme hoekje dacht: nu heb ik met de menschheid niet meer te doen. Het ideaal is bereikt: de Staat. Voor alles wordt gezorgd, en binnen heel kort is iedereen gelukkig, is alle armoede gelenigd, genezen alle ellende.

Er waren krachtigen en zwakken, bevoordeelden en misdeelden. En de warme hoekjes der eersten werden de paleizen, waar zich ophoopte het goud, waar het geld, onweêrstaanbaar magnetisch toevloede aan het geld. Dan gaven zij van hun overvloed, aan de instellingen, de liefdadige. Als zij gaven één percent, werden zij alom geprezen, als de liefdadigsten, richtte men standbeelden voor hen op. Zij meenden naïf het goede te doen. Zij dachten niet anders

dan mild te zijn. Zij vonden zich edel: het Egoïsme, booze kanker, onzichtbaar, woekerde hun in de ziel. Maar de ellende werd niet genezen, de armoede niet gelenigd, en dieper ziekte in de melaatschheid der aarde, sloeg uit de verterende lepra. Want de Staat, die Het Egoïsme was — samenstel, orde en regemaat van millioenen egoïsmen, -- was in zijn beginsel onmachtig te genezen en te lenigen, omdat hij miste: de zielegemeenschap. De vorsten misten haar; ze regeerden niet om de menschheid: ze heerschten om traditie. De priesters misten haar: ze baden niet om liefde op aarde en troost: ze stichtten kathedralen, eerst wellicht om mystieken droom, maar heel gauw om de oppermacht. En alle de anderen, de leden der maatschappij van Egoïsme, ze oefenden niet uit hun ambt uit zielegemeenschap, in het eeuwige weêrspel der menschenliefde, de een om te helpen den ander: ze bekleedden — met ijver, onberispelijk — hunne betrekking, die hun geven zou hun warme hoekje en later een pensioen.

Langzaam aan, in het bloeien van zijn zomer, het bloeien van de zielegemeenschap met allen, die leden, in zijn ziel, voelde Arnold opklaren de gedachte, en ze bracht hem met een reine

logica van wegen als op een open veld, en hij zag:

Dat de Staat nooit zoû verwezenlijken het ideaal van te genezen de ellende, die was om het lichaam. De Staat was slecht, en van het aanzijn der aarde moest als met één reuzehand gevaagd worden het reuze-egoïsme, dat liep op zijn machtige raderen, werkende in elkaars tanden, geregeld, onherroepelijk, vermorzelend wat zich weerde.

Met éene reuze-hand

Maar stel: de reuze-hand hadde de aarde gereinigd, de aarde was braak veld, akker voor menschheid, die opnieuw wilde zaaien haar geluk, geluk, eerst naar het lichaam, dan om de ziel

Wat dan?

O, niet alléén vernietiging en dynamiet, hoe ook de loutering noodzakelijk ware! Niet alleen in extaze verdelgen met een blinde hoop op het blinde toeval, dat de toekomst wel beter zoû zijn! Klaar als glans moest voor oogen staan: het Ideaal. Het verleden zoû leeren, het heden hun wijzen den weg, de toekomst van zelve, onvermijdelijk, worden, zoo slechts eene wijsbegeerte er leidde heen, waarin het groote beginsel zoû zijn:

De gemeenschap der zielen, de liefde tot allen.

5.

Arnold was man en alleen.

Zijne ouders waren gestorven.

Het kleine kapitaal, dat hij bezat, verdeelde hij onder de armen, en zelve ging hij tot hen.

Hij trad als spreker op, vol hoop.

Hij had zijn desilluzie.

In zijne liefde voor de menschheid mengde zich een haat voor de menschen.

Allen waren hem lief: in de individuen zag hij echter, dat nog in eeuwen niet de zielegemeenschap zou bloeien, als een enkele zomer, universeel hemelseizoen op aarde.

De geur van het paradijs bezwalkte onmiddellijk in den Staat van het Egoïsme; de liefde voor allen, in den wellust voor het ik.

En hij vertwijfelde aan eigen goede bedoeling en eigen kracht om ooit *te doen*.

Hij wilde doen, en kon niet.

De kleine raderen, in de groote van het Egoïsme, hielden hem tegen.

De mensch, slaaf van het Egoïsme, dat was het Gezag, en slaaf van eigen ik, zou nooit de

wijsbegeerte vinden, en nooit den weg, die leidde tot het Ideaal.

En dan, het Ideaal was vaag, nauwlijks glans in heele verre verte van verschiet, nauwlijks roze dageraad....

Hij zag het Ideaal niet, hij vond het noch in zich, noch in brochures en in werken van denkgenooten....

En hij scheen het te willen zoeken, te willen vinden ergens in de wereld, zoo niet in eigen land.

Hij reisde.

Hij sprak tot alle armen aller nationaliteit, zich windende op, zich schroevende op, omdat hij in elk nieuw land, nog somberder, voelde tanen zijn smartelijke illuzie.

Want overal waren de menschen gelijk.

Want overal waren zij egoïst.

Want overal scheen de lepra van de ellende ongeneesbaar, en de aarde zwart-purper te branden haar vlammen van smarte-zon....

De ellende ongeneesbaar, de smart onbalsembaar....!

X.

— — — — —
Voor het eerst kende Aylva het pure geluk

van de kunst. Voor het eerst werkte hij zonder stuurschheid en onwilligheid, en samen met haar, de sereene en serieuze vrouw. Voor het eerst voelde hij niet alleen de liefde voor het schepsel van zijn gedachte, waarin hij zich herschiep — zijn zoon, waarin hij zich herkende, Arnold — maar voelde hij de liefde voor zijn arbeid. Dat was heel nieuw. Misschien had hij zóó eens, jaren geleden, gevoeld voor zijne verzen. Maar na de desilluzie over zijne poëzie, had hij cynisch, willens, wetens, in zich laten woekeren, boos onkruid en distel — de stuurschheid. „Mathilde” was het „lollige boek” geweest; „Schaakspel” de gehypnotizeerde schrik; „Nirwana” een teeder dagboek van louter sentiment. Had hij onwillig ook kunst gegeven, de distel had altijd gewoekerd. En nu hij voor het eerst, boven de analyse van zijn Arnold, een titel schreef met groote langzame letters, als had hij voor altijd dien titel gevonden, nu wist hij voor het eerst het pure geluk van de kunst.

Anarchisme !

Lang had hij gezocht, en toen hij in zich hoorde aanklinken dien naam, toen had hij heel lang nog geaarzeld.

Maar nu, nu schetterde de titel luid als een klaren.

Nu, uit de Apocalypsen van daarginds — in het vlamrende goud, de legers, die verzonken als violette silhouetten; de tronen, die wankelden; Sint Pieter, bevende van glans, tanende monstrans, de oppermacht van godsdienst, verzwolgen in een gretigen honger van Niets — nu, nu bazuinde het onverbiddelijk aan :

Anarchisme

Waarom had hij gezocht, en waarom geaarzeld? Op zijn hooge standpunt van isolatie had hij het Heden gezien, uit het Heden was een op hem afgekomen: zijn zoon, dien hij geschreven had in kunst: wat had hij gezocht en geaarzeld?

Snerpende door zijn cirkel van eenzaamheid, snerpande door alle kringen van revelatie heen, bazuinde het aan:

Anarchisme

O, de dreigende kreet, de volzwellende klank, die den hemel vulde met zijn weërechoënd geschal van ontzetting

„Anarchisme” De titel stond met letters als van bliksem. Door de bladen vloeiende vuur en bloed. De bommen ontploften, wijd alomme verdelging verspreidend, louterend het reuze-egoïsme, maar walm van rook steeg op in den hemel, en bezoedelde het Ideaal, dat nog alleen

maar verreweg vaag glansde: onduidelijke roze dageraad. De hemel was donker van walm, het land één rookende ruïne....

Toen stuurde Aylva zijn Arnold voort, geleid door zijne wijsbegeerte, zijne menschenliefde, zijne zielegemeenschap met allen, die leden.

Hij ging alleen, zeer eenzaam.

Hij ging, zóó lang, tot de walmen waren opgeklaard, de ruïnes ver achter hem lagen.

Er was niets veranderd.

In het land, waar hij nu was gekomen om te zoeken het Ideaal, dat nergens was — was de hemel weér blauw, en stonden als altijd wit de paleizen met voorname zuilenkalmte.

Vóór hem lag een groot rijk uit het Zuiden.

De revolutie was dus voor niets geweest?

Geen duizend bommen waren bij machte het aanzijn der aarde rein te vagen?

Hier lag een wijd rijk, lachende mooi, blauwe lucht, witte steden aan blauwe zee.

Achter de blanke paleizen ziekte de lepra als overal, in alle rijken....

Aylva schreef in een koorts: de dunne bladen stapelden op, haastig genummerd. Hij was op het hoogtepunt van zijn boek: hij schreed als op een bergland, van waar hij weér zou dalen.

In het wijde rijk, onder de blauwe lucht, in de witte paleizen, heerschte een jonge keizer, pas sedert gisteren, teedere ziel, beminnde zijn volk met zuidelijke passie, zooals een minnaar zijn vrouw.

Hij zag, dat zijn volk leed, zijn innig geliefde.

Maar hij wist het niet te helpen.

Ook hij zocht het Ideaal, al zocht hij het anders dan Arnold.

In hem ook bloeide de zomer: de ziele-gemeenschap.

Toen — zooals een god leidt de menschen tot elkaâr, die botsen op elkaâr in het leven, — vijanden antipathiek, of sympathetisch ziel aanvoelen in elkaârs omhelzing — liet Aylva den jongen keizer gaan tot Arnold en met hem spreken.

Zij spraken samen, vorst en anarchist.

Elkaâr bekenden zij het Ideaal te zoeken: de leniging der armoede, de balseming der ellende.

Samen zochten zij in de boeken en brochures der menschen, maar zij vonden niet.

Samen zochten zij in het leven, maar zij vonden niet.

Maar wat Arnold ook niet gevonden had in

de donkere buurten, de vunzige hokken, tusschen de kreten van revolutie, verzet van werkstaking, ontploffen van dynamiet: dat wat hij nooit gevonden had — niet als kind, niet als man —, niet als spreker voor volksmenigten, niet als verdelger van weelde, dat vond hij in een paleis.

Hij vond een vriend.

Hij vond de genoot van zijn ziel.

Zijn ziel, die nooit bemind had een vrouw, beminde een ziel, die ook niet een vrouw als het hoogste beminde.

Beiden hadden zij de menschheid het liefst, en in de menschheid hadden zij gevonden elkaar, op het broze moment, dat zij beiden aan alles vertwijfelden.

Zij spiegelde zich in elkander af.

Zij vonden de menschheid in zich en elkaar.

Uit het wijde universeele gevoel, trokken zij als de essence van het allerintiemste gevoel — liefde van den een voor den ander, mysterie van twee zielen, nauw geheim in kleinen tempel.

En de omhelzing van hunne vriendschap was serafische troost, dien hun schepper hun gaf voor de immense desilluzie in hun leven — leven van vorst en leven van volksman: omdat

zij niet vonden hun Ideaal, dat onomhelsbaar
verre bleef, roze dageraad.

— — — — —

XI.

Aylva was heel moé; hij werkte te veel, altijd in koorts, gelukkig om de kunst. En hij voelde, dat hij rust moest nemen enkele dagen, dat, zoo hij doorschreef, zijn werk niet meer goed zou worden, te haastig, te febriel, gehypnotiseerd door de macht van zijn idee. Zijne pen, kriebelend over papier, kon zich niet toomen: de stijl van zijne laatste bladzijden was al te technisch, te veel zijn eigen cliché: hij voelde, dat hij rusten moest.

En hoewel hij verlangde naar zijne dunne bladzijden, haastig genummerd, was het iets liefs — een kleine vacantie — op een morgen ze maar niet in te zien, maar uit te gaan, dadelijk, in den kristalle-zuiveren morgen.

Een opalen licht dreef etherisch uit de lucht aan als een weerschijn van zuivere wereld. Hij wandelde den Pincio op, nog heel verlaten en op een bank, op zijn knie, schreef hij een paar brieven. Rome, aan zijne voeten, wikkelde zich los uit den morgen. Het was niet meer

de Apocalyps aan den einder, het Vizioen van een oorlog van Heden en Toekomst: het was niets dan Italië, niets dan schoonheid, niets dan een aanbiddelijke stad van antiquiteit en historie, die aangolfde met koepels van kerken, vroom en machtig. Sint Pieter rees plechtig omhoog als het morgenaltaar der wereld. De onzichtbare lieren, die trilden in de lucht, zongen, incantatie van rust.

Wat was het rustig, en hoe vreemd, dat Aylva het ooit wel anders gezien had: vlammen, oorlog en kreten van dreigende toekomst. Wat was het leven zacht hier, wat was de wereld mooi, en hoe zoet was het te ademen, in het opalen licht, een geur van wijde gezondheid en lucht. Hij had zijn brieven geschreven, hij staarde voor zich uit. Een onweêrhoudbare weemoed zwol in hem op. O, dat hij toch waardeerde, wat hij had: dit kleine oogenblik van rust, van licht en lucht, en van onzegbare bekoring. Hoe lang zou het duren? Wat zou er volgen na dit oogenblik? Zijn weemoed werd een angst. Om wat, hij wist het niet. Heel even trok door hem de vrees — zooals een dunne rimpeling door stille water — dat hij al deze teedere dierbaarheid zou moeten gaan verlaten....

Maar waarom nu die angst? Er was toch niets. Hij was zoo vrij, als hij maar zijn kon. Eenzaam was hij, eenzaam en vrij.....

O, dat hij toch waardeerde wat hij had. Thuis lag zijn boek, bijna voltooid. Hier had hij licht, lucht; een schoonheid, die aanbidde-lijk was. In zijne ziel was immers een zachte resignatie aan het leven. O, dat hij toch waar-deerde.... Dat toch de weemoed weg mocht blijven..... Maar dat zwol, dat zwol op. In de lucht zongen de lieren van het verleden: een klaagmelodie van liefde.....

Hélène, o, Hélène! Waar was ze nu? Hoe leefde ze nu haar leven? Nooit meer, nooit meer haar terugzien! Haar vergeten in zijn werk! Hij kon niet, hij kon niet! O, alle denken, alle filozofie, alle geloof aan de Har-monie — dat het niet voor niets geweest was, dat van Hélène — wat gaf het! Hij verlangde. Hij verlangde haar te zien, hij verlangde naar iets van haar. Nu was zijn ziel van weemoed vol. Zoo zwelt een overstrooming: wat gaf het of hij dat waardeerde: rust, licht en lucht! Waarom was zij niet hier? Het was zoo een-zaam om hem heen. Hij was alleen. Zijn ziel verdronk in weemoed.....

Wat gaf het of hij poogde sterk te zijn...

Alles was zwakheid in hem en verlangen
O, zoo te leven, jaren, jaren nog, en zonder
haar ooit weêr te zien!

Hij kon zijn tranen niet weêrhouden, hij
snikte. Toen zag hij om zich heen, bang of
een hem gezien had. Hij zag den Pincio, ver-
laten, en hij zag Rome. Hij zag het aardsch-
gewone leven

Waar was zijn hooge top van isolatie, en
waar de cirkel van zijn eenzaamheid, de krin-
gen van zijn revelaties? Hij zag er niets
meer van: hij was alleen in Rome, heel een-
zaam.

En toch, Rome was mooi en veel zoeter
dan Holland: o, als hij hier maar blijven
mocht! Wat was toch die sensatie, die
nog te vaag was voor een voorgevoelen: dunne
rimpeling door stille water!

Nu, van zijn hoogen top, was hij gedaald,
gedaald weêr in het iederen-daagsche leven.
En nu was het een zeer concieze vrees. Hij
schrikte van het iederen-daagsche leven
Thuis lag zijn boek nog niet voltooid: zou
hij het kunnen eindigen, nu hij al was gedaald,
nog vóór het af was? Die vrees was
pijnlijk scherp in al de vaagheid van zijn
stemming, zooals een doren.

Verlangen, onbedwingbaar, dwong hem terug naar huis.

Hij haastte zich.

En hij was blij, toen hij zijn vensters zag, die open stonden.

In zijne kamer scheen de zon, en ze verguldde zacht de oude kerkbrokaten aan den muur, en ze boetseerde met relief van licht, en diepte van schaduw, de gips-afgietsels scherper.

Op zijn tafel, in den roodleëren omslag, lag zijn boek....

Nu wilde hij verder schrijven aan Arnold en zijn vriendschap voor den jongen keizer, de omhelzing van hunne vriendschap na het Ideaal, dat onomhelsbaar bleef.....

Maar daar lagen een paar brieven en drukwerken. Hij zag ze in: een brief van zijn uitgever, een van Emilie: twee kritieken van „Nirwana”. Eerst de brief over zaken: zijn uitgever schreef hem over Engelsche vertalingen van „Nirwana” en „Schaakspel”. Nu de brief van Emilie. Vele blaadjes, groot, fijn schrift, gekruist. Zij schreef hem geregeld van die lange brieven. Zij schreef aller-aardigst: hij zeide altijd, dat zij had een epistolair talent, en dat zij eens probeeren moest, een kleine novelle in brieven.....

Dat was een exquis genre. Maar dan lachte zij maar. Wat schreef zij nu.....? Eerst Haagsche nieuwtjes zeker.... Maar haar eerste woorden al deden hem schrikken. En huiverend las hij verder. Het was een treurig nieuws, dat zij hem meldde. Arme Den Bergh, arme Dolf..... Het was waar: in weken had Aylva geen brief van hem gehad.....

Treurig nieuws!

Hoe weinig kende men elkaar, hoe weinig zelfs zijn intiemste vrienden. Ieder leefde in zichzelf, ieder was zijn eigen geheim. Arme Den Bergh.... wat was er in hem omgegaan, die laatste dagen, die laatste uren....? Want Emilie schreef, kort te voren was hij nog bij hen geweest ten eten. Heel stil was hij geweest. Emilie had met hem gesproken, hem gevraagd wat hij had, waaronder hij leed. Ja, ja, hij leed, had hij bekend. Om haar niet, had hij toen geglimlacht. Dat was voorbij. Ook niet om die twee zusjes: dat was voorbij.... En hij had toen een anderen naam genoemd, van een getrouwde vrouw.... Hij wist niet of zij, die vrouw, hem liefhad, of hij haar liefhad. De liefde, dat was het moeilijke. En dan het leven.... Toen had hij geslagen met de vuist op de tafel en woest gezien, en

hij had haar gezegd, dat hij het leven haatte. Toen was hij weêr geworden zoo weemoedig, en had gezegd: het was zoo moeilijk alles. Zoo moeilijk. Hij had zijn hoofd geschud, en toen had hij gevraagd naar Aylva....

Arme Den Bergh!

Twêe dagen daarna hadden zij hem gevonden op zijn bed, dood. Een leêg morfine-fleschje op den grond.....

Arme Den Bergh!

En het was of Aylva hem voor het eerst zag: zijn armen vriend. O, wat was hij kortzichtig, Aylva! Daar in die kritiek over „Nirwana” prees men zijne menschenkennis, zijne psychologie, zijn inzicht in het leven van gevoel en ziel.... Maar kende hij wel iets, wel iemand, wel zichzelf, had hij ooit wel Den Bergh gekend? Moest de arme jongen dood zijn om hem nu te zien in zijn ziel? Want voor het eerst zag Aylva hem, in het wreedklare licht van het onherroepelijke. De manie, waarom zij wel eens gelachen hadden, Emilie en hij, de manie van verliefdheid op zes, op zeven, telkens op een ander: was dat wel humor? Was dat niet integendeel treurige tragedie: zoeken van een arme ziel, die niet weet en zich vergist, zijn heele arme leven

lang? En hij zag hem nu: altijd zoo goed, altijd zoo bereidwillig — om misbruik van te maken — zoo innig weinig egoïst, zoo altijd denkende aan anderen en zoo goed vriend, vol toegenegenheid, aanhankelijkheid en toewijding....

Hij zag hem nu: onder al zijn goedigheid zag hij duidelijk, nu, den duivel van levenshaat.

Het kleine leven was de moeite waard niet. Het was de moeite niet waard te tobben over de vrouwen, en te schrijven aan „Maria Lescinzca.” En het was zoo gemakkelijk er meê uit te scheiden, met het kleine leven....

Arme Den Bergh: wat was er in hem omgegaan die laatste dagen, die laatste uren! Wat wist de een van den ander? Wat wist Emilie, die over hem schreef; wat Aylva, die over hem dacht....?

Bittere gedachten. Want Aylva zag in, dat men wel dood moest zijn, om gekend te worden. Soms, zooals Den Bergh, *nauwelijks* dood.... om, in een bliksemstraal, gekend te worden.

Hij kende hem nu, zijn armen vriend....

En hij had willen gelooven als een kind aan God.

Hij had willen bidden, hij had willen biechten.

Want hij gevoelde een naamlooze wroeging, een wroeging, die nooit zou weg te nemen zijn.

Nu zijn arme vriend daar dood was, ver van hem, in Holland, nu voelde hij:

Dat hij hem had gehad en nooit genoeg had gewaardeerd.

XII.

Hij werkte voort en in „Anarchisme”, in de vriendschap van Arnold en zijn jongen keizer, spiegelde zich weér zijn eigen weemoed over vriendschap en gaf er waarheid aan.

Hij werkte voort en was gelukkig, dat al scheen hij neér te dalen van zijn top van isolatie in het leven van gewonere sensatie, hij toch kon blijven werken aan zijn boek.

Zijn doornscherpe vrees wondde hem niet meer. Hij had zijn kunstdrang niet verloren. Want tegelijkertijd, dat hij daalde van zijn top van isolatie, daalde hij ook, logisch, het bergland af van zijn roman.

Het was als daalde hij nu uit zijn wijde krin-
gen, vol vizioen, neér op de straat der werkelijk-
heid; als liep hij van zijn bergland, waar bliksem
had gezigzagd om zijn hoofd en firmament zich
had verschoven, zacht naar een strand; het
einde van zijn boek: de zee lag wijd daar uit:
het slot van zijn roman vloede zacht weg, als

rimpeling van zand in element van Leven, dat nooit te sluiten was...

Hij liet zich logisch stuwen naar het strand...

Zoo ging het dagen, weken en het gewone leven maakte zich van hem meester. Maar het gewone leven van Rome's bekoring: hij wandelde meer, hij dwaalde door de muzea, die niet meer overstelpend vreemd voor hem waren, maar waarin hij zich thuis voelde en waarin de statuen vooral verloren hadden hare hardheid of hij nu zag heure zielen, als een licht, door hare materie heenschemen.

Hij ontmoette eenige kennissen, hij ging naar enkele ateliers, naar Fedder — onzen Fedder in Rome — die verbaasd was hem weêr te zien en hem lachende vroeg, of hij geen kluizenaar meer was.

— Ik was verlangend naar je godin, zeide hij, bijna als verontschuldiging.

In het atelier, eenvoudig als een werkplaats, wikkelde Fedder de vochtige windselen los om zijn beeld, en tegen een effen gordijn rees de grauwe klei op: teedere silhouet, bloem van lijnen. Er was verder niets, dat het oog trof. Een kinderportret, — bas-relief — nog niet voltooid: een paar kleine, ruw gekneede figuurtjes op een plank aan den muur: schetsjes

voor zijn groote groep: aantekeningen in klei... Een bak met water, een bak met klei; twee, drie primitieve instrumenten... En in die naaktheid van die werkplaats was alleen die andere naaktheid: silhouet, bloem van lijnen, vreemd jonge vrouwelijkheid, kind, opstaande huiverig recht, de armen hangende langs het lijf, het hoofdje jong rond, en met een blik, die recht uit zag, heel angstvallig het te ruwe leven in.

En de figuur was een sprookje, om het groote blad, dat haar het hoofd omhuifde, geheel dun glad naar de rondheid van haar jongen schedel, en, glad ook, heel fijn palmfloers, groote loover, over de broosheid van haar schouders heenviel. En de figuur was een godin, om het onstoffelijk, teeder bovenmenschenlijke van die angstvalligheid voor het te ruwe leven, die huiverig uitzag, als zag zij menschen, die ruw doen in een straat. En de figuur was ook nog kind en vrouw, kind om hare broosheid, vrouw om hare schoonheid in knop. En zij was zoo alles, dat men niet wist, wat men haar zeggen zou: kindje, vrouw, godin of sprookje... Maar wat zij dan ook ware, zij was een bloem van lijnen, een droom van teederheid: zij was alleen een ziel. Men zag niet, dat zij klei was; men zag alleen hare lijnen, en hare lijnen waren meer

een melodie voor het gevoel, dan een feit voor het oog.

— Ik ben jaloersch op je, zei Aylva. Ik begrijp, dat dit kunst is in de heilige betekenis ervan. Het zal iets volmaakts zijn.... Is het nog niet af...?

— Neen....

— Voor mij is het al af: ik zal, geloof ik, onmogelijk een indruk van grooter volmaaktheid kunnen ontvangen, dan wat dit me al geeft. Maar ik sta wel als een onwetende tegenover je werk, want ik zie niet, dat het niet af is.

— Het rechterbeen.... de proportie bevalt me niet.

— Het is mogelijk.... Als je het veranderd hebt, zal ik het misschien zien. Voor mij is het nu al volmaakt.... Ik ben jaloersch op je.... Ik zou ook willen in zoo een eenvoud, in zoo enkele lijnen, kunnen geven een gedicht, een ziel, iets onstoffelijks.

— Je geeft nu een ziel in woorden. Sommigen vinden het woord het hoogste.

— Het woord slingert op ieders lippen. Het woord moet wel heel gelouterd worden, om materie te worden voor kunst. Ik vind het woord niet de hoogste kunst. Ik versta met de hoogste: de goddelijkste, de kuischte. De

goddelijkste is voor mij de ziel van een beeld, zooals dit. Het is kort, onmiddellijk, een openbaring. Het woord is te menscheijk om ooit goddelijk te worden....

— Ik ben dikwijls jaloersch van het woord. Mij dunkt, dat je in woord duidelijker zou kunnen geven, wat ik in klei heb willen doen. Woord is mij soms concreter dan klei.

— Je moet niet spreken van klei, en zelfs niet van marmer of brons. Dat is alleen ons „papier”, ons „boek”. Maar wat bij ons „woord” is — eigendom van iedereen — is bij jou je allereigenst bezit: lijn, harmonie vooral: iets wat niet vast is, maar overal wisselt... Als ik om je beeld loop, is niets vast; alles wisselt, alles blijft lijn, harmonie.... Ik zoek nog naar een andere expressie. Iets dat uitdrukt: zichtbare ziel. Je moet niet spreken van klei: dat is het niet. Maar ik praat zeker maar als een dilettant: ik sta ook als een onwetende voor al dat moois.... Ik kan alleen in mij zien, wat ik voel; en dan voel ik het hoogste, dat gegeven kan worden....

— Waarom breek je altijd je arme woord zoo af. Het is zoo mooi... En je vergeet in je redeneering: stijl; dat is niet eigendom van iedereen....

— Zeker, er is stijl: anders zou er niets zijn. Maar muziek is reiner, en duizendmaal subtieler, vind ik, dan het woord. Sculptuur is goddelijker. Ik geloof alleen, dat het woord hooger is dan kleur... En toch hou ik veel meer van kleur, dan van woord. Ik lees bijna nooit meer, en ik geniet meer van een schilderij dan van een gedicht. Ik geloof, dat het eenvoudig is, omdat men mooier vindt, dat, wat men niet heeft. Ik waardeer nooit wat ik heb: dat is mijn ongeluk. Maar ik geloof, dat eigenlijk alles heel eenvoudig is, maar dat wij het niet zien, omdat we zóó beperkt zijn, dat we ons moê zwoegen om in allerlei complicatie te zoeken, wat eigenlijk niet te vinden is van eenvoud. Ten minste zoo voel ik nu, hier in je atelier, vóór je godin.

— Ik ben blij, dat je haar goed vindt...

— Arm kind: wat ziet ze in het leven? Is ze bang, of alleen maar verbaasd? Het is alsof ze een ontzettend monster, een sfinx, een Minotaur ziet, en wil weten, en toch niet durft vragen... En wat is ze teêr, en broos...

— Ze zal steviger zijn in marmer.

— Jammer: waarom kan ze zoo niet blijven: ze is zoo onstoffelijk, zoo... Moet ze geëxposeerd worden? Arm kind! Hoe noem je haar...?

— Ik heb nog geen naam . . .

XIII.

Aylva liep nu geregeld iederen dag even in bij Fedder. Hij had in Italië zeer in zich ontwikkeld de faculteit van diep en bijna dwepend te voelen voor een kunstwerk, met meer dan bewondering, met liefde en aanhankelijkheid. Er was dan bij hem de kleine ijdelheid van een leek, als hij voor zich iets wondermoois gevonden had, dat niet van algemeene bekendheid was in de boeken en in het groote publiek. Die ijdelheid voelde hij bijvoorbeeld om de gouden Annonciatie in Florence en den Eterno Padre van den zoeten Dolce in de Academia aldaar. Maar aan den Eros van het Vaticaan gaf hij zich gewonnen, ook al was die wereldberoemd. Zulke dwepende liefde was misschien een gevoel, langzaam aan gekweekt, met de verfijning, waarmee men een kasbloem schept, en toch was het gehéele waarheid. Het was hem — na dien eventwijfel aan de waarheid van zijne liefde voor Héléne — klaar geworden, dat, mocht het hem ook soms anders schijnen, hij niet anders kòn gevoelen dan in waarheid. Dat was een der revelaties, die hij

in zijne eenzaamheid had zien opengaan als met tooverdeuren, en het was hem groote troost, omdat hij er vastheid doorheen zag. De arabesken in zijne ziel hadden hem dikwijls doen twijfelen aan haar eigen waarheid: hij zag nu in zijn waarheid, ook al was ze geen effen spiegel, maar een vreemd gecizeleerd metaal...

Heel waar en met een dwepende aanhankelijkheid — weldadig, omdat er veel sentimentaliteit in hem was, die altijd dwepen moest — ging zijne liefde dan toe naar een enkel doek, een enkel marmer hier en daar, een enkele zuil, een enkelen boog in ruïne, en nu naar Fedders beeld. Hij zag het altijd voor zich — sprookje, kind, godin of vrouw — sturende met haren blik van huivering in eene vreemde verte, van waar het leven op haar afkwam, monsterachtig raadsel. Als hij schreef aan „Anarchisme”, bloeide de teêre silhouet van lijnen voor hem op, en hij kon het niet laten: hij zette het beeld in het paleis van zijn jongen keizer, en de beide vrienden keken er naar, Arnold en de vorst...

De dagen gingen voort; hij werkte; hij ging naar Fedder; het leven spon glad af, als zijden draad. Er was het dwepen met het beeld, de

ijver voor zijn kunst om zijn boek af te maken — het strand, waarnaar hij liep, dat eindigde in zee; het slot, dat eindigde in raadsel en in vraag. Er was de weemoed, die er altijd was, en scherper nu om armen Dolf. Achter die scherpe lijnen waasde weg de schaduw van een paradijs, verloren, — Hélène — of het zich mengde met de kimmén van Italië, dichter bij... Zoo was zijn leven hem een kleine tempel van nieuw sentiment; een atelier, heel wijd, vol van zijn groote werk; en dan een landschap nog, heel ver...

Het was genoeg.

Het was niet arm...

De dagen sponnen glad als zijden draad...

Wat zag het beeld? Wat was die angst? Wat was die Minotaur, dat monster, en die sfinx? Wat...?

Wat kwam er aan? Wat dreigde er...

Een tempel, atelier, en landschap...

Het was genoeg. Het was heel lief nog; het leven was soms wel de moeite waard, hoe ook van weemoed vol... Maar wat, wat zag het beeld...?

Het zag, dwars door het leven heen, dwars door de bogen van den tempel, de ramen van het atelier, en al het waas van landschap,

een zwarte schim naderen aan, — skelet, somber gemanteld, reusachtiger dan alles:

Het zag den Dood...

Daar op zijn tafel lag het telegram.

En als verwezen staarde hij er op:

„Kom terug. Mama ziek. Geen gevaar Emilie”.

XIV.

Het was vijf uur; de zon ging onder; aan de kimmén woedde de strijd van dag en nacht, Heden en Toekomst, met vlammen en met paars opdoemende duisternis, als iederen dag. Sint Pieter bralde omhoog in hoogmoed om niet te vergaan, en verhief tot spannens en barstens toe zijn dom, als een reuzenmonstrans, bevelende om te aanbidden. En een weërschijn van brand vloeide binnen de kamer; de brokaten tintten zich met vermil; door de gipsafgietsels scheen te vloeien een bloed als beleving.

Hij stond voor zijn tafel, turende op het telegram. Hij zag daarginds, zoo ver, de kleine villa in de Boschjes, zijn moeder ziek....

Hij zag een eindelooze lijn van rails, onverblindbaar, zelfs in uren....

Hij belde.

En terwijl hij eene trilling over zijn lijf voelde komen als een groote koorts, terwijl hij klappertandde, opende hij een kast, en haalde er, zonder te zien, kleêren uit.

Ze stapelden zich op stoelen.

— Heeft de signorino gebeld?

Het was een kleine donkere leelijke Italiaan, met groote gitten oogen, en hij had een antieken naam: hij heette Oreste.

— Ik woû mijn koffers hebben.

— Gaat de signorino weg....?

Hij zeide, ja, dat hij terug moest naar zijn land, omdat zijn moeder ziek was. De koffers, en of Oreste woû waarschuwen beneden, dat hij ging met den trein van dien nacht ... Oreste ging met een grooten uitroep van treurigheid. Aylva's handen werkten voort, zonderdat hij zag. De kamer werd ééne wanorde: kleêren, kleinigheden; de brokaten, sleepende over stoelen; fotografieën over den vloer.

Toen eensklaps kon hij niet en ging zitten.

Oreste sleepte de koffers binnen.

— Laat maar, Oreste, ik kan niet pakken. Ik zal maar alles achterlaten: ik heb niets nodig....

Hij was als in een droom. Hij wierp zich op zijn bed, omdat hij toch niet pakken kon,

en omdat hij wachten moest tot over vier, vijf uren, de trein zou gaan

De stervende zon vloeide rood binnen, vermeil en bloed.

En in den weêrschijn van wat zijn Vizioen geweest was, maanden lang, zag Aylva den kleinen Italiaan de koffers openen.

Hij zag de kamer rond, nadenkend.

Toen begon hij met de brokaten — oude priesterstolen — en vouwde ze voorzichtig en legde ze onder in. Aylva verwezenlijkte niet, wat hij deed: vóór zijn oogen vlamde alleen, in den weêrschijn van het Vizioen, Emilie's telegram: „Mama ziek. Geen gevaar”.

Intusschen ging Oreste voort, zonderdat Aylva wist, wat hij deed. Want hij draaide zich om op zijn bed — de stervende zon hinderde hem — en hij sloot zijn oogen om aan niets te denken.

Een uur misschien lag hij zoo, alles vergetende, behalve, dat zijn moeder ziek lag — niet gevaarlijk — maar hem toch wachtte.

Neen, er zou geen gevaar zijn

Het was alleen wat zenuwachtigheid, en ongerustheid van mama

Toch had Emilie goed gedaan maar te telegrafeeren

Hij geloofde zichzelf niet. Maar toch redeneerde hij zoo wat voort. De halve uren gingen slepend voorbij. Daar klopte Oreste hem op den schouder :

— Signorino

— Wat?

— Wil u eens kijken. Ik heb alles gepakt, omdat de signorino het niet kon doen. Ik hoop, dat het goed is Alleen de beelden

Aylva keerde zich om. De koffers waren gepakt. De kamer was kaal, maar geruimd. Al het bloed en het vermeil waren getaand, en het raam was toe: de donkere triomf van den nacht dommelde violet naar binnen en alleen de gipsafgietsels waren er nog iets wits van hem in

— Alleen de beelden Wil de signorino die in een kist laten pakken? Ze konden niet in de koffers.

— Heb je alles gepakt !

— Si, signorino

Aylva staarde verwezen rond. In de kale kamer stonden de koffers, vierkant en emotieloos, in afwachting.

— Waarom heb je dat gedaan?

— De signorino kon niet pakken. De signo-

rino is molto simpatico aan Oreste... Ik heb gedaan zoo goed ik kon.

— Het is heel aardig van je, Oreste... De beelden niet? Nu, die mag jij dan hebben. Ze zijn niet veel waard, het is maar gips. Maar de koopman in de Porta Pinciana zal je er misschien wat voor geven....

— Grazia tanto, signor. En wanneer wil u wat eten?

— Straks, maar niet veel; een kop bouillon.

— Oreste zal u naar den spoor brengen. Alles zal wel goed zijn thuis, Gesu senti! Ik zou maar niet zoo treurig zijn.... Ik ga voor den bouillon zorgen.

Aylva bleef alleen op bed, staren met wijde oogen in den violetten nacht. Daar, op de tafel, bleek, schemerde nog de Eros van Praxiteles. Hij stond op, deed al zijn overjas aan, sloot zijne koffers.

— Waar is „Anarchisme”? dacht hij. Waar is mijn boek? Ik hou het altijd bijme.... Nu, Oreste zal het wel ergens hebben ingepakt... Ik kan toch niet eten, ik zal maar gaan, al is het nog te vroeg....

De Eros schemerde, een witte vlak.

— Lief land! dacht hij. Lief volk! Wanneer zie ik je terug.... Misschien nooit.... Wat

zoû er zijn met mama? Zoû er tòch gevaar zijn.... Tòch gevaar.... Neen, anders had Emilie dat niet zóo geseind.....! Ze zal alleen wat zenuwachtig zijn....

Hij had de koorts van angst.

Toen voelde hij heel duidelijk een anderen weemoed wazen door dien angst heen; weemoed, omdat hij Italië moest verlaten....

En toen begreep hij, dat er wèl gevaar was; dat anders Emilie niet, nooit....

Zijn hart was vol; hij snikte....

Zoû hij zijn moeder nog terug zien....?

Toen nam hij den Eros op; in het violette duister drukte hij een kus op zijn gebogen hoofd, zette het beeld voorzichtig neêr, en ging, tastende, de kamer uit, waar hij gewerkt had, maanden lang, aan „Anarchisme”.

XV.

Van sneltrein in sneltrein, met alleen de grauwe haltes aan de grauwe nachtstations, onder de grijze glasbogen en het avondwaas geprikt vol roode lichten of doorstroomd met electrischen straal. Het aanhoudende rythmische daveren door, de haltes aan de stations, het douanengedoe aan de grenzen, even een kop

bouillon, dan weêr toonen de kaartjes, instappen en weêr voort. Duizenden reizigers reisden meê; honderden verlieten hem, stroomden, stroomden weg; andere honderden kwamen weêr aan; een eentonige droom. Zoo veel hij kon, bleef hij in zijn hoek, onder zijn plaid, de beenen kouwelijk opgetrokken. Hij dwong zich te denken aan niets. En dikwijls lukte dat wel, en sliep hij in. Dan ontwaakte hij na een uur, en altijd was het hetzelfde weêr: de trein trillerde voort, en verslond de rails, tikkende met een metalen gekletter, ijzeren donder, die dreunde in driekwartsmaat... Dan weêr de haltes, de grenzen, een andere taal, een andere munt, een andere atmosfeer, onzegbare verandering. De landschappen trokken bij mijlen de ramen langs der coupé, als rolden ze af op groote rollen, breed lint van panorama. De nacht, de dag, de nacht, Parijs in kil vochtigen morgen....

Nu naderde hij, nu naderde hij, en het was de klaar grove dag, en het waren de drukke stations van België... Totnogtoe was het een droom geweest, en nu werd het hardkleurde werkelijkheid in dit land, dat aanvoelde zijn land, met dat leelijke Fransch, met dat Vlaamsch, dat aanvoelde zijn taal.

Hij kon niet meer denken aan niets.

Zijn moeder was ziek, en sedert uren al, was hij op weg naar haar toe. Zijn moeder was ziek.... O, als er geen gevaar was, zou hij zich dan zóo haasten....? Brussel nu, heel lange oponthoud, eindeloos — o, waarom maar niet door — en eindelijk de grenzen over, en de Moerdijk, en beleefd aan de Engelsche dames, die vroegen of dat Moerdijk was, geantwoord: ja. En toen, en toen, toen eindelijk....

Zij schreeuwden het hem in de ooren, den naam van zijn stad. Vol aan het station: hoopen menschen, die gingen naar Amsterdam: was daar dan wat te doen....?

Hij was uitgestapt, en hij zocht vaag rond, als was hij verloren, als wist hij niet meer.

Toen zag hij op hem afstappen een, dien hij in tijden niet gezien had, zijn broër uit Amerika: die was met zijn vrouw een maand geleden gekomen. En naast zijn broër, Emilie...

Om hem heen was een vol gedrang van menschen, die duwden; van sjouwers, die sjouwden met koffers. Maar hij zag het dadelijk aan haar gezicht, dat zich niet wist te houden... Hoe zag zij er uit, bleek, verhuild...!

— Is mama...?

Zij opende de lippen, maar antwoordde niet.

Hij vroeg niet meer.

En hij liet zich naar hun rijtuig leiden, gauw, om zich te verbergen, te onttrekken aan het ruwe gedrang, dat trok en dat haakte aan zijn lijf, aan zijn ziel.

En in het rijtuig, op weg naar het kleine huis in de Boschjes — naast zich Emilie, zijn broër over hem — barstte hij, of zijn ziel berstte uit, in één wanhoop van snikken, dat niet op-hield....

Want het was nog die zelfde zenuwsnik, toen zij stilstonden voor het huis.

XVI.

Het was vreemd en zacht stil in huis, alsof er een vreemde sneeuw was neêrgezonken, een donzen stilte. In de benedenkamer, waar hij even binnen ging, was het vol van stille mensen, en hij herkende mevrouw Van Neerbrugge en zijne schoonzuster, een Amerikaansche, en hare al groote meisjes. Hun droevig zwijgen benauwde hem, terwijl hij zijn groote zenuwsnikken inhield. Hij kon hier niet zijn. Hij ging de kamer uit, zonder te weten, waarheen hij wilde.... In de gang ontmoette hij de oude meid, die hilde en hem iets

zeide... Hij knikte alsof hij haar begreep. Een groote klok tikte heel hard, en hij zag zijne koffers staan.

— Hugo....

Emilie was hem gevolgd.

Zij bracht hem naar zijn eigen tuinkamer. Een kilte van onbewoondheid droop langs de muren. In den tuin druipregende het....

— Hugo....

Hij zag haar aan zonder te spreken.

— Mijn arme jongen.... Je hadt het niet gedacht.... Het is zoo gauw geweest....

— Heeft mama me niet gemist....

— Ze was buiten kennis.... Ze heeft ons geen van allen herkend, het is heel zacht gegaan.

— Hoe is het gebeurd....

Ze legde hem met een enkel woord de plotselinge ziekte uit, maar hij hoorde niet. Alle woorden en dingen waren hem onwerkelijk...

— Hoe lang heb je wel gespoord, mijn arme jongen? Ben je moê?

— Ik weet het niet...

Zij nam zacht zijne hand.

— Willen we naar haar toegaan?

Hij knikte van ja en snikte. Zij nam hem in haar armen als een zuster en kustte hem. Het was hem of hij brak....

— Kom dan mee, fluisterde ze....

Ze leidde hem bij de hand, de kamer uit.... Hij heugde zich, dat zij hem nog eens zoo geleid had, toen naar de kamer, waar zijn moeder zat, opdat hij met haar zoû spreken.

Nu bracht zij hem de trap op....

Het was alles zoo vreemd, en zacht stil: er was geen geluid; de vreemde sneeuw was neêrgezonken, voeten dik, een donzen stilte.

Daar was een deur, dicht als geheimenis. Maar Emilie scheen het te weten, want zij opende de kamer vol mysterie.

Er schemerde een halflicht van dichte jaloezieën en tusschen donkere gordijnen blankte vaag een bed.

Alles was onwerkelijk en toch eenvoudig, of alles zich vereffend had. Daar lag zij, zacht, wit, stil, de oogen toe, het oude gelaat sereen, en alleen een trek om den mond was vreemd, en niet haar gewone glimlach. Maar het aller-onwerkelijkste was, dat zij zoo ver was, eindelijk ver, verloren, onbereikbaar.

Zij lag daar, en zij was er niet. Er was niet tot haar te zeggen een woord van treurigheid, want zij was zóó ver, dat zij niet hoorde. Er was niet bij haar te leggen zijn arme hoofd van pijn en smart, en uit te hui-

len aan haar hart, want zij was zóó ver, dat zij niet zag en hem niet tasten kon.

Zij was niet meer bij hen; zij was niet meer bij hem, dien zij bemind had als haar lieveling: zij was gegaan.... Zonder een woord van afscheid was zij gegaan, naar heele verre oorden toe, waar hij haar niet kon volgen. Dat was wel heel ver, waar zij was.... Want hier, — al lag zij daar zoo recht, en wit, en stil, — was zij niet meer....

Hij knielde onbedwingbaar neêr, en legde aan het bed zijn hoofd, en Emilie hoorde hij, daar achter hem, heel zachtjes weenen. En onhoorbaar — waarvoor wist hij nu nog niet duidelijk — vroeg hij, zijn oogen op haar stil gelaat, waarvan de toe-ë oogen niet meer zagen:

— Vergeef me vergeef me, mama

Hij voelde, dat zijn gedachte niet tot haar kwam, ten minste niet tot wat daar van haar lag, recht, wit en stil: heel streng en zonder iets meer van hare zachtheid, hare liefde. Hij poogde het nog eenmaal:

— Vergeef me vergeef me, mama

Zij hoorde niet. Zij was gesloten in geheimenis. Zij was heel ver....

Hij voelde, dat hij alles van haar had ver-

loren, en dat hij was alleen en zonder steun, en zij hem nooit zoû zeggen, dat zij hem vergaf, al groote en al kleine kwaad.

Toen stond hij op. Hij weende niet, want in zijn wanhoop, die altijd zoû zijn en altijd troosteloos, dacht het hem heel nutteloos te weenen. Toen nam hij Emilie, die snikte, in zijn armen.

— Kom, fluisterde hij zacht.

Hij nam haar bij de hand, hij leidde haar nu weg, zooals zij hem had ingeleid. En hij was het, die stil de deur sloot van de kamer vol geheimenis, terwijl haar snik de donzen sneeuw van stilte scheurde....

XVII.

Er gingen twee dagen om vol stille kleine drukten, die hij deed met Emilie en met zijn broêr. En nu was zij begraven en zij zaten in de donkere kamer beneden, waar haar heengaan iets had gelaten in de atmosfeer, dat niet te zeggen was, heel stil en vreemd, alsof zij onzichtbaar nog een laatste woord zoû moeten zeggen, dat maar niet klonk....

— Hugo.... Kom eens meê.

Mevrouw Van Neerbrugge kwam naar hem

toe, waar hij zwijgend zat gedoken in zijn stoel. Hij stond op, zij bracht hem naar de vensterbank, waar zij beiden gingen zitten. Zij was een groote vrouw; zij had die zacht placide waardigheid van vrouwen, die lang zijn in Indië geweest, de eerste naast haar man, in zijn positie van gezag en macht. Zij scheen nooit ouder te worden. Hij kende haar al jaren zoo, van kind af aan, met haar heel zwarte haar en matte teint, en zooals Emilie zijn moeder had genoemd, noemde hij haar, al waren zij ook gee familie: tante.

— Hugo.... ik woû eens met je praten. Wat denk je te doen, mijn beste jongen?

— Ik weet niet, tante....

— Denk je weêr op reis te gaan?

— Ik weet nog niet....

— Woû je van avond hier blijven slapen?

Hij zoû alleen zijn; zijn broêr en zuster waren in een hôtel; de meid sliep buitenshuis, omdat zij bang was, nu mevrouw er niet meer was. Hij wist niet, en haalde de schouders op.

— Ik zoû het niet doen, mijn jongen. Je bent zoo zenuwachtig.... Ik woû je voorstellen: kom bij mij. Blijf bij mij, zoolang je nog bent in Den Haag. We waren zulke oude vriendinnen, je lieve moeder en ik.... Ik woû,

dat je, nu ze er niet meer is, in mijn huis iets van een ouderlijk huis terugvond. Slaap van nacht bij ons.... wil je?

Hij knikte van ja, en drukte haar hand.

— U is heel lief.... Ik kan nog aan niets denken. Ik weet niet wat ik doen zal.

— Blijf bij mij, zoolang je wilt. Ik heb je gekend van een kleinen jongen af, en ik mag je wel een beetje beschouwen als mijn kind, niet waar. Wij zullen allen mama missen, Hugo, maar jij het meeste....

Hij knikte weêr. En zij stond op en kuste hem voor zij nu ging. Hij staarde in den tuin, daar, waar Zij altijd had geloopt, met haar langzamen pas, tusschen haar rozen. Ze waren, de rozen, nu omwikkeld in stroo, en zij kon ze niet meer zien herbloeien. Zij was gegaan.... Waarom was zij zoo gegaan, zoo vreemd, zoo in eens, als zonder afscheid, zonder één enkel laatste woord? Zij was gegaan voor altijd.... Want zij was dood. Hijzelve, dien morgen, hij had haar kist onder veel bloemen zien wegstoppen in een kelder, donker en vochtig, dien men noemde een familiegraf. Met ceremonie hadden zij de kist, waarin haar lichaam lag, tot daar gebracht, en toen was ze er in geduwd door ruwe mannen, die

iedereen dag zoo deden en niet meer beseften.

Zij was gegaan.... Hij herinnerde zich hoe dikwijls hij gezeten had aan hare voeten, zij met de hand streelende op zijn haar en hoe zij met zoo lief willen begrijpen hem gevraagd had naar zijn werk, in haar trots van moeder, die haar zoon beroemd zag; hij heugde zich hoe hij haar gebiecht had zijn leed: Hélène.... Hij heugde zich hoe zij samen gewandeld hadden, zij aan zijn arm, met langzamen pas, omdat zij was zwaarlijvig.... Maar het was niet alles lief wat hem heugde. Hij heugde zich nerveus gekibbel, bittere woorden nu en dan, altijd om zijn drift en ongeduld, altijd zijne schuld: om niets, om heele kleine kleinigheden. Dan had hij wel eens geboudeerd, en zij altijd maakte het goed weêr, omdat zij leed onder zijn bouderie. Maar later was hij ook wel eens de eerste geweest om bij te leggen den huiselijken twist.... O, wat waren die verzoeningen lief! Dan zat hij weêr aan haar voeten: zij schudde het hoofd en noemde hem, schertsende nu: zenuwachtige driftkop.... Hij hoorde het haar weêr zeggen: zenuwachtige driftkop. Dan hadden zij samen plezier en lachten er om, beiden. Het was toch ook eigenlijk om niets geweest: een kleinigheid;

zij waren beiden zenuwachtig. Het was wel lief om nu te denken, nooit om iets ernstigs, om groote dingen. Zij hadden elkaâr heel lief gehad, hoewel zij veel verschilden: zij zoo eenvoudig, niets dan moeder, trotsch op haar jongen; en hij, ingewikkeld melancholiek in de nevrose van zijn zieke ziel, die zoo zelden eens blij was om het leven.... Dat had zij hem dan verweten: dat hij maar altijd zuchtte.... Zij plaagde hem, en deed hem na, en zij hadden er beiden om gelachen, en zij hadden beiden gezocht, uit gekheid.... En dan hun eten samen, zoo gezellig: hun lange avonden....

Nu was ze heengegaan.... Juist den laatsten tijd hadden zij niet meer zoo samen geleefd. Lang was hij in Parijs geweest, toen thuis, maar toen naar Rome. Hoe had zij niet geprutteld tegen zijn laatste reisplan, toen, in Chaudfontaine nog.... Misschien had zij een voorgevoel gehad: dat zij elkander niet weêr zouden zien, en dat zij stilletjes zoû glippen weg, zonder een laatsten zoen aan hem te geven....

Nu was ze heengegaan. O, wáarom was ze zóó gegaan, zóó stil, zóó plotseling, zoo zonder laatste woord....!!

Haar arme lichaam hadden zij gestopt onder de aarde. O, dat begraven, dat verbergen

van wat moet vergaan; hij huiverde er van!

Sterven! Dat was afschuwelijk, ten minste voor haar arme lichaam, dat hij toch óók had liefgehad aan haar: de hand, die zijn haar streelde, terwijl zijn hoofd op hare knieën lag; de oogen, die hem tegenlachten en vergaven, vóór nog het hare lippen deden....

— Vergeef me, mama.... o, vergeef me!!

Zij zoû het nooit meer zeggen, het zoete woord, waarmee zij hem vergaf....

Zij was gegaan, zonder het nog eens voor de laatste maal gezegd te hebben, met woord, en oog, en glimlach: dat zij vergaf, al groote en al kleine kwaad....

En toen beseftte hij, dat hij geweest was een bedorven kind, met weldaad overstelpt, die hij nauw gewaardeerd had en maar had onnadenkend aangenomen als heel natuurlijk recht.

O, toen beseftte hij, dat zijne moeder, die was heengegaan, was heengeglijpt, geluideloos, in donzen sneeuw van stilte, voor hem geweest was, voor hem nu heel zijn verder leven vol verwijt zoû zijn:

DAT WAT HIJ HAD GEHAD EN NOOIT GENOEG HAD GEWAARDEERD....

.... Altijd het Mene Thekel, dat vlammen zoû — te late vermaning, — met letters van

hel weérlicht, altijd, aan de muren van zijn leven !

XVIII.

— Weet je nu al wat je doen zal?

Aylva zag Emilie aan met zijn treurigen glimlach: zijn oogen stonden hol en donker, en hij was bleeker nog in het zwart van zijn rouw.

— Ik schijn wel een heel nutteloozen indruk te maken; antwoordde hij met een poging tot scherts. Iedereen vraagt me of ik weet wat ik doen zal

— Omdat iedereen weet, hoeveel je verloren hebt, Hugo; antwoordde zij zacht.

Hij bleef een oogenblik stil. Zij zaten in haar boudoir, waar de lelies en narcissen aan den wand en op den spiegel stil opbloeden als sprookjesbloemen. Zij zat op den divan, geïnstalleerd met haar werk. Het trof hem, hoe natuurlijk bevallig zij daar zat in haar witte blouse, en hij had er plezier in haar te bekijken. Zij zat recht, heel bezig met haar naald. Om haar heen waren de kussens in de drukte van haar werk verward geworden. Een staande rieten werkmant stond open naast haar, vol dingen, die zij telkens noodig had. Een groote

schaar lag op den grond, spelden waren gevallen, lange draden trok zij telkens uit. En als een nevel vloeide uit de mand en op haar schoot witte mousseline en een witte kant.

— Ik denk, sprak hij eindelijk, terwijl hij altijd volgen bleef, met den blik, de beweging van haar hand; dat ik eerst mijn boek zal afmaken.... Ten minste, als ik het kan doen. Ik was er in Rome in een bizondere stemming voor. Ik weet niet wat het was, maar alles werkte er aan meê. Er was iets bizonders in de lucht, en.... alles werkte er aan meê.... Ik voelde mijn boek bij mij opklaren als de zon onderging achter Sint Pieter. Ik voelde het, als ik in het Vaticaan stond voor den Eros, of bij Fedder voor zijn jonge godin. Het is moeilijk dat te analyzeeren, want het waren juist indrukken, die niet direct met de idee van „Anarchisme” te maken hadden.... En toch, toch was het zoo. Ik was daar heel alleen, maar ik had plezier in mijn werk.... De dood van dien armen Dolf heeft mij diep getroffen. En toch kon ik aan mijn werk doorgaan. Maar nu, nu weet ik het niet.

Zij, langzaam, liet haar naald zakken; hare handen waren verloren in de witte mousseline van haar werk.

— Waarom ga je niet door? vroeg hij.

Zij zag op, glimlachte even droef, en reeg weêr door met langen draad, de kant aan de tulle.

— Nu weet ik het niet, vervolgde hij met droomerige stem. Het is wel waar, Emilie: ik heb wel veel verloren. Als je je moeder hebt, besef je niet....

Hij maakte zijn zin niet af.

— Ik zal probeeren mijn boek hier af te schrijven. Wat heb ik anders te doen? Ik hoop dus nog eenigen tijd van tantes gastvrijheid gebruik te maken. Ik voel me zoo thuis hier, niet waar, en tante was zoo lief: ze zei me, ik moest me hier voelen als in een ouderlijk huis.

Zij liet haar naald weêr zakken.

— Waarom ga je niet door? vroeg hij weêr.

— Ik heb geen lust meer.

— Wat wordt het?

— Dat wordt zoo geplooid over een blouse heen.

— Dat moet wel aardig staan: luchtig....

— Ja....

Zij zwegen beiden, vol gedachten.

— Wanneer lees je me „Anarchisme” eens voor? vroeg ze.

— Wanneer je wilt. Ik zou het zelfs prettig vinden het voor te lezen, dan krijg ik er zelf een compleeten indruk van. Ik weet nu niet meer hoe het eigenlijk wel klinkt.

— Ik ben er heel benieuwd naar. Het zal wel heel wat anders zijn, dan je totnogtoe geschreven hebt....

— Zou het? Ik weet niet.... Wil ik het nu lezen?

— Ja, goed....

— Maar dan moet je ondertusschen weêr aan die kant naaien.

— Neen, ik heb geen lust meer.... Waarom?

— Dat vind ik plezierig.

— Je bent een beetje mal, geloof ik.

— Neen, anders lees ik niet voor.... anders word ik zenuwachtig: als je me zoo strak aanziet, terwijl ik lees.... Ik zal mijn manuscript halen.... en dan moet je weêr aan die kant naaien.

— Wat kan je toch dwingen.... Ik wil heusch niet.

— Jawel.

— Nu goed dan; maar ga het dan ook halen....

Hij lachte en ging weg. Zij bleef even alleen, hare oogen staarden in den spiegel, en zij zag

zich, tusschen de anemonen op het glas, zitten in haar mousseline nevel.... Het trof haar, dat het bij toeval, natuurlijk weg, een plaatje was, een sprookje.... Zij glimlachte er om.... En met haar langen draad reeg zij weêr door, toen hij terug kwam....

Hij was heel blij, dat zij weêr naaide, dat zij hem toegaf. En hij begon zijn boek te lezen. Een enkelen keer liet zij haar naald dan zakken, en dan weêr ging ze voort.... Hij las, heel lang. Het dacht hem zoet, haar altijd zoo maar voor te lezen, te blijven in die kamer. Wat was er voor bekoring in? Het was heel zacht, alles, heel stil, een stille harmonie.... Wat was er voor bekoring in? Waren het de bloemen van het sprookje? Was het het sprookje zelve? En wat was dan het sprookje?

Hij las, heel lang. Een enkelen keer maar had zij hem onderbroken. Nu zweeg hij.... En zij was opgetogen, zij vond het mooi, heel mooi, heel sterk, veel kracht er in, wel heel iets anders dan „Mathilde” en „Schaakspel” en „Nirwana.”

— Je vindt altijd het beste, wat je het laatste schrijft.... Maar daarom weet je niet zéker of het wel zoo is....

— Je moet ook nooit te gauw iets zeker

weten, plaagde zij. Twijfelen is veel meer halflicht en artistieker.

— Ik heb in eens lust er nu aan voort te werken. Maar mijn kachel is niet aan.

— Werk dan hier, aan mijn tafel.

— Mag ik?

— Ja, zeker.... Ik ga toch uit.

— Je hindert me anders niet: ik kan wel schrijven, al ben je er.

— Heel lief gezegd: maar ik moet heusch uit. Eigenlijk ga jij ook te weinig uit.

— Ik heb al zooveel gewandeld in Rome... Laat mij hier maar eens thuis blijven. Ik heb heusch nu lust te werken.

Zij had haar mousseline en kant geruimd.

— Alles gaat door, niet waar, Emilie? vroeg hij heel zacht. Jij maakt je blouse,.... en ik „Anarchisme.” En mama die is weg.

Zij naderde hem en legde haar hand op zijn hoofd, en zag hem aan.

— Het is een heel, heel groot verlies, Hugo. Maar waardeer het, dat, — wat je ook voor verdriet kan hebben, Hugo — je je mooie groote kunst hebt om je te troosten. Toe, waardeer het....

Hij zag haar lang aan. Toen zeide hij:

— Ik zal het beginnen te waardeeren, Emilie. Anders zou ik misschien — op een dag, dat ik ze noodig had — mijn kunst missen....

Zij knikte van ja, zonder nog te voelen, hoe bang hij werd, langzaam, langzaam aan voor de vlammende vermaning aan de muren van zijn leven.

En toen zij was gegaan, schreef hij heel lang aan haar tafel.

Verdiept in zijn ernstig werk, waasde het sprookje om hem heen.

XIX.

Meestal wist hij een klein voorwendsel te vinden om niet te werken in zijn eigen kamer, maar bij haar, en na enkele weken schreef hij zijn boek af met een kalme pen, die langzaam de laatste regels voltooide, die er den streep onder zette met een sereene rust. Wat hij begonnen was met het vlammende epos aan Rome's kinnen voor oogen, eindigde hij in de leliekalmte van Emilie's boudoir; het epos vervloede in de idylle; het drama in het sprookje, en het gaf aan het slot van zijn boek een onverwachte harmonie van oplossing:

een hoop op gouden toekomst en verschiet van witten vrede na die tragedie der vriendschap van Arnold en den jongen vorst: vriendschap, die geëindigd was in dood en bloed en brand. Gouden toekomst, witte vrede: de laatste zinnen van „Anarchisme” staken als zilveren bazuinen op: een halleluja klonk er in de lucht, de boomen bloesemden op aarde, zoele lente dreef weldadig aan....

Hij was klaar, hij had niets meer te doen, en het was natuurlijk, dat men vroeg naar zijne plannen. Zoû hij gaan op reis, zoû hij kamers nemen in Den Haag? Hij, hij had het liefst maar willen blijven als hij was... En toen hij begreep, dat hij besluiten moest, een plan moest maken, en aan zijn daagsche leven richting geven, was hij heel treurig en dacht dagen na...

Het was zoo doelloos alles, nu „Anarchisme” af was.

De voldoening van het goede einde van zijn arbeid duurde nauwelijks enkele dagen.

Het was zoo doelloos, reizen, en Italië...

Na de bekoring van de laatste weken — het zoete werken in de kamer van Emilie — zoû het zoo dor rondom hem zijn, vreugdeloos en eenzaam...

Hij zou dat leven niet meer dragen kunnen.

Hij miste zijne moeder, haar steun, haar troost, haar liefde ...

Zij was gegaan, zonder een laatste woord ...

Het zou zoo dor zijn, vreugdeloos en eenzaam ...

Dagen dacht hij na ...

Er fluisterde iets, dat het niet dor behoefde, en eenzaam ...

Dat was het einde van „Anarchisme”, de gouden toekomst, de witte vrede, de zilveren bazuinen in de zoele bloesemlente.

Maar hij vertrouwde niet die stemmen, omdat hij was te achterdochtig.

Illuzie was heel mooi soms als het einde van een boek, om troost te geven, aan de menschen, die het lazen, maar werd de illuzie ooit wel in het werkelijke leven?

Hij wilde niet de stemmen hooren : ze lokten tot den leugen ... Er was geen zekerheid, in niets ...

Toch was het sterker dan zijn twijfel : het halleluja in de lucht.

Het was geen zegezing en geen extaze : het was een teeder, kalm lied.

Toen had hij dagen lang stille gedachte, die

uitspon, wat hij doen zou. En toen hij eindelijk meende te weten de bloesempaden, die zijn noodlot wilde, dat hij gaan zou, besloot hij — twijfelend toch altijd en achterdochtig.

Hij zeide, dat hij ging op reis.

Hij pakte in, nam afscheid en vertrok uit huis.

Hij ging, als een, die heeft te verbergen de dingen van zijn leven, naar Scheveningen, huurde een kamer en hield zich als het ware schuil, twee dagen.

Hij leefde eenzaam, maar in een stillen droom en sprookje.

En toen, glimlachende om zijn eigen hoop, die hij naïef vond in zich, en achterdochtig om de illuzie, die maar verheveling zou zijn en weêrschijn — niets meer — schreef hij zijn brief aan Emilie.

Dat hij niet was op reis.

Dat hij zich schuil hield te Scheveningen, tot zij hem geantwoord zou hebben.

Dat zijne vraag haar zeker verwonderen zou, maar dat hij niet anders kon: dat hij gevoelde niet meer te kunnen leven zonder haar.

Hij wilde haar overreden. Hij haalde herinneringen op, uit Indië, toen zij, samen kinderen, samen hadden paard gereden, samen had-

den orchideeën gezocht aan de hellingen der ravijnen.

Het was zoo lang geleden, en toch scheen het hem nu gisteren toe.

Daarna in Holland. Hij had haar iederen dag gezien; zij had met hem meêgeleefd, als een zuster, zijn eerste verzen, toen zij nog een kindje was in korte rokken, zoo ernstig al als een kleine prinses...

Later had zij hem ingegeven, onbewust, „Mathilde”, den roman van zijn jonge jeugd, zijn populair succes: de tragische melancholie tegen den achtergrond van eenvoudig, lief leven...

En hij wist het: zij had om „Schaakspel”, te zijner wille, een beetje geleden, een angst gekoesterd, dat hij zich meê zoû laten sleepen, een hellend pad af, door demonen...

Wat had hem gered, niettegenstaande de groote periode van zijn leven: extaze, en wanhoop?

Wat had hem gered?

Zoû het niet zijn geweest, onzichtbare bescherming, trouw en geheimzinnig als waakengel, van hâar?

Hij wist het niet, hij was heengegaan: hij had haar wel weêr teruggezien, maar weêr was hij gegaan...

Kon zij hem antwoorden?

Was zij hem blijven beschermen in trouw
mysterie?

Had zij hem gered?

Zij moest het toch weten.

Zijn, die hij was, en niet ondergegaan zijn,
kon dat wel wezen om ééne andere reden,
dan om geheime fluïde, die altijd was blijven
raken haar en hem, in weerspel van sym-
pathie...?

Hij wist het niet: hij vroeg.

Misschien vergistte hij zich.

Misschien maakte hij zich een gedicht, en
was poëzie nooit de waarheid.

Maar wanneer zij kon antwoorden een woord
van bevestiging, dan zou hij heel gelukkig
zijn, en zegenen zijn noodlot.

Hij had gekend wanhoop en vergelukking,
zooals men éens maar kent.

Wat hij nu meende in te gaan was niet het
Groote, maar het Teedere.

Wat hij nu vroeg, vroeg aan het leven en
aan haar, was niet in trots meer, zon en dauw
van paradijs, maar was, in nederig smeeken:
brood.

Hij had haar noodig, want alles werd on-
mogelijk zonder haar, leven en kunst, zonder

haar troost, zonder haar lach, zonder haar kracht.

Waar moest hij heen, nu hij gegaan was uit haar kamer?

Hij zou het nimmer weten. Hij zou verloren zijn, een zwerveling, en zonder iets...

En nu, nu wachtte hij haar antwoord.

En als zij schreef, dat zij hem niet beschermd had, dat hij gered was door wel andere macht, haar onbekend; als zij hem schreef, dat zij wel van hem hield zooals een zuster van een broër, maar dat zij niet kon zijn zijn vrouw, dan zou hij gaan en zonder boosheid, en met begrijpen, dat het wel zoo moest, en dat hij haar te veel had durven vragen....

Dan zou hij gaan, heel verre landen in, en zagen zij elkaâr na jaren dan terug, dan zou er niets zijn dan glimlachende herinnering tusschen henbeiden, zuster en broër....

Nu wachtte hij haar antwoord.

Zoo zij hem goed nieuws melden kon, of zij hem dan dadelijk schrijven wilde.

Zoo zij alleen kon zeggen: broër, en onder-teekenen: zuster.... of zij dan later wilde schrijven.

Dan zou hij weten alleen al aan het komen van haar brief, of het zoo zijn kon, als hij

hoopte.... hoopte, maar toch wantrouwig, achterdochtig, diep in de modder en den twijfel van zijn ziel.

— — — — —

Toen liep hij uren heel ver, langs het strand van de zee. En de zee, vloeibaar grijs zilver, ruischte aan als het leven; de einder, streep van mysterie, was als de toekomst, die op zoû doemen; de woelige drijvende wolken met het zilveren licht, dat daar tusschen school, waren de droomen, de zijne, die hoog dreven boven het schuimen der wereld.

En de wind koelde zijn voorhoofd, en in zijn hart werd het heel rustig.

De illuzie was eensklaps sterker dan hem-zelfen, en sterker dan de achterdocht en het wantrouwen, was de hoop, en toen hij thuis kwam, na uren, dien avond, en vond op zijn tafel den brief, die gesloten hem gaf al zijn antwoord, toen werd het heel ruim in de rust van zijn hart, hoog op, heel ruime verademing. Hij las, en hij zoû nu weten voor goed, dat altijd in het leven, en ontwijfelbaar logisch ook daarna, de heilige dingen zege over de onheilige zullen vierden, en doodmoê zwijmde

hij bijna, omdat het geluk, zoo weldadig en teeder, hem riep, in haar woorden toe: het is goed, het is alles waar; kom nu, want ik wacht je...

PARIJS, FEBRUARI '97.

V.

HET BOEK VAN METAMORFOZE.

I.

— Nu je kast er staat, zei Emilie ernstig na het onbijt; kunnen wij van morgen beginnen met de boeken na te kijken.

— Ja... antwoordde hij bedenkelijk.

— Waarom?

— Een heel werk... Misschien doen we maar beter ze maar in de kisten te laten. Of ze nu netjes gepakt zijn in kisten of staan in een kast... dat is het zelfde.

— Behalve dat ze niet te lezen zijn in de kisten.

— Ik lees ze toch niet.

— Ja maar, ik wel! Neen hoor, niet uitstellen. We beginnen maar dadelijk.... Kom nu meê!

— Emilie...! smeekte hij.

— Je hebt niets te doen.

— Ik moet een briefkaart schrijven...!

— Straks... Toe, kom nu meê.

Zij strekte de hand uit en glimlachte. Hij kon daar niet tegen. Hij stond op, nam hare hand en liet zich meêtrekken.

— Zoo opgestaan, zoo ontbeten, pas den dag begonnen, en dadelijk werken, handenarbeid doen...! zuchtte hij.

Zij lachte vroolijk, terwijl zij hem, altijd bij de hand, de trap optrok.

Zij woonden in de Laan Copes bij mama Van Neerbrugge in. Waarom zouden zij een eigen huis nemen, had mama waardig gezegd. Haar huis was groot genoeg, zij verloor zoo niet Emilie, en zij won Hugo er bij, en zij zou geen schoonmoeder zijn naar het type van de Fliegende Blätter. En de kinderen, die van reizen hielden, waren vrij weg te gaan, wanneer ze wilden. Daarbij was het veel zuiniger. Dadelijk een huishouden, één meïd, en Emilie, gedwongen zich te formeeren naar het model van een Hollandsch vrouwtje, zonder veel geld — één kachel aan in de „huiskamer”: een vertrek, dat altijd Hugo's cauchemar was geweest in echt Hollandsche intérieurs: tafel in het midden, met theeblad en theestoof — wasch-in-huis, schoonmaak, inmaak —: mama had hen gewaarschuwd. Mama

kende haar kinderen. Als Emilie niet altijd bij Hugo zat en Hugo niet altijd bij Emilie, maar als Emilie van de keuken naar den kelder moest, en Hugo één moment alleen bleef.... mama waarschuwde hen. Ze moesten maar liever bij haar in huis komen: Emilie zou dan het huishouden doen, zooals ze dat gewend was als jong meisje, in een half uur klaar, en uit een niet al te bekrompen beurs; en dan konden ze bij elkaâr blijven koekeloeren in de kamer met de witte lelies....

Emilie had eerst niet gewild. Beter een eigen huis, klein, een klein nestje. Als Hugo de witte lelies mooi vond, kon ze die wel eens weêr opnieuw schilderen. Maar Hugo vond mama overweldigend verstandig. Hoe was het mogelijk, dat mama dat zoo prachtig vooruit zag, al die kleine huiselijke ellende van het „nestje!” Het nestje lokte hem niet aan. Hij trouwde niet met Emilie voor inmaak en schoonmaak. Hij begreep zelfs heelemaal niet wat Emilie te doen zou hebben met inmaak en schoonmaak. En hij haalde Emilie over. Mama had gelijk, en mama had ook gelijk met te zeggen, dat de kennissen het niet goed zouden keuren, die geëmancipeerde opvatting van jong-huishouden doen. Ze zouden zelfs

kwaadspreken en zeggen, dat Hugo alleen maar zijn pantoffeltjes in huis had meê te brengen. Maar Hugo trouwde Emilie nog minder om de kennissen dan om den inmaak.

Emilie gaf toe.

En toen werd mama ernstig en begon, heel onverwacht, te weenen van louter dankbaarheid. Ze had dagen lang gevreesd, dat Emilie niet wilde, en dat ze alleen in haar groote huis zoû moeten blijven. Of in een kleiner huis. Of in een pension. Zij had al van alles bedacht, die arme mama. Nu bleef het alles zooals het was: ze behield Emilie en nu kreeg ze Hugo er bij. En dat, zei Hugo, was een aanzienlijk saldo... Mama lachte weêr, door hare tranen heen. Ze had altijd dat huwelijk gewenscht... Hugo plaagde haar en zei, dat mama dan ook eigenlijk vreeselijk veel moeite er voor gedaan had. Neen, antwoordde mama: zich met een huwelijk bemoeien, was altijd tegen haar principe geweest. Nu goed, had Hugo geantwoord: nu het dan eenmaal raak was, zouden ze met hun drieën een model van harmonie vertoonen en de Fliegende Blätter logenstraffen...

Zij waren een maand getrouwd en zij waren alleen maar een week op reis geweest,

omdat zij van den winter naar Italië wilden; en dan mocht mama zelfs meê. Zij waren nu heel bezig met hunne installatie en mama had hun vrij spel in huis gegeven. De logeerkamer werd opgedoekt: geen logé's meer. De logeerkamer werd Hugo's kamer; in een kleiner kabinet kon hij zich kleeden. Maar het was prachtig: het was het beloofde land bij mama! De meubels van zijne kamer uit de villa in de Boschjes had hij laten overbrengen en nu, van morgen, wilde Emilie aan de boeken beginnen. Ze stonden in twee kisten, reeds open, midden in de kamer.

— Heb je niet meer? vroeg Emilie, toen zij beiden voor de open kisten stonden.

— Neen, zei Hugo verontwaardigd. Het is al heel veel!

— Het is bepaald een schitterende bibliotheek voor den auteur van „Anarchisme”!

— Je bedoelt van „Mathilde”. Wat ik ook schrijf of niet schrijf, ik blijf altijd de auteur van „Mathilde”. Dat is een compliment van de kritiek aan jou.

Emilie knielde neêr en begon de deelen er uit te halen.

— Vondel, dien herinner ik me van je. Twaalf dikke deelen van Van Lennep; Hooft,

Zola, Potgieter, Flaubert, Hamerling, midden-Nederlandsche ridderromans, alles maar door elkaâr.

— Hadt je willen hebben, dat De Gruyter ze ingepakt hadt met methode. Maar zeg nu eens, Emilie: ik ruim op alles wat ik leelijk vind, en ik wil alleen een exquis bibliotheekje overhouden.

— Dan hou je niets over, want je vindt niets meer mooi.

— O, „Floris en Blanchefloer” ... daar dweep ik meê...

Daar bracht de meid een mand vol boeken binnen.

— Wat, Pietje! riep Hugo. Nog al meer boeken?!

--- Boeken van de freule, meneer!

— Als-je-blijf! riep Emilie verontwaardigd. Ik ben getrouwd. „Van de jonge mevrouw”, meen je.

— Ik kan er nog maar niet aan wennen, freule, zei Pietje met een kleur en ging weg.

— Breng je de andere boeken ook, Pietje? riep Emilie haar achterna.

— Ja freule...

— Wat Emilie, met die boeken van jou?

— We gaan ze vereenigen, tot je „exquis

bibliotheekje". Kijk eens, mijn sprookjes van Andersen. Daar dweep *ik* meê.

— Ik ook ... Ik dweep ook met sprookjes. Maar vooral met het onze.

— Wat is dat?

— Wil je het hooren?

— Ja ...

— ... Er was eens een prinses, die leefde tusschen de waterlelies en anemonen ... En die prinses had een kostbaren schat en ze bewaakte dien zorgvuldig ...

— Hier is nog een mand met boeken, freule ...

— Pietje, als je nu nog eens „freule” zegt, zeg ik je den dienst op.

— Hè, mevrouw, ik ben nu al vijftien jaar in dienst bij uw mama. U was een klein meisje, toen ik kwam ...

— Zeg dan maar liever: „Hoogheid”, Pietje, zei Hugo.

— „Hoogheid”, meneer?? Waarom?

— Omdat er een prinses was, die leefde tusschen de waterlelies en anemonen ...

— Hè??

— Pietje, haal nu de andere boeken. Meneer praat onzin, als altijd. O, Hugo, hier zijn mijn andere sprookjes, van Leander, van Grimm. Die zetten we er bij. Maar vertel jij nu verder

voort. Maar aan mij en niet aan Pietje. De prinses bewaakte haar schat....?

— O, zoo zorgvuldig.... En er was een prins, die jaagde in het woud het hert met trotsch gewei.... Toen zag hij in de lucht een ijle fee hem lokken, door moeras en wildernis en over afgrond heen. Maar de ijle fee was een booze fee: ze was Illuzie en droeg het masker van het geluk....

— Hugo, het wordt prachtig: waar gaat het naar toe!! Toe, zet nu die zware Vondels netjes in de kast: ik heb geen plaats meer op den grond....

—.... En de prins kon de booze fee, die hem in den afgrond wilde lokken, maar niet bereiken. En hij zag wel den afgrond, maar hij smachtte toch naar de fee.... Toen kwam hij moê aan den leliën-tuin, waar de prinses haar schat bewaakte....

— Zet je Hooft niet naast Vondel?

— En naast Hooft, Potgieter, trots het verschil der eeuwen... Ach, mijn dierbaar „Florence”,

„die me op eens uw tal van tinnen....”

.... Hoe mooi heb ik dat vroeger gevonden, in den tijd van „Torquato Tasso....” Jeunesse passée!

— Hoe eindigt je sprookje, Hugo?

— De prinses redde den prins, laafde hem zoet met den dauw van de lelies en toonde hem den schat, dien zij alleen voor hem bewaard had....

— En wat was de schat, Hugo?

Hij kwam van de boekenkast, waar hij schikte, naar haar toe en nam haar hoofd in zijne handen.

— De schat was het mysterie, waarvan de booze fee het masker droeg, Emilie....

Hij knielde bij haar neêr: toen fluisterde hij in een kus:

— De schat was: het Geluk....

Zij kreeg vochtige oogen en glimlachte.

— Malle jongen....

Toen schertste zij:

— Maar „niets is zeker”. „Je weet niets”. „Alles is twijfel”.

— De twijfel was een distel, die niet groeide tusschen de lelies.

De heele gele stapel van Zola viel omver, omdat ze elkaâr omhelsden.

— Ze moeten ingebonden worden, zei Hugo. Ze hangen allen aan een draadje. Zola, dat is zoo treurig, vind ik.

— Waarom?

— Een verlaten koning. Hij troont in eenzaamheid. Is dat niet navrant, groot te zijn, machtig, glorie te bezitten en alleen te zijn! En zelfs zoo machtig te zijn, dat de wetten, die je als koning hebt vastgesteld, zelve je gaan overheerschen, zooals het noodlot, God....

— Hugo, je mag blijven sprookjes vertellen en peroreeren, als je maar tegelijkertijd werkt. Hier zijn nog „Lourdes” en „Rome....”

— Vindt je Zola niet treurig? Hij is zijn eigen formule niet meer meester, maar wordt door ze overheerscht. En zijn techniek is sterker geworden dan hijzelf. In al zijn laatste werk is geen verrassing meer: je weet, als hij één woord zegt, de heele bladzij, en je weet uit een fraze het heele hoofdstuk. Ik heb „Rome” in Rome gelezen. De menschen noemen „Rome” een Baedeker. Dat is niet zoo. Baedeker is praktisch en Zola's analyse van Romeinsche glorie — het purper van Augustus — is geniaal. Ik heb „Rome” ademloos uitgelezen.... en toch heeft het me vreeslijk bedroefd, omdat ik ingezien heb al den weemoed, al de fatale nutteloosheid van aardsche perfectie. Aardsche perfectie is geen geluk, en als het een bereikt doel is, zooals bij Zola, is het een dood punt, waarop je eenzaam staat: een verlaten koning.

Waarom zijn zijn eigen volgelingen hem afgevallen? Omdat zij zagen, dat hij volmaakt werd....

— En jij, val je hem dan ook niet af, nu je zegt, dat zijn formule en zijn techniek hem overheerschen?

— Neen, ik val hem niet af. Ik schat hem het hoogst van allen en ik weet, dat wij allen een groote schuld aan hem hebben. Hij heeft voor ons de wereld geopend. Maar ik ben ouder geworden en ik kan, helaas, niet meer dwepen: niet meer met Potgieter en niet meer met Zola....

— Hier heb je Ibsen, Maeterlinck.... Zet die op de volgende plank....

— Ja, ik kan niet meer dwepen. Met Ibsen heb ik gedweept, samen met onzen armen Dolf. En wat vindt je daar van Maeterlinck...?

— ... „La mort de Tintagiles”, „Palomides et Alladine....”

— Het zijn namen als zilveren klokjes.... Ook sprookjes, maar wreede.... Ik kan niet meer dwepen.

— Wat is er, Hugo?

— Niets.

— Wat is er?.... Kom eens hier bij me zitten....

— Waar....

— Op den grond....

— De prins vindt de prinses niet meer tusschen de lelies, maar tusschen de boeken, als de Wijsheid....

— Er is meer poëzie onder dan wijsheid... Heb je heusch den schat gevonden, ook al kan je niet meer dwepen?

— Ja.... Maar ik heb lang gezocht, Emilie. Ik heb veel geleden.

— Je hebt ook veel gevonden, en je bent ook heel gelukkig geweest. Je hebt me dat alles gezegd. Ik ben niet jaloersch van het verleden, Hugo. Het verleden is van jou. De herinnering is van jou.

— Je bent zoo lief, Emilie.... Ja, niet waar, je staat te hoog, om jaloezie te koesteren tegen.... een gevoel?

— Ik sta niet hoog. Ik hou van je om jou, en niet om mij; heel eenvoudig. Zooals, geloof ik, iedere vrouw lief heeft.... Maar we komen nooit klaar, Hugo.... Wat heb je weinig moderne Hollandsche auteurs! Ik vind niemand. Heb je er geen?

— Bedenklijk weinig. Tragisch weinig. Een paar. Borel, vindt je dien?

— Over China. Ja, hier.

— Juist. Ik zal hem op deze plank zetten, op een eereplaats. Borel is op het oogenblik de eenige Hollandsche auteur, die heel zuiver is, heelemaal zichzelf, fijn oorspronkelijk voelt en schrijft, en nooit invloed heeft gevonden van clubgeest. Hij houdt veel van het woord: puur, maar dat komt misschien, omdat zijn eigen kunst zoo puur is. Ik stel hem heel hoog.

— Maar de anderen een beetje te laag.

— Gemis aan zielverwantschap misschien. Als het te pas geeft, laat ik ze recht wederbaren. Maar Borel is eenig van zuiverepracht tusschen hen allen. Hijzelve heeft iets van een Chineesch landschap, zooals hij zoo mooi beschrijven kan.

— Hier vind ik bundels van Hélène Swarth.

— Ja. Die zal ik naast hem zetten.

— O Hélène Swarth

— Hoû je niet van haar? Ze is onze edelste dichter.

— Ja. Maar hoe kan een vrouw van uur op uur ieder sentiment in een sonnet gieten en dat oogenblikkelijk zenden aan het een of andere tijdschrift! Dat ze haar sonnetten schrijft, begrijp ik. Maar dat ze ze dadelijk uitgeeft, is mij een raadsel, voor iemand, die zoo sensi-

tief moet voelen. Dat ze zich zoo bloot geeft aan allen

— Dat is het in-treurige fatum van een heel lyrisch talent, Emilie. De edelste kunst is waar onze eigen ziel in vibreert.

— O, zoû ik dat niet weten? Zoû *ik* dat niet weten!? Ik weet het maar veel te goed. Jijzelf In al je boeken geef je jezelf. Niets dan jezelf. Of je een prins beschrijft of een anarchist, of een man of een vrouw, je geeft jezelf!

— Dat is de metamorfoze niet mijzelf.

— Ja, dat heb je mij verteld je verweert je altijd: je zegt altijd: dat ben *ik* niet. Zoo denk *ik* niet. Zoo zoû *ik* niet doen Maar ik weet beter!

— Je gelooft dus niet aan de metamorforze?

— Als poëzie vind ik ze een mooi idee: meer niet.

— En ze is toch zuivere waarheid. Ik geef mijzelven nooit: nooit *geheel*, en ik vermoed, dat Hélène Swarth dat ook niet doet.

-- Ja, je verbergt je achter je woorden; je wikkelt je in je stijl als in een mantel.

— Neen. Ik leef een metamorfoze. Meer niet. Ik geef mezelf zoo weinig, *als ik waarlijk ben*, in mijn boeken, dat mijn lezers er nooit

Hugo Aylva in zullen zien. Ze zien nooit meer dan een zielgenoot. En al zou ik nu eens schrijven een boek, waarvan de held een modern auteur was, al zou ik dien held laten schrijven werken, die verwant aan de mijne waren, de held zou niet *ik* zijn; zijn kunst niet de mijne; en de roman zou een roman blijven, niets dan een roman, en zich nooit realizeeren tot autobiografie.

— Spreek niet te bout, Hugo...

— Ik zou er te verlegen voor zijn, Emilie. Ik kan veel geven van mijzelf in mijn metamorfoze; ik kan mijzelf splitsen in deelen, die zich bezielen tot geheelen, maar heelemaal geef ik me niet. Dat is nog een rest van pruderie in me, of schaamte, of ijdelheid, of alles te samen... of iets anders.

— Dus je kunst — waar je eigen ziel nooit *geheel* in vibreert — is niet de edelste? zei ze plagend.

— De mijne? O, neen. Je weet hoe nederig ik ben omtrent mijn eigen werk. Ik ben altijd verbaasd als de menschen er iets goeds in vinden. Ik vind er alleen iets goeds in, zoolang het niet gedrukt is. Is het gedrukt, is het „in de wereld”, dan zie ik dadelijk allerlei slordigs, allerlei oppervlakkigs, allerlei onuit-

gewerkts... Maar Emilie, wat is dat? Een dikke bundel, dien ik vind onder je eigen boeken. Het lijkt wel een archief.

Zij lachte vroolijk.

— Ja, het is een archief. Maak het eens open.

— Wat zijn het? ... Kritieken over mij...!

— Al je kritieken. Heel zorgvuldig bijgehouden, chronologisch geschikt, en al de slechte zijn er bij, meneer. Geen lofzang alleen, dat verzeker ik je...!

— Al mijn kritieken! Waarom heb je die bewaard!

— Je weet, hoe slordig je er altijd mee was, trots al je netheid. Je bewaarde ze nooit. Ik vond dat jammer. En ik heb ze bewaard voor jou...

— ... „En de prins vond lauweren tusschen de leliën...!”

— Van af de eerste: een Vlugmaar van Vosmaer, over „Aminta”, die je me eens gegeven hebt, in den tuin, terwijl ik rozen plukte voor tante... en die ik je nooit heb terug gegeven.

— Je bent voor archivaris in de wieg gelegd, Emilie! Het is keurig, ongelooflijk! Ik ga ze eens, op een regenachtigen dag, allemaal overlezen en nakijken.

— Lauwertakken en distels!... Maar daar gaat het belletje... We moeten lunchen. We hebben veel afgedaan van daag. Ik ben tevreden over je.

— Merci, pfhoe...!! Ik ben ten minste dood van dat sjouwen... Ik ga mijn handen schoon wasschen van al dat stof van menschelijke fictie...!

II.

De boeken waren nagezien, velen weggedaan, anderen ingebonden: de kleine bibliotheek stond netjes geschikt. En Aylva genoot ervan, dat hij niets te doen had. De laatste proeven van „Anarchisme” waren nagezien: over een nieuw boek dacht hij niet. Hij had niets te doen. En hij verveelde zich niet, tot groot plezier van Emilie, die er om schateren kon, dat Aylva zijne dagen, zonder de minste wroeging, in placide niets-doen liet voortglijden. Zij plaagde hem om de langdurige gesprekken, die hij met mama hield — souvenirs uit Indië over alles en niets, samen na het ontbijt in de eetkamer, terwijl Emilie bezig was met het huishouden. Zij plaagde hem, omdat hij daarna den heelen morgen bij haar in haar boudoir zat, terwijl

zij bezig was met het een of ander en hij, de handen gekruist achter het hoofd, op een stoel heen en weêr schommelde. Zij plaagde hem omdat hij nooit uit wilde in die Haagsche straten en die Haagsche Boschjes, die hij vervelend vond, en dat zij hem moest meêsleepen voor een wandeling, werkende op zijn ijdelheid en hem zeggende, dat hij te dik werd in het goede leventje in mama's huis. Na al zijn restaurant-kostjes in het buitenland de Indische rijsttafel, die mama zelf maakte, terwijl een geur van Indische kruiden door het huis dreef, of de beroemde schoteltjes en poddingtjes van Pietje! En 's avonds wilde hij nooit meer uit; de comédie was niet de moeite waard; en de diners en soirées van hun kennissen kende hij van buiten, met altijd de zelfde menschen: dat was in tien jaar niet veranderd! Het was veel gezelliger met hun drieën in den salon te blijven hangen, courantje lezen, praatje met mama, niets te doen.... Soms werd Emilie boos: het was te erg; het was geen leven. Maar hij verdedigde zich en zei, dat hij genoot en niets anders wenschte. Hij had al zoo veel geleefd: je ziel brandde af als een kaars van al dat „leven”. Emilie wilde hem opwekken weêr iets te schrijven: een kleinigheid, bijvoor-

beeld iets over Rome, iets over den Eros, waarmee hij dweept, al beweerde hij, dat hij niet meer dwepen kon: je was van Hugo nooit zeker. Maar hij bedankte er voor en beweerde, dat hij van „Anarchisme” moest uitrusten. En hij rustte uit en mama, waardig, gaf hem gelijk. Toen werd Emilie een oogenblik werkelijk treurig.

— Het is een mooie invloed, dien ik op je uitoefen. Een zielverheffende invloed Sedert we getrouwd zijn, voer je niets uit en wordt je van een materialisme!

— Dat heel gezond is. Een gezond evenwicht. Je moet niet altijd je ziel verheffen Maar wees maar niet bang, Emilie. Ik geloof, dat mijn ziel zich al weêr dreigt te verheffen, ten minste als je daarmee bedoelt

— Wat?

— De heel geheimzinnige conceptie van wat ik zoû kunnen schrijven, na „Anarchisme” misschien, misschien, hoor! „Niets is zeker”

— Wat dan? vroeg ze blij.

— O, nog niets

— Vertel het me nu?!

— Het is nog niet te vertellen. Het is nog te vaag. Als ik het nu ga vertellen, dan wordt het niet.

Zij was niet treurig meer, al bleef het een geheim.

— Wie weet, ging hij voort. Binnen kort vraag ik misschien aan mama geen rijsttafeltjes meer te maken en word ik weêr mager van louter kunstdrang.

— O, je mag wel rusten, riep zij nu, bang hem te veel te hebben aangedreven, na de inspanning, die de twee zware deelen van „Anarchisme” hem wel hadden moeten kosten. Je mag heusch wel rusten. Misschien is het zelfs niet goed, als je dadelijk weêr begint aan iets groots. Als ik maar niet bang hoef te zijn....

— Waarvoor, Emilie?

— Dat ons huwelijk een slechten invloed op je uitoeft...

Hij glimlachte heel raadselachtig.

— Dus ik mag van avond nog in vrede blijven schommelen? vroeg hij, terwijl hij zijne handen kruiste onder zijn hoofd.

— Waarom lach je zoo?

— Om den slechten invloed, dien ons huwelijk op mij uitoeft.

Zij glimlachten beiden, begrepen elkaâr en het vereffende zich tusschen hen, zooals het zich telkens vereffende in het wiegelend even-

wicht van iedere kwaliteit hunner zielen. Zij zag, dat hij heel gelukkig was, van een gewoon-menschelijk geluk, harmonisch naar de middelmaat van zijne ziel. Dan was het goed, dacht ze

En ze liet haar gedachten vervloeien. Ze wilde niet meer zenuwachtig zijn, omdat hij genoot van zijn niets-doen en zijn gewoon-menschelijk geluk. En, dacht ze, hoelang zoû het duren . . . ! Zijne stemmingen wisselden elkaâr zoo heel snel af: misschien was morgen al zijn vlaag van materialisme voorbij

Zij zoû hem maar laten als hij was. Het zoû wel voor iets goeds zijn: een kleine kuur voor zijne ziel

— Kijk eens, Emilie

Hij had een drukwerk opengemaakt, dat Pietje juist had binnengebracht.

— Een kritiek van „Anarchisme”

En hij begon vroolijk te lachen.

— Weet je wat ze zeggen? Dat ik moet oppassen voor mijn overgroote productiviteit Beste Emilie, terwijl jij je bang maakt over mijn luiheid, laat een ander drukken, dat ik te veel schrijf in den laatsten tijd Wie heeft nu gelijk?

Zij lachte, nam het artikel, las

— Nu? drong hij; wie heeft gelijk? Jij of hij? Ik weet het niet. Jullie moeten het maar samen uitmaken. Maar het is vreemd, hoe eigenlijk niets zeker is: alles *schijnt*

— „Alles is twijfel”, plaagde zij.

— Is het dan niet waar? Aan jou schijnt het, dat ik niets doe. En aan dezen meneer schijnt het, dat ik me in Rome heb overwerkt en me nu nog altijd overwerk. En ik, het kind van de rekening, ik weet het niet

— In alle geval zal ik dan maar het verschil deelen en gelooven, dat ik niet bang hoef te zijn

Zij naderde hem en schommelde zijn stoel heen en weêr.

— Rust maar uit, mijn arme overwerkte auteur van „Anarchisme”!

Hij liet zich glimlachend wiegelen, sloot de oogen en zij drukte hem op beiden een kus.

III.

Wat was het moeilijk absoluut, goed en waar, te oordeelen over een schrijver en over zijn kunst!

Hij zat voor zijn tafel en open voor hem lag het „archief” van Emilie.

De meeste critici schenen het niet met die

eenvoudige waarheid eens te zijn en huldigden wel het oude spreekwoord, dat de kritiek heel gemakkelijk was.

Terwijl hij het eene uitknipsel na het andere opnam en overlas en zich terugdacht in de jaren van zijn vroegeren arbeid, kon hij zich niet verweren tegen eene groote verbazing, die bij hem oprees.

Uit die uitknipsels schemerde de silhouet omhoog, die zich volgens de kritiek van zijn schrijversfiguur geformeerd had, en zeker ook een vast portret was geworden voor het publiek. Het was heel vreemd, maar hij herkende zich nauwelijks, en moest, bij de aandachtige beschouwing ervan, wel hard-op zeggen:

Dat alles ben ik, Hugo Aylva....

Het is zonderling: ik dacht, dat ik heel anders was.

Maar wie gelijk heeft, weet ik niet: misschien wel de recensenten....

De silhouet was zeer zuiver omljnd en liet geen twijfel over.

Zij kenden hem wel beter dan hij zich.

En hij had zich nog wel verhoovaardigd op zijn beetje zelfkennis!

Zij, de recensenten, zij spraken niet van zelfkennis, niet een.

Ze spraken allen van zijn menschenkennis, die zeer fijn was.

Arme menschenkennis, dacht hij. Ik heb mijn moeder niet gekend, Dolf niet gekend, Hélène niet gekend, Emilie niet....

Als ik ze gekend had, had ik ze wel meer gewaardeerd....

Nu geloof ik, dat ik een beetje menschenkennis krijg, omdat ik Emilie waardeer....

In mama heb ik nooit genoeg haar liefde gezien, in Dolf niet zijn vriendschap, voor ze heen waren....

Hélène heb ik altijd gezien in een glans, in een illusie, en zoo wil ik haar nog altijd blijven zien.

En heb ik ooit wel iets begrepen en gezien van Emilie, dan sedert ons huwelijk?

Ik ben altijd als een schim tusschen hen heen gegaan.

Ik menschenkennis!

Misschien, dat ik nu iets meer begin te kennen in wat Emilie mijn materialisme noemt....

Hier zijn de kritieken van de jongeren: die hebben het over mijn eigendunk.

Alzoo aan den eenen kant menschenkennend, aan den anderen eigendunkend: het portret formeert zich....

Jongens, wat kunnen jullie kinderachtig zijn in je artikeltjes. Je ziet toch wel, dat ik het ernstig bedoel, niet waar, en je bent niet grootmoedig om me in een kolommetje geestigheid af te breken. Kijk eens, ik heb meer dan een jaar van mijn leven besteed aan „Anarchisme” en jij schrijft je kolommetje geestigheid in een half uur. Voel je nu al niet iets, alsof je je hebt kunnen vergissen in dat halve uur, en of ik gelijk zou kunnen hebben in mijn levensjaar? Voel je nu al niet je weêrgalooze oppervlakkigheid en vluchtigheid en het waardelooze gemak, waarmee je je kolommetje schrijft? Voel je niet, dat het heel moeilijk is een jaar van je leven te wijden aan een roman, en, dat het integendeel zeer gemakkelijk is, in een half uur eenig valsch vernuft bij elkaâr te flansen? Kijk, er is niets geen verhouding of evenwicht tusschen mijn roman en jouw artikeltje. Ik leen je duizend gulden en je geeft me een dubbeltje terug, en niet eens met een dankbaar gemoed of een beleefd woord. Wegen we ons werk in één weegschaal, dan zinkt mijn gewicht heel zwaar neêr en jij vliegt in de lucht. Maar je denkt daar allemaal niet aan. Er is een nieuw boek verschenen: „Anarchisme” en dat moet jij recen-

seeren, en na „Anarchisme” een ander nieuw boek. Hoeveel recenseer je er in de week? Ik wed, dat ik je zelfvertrouwen al aan het wankelen breng en dat je de nutteloosheid van je arm kolommetje al een beetje gaat inzien.

Wie zegt je, dat wat je als je subjectieve waarheid over mij gelieft te schrijven, éenige waarheid heeft voor mij, of voor jou, of voor het publiek? Hoe is het mogelijk, dat bij ieder woord de vrees je niet weêrhoudt, dat je je vergist, vergist om me te loven of te laken? Jij weet het dus en als we het weten willen, komen we bij jou? Maar wat weet je van mij en van mijn werk? Niets, je weet niet hoe ik ben en niet hoe mijn werk is geworden: het mysterie ervan weet je niet. Je ziet een uiting, gedrukt als boek en dat ga je beoordeelen of het niets dan een concreet ding is. En in die beoordeeling heb je altijd dit voordeel: dat je het laatste woord hebt. Denkt daar eens aan, als je weêr gaat recenseeren. Want ik maak me niet sterk het je af te leeren voor goed. Het laatste woord is van jou, en je laat het je nooit afnemen. Als ik mijn boek uitgesproken heb met langen adem, dan kom jij even met je drie, vier zinnnetjes: „ik vind het toch niet mooi,

hoor, al heb je nog zoo lang geredeneerd. . . .” Uit: je kritiek is klaar. Je begrijpt toch, dat ik, na mijn boek gesproken te hebben, niet op die drie zinnnetjes doorga, en je antwoord: „Ja maar. . . .” Dat doe ik niet, daar heb ik te veel eigenwaarde toe. Dus je hebt het laatste woord, net een kwajongen op de straat, die scheldt of zijn tong uitsteekt tegen een redenaar, die lang heeft betoogd. Je hebt dus wel een groot voordeel: maak daar niet zoo een misbruik van. . . .

Mijn idee staat voor mij heel vast. Al die artikels van een paar kolommen of enkele regels hebben geene waarde. En een meneer, die na een vlugge doorbladering in één oogenblik iets goed- of afkeurt, waaraan ik een jaar van mijn leven wijd, is eigenlijk onbeleefd en verwaten. Hij moest het nalaten. Interesseert mijn werk hem zooveel, dat hij er over wenscht te schrijven, laat hij het dan bestudeeren en er een studie van geven. Vindt hij dat niet de moeite waard, dan mag hij het mooi of leelijk vinden, maar moet er zijn mond over houden.

Het is een conclusie, die ik trek. Of een grondige studie, ernstig bedoeld en geschreven, of niets.

Ik zal Emilie zeggen, dat ze al die artikels niet meer behoeft te verzamelen. En als ze ze toch verzamelen wil, dan zal ik ze alleen lezen, éens om de vijf jaar, om te zien of mijn opinie de zelfde blijft.

Ik vind ieder jaar, dat ik ouder word, meer en meer onnoodig en noodeloze drukte van menschen: ijdelheid der ijdelheden. Misschien, dat ik over vijf jaar ook „de grondige studie” zelfs nutteloos vind....

IV.

Nutteloos? En alle kunst van het woord? De idee van „Nirwana”: de ongeschreven literatuur?

Aylva was tegenwoordig in eene eenvoudige stemming. Hij dreef niet binnen deze idee, die uit lang vervlogen dagen, langs een cirkelgang, logisch na zijn annihilatie van daagsche-kritiek, weêr opschemerde. Hij bleef in den tuin van zijn sprookje en trad niet in het blauwe Idee-paradijs....

Maar vreemde contradictie was het, dat, al bleef *hij* buiten, al dreef hij niet binnen, al trad hij niet in, de kiem der alleen-gedachte kunst toch in zijn niets-doen opbloeide tot eene reële

bloem: groote mystieke lelie tusschen de kleine lelies van zijn sprookje: groote lelie, met aangezicht als van een symbolieke maagd. heel vreemd....

Het was niet het opgaan in de idee, als het drijven in een glans, maar het was toch wel *het staren* naar de idee, als naar een bloem.

Is de contradictie niet iederen dag, tusschen wat eenvoudig schijnt en wat subtiel? Is eenige beweging der ziel vast te stellen, zelfs al weet men al wat was; en zelfs al wat is? Iedere seconde, die volgt, blijft het mysterie en vertoont zich eerst later als logica, retrospectief.

Hij leefde dus in contrast: in eenvoud en subtiliteit.

De eenvoud was zijn gewoon-menschelijk geluk; de subtiliteit was de lelie met het maagde-gezicht....

Wat was ze?

Wanneer was ze voor het eerst op haar stengel gerezen tusschen de andere lelies?

Hij herinnerde het zich bijna

Terwijl hij de boeken schikte met Emilie en hij haar zeide:

Ik leef alleen de Metamorfoze....

De Metamorfoze! Was ze niet altijd voor hem geweest het vreemde raadsel, onoplosbaar? Had hij ze niet altijd geleefd, van zonderling kind af aan? Hij wist ze niet allen meer, zijne vereenzelvigingen met zijne kinderdroomen, zijne lectuur-fantazieën, zijne familie-traditie's, zijn eigen schepsels van kunst

Maar het was altijd zoo geweest: soms compleet, soms minder compleet, soms een dag, soms maanden

De ziel was altijd en kon zijn in elke incarnatie.

Als een devies, een wimpel, slingerde dat voor hem uit, terwijl hij niets deed en schommelend zat in zijn stoel, de handen gekruist achter zijn hoofd.

De oorsprong van de ziel was het onbereikbaar mysterie, dat wegglansde in het verre licht der ziele-geboorte.

Maar zoodra de ziel er wàs, was ze altijd, in elke incarnatie.

Zoo was de Ziel er eeuwen geleden geweest, en bleef ze eeuwen ziel, tot ze misschien aan het Einde zich oploste in hare liefde of in het Licht

Ze reïncarneerde zich telkens: ze nam aan

eene menschengestalte, die verging: jaren misschien rustte ze; dan werd ze weêr mensch; dan verging weêr de vorm, de schijn gestalten wisselden af: de ziel bleef altijd....

De kunst, die in Rome tot hem was aangedreven uit verre kringen van revelatie, als serieuze en sereene vrouw, was nu opgebloeisemd als eene symbolieke lelie-maagd in den tuin van zijn sprookje....

Verschilde ze dan telkens van zichzelf of zijzelve Metamorfozen leefde?

Leefde hij dan tòch iets van „Nirwana” terug?

Hij dacht aan Parijs, aan Hélène, en eene eerlijkheid weêrhiel hem zich alléen te verdiepen in de aanstaring der jonkvrouw, die bloem was: zonder Emilie.

Als het mysterieuze, onbewuste suggestie was van Hélène, heel ver, dan moest Emilie ze weten.

En hij vertelde ze haar.

Hij vertelde haar, wat hij haar nog had willen geheim houden:

De conceptie van zijn nieuwe kunst, van zijn nieuw kunstwerk.

Schrijven?

Neen, neen. In alle gevallen nog niet....
Het denken alleen....

En zij luisterde toe, terwijl hij vertelde, gerustgesteld in hare vrees, dat hij verstompen mocht in zijn vaag van materialisme, nu zij hem het tooververhaal hoorde doen van een boek, dat hij niet schrijven wilde.

Het motto ervan wimpelde hem reeds voor oogen:

De ziel was altijd en kon zijn in elke incarnatie....

De titel ervan vlamde boven het motto met letters van zilveren schichten: Metamorfoze....

De held van het boek trad op hem toe langs heel langen weg van perspectief, uit den vagen schemer van verleden achter verledens.

De held was de Ziel, die altijd was.

De hoofdstukken waren de Incarnaties, de Reïncarnaties der Ziel, zoovele, dat hij een keuze moest doen....

Emilie luisterde toe....

V.

1.

Hoog, in eenzaam gebergte....
Daar kwam nooit het geluid van omlaag.
Soms snerpde alleen de kreet van een arend
en verscheurde de lucht.

Een vervallen kasteel; rondom verschiet van
domein....

Zoo eenzaam, dat er de wereld omheen nu
geëindigd scheen.

In de holle zalen en hallen woonde vereen-
zaamd het grauwe verleden en het gobelin
verging aan den wand tot stof.

De oude hertog bewoonde een enkele kamer,
die hij nooit verliet.

Alleen aan het middagmaal zag hij zijn
zoon.

De jonge man bewoonde drie, vier vertrek-
ken: soms ging hij met een enkel woord van
afscheid, dan kwam hij na maanden terug...

O, de stille kinderjaren, die hij zich heugde,
zonder een glimlach, zonder de zachtheid van
vrouwe-liefkoozing, altijd onder de tucht van

harde mannen, die staalden zijn teedere lichaam.

Misschien daarom was hij blijven leven, de tengere, bleeke, jongen man, met het vreemd hooge voorhoofd en de blauwe oogen van wonderverstand....

Hij was jaren gebleven daarboven, in het gebergte, in het kasteel.

Hij had geleerd van alles, met groote liefde, intens belang.

Wat had zijn vader met hem voor?

Hem alles te leeren wat was van de menschen en dan hem te zeggen: zie, dit is alles ijdelheid; blijf nu hier, ga niet weg van mij.

Er is op de wereld niets dan schijn, bedrog, leugen en nutteloosheid.

Het is alles nutteloos.

Blijf hier.... —

De jongen man had van alles geleerd.

Toen was hij nieuwsgierig geworden te gaan onder de menschen, om te zien met eigen oogen of het alles was nutteloos, leugen, bedrog en schijn.

O, de heftige toorn, het dreigend verbod!

Hij was toch gegaan en onder de menschen en hij had gezien, dat veel nutteloos was, veel leugen, bedrog en schijn.

Toen had hij liefgehad en geleden.

En moê van de menschen en ziek van een vrouw, had hij zijn vader gevraagd terug te mogen keeren in het ouderlijk huis, hoog in de bergen.

Een enkel woord tot antwoord: kom. —

Hij was gekomen terug. Maar hoewel zijn vader hem liet aan zijn tafel, *sprak hij nooit meer met hem, geen enkel woord.*

O, de zwijgende etensuren!

Toen had hij nog meer willen werken en weten.

En soms verliet hij voor maanden zijn huis en trok door de wereld, maar eenzaam, maar zonder met menschen te zijn, anderen, dan die hem bedienden.

Alleen op zijn yacht de zeeën over, alleen in zijn wagen door woud, in zijn sleê door de steppen en op zijn kameel de woestijnen door.

Hij wist alles met wetenschap en hij schreef zijn reisverhalen, die de menschen met graagte lazen.

Hij bracht terug in het kasteel groote verzamelingen en zijn vader, stilzwijgend, liet hem doen als hij wilde.

Om de enkele vertrekken, die hij al bewoonde, breidde hij uit zijn eigen domein: observatorium,

chemisch laboratorium en een zaal vol vreemd instrument voor technische psychologie.

Hij verzamelde stoffen, steenen, juweelen, meubels, muziek.

Hij bezat een zoölogisch muzeum. Hij onderzocht het mysterie der planten en het raadsel van de geboorte. Hij was dokter en was er een ziek, in de dorpjes lager dan het kasteel, verscholen tusschen de rotsspleten van het barre gebergte, dan riep die den jongen hertog tot zich en wilde geen ander geneesheer. En hij kende alle godsdiensten en hij las alle hiëroglÿf en spijkerschrift.

En het was alles tot hem gekomen als van zelve.

Begon hij aan eene studie, beschouwde hij voor het eerst eene nieuwe wetenschap, dan was het geweest, of hij er al het principe van kende en zonderlinge zweeming was gegaan door zijn brein, als had hij reeds bezeten die wetenschap, vroeger

2.

Eertijds

Dat eertijds was altijd geweest in hem, van kind af aan.

Als de sterke mannen hem staalden zijn jonge tengere knapenlijf met zwemmen en rijden en schermen, dan was de zweeming gegaan door hem, dat hij al éens zich athletisch ontwikkeld had als een kind, een kleine stevige knaap toen in een schemer van verleden....: Romaansche ridderzaal, werpen met hakmes naar doel en drillen van speren.... Als spoken waarden figuren, in ijzeren halsberg, groot en sterk, rondom hem heen, en soms — glanzender schaduw — liep er tusschen een vrouw, wier blonde haar een glimvonk wierp, en wier kleed van hermelijn en sindaal ruizelde over den vloer....

En in den sport van die middeleeuw gewaarwerd hij:

De Aspiratie.

Hij meende dan als kind: hij had dat zoo ergens gelezen....

Hij had dat zoo gedroomd....

Maar speelde hij daarna viool, dan meende hij: eens had hij — geen jongen, maar maagd, rozenomkransd — viool gespeeld: er glinsterde iets van marmeren hal; er geurde iets van bloemenfestoen; er gloeide iets van naakt vleesch, wulpschen lach, geelgoud brokaat, bedrupt met waterblauwen saffier: aan de wanden

tintelde koloriet; statuen trilden silhouetten uit....

En in het festijn dier Renaissance, gewaarwerd hij weêr:

De Aspiratie.

Leerde zijn vader hem zien de beelden der sterren, dan zag hij den vierkanten toren van wichelaar in stad met meterdikke muren, hangende tuinen, reusachtige Molochkolossen en den tempel der om-aureoolde Astarte, karbonkelbezaaid, door duizend priesteressen gediend, die heilig waren en veil....

Deed hij zijn chemische proeven, dan heugde hij zich het oxydeeren tot goud, het kristallizeeren tot diamant in de retort van een alchimist....

Dan heugde hij zich, onontwijkbaar altijd:

De Aspiratie.

En het vreemdste was, als hij de godsdiensten, alle der wereld, studeerde en zich zag, in de wegwazing der eeuwen, als priester van Isis; eunuch van Tanith; martyre, wachtende af den sprong van de leeuwen in de arena, duizende toeschouwers er om heen; non, prevelend litanie en gebed; Dominikaan, zelve hij nu, bezielde, met het kruis in de hand hoog voor de geblakerden van het auto-da-fé....

En de Aspiratie was altijd geweest.

De Aspiratie had altijd gezocht.

Zij had gedwaald en was gezonken en weér gerezen heel hoog, héel hoog, in de azuren sfeer van het reine bespiegelend weten der menschen; zij had gedroomd en gedaan, gehoopt en gewanhoopt, gevloekt en gebeden, geloofd en gespot; zij was gestegen als engel met vlammen vleugels tot vóór Jezus' troon en zij had zich verkocht aan den Duivel....

Maar door alle metamorfozen, door alle metempsychozen heen, WAS ZIJ GEWEEST, altijd, altijd, seraf of demon, maar seraf in hare essence en demon alleen, als zij niet kòn meer van droefenis, wanhoop: *omdat zij niet vond*.

Zij zocht, zij zocht altijd: in de eene metamorfoze had zij benaderd, met de andere was zij verdoold in haar queste: de Graal, haar heilige doel, bleef onvindbaar, altijd....

Dan scheen de gestalte te sterven met den dood van de menschen, in geloof of in ongeloof, en de ziel, moê van de metamorfoze, eindeloze verhuizing, kon rusten lange jaren, die eeuwen schenen.

En reïncarneerde zij zich een ander maal, dan vond zij, onvergankelijk in zich:

De Aspiratie....

3.

Was het fantazie of gedroom; dichtte de jonge geleerde zich duizend tragedies voor zijne ziel, opdat zij, ten vermake van hèm, die publiek was, rol speelde na rol?

Zag hij zich honderde malen terug door het waas van eeuw op eeuw, als dwars heen door ijle gordijnen, die hingen achter elkaâr, ontelbaar vele, als floersen dun en grauw?

Had hij voorbestaan of was zijne geboorte als telg van een uitstervend en roemrijk geslacht zijne éerste geboorte, de eerste vleeschwording, de dageraad van den dag, die zijn ziel was?

Jaren lang twijfelde hij. Jaren lang nam hij aan, dat het niets was dan droom.

Maar toen was ten laatste de Aspiratie zoo sterk geworden, dat hij *vreesde langer te twijfelen*.

En hij geloofde, met godsdienst.

Hij dacht niet alleen zoo.

Er waren velen, die dachten als hij, of ongeveer, en zich noemden theosofen.

Hij wilde niet zijn een van hen; hij was altijd te eenzaam geweest — door omstandig-

heid en neiging — om zich aan te sluiten ter wille van gemeenschap.

En hij wilde niet denken ongeveer als zij, maar geheel als hijzelve.

Hij twijfelde dus niet meer.

Hij nam aan.

Hij had voorbestaan.

Hij was geweest een ridderknaap, luitspelster, wichelaar, priester, non: wat meer nog....

Hij kon ze niet allen zien, zijne verwordingen, zijne verstaltingen, zijne verscheppingen. Ze waasden heel dicht door een, als op elkaar klevende heel dunne prenten en al hare silhouetten warrelden gedrochtelijk als met verwarde ledematen.

Hoe had hij zich verworden in den laatsten telg van uitstervend geslacht? Hoe waren deze laatste druppelen blauwe bloed komen vloeien in het huis van vleesch, waarin de ziel voor ditmaal toefde? En in wie zoû hij zich reïncarneeren na zijn dood van laatsten herzog-telg?

De Aspiratie...! O, als hij maar vond, nu, nu. Hij was zoo bang ook nu nog niet te vinden. En hij was bang vooral te zakken, te zinken, te dalen in den afgrond, terwijl de

Graal van het Doel heel hoog moest stralen, op onbekenden bergtop, in zon of bliksem. O, de Graal, het Doel!

Hij wilde niet zinken. Hij *moest* nu vinden. Hij spande zijne hersenen, hij gierde op zijne energie...

Dat was krankzinnigheid nabij: een nauwe lijn, waarop hij liep; een brug, dun als een haar; ter eene zijde de grijnzende hel van den waanzin, ter andere de blauwe ether van het genie: afgrond beiden.

Toen voelde hij zijn kracht.

Hij spreidde uit de armen, als wieken, en aanroepende den heiligen naam, wierp hij zich in het blauw...

En zonk niet.

4.

Hij zag.

En het was alles eenvoudig.

Want, eensklaps, toen hij zag, was er geen afgrond; hij dreef niet; hij liep onder de menschen, die hij zag voor het eerst, niet meer door den droom en ondervinding van zijn jeugd, maar in het rulle, illuzie-looze licht van latere waarheid....

Hij zwom niet meer in ether van genie ; zijn voet betrad een wereld — als zag hij de aarde voor het éerst — ; een wereld, die leed armoede en gebrek . . .

En hij zag de Aspiratie, die ver af was — o, blijdschap — in de oogen, voor het éerst.

Toen vond hij — meende hij te vinden — het Doel, de Graal.

Het was alles eenvoudig.

De Aspiratie van de Ziel, die zich duizende malen gereïncarneerd had, *vond*, en niets dan eenvoud en blanke harmonieën voor haar eigen weten.

Hij zag nu, dat hij, zonder te weten, onbewust, in alle metamorfozen niets had gewild dan :

TE ZIJN VOOR ANDEREN.

En dat dit doel was het mysterie der Graal.

Hij zag, dat hij dit had gewild, toen hij, ridder, kampte voor het Heilige Graf: courtesane, zich verdeelde aan velen; priester, hoogmoedig opdrong zijne wet voor geloof of gezag. . .

En immer had hij gewild, gepoogd, gezocht *te zijn voor anderen*, en ieder had gewild, gepoogd, gezocht met hem, maar nooit was de wil recht-zeker geweest; de poging had nooit bereikt; en in het blinde, tastende zoeken was

hij altijd verdwaald, altijd, met allen, die zochten...

Christus! Christus alleen had, aan het kruis hout, bereikt het heerlijke Doel. Verder dwaalden allen. Want allen waren gelijk; alle zielen waren broeders en zusters zijner eigen ziel van metamorfoze; allen bezaten de Aspiratie, allen zochten, allen toogen ter queste en allen doolden rond als door de betooverde wouden hunner reïncarnaties, en vonden niets. Voor de een was het een zilveren sluier; voor een tweede het schakboord van Walewein; voor een derde de Graal wel degelijk. Voor de een was het zichzelf; voor den tweede een vrouw, die hij liefhad; voor een derde het Heil van de Menschheid wel degelijk. Allen zochten, maar wie had gevonden?

Christus alleen!

Hosanna, hosanna! De sferen zongen, uit de hemelen regenden leliën, kransen van engelen zweefden om, cherubijnen als hemelduiven hieven het floers van de wolken op.

Hosanna! Hij straalde, heerschte, zegevierde en zijn zegen viel neêr als een dauw....

5.

Maar Christus wilde, dat ieder zoû vinden, dat ieder zoû stralen, heerschen en zegevieren, en het was niet genoeg: te gelooven in Hem.

Het Heil der Menschheid... Hij, zoeker, wist nu zijn doel, waarom hij leefde en ieder leefde, ieder zoeker, gelijk aan hem. En had hij niet véel macht dat Heil te verschenken aan de dorstige wereld? Hij wist alle wijsheid der menschen en hij bezat veel van den rijkdom der aarde.

Hij zoû het kunnen!

Hij zoû nooit zinken meer en nooit meer verdolen en hij zoû volbrengen zijn heiligen plicht.

Aan het werk!

Gaan moest hij voor altijd van dit sombere slot, verlaten zijn vereenzaamd domein, dat het zijne geheel nu wel was, na den dood van zijn vader; verlaten verzamelingen en studie's en niet meer eenzaam de wereld doortrekken, in het egoïsme van telkens te voelen subtile sensatie: herinneringen uit voorbestaan, aan-

zweemingen der metamorfoze's van eeuwen
her....

Aan het werk!!

Storten zich in het dichtst van de steden,
slapen op het bed der ellende, kussen de lepra
van alle broeders ...

Hij ging.

Hij daalde van het gebergte af.

Dáar bleef het slot; daar schreeuwde de
arend, koning des ethers, de menschen verach-
tend, een snerp van ironie...

En hij meende te hooren, heel onverwacht,
den schaterlach van zijn vader, snijdende spot
van grijsaard, die had ondervonden.

Beneden lagen de steden, de dichtbevolkte.

Hij naderde ze.

Een walm van rook uit de lange schoor-
steen van de fabrieken bezoedelde de lucht
van de lente.

Een zee van gedruisch naderde aan...

Daar was het, waar hij te doen had!

Aan het werk...

Zijne ziel slaakte den kreet nog eens...
Het was of die zwakker klonk.

Zijn voet sleepte.

Een weifeling viel zwaar in zijn hart als een
steen.

En bij iederen pas zonk er een steen op dien steen.

Hij duizelde, en eensklaps kon hij niet verder...

Uren lang was hij reeds gedaald... Uren, uren lang... Het was alleen wat moêheid, dacht hij.

Hij zegende nu zijn vader, te hebben gestaald zijn teedere lichaam in zijn jeugd. Hij spande zijne spieren, en dwong zich verder te gaan.

Maar de duizeling draaide in zijn hersenen om, als een vogel met woesten vlerk, die vloog in een nauwen cirkel.

Hij viel in het gras, steunde zijn hoofd in beide handen, sloot de oogen, en — toen langzamer omvloog de woeste vogel en zijn cirkel verbreedde, — opende hij ze voorzichtig en zag uit naar de stad, waar hij werken wilde.

Hem riepen de schoorsteenen toe: kom, kom, verlos millioenen, die zwoegen als slaven voor nauwlijks brood, beneden ons.

Maar hij bleef liggen.

Als een stoet van demonen joeg nu voorbij zijn geest de dolle drom van zijn reïncarnaties....

En hij dacht aan zijne laatste, en aan zijn jeugd.

Eenzaam, altijd eenzaam, zonder vrouwelach, moederliefkoozing, de stugheid alleen van den bitteren grijsaard; de sport, die gestaald had zijn lichaam; de studie, die verijd had zijn brein; zijn eenzaam reizen....

Wilde hij, de Eenzame, gaan tot de Stad?

Hij, de Eenzame, tot de millioenen?

Waarom niet?

Zijn spieren waren van kind af getraind, hij wist alle wetenschap, geld had hij... waarom niet?

Daar lag het Doel: de Stad, waar zwoegden de slaven.

Opstaan nu, genoeg gerust, nog enkele mijlen maar...

Hij hief zich, sleepte zijne voeten voort.

Er lag een kleine steen.

Hij viel.

Hij kon niet.

O, God, hij zou nooit kunnen...!

Om hem ijsde de koude waarheid, als de verkillende lucht van den vallenden avond, die voor eeuwig viel. De Steden, daarginds, gingen vlammen van roode en gele lichten aan groote vierkante ramen van glas; de schoorsteenen spuwden een machtige vuurtong en waren als sombere fakkels, vuurtorens van

hel; en de zwarte walm boven de steden werd ros als damp uit hoogovens.

Moê-er waren de slaven nu de avond viel, harder zwoegden zij, barstende uit hun gespannen spieren, zwetende bloed . . .

Hij lag op den grond, in het avonddauwkillen gras, in den mist, die rees als witte spook, tusschen hem en de brandblakende stad, en door het spook heen zag hij naar de roode en gele lichten, zag hij naar den damp uit de ovens, slaande tegen het zwerk aan.

Een koorts kwam over hem rillen; hij voelde zich klam en zwak, of het leven vloeide uit hem weg. En een kreun steunde uit zijn longen, geregeld, als uit een blaasbalg, zwaar.

Hij kreunde.

Neen, de Eenzame kon niet tot millioenen genaken; wie altijd was eenzaam geweest, wist van de millioenen niets, trots al zijn studie, trots al zijn wijsheid der eeuwen. Die geleerd had uit boeken, die gereisd had uit exotisme, — zoû niet kunnen leeren uit den mensch en niet kunnen gaan tot de dichtst bijzijnde stad, om éen hongerige te laven.

Daar lag hij in het gras. Daar kreunden zijn longen als blaasbalgen. Voor hem, somber en ros, door het spook van mist heen, scheen het

Doel van zijn leven hem te roepen met één angstschreeuw van nood....

Door dien schreeuw hoorde hij schateren den spot van zijn vader.

Zijn borst verhief zich, zijne oogen puilden, een angst duizelde over hem heen, als een zee, als een kolk, waarin hij zonk.

Hij zakte, HIJ ZONK....

En hij slaakte zijn ziel....

VI.

In de kamer van Emilie was het donker.

Zij zaten op den divan, Hugo en zij, en zij leunde haar hoofd tegen zijn schouder en hij voelde hare tranen op zijn hand...

— Hugo, fluisterde ze. Je hebt me dat alles verteld mooier dan je ooit iets geschreven hebt. Juist om dat korte, dat vage, dat algemeene, en dat abstracte: het waasde alles voor me weg: niets nam vorm aan: ik wist niet waar het was; alles bleef schim en ik zag alleen dien man denken en voelen en gaan....

— Als je alleen maar spreekt, is het een klank en een gevoel: muziek; als je het schrijft wordt het onverbiddelijk, onverzoenlijk, hard

als metaal.... en het zegt niet meer, wat je woû zeggen. Het valt als een munt op een marmeren steen....

— Ik weet het niet goed, Hugo... Ik heb zoo mooi gevonden, wat je me vertelde, dat ik niet kan nadenken over wat je nu zegt.... Maar weet je: je hebt me dat alles verteld en nu is het weg... Ik kan het niet nog éens hooren en je zal het me nooit een tweeden keer vertellen.

— Dan vertel ik je wel wat anders.

— O, neen, dit: ik heb nu dit gehoord: mijn gedachten zijn nu nog bij „Metamorfoze”.... Hugo, zeg, zeg me, wanneer schrijf je het: wanneer schrijf je „Metamorfoze”?

— Hoor nu eens goed, Emilie. Als ik het schreef, nadat ik het je zoo verteld had, zoû het nooit het zelfde kunnen zijn en iets anders worden. En het zoû voor je zijn een groote desilluzie. En voor ieder ander zoû het worden: een boek als al mijne andere boeken.... Nu is het iets van jou en van mij en van niemand anders. Het ligt niet voor de ramen, het wordt niet verkocht, ik heb het zelf niet verkocht, en het wordt door niemand gekritizeerd. Is het kunst geweest, dan is het vervlogen als iets moois, met den

vorm van een wolk, met een lichtspeling . . . En ik draag het aan jou op, Emilie, mijn mooiste boek, dat ik niet schrijf — omdat ik zeker ben, dat jij de eenige bent, die me begrijpen zal, als het van lichtspeling, die ik even dwarrelen liet voor je oogen, geen vierkant papieren ding wordt.

-- Ik dank je, mijn Hugo. Ik ben voor mij heel gelukkig, dat je zoo tot me spreekt. Het is me of ik vandaag dichter bij je ben gekomen, of ik je meer ken, je meer zie dan ik ooit gedaan heb. O, ik hou zoo van je . . . ! Ik dank je Maar al ben ik gelukkig in die kunst, die je voor mij gesproken hebt en die nu weg is, ik ben er treurig om ook. Want weet je waar ik voor vrees? Dat je voortaan altijd zoo zult willen werken: je woorden laten lichtspelen voor mij, in een sterielen glans, die alleen mij genot geeft en niemand anders. Een steriele glans . . . ! O, ik bid je er om, hoe heerlijk ik „Metamorfoze” ook gevonden heb, laat je kunst dat niet meer worden: een sterielen glans Herinner je hoe „Anarchisme” is geworden in Rome? De kunst, die tot je kwam als een ernstige vrouw en je zei, wat je levenstaak was, al begreep je die niet? Wees nu niet tot het einde toe stuursch en

onwillig, want anders word ik zoo bang voor je. Je hebt anders niets: je hebt alleen je kunst, Hugo

— Beste Emilie, ik heb meer dan mijn kunst.

— O, wat heb je anders: je hebt zelf je leven zoo gemaakt, zoo exclusief, door alles nutteloos te vinden: je hebt alleen je kunst.

— Ik heb jou, Emilie.

— Mij!

— Ja, jou. Zeg dat niet zoo minachtend. Dat is heel veel. Maar eerst dit: je moet niet bang zijn. „Metamorfoze” schrijf ik niet: dat is mijn opdracht aan jou: dat is iets wat ik voor jou gedaan heb, vandaag, om je een oogenblik een plezier te doen. Een sprookje, dat ik je verteld heb: je houdt zooveel van sprookjes. Meer is het niet. . . . Maar al schrijf ik nu niet „Metamorfoze”, daarom behoeft mijn kunst niet voor goed steriel te zijn. Mijn kunst leeft evengoed Metamorfozes als ik en als de jonge hertog en als iedereen, die leeft. Ik heb mijn kunst gezien als een kind, transparant en met groote oogen lights, die me „Torquato Tasso” zong met haar schelle stemmetje vol coloratuur; ik heb haar gezien als een wereldsch, tragisch-wuft meisje, dat me „Mathilde” vertelde; als een schrikgodin, met „Schaakspel”; en als een vrouw, die

ik liefhad, met „Nirwana”. Toen met „Anarchisme” scheen ze ouder geworden, heel serieus. Nu, vandaag, was ze iets van een symbolieke figuur van Toorop. Laat ze vandaag nu zoo blijven. Morgen misschien is ze weer anders....

— En hoe is ze morgen?

— O, dat weet ik niet. Wie weet iets van morgen! Maar weet je wat ik wel weet?

— Neen....

— Dat al was ze teruggegaan tot haar hogere sferen om nooit meer terug te keeren aan mijn arme eikenhouten schrijftafel, ik toch een doel zou hebben om voor te leven. Zie je, ik geloof, dat ik, evenals mijn jonge hertog, altijd de Aspiratie in mij rond heb gedragen en dat die Aspiratie gevonden heeft haar Doel. Ik ben geen genie als mijn hertog. Ik ben zelfs geen groot artist: je weet, ik zeg altijd: ik ben een eenvoudige burgerjongen, al lijkt het wel eens anders en al geeft de kritiek het niet toe. En nu is mijn Doel niet als dat van mijn hertog: het Heil van de Menschheid. Mijn doel is wel veel kleiner en het beoogt alleen: het heil van een enkel mensch... Weet je, Emilie, ik geloof, ik heb altijd geleefd voor mijzelf, in mijzelf, om mijzelf.... En toch ben ik niet — geloof ik —

in den grond van mijn hart egoïst. Ik leef heel graag — niet voor de Menschheid, dat is me te groot, te zwaar, dat kan ik niet: ik beken mijn onmacht — maar wel voor één ander. Voor jou. Ik begin een beetje menschenkennis te krijgen. Ik geloof, dat terwijl ik — van kind af aan — leefde voor mijn eigen ik, jij leefde niet voor jezelf, maar voor mij En nu wou ik probeeren — in alle nederigheid, Emilie — of ik zou kunnen leven voor wie altijd voor mij geleefd heeft

Hij nam haar in zijn armen, zij prangde hem in de hare. Zij snikte, vast tegen zijn borst, vol van hun eenvoudig, klein geluk

In den duister streelde hij over heur hoofd, zonder ophouden. In den duister glimlachte hij. Want hij zag verder dan de kamer Door de donkere muren heen — terwijl hij zijne vrouw in zijn armen hield — scheen hij aan de immense wanden van zijn leven te zien verbleeken het vlammend letterschrift van zijn Mene, Mene

En voor het eerst waardeerde hij.

PARIJS, FEBR. '97.

Bij L. J. VEEN te Amsterdam verscheen van
LOUIS COUPERUS.

MAJESTEIT.

Tweede druk.

Prijs *f* 2.40 ingenaaid, *f* 2.90 gebonden.

Een kunstwerk. *Rotterd. Zondagsblad.*

Het was ook niet mijn plan om hier in een bepaalde critische beschouwing te treden; alleen wilde ik voor belangstellenden eenig licht laten vallen op de hoofdgedachte van een werk, dat, naar mijne meening, een eerste plaats onder de letterkundige gewrochten van dezen tijd zal blijven innemen.

M. S. in het Zondagsblad van *Het Nieuws van den Dag.*

De stijl is zeldzaam fraai, lenig en rijk. *Vaderland.*

Een boek van hoogen adel. *Nieuws van den Dag.*

Een fraai en belangrijk boek. *Nederland.*

„Majesteit” ademt het boek, majestueus zijn handelingen en gedachten. *Leeuwarder Ct.*

. . . . het is een werk, zóó belangwekkend en boeiend, en dat tevens tot zóóveel nadenken aanleiding geeft, dat men er niet spoedig over uitgepraat raakt.

De lectuur is een heerlijke verademing. *Vox Studiosorum.*

WERELDVREDE.

Prijs *f* 4.25 ingenaaid, *f* 4.75 gebonden.

Vol handeling en met menige schoone gedachte. *Holl. Lelie.*

Het boek is onderhoudend. *Anst. Weekblad.*

„Geheel als vervolg op „Majesteit” — zegt de auteur — dient WERELDVREDE gelezen te worden. Hij heeft met dezen tweeden roman volstrekt geen propaganda voor vredebonden en vrede-vrienden bedoeld. Hij wilde alleen een kunstwerk geven.”

En dit heeft hij met schitterenden uitslag gedaan.

WERELDVREDE overtreft MAJESTEIT.

.
Zoo vindt men bijna op elke bladzijde voortreffelijke staaltjes van een schitterenden stijl. WERELDVREDE zal onder de langzaam aangroeiende verzameling der kunstwerken van LOUIS COUPERUS eene zeer in 't oog vallende plaats innemen, want WERELDVREDE staat als schepping eener vindingrijke fantasie zeer hoog. Compositie en uitvoering der details zijn bijna geheel vlekkeloos.

In WERELDVREDE komt het elegante en schitterende van Théophile Gautier op nieuw terug.

.....

In WERELDVREDE paart zich een stijl, fonkelend van frisheid en zwier, aan een diep ontroerend drama. Al het overdrevene en gekunstelde uit NOODLOT en EXTAZE is verdwenen. — De kunstenaar heeft zijn talent tot rijperen bloei weten te ontwikkelen.

Prof. Dr. JAN TEN BRINK
in *Elseviers Geïll. Maandschrift*.

WERELDVREDE is een voornaam boek, hoog van sentiment, mooi blank van gevoel en stijl; er zit solider kracht in dan in zijn vorige werken.

FRANS NETSCHER.
De Hollandsche Revue.

HOOGE TROEVEN.

Prijs f 1.50 ingenaaid, f 2.25 gebonden.

De auteur heeft alles met zijn bewonderenswaardig talent bewerkt. Zijn stijl is even buigzaam en veerkrachtig als in WERELDVREDE en ELINE VERE. *Elsevier's Geïll. Maandschrift*.

Geen teleurstelling van bewonderaars kan mij weerhouden te zeggen dat het onderwerp: een beeld te geven van het bohème-koningschap, in zichzelf pittig en kittig is. De buiten- en de binnenmensch van Koningin Alexandra en haar leeuwenwelp hebben iets origineels. En Wladimir's „ruwheid", zoo bekorend inwerkend op Elena's hartje, mocht ook anderen aantrekken door de zuiverheid van schets.

Ned. Spectator.

Er komen zeer schilderachtige tafereelen in voor en de karakters zijn zeer goed geteekend.

Opr. Haarl. Crt.

EXTAZE, EEN BOEK VAN GELUK.

Tweede druk.

Prijs f 1.90 ingenaaid, f 2.50 gebonden.

Een fraaie schepping wis, geen dankbare zeker.

Ned. Spectator.

Dit boek is een stuk mooie, fijne kunst.

Ind. Mercuur.

ORCHIDEEËN.

Tweede druk.

Prijs f 1.90 ingenaaid, f 2.50 gebonden.

Met zijn ORCHIDEEËN vestigde C. zijn naam als dichter en prozaschrijver.

Vaderland.

Alles is kleurig, fijn en fraai.

Nieuws v. d. Dag.

REIS-IMPRESSIES.

Tweede druk.

Prijs *f* 1.75 ingenaaid, *f* 2.25 gebonden.

In hooge mate boeiend. *Dagbl. v. Z.-H. en 's Hage.*

Aan deze boeken, die men herleest, wenschen wij klimmend
succes op hun tocht door het leven. *Nederl. Spectator.*

DE VERZOEKING VAN DEN H. ANTONIUS.

Prijs *f* 1.90 ingenaaid, *f* 2.50 gebonden.

Een model van fijnen, onberispelijken stijl en van sierlijken
vorm. *Het Belfort.*

EENE ILLUZIE.

Een bundel Novellen, met portret van den Schrijver.

Prijs *f* 2.50 ingenaaid, *f* 2.90 gebonden.

De kleine studie „Een zieltje,” waarmede deze studie begint,
is een meesterstukje. *Nederl. Spectator.*

WILLISWINDE.

Verzen. Prijs *f* 1.40 ingenaaid, *f* 1.90 gebonden.

Onder den fraaien titel WILLISWINDE (voor ons oor zooveel als
een heel poëem waard) verzamelde de dichter der ORCHIDEËN
hier een vijftal zijner latere poëzieën. Het titelverhaal en Viviane
zijn in „Nederland” verschenen; met deze twee is het voor-
naamste SEMIRAMIS, waarin eenzelfde geglinster van kleurige
facetten eene koningsintrige omhult. Alle drie hebben de feërie-
verlichting en feërie-muziek van Coupérus' verzen; het is geen
weemoedige aandoening die ervan uitgaat en toch een curieuze
bekoring, niet innig en toch streekend, iets te pronkerig en toch
niet banaal, als een zéér artistieke en voornamelijk balletvertooning
met wonderschoone decors en voortreffelijke gearrangeerde ver-
lichting. Zij geeft geen illusie en toch genot. *Nederland.*

EEN LENT VAN VAERZEN.

2e druk. Prijs *f* 1.40 ingenaaid, *f* 1.90 gebonden.

Men vindt er den schrijver van „Extaze” en „Eene Illuzie” in
terug. *Arnh. Courant.*

1904

201570_028

coup002meta01

Metamorfoze

98